

Fehér Anikó

Népzenei füveskönyv

Fehér Anikó

Népzenei füveskönyv

Impresszum

Népzenei füveskönyv

Szerző:
Fehér Anikó

Szakmai konzulens:
Richter Pál

Olvasószerkesztő:
Bognár-Borbély Réka

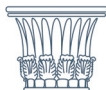
A borítón Fehér Anikó fényképe látható.

© Magyar Művészeti Akadémia
Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, 2023
© Szerkesztő, 2023
© Szerző, 2023

ISBN 978-615-6434-48-7

MMA MMKI
1121 Budapest,
Budakeszi út 38.

A kiadásért felel a Magyar Művészeti Akadémia
Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet.

MMA•MMKI

Tartalomjegyzék

Bevezető	7
Előszó	8
Hogyan énekeljük a magyar népdalt?	9
„Víránhímes mezők...” – Szépség a magyar népdalban	29
„Hideg szél fúj, édesanyám...” – Kodály-gyakorlatok és az új stílusú magyar népdal	45
Népdalok Szőnyi Erzsébet <i>A zenei írás-olvasás módszertana</i> című munkájában	67
Bibliai történetek a népzeneben	111
Szomjas-Schiffert György magyar népzene tudományi munkássága kiadványai tükrében	139

Bevezető

Régi adósságomat pótlom ezzel a kötettel. Nem másfelé, csakis saját magam irányában volt adósságom, jó néhány gondolat, okfejtés, magyarázat nyomta a lelkemet, olyanok, amelyeket régóta szerettem volna megosztani másokkal is.

Egész szakmai életem a magyar népdal megismeréséről szólt, valameddig el is jutottam. Valószínűleg nem fogok (ahogyan más sem) egészen a végére érni. Ezen az úton rengeteg érdekességgel, izgalmas dologgal találkoztam. Ezekből nyújtok át most az olvasónak egy csokorra valót. Rágódjon rajta más is – mondhatnám. Mindaz, ami a gyönyörű, szép ívű, csodálatos szövegű magyar népdalokban rejtezik, nem kevés tudományos és művészetelméleti érdekességet mutat. Sokat lehet gondolkodni rajtuk, s a gondolat mindig másikat szül, így könnyen átléphetünk egyik tudományterületről a másikra.

Sokan állítják, hogy a magyar népdal nem elemezni, csakis énekelni való. Részben persze igazuk van... de nem teljesen. A kutató számára az énekléssel egyenrangú öröm megtalálni, megfejteni egy hangnemet, egy elrejtőzött szerkezetet, kapcsolódást egy másik dallal és sorolhatnám. Hatalmas öröm egy-egy ilyenre ráakadni, azaz megérteni valamit. Ez persze nem zárja ki a jóízű, teli torkú éneklést, akár másokkal együtt. Magam is ezt teszem, az első lépés mindig a dalolás. De itt nem tudok megállni. Nem tudok elmenni úgy egy dallam mellett, hogy ne értsem meg azt teljes mértékben.

Ez a mi dolgunk, nekünk, kutatóknak. Illik megfejteni mindannak a titkát, ami elénk került.

Bízom abban, hogy kedvet csinállok másoknak is ehhez a kutatáshoz, gondolkodáshoz. Nem feltétlenül népzene-kutatók kezébe szánom könyvemet, sokkal inkább a népzene-t szerető, szabad, nyílt gondolkodású emberekébe. Jöjjenek velem dalolni és gondolkodni!

Fehér Anikó

Bevezető

Vannak, akik e könyv szerzőjét egyetemek és főiskolák népzenei oktató tudós tanáraként, mások a Duna Tv népzenei műsorainak szerkesztőjeként, ismét mások karvezetőként vagy zsűritagként ismerték meg, és vannak olyanok is, akik már táncházba járó, karvezetést tanuló ifjú zeneakadémista kora óta ismerik, mint például e sorok írója is. (Nem sok táncházas zeneakadémistáról tudunk abban az időben.) Fehér Anikó felsorolt széles tevékenységi körének eredője: a tanult zenész saját belső szándéka a népzene megértésére egyrészt, és széles körű megismertetésére másrészt.

8

A könyvben összegyűjtött tanulmányok is ennek a kettős törekvésnek az eredményei. Tudományos igényességgel megírt elemzések mutatják be a népdalok zenei szerkezetében is megnyilvánuló szépséget, kitekintve egyben azok szélesebb kulturális beágyazottságára. Bemutatja például a *Kánai menyegző* énekünk történelmi hátterét, a *Katekizmus ének* kapcsán pedig a falu hagyományos vallási életének gazdagságát. A magyar népzenei stílusok között különös figyelmet szentel az ún. új stílusnak, ennek kutatástörténetét is bemutatva.

Bizonyára műsorszerkesztői, riporter tevékenységének is köszönhető, hogy a hiteles népdaléneklés módjáról maguk az érintett előadók és gyűjtők mondják el véleményüket az egyik dolgozatban. Ugyanakkor lejegyzett beszélgetést olvashatunk a Szőnyi Erzsébetről írt tanulmányban is.

Egyes írásokban elsősorban nem a népzene-kutató, nem is a szerkesztő-riporter, hanem a Zeneakadémiát végzett zenetanár szemlélete nyilvánul meg. A Kodály Zoltán, Szőnyi Erzsébet és Szomjas-Schiffert György munkásságát bemutató dolgozatok ugyanakkor már nem a népzene-ről magáról, hanem annak tudományos vizsgálatáról és zenepedagógiai alkalmazásáról adnak képet.

A leírtakból is kitetszik, hogy Fehér Anikó könyve nagyon is széles merítésű. A szerteágazó témák között mégis megragadható két közös vezérfonal: az egyik természetesen a népdal szeretete, a másik pedig az igényesség. Ezért ajánlom a könyvet mindenkinek, aki e kettőt tiszteli.

Juhász Zoltán,
a Magyar Művészeti Akadémia
rendes tagja

Hogyan énekeljük a magyar népdalt?

„A dallal mindig kettesben van az énekes.”¹

(Marosi Júlia)

„A férfi operaénekes volt, és néhány népdalt énekelt azzal a súlyos ünnepélyességgel, ahogy operaénekesek népdalokat énekelni szoktak” – írta Erdős Renée² valamikor a múlt évszázad közepén, visszaemlékezve ifjúságára. Igen, volt idő, amikor az operaénekesek adták elő a népdalokat is. Ma ez már csak ritkán fordul elő, ha mégis, akkor annak különleges célja van. Változnak az idők. Jó fülű népdalrajongók meg tudják mondani egy-egy nem eredeti, hanem ún. revival felvételről, hogy nagyjából mikor énekelhették. A benne lévő manírokból, előadói sajátosságokból lehet ilyesmire következtetni. Korról korra változik az előadói attitűd. Ma például nagyon kedvelt az ún. offbeat stílus, amikor a ritmust értelmezik speciálisan egy más műfaj sajátosságai szerint az előadók. Úgy, ahogyan a parasztember soha nem tette, csak akkor, amikor már hallott mást is a saját hangján kívül, például a rádióból. Bizonyosan el fog múlni ez is, és jön valami más. Mert a népdal ezek között a mai, idegen körülmények között is él, igaz, gyakran kissé más formában.

A karantén alatti szinte kötelező rendrakás idején bukkantam rá egy három évtizeddel ezelőtti munkámra. Címe: *Hogyan kell énekelni a magyar népdalokat?*³ Az írás interjúkat, majd ezek alapján egy összefoglalót tartalmaz. Elolvastva a kéziratot rájöttem, hogy a kérdés ma is időszerű, most sem tudjuk a pontos választ. Tudunk-e válaszolni rá egyáltalán szavakkal, vagy inkább csak rámutatunk arra, aki jól csinálja?

Ez a gondolat, azaz az éneklés mikéntje, hasznossága, eredetisége időről időre előbukkan, hol félreteszik, hol előveszik a zeneesztéták, teoretikusok, népdalrajzosok, de az énekesek között is állandó téma, és persze a passzív, a népdalt csak hallgató közönség is véleményt formál.

Mindez jogos, hiszen ahogyan minden más, az ízlés, az esztétikai normák is változnak időről időre. A népdal „előadása”, azaz színpadra vitele ráadásul nem természetes és nem is régi dolog. A népdal alapvetően nem azért van, hogy előadjuk. A népdal használati „tárgy”, eszköz, az életfenntartás része.

A népdal a parasztság alkotása és tulajdona, bárki más veszi használatba, már változtat rajta, hiszen idegen környezetbe helyezi.

¹ MAROSI Júlia: *Van egy forrás titok alatt. Emlékek, tapasztalatok, intelmek*. Szerzői kiadás, 1998.

² ERDŐS Renée: *Ifjúságunk*. Szépmíves, 2018, 5. (1878–1956 író, költő.)

³ A kézirat részleteket tartalmaz abból a beszélgetéssorozatból, amely a Magyar Rádió Talpaláláló című műsorában hangzott el 1986–87-ben. A záróadás ideje: 1987. április 12. Kérdéseimre a kor legjelentősebb népdalénekesei válaszoltak. Az itt olvasható anyag ezen beszélgetések részleteiből, más egyéni beszélgetésekből, valamint a művészekkel folytatott levelezésemből állt össze.

A parasztembertől az előadás, a színpadi produkció igen távol áll. Persze táncmulatságon, táncházban, lakodalomban mindennapos az az eset, amikor egy-egy jobb előadó magához veszi a vezetést, és saját magának húzatja a zenészekkel, jószerivel egyedül énekel. A többiek figyelnek rá, van, aki tanul tőle. De senki nem fogja őt másolni, azaz szó szerint utánozni. A legtöbb embernek megvan a maga nótája, táncfigurája, tánclépéssorozata.

A népdal a maga klasszikus közegében, azaz a parasztság körében anyáról leányra, apáról fiúra öröklődött, *természetesen*. Ma ez az örökítés tudatosan megy, leszámítva az anyák ösztönös gyermekrengetőit, amelyeket jó esetben dúdolnak a kisdednek. Már az óvodában, sőt a bölcsődében komoly szakemberek által felépített és megalkotott tanmenet és dalkincs alapján, rendkívüli *tudatosság*gal megy a tanítás, az átörökítés. Később ez egyre szigorodik, szabályok, módszertan alapján történik a hangkészlet bővítése, a formák, szövegek, típusok megtanítása.

A magyar népdal szép. Sokan kimondták ezt, legjobban a XX. század két zsenijének, Kodálynak és Bartóknak hihetünk, akik számtalan helyen és számtalan formában adták tudtunkra, mutatták meg, mennyire igaz ez. Alkotóművészetük alapjául is ezt választották, és a nagy szerzők műveivel azonos értéknek tartották. Kodály így ír: „*vannak magyar dallamok, amelyek a magam és sok más számára ugyanolyan élményt jelentenek, mint egy beethoveni téma*”⁴. „*Egy-egy magyar népdal és egy-egy beethoveni téma egymáshoz méltó testvérek. A népdal ismeretlen szerzői is zsenik voltak, lehet, hogy egyik-másiknak egész életműve egyetlen dal.*”⁵

Bartók eképp fogalmaz: „*A falusi muzsika a zeneszerzőnek az, ami a tájképfestőnek a természet*”⁶. „*Ezek a dallamok a legmagasabb művészi tökéletesség megtestesítői. Valósággal példái annak, miként lehet a legkisebb formában, legrészyebb eszközökkel valamilyen zenei gondolatot legtökéletesebben kifejezni.*”⁷

Mi is hát a népdal?

Magát a szót 1818 óta ismerjük és használjuk. Bartók a népzeneire a parasztzene kifejezést használta. A népdal tehát a parasztságé, egy olyan társadalmi rétegé, amely ma már nem létezik. Nehéz definiálni, ráadásul a definíció nemzetenként

⁴ KODÁLY Zoltán: *Magyar zene, 1925 = Visszatekintés I.* Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1982, 26.

⁵ KODÁLY Zoltán: *A magyar népdal művészi jelentősége = Visszatekintés I.* Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1982, 35.

⁶ BARTÓK Béla: *A népzene forrásainál, 1929 = BARTÓK Béla: A népzeneről.* Bp., Magvető Könyvkiadó, 1981, 18., <https://mek.oszk.hu/05200/05222/html/gmbartok0003.html>

⁷ BARTÓK Béla: *Mi a népzene? 1931 = BARTÓK Béla: A népzeneről.* Bp., Magvető Könyvkiadó, 1981, 30., <http://bartok-irasai.zti.hu/irasok/a-nepi-zene-hatas-a-mai-muzenere-3>

más és más lesz. Nálunk a népdal a nép, esetünkben a parasztság körében az írásbeliség és egyéb rögzítés nélkülözésével keletkezett, fönmaradt és terjedt önálló, sajátos szerkezetű zenei kultúra, amely időben folyamatosan változik, tételei variánsokban léteznek. Létének ez egyik fontos feltétele. Zenei és szövegi jellegzetességei alapján lehet megkülönböztetni más zenei jelenségektől.⁸

Mire is jó a magyar népdal?

Juhász Zoltán népzeneész, népzenekutató a furulyázásról írja: „*két funkcióját különböztetjük meg; ezeket zenei kommunikációnak, illetve zenezolgáltatásnak neveztem el*”.⁹ Ugyanez értelmezhető magára az éneklésre is. Alapvetően más a népzene funkciója, mint az ún. klasszikus zenéé. Pernye András zenetörténész, zeneesztéta a különbségeket így magyarázza: „*A népi muzsika fejlődésének léptéke más minőséget mutat, mint a műzenéé – ezt nyomatékosan kell hangsúlyoznunk*.” Majd: „*A műzene és a népzene szétválásának kezdete még évszázados pontossággal sem határozható meg... A népzene [...] történelem feletti és alatti egyszerre...*”¹⁰ A népzene „*szigorú pentatóniája vagy diatóniája [...] számtalan, díszítő jellegű, rendszertől idegen hangot tartalmaz, nem is beszélve a számtalan »csúszásról« [...]*. Ezt azonban semmiképpen sem szabad úgy felfognunk, mint az adott hangrendszertől való eltérést, mert a népzeneben a rendszer a maga tisztaságában nem nyer lerögzítést, és voltaképpen csupán néhány ritka dallam tartja magát a szorosabb értelemben vett rendszerhez.”¹¹ És itt jön a fő kérdés: „*Vajon létezik-e a magasra fejtett dallamkultúrákban egyetlen hang mint olyan?*”¹² Pernye a hangrendszer fontosságáról ír, ami a népzene előadásában van jelen.

A variálódásról mint a népzene alapvető szükségletéről azt írja, hogy a variánsok nem követik, hanem megelőzik és követik egymást. *Udvara* van a hangnemeknek is, a pentatóniában megjelenő, a diatónia felé kacsintó hangok Pernye szerint nem más jelenségnek a részei, mint amit a „*pentatónia udvarának*” nevezhetünk.¹³

A *hangudvarról* így szól: „*a zenészek számára ösztönösen nyilvánvaló az is, hogy egy hang magassága aszerint módosul, hogy milyen hang előzte meg és mi-*

⁸ FEHÉR Anikó: „*Mi vagyunk a rózsák...*” LFZE, 2011.

⁹ JUHÁSZ Zoltán: *Egy gyimesi furulyás: Tímár Viktor = A duda, a furulya és a kanásztüőlök*. Szerk. AGÓCS Gergely, Bp., Planétás, 2001, 510.

¹⁰ PERNYE András: *A differenciálódás kezdetei. Népzene és műzene = PERNYE András: Előadóművészet és zenei köznyelv. Esszé. Bp., Zeneműkiadó, 1974, 29.*

¹¹ PERNYE András: *A zenei ismétlés elmélete = PERNYE András: Hét tanulmány a zenéről*. Bp., Magvető Könyvkiadó, 1973, 57.

¹² Uo., 63.

¹³ PERNYE András: *A jazz*. Noran, 2007, 85.

lyen hang követi [...] és a különbségjegyek csupán a hangudvarban jelenjenek meg.”¹⁴ „A hangudvar a rendszer aspektusából annyit jelent, mint a hang vonatkozó képességét a másik hangra, zenetechikai-filozófiai tekintetben pedig az udvar az a különösség, amely az egyedi hanghoz képest a hangrendszer általánosságát – és fordítva a hangrendszer általánosságával szemben a hangegyénséget tételezi.”¹⁵ Máshol, még pontosabban: „A hang udvara az a jelenség, amikor adott esetben egy-egy hang fizikailag megadott rezgésszámánál valamivel alacsonyabb vagy magasabb rezgésszámot hallunk [...], és azt mégis annak a hangnak asszociáljuk, mivel ahhoz van legközelebb. Amikor azt mondjuk valakire, hogy »hamisan játszik«, nem azt jelenti ez, hogy más hangokat hallunk tőle, hanem azt, hogy az adott hangot a szükségesnél magasabban vagy mélyebben játssza vagy énekli...”¹⁶ A jazz és a magyar népzene között más összefüggést, hasonlóságot is kimutat. Nemcsak a hangnak, de a ritmusnak is udvara van Pernye szerint. „A ritmusudvar (a hangudvarhoz hasonló jelenség – F. A.) legtisztábban a népzenei felvételeken figyelhető meg, ezen belül is a kollektív énekes, illetve hangszeres gyakorlatot követő népek felvételein. Ezeken minden lüktetés egyfajta valóságos súlyt kap, másfelől viszont már a következő lüktetés felé feszül.”¹⁷ Tehát van egyfajta „mozgáster” és „visszaemlékezés” a zenei jelenségek között. „Egy-egy lüktetés középpontját – vagy »fókusz«-át – csupán elméletileg rögzíthetjük egyetlen, differenciálisan a nulla felé tartó pontba. A metronóm egy-egy kattanása rendkívül rövid ideig tart – hozzávetőlegesen egytized másodpercig –, ám az egzakt, elméleti értelemben vett ritmusfókusz még ennek a rövid időnek is a középpontjában helyezkedik el. A metronóm vagy bármilyen másféle gép által produkált ritmus – pl. óraketyegés, kalapáccsgép, egyenletesen csöpögő víz, vonatkattogás stb. – nem tartozik sem a jazz, sem bármiféle muzsika körébe, mivel élettelen. Áttelestítést, művészi ritmust csakis ember hozhat létre.”¹⁸ A gépi ritmus abszolút egyenletes, az emberi nem, a muzsikus kívánságához alkalmazkodik. A lüktetésnek kiterjedése van. (Példa erre egy kérdés egy mérnöktől: vezénylésnél hol van az ütem „egy”-e? (Azaz az első, a főhangsúly. Melyik mozdulatnál, melyik pillanatban?) A hangnak, mint minden ütésnek, azaz kézmozdulatnak udvara van. A ritmusnak kontinuitása van, amire figyelünk kell. „Egyetlen ilyen zenefajtát ismerünk: a népzénet, amely zenetörténet feletti és alatti egyszerre, amelynek fejlődésében a történetiség mozanata csupán igen áttételesen figyelhető meg, és amelynek fejlődése éppen ezért egész más törvényszerűségek szerint megy végbe, mint a műzenéé.”¹⁹

¹⁴ PERNYE: *i. m.* (1973), 36–37.

¹⁵ Uo., 63–64.

¹⁶ PERNYE: *i. m.* (2007), 102.

¹⁷ PERNYE: *i. m.* (1973), 40.

¹⁸ PERNYE: *i. m.* (2007), 111. o.

¹⁹ Uo.

Lükő Gábor szerint: „A magyar ember kétféleképpen szokott énekelni, danolni. Ha táncolni akar, vagy masírozni a úton, csárdás tempóban, tánc lépésben fújja a nótát, de mikor zavartalanul danolhat a maga multságára, nem tesz erőszakot a beszéd tempóján, hanem ahhoz szabja a zenei hangok időtartamát is... A magyar zene ilyen spontán tör ki az emberből.”²⁰

A magyar népdal mai életében nincs variálódás, hisz nincs, aki variálja, tehát élete másodlagos. Lajtha László így ír erről: „Több értelemben szokták használni ezt a két, a néprajzi vitákban oly gyakran használatos angol szót: survival és revival. Abban az értelemben kell használni, amely ilyen módon a népművészetek élő formái között tesz különbséget. A survival [...] jelenti azokat a hagyományokat, amelyek szájhagyomány útján nemzedékről nemzedékre szálltak és értek el a mai napig. Revival [...] az újjáélesztést jelenti. Azt, hogy ha akár történeti esemény, akár bizonyos hatósági intézkedések, akár pedig az élet belső törvényei folytán a népek művészete meghalt, elfelejtődött, és egy újabb generáció szükségesnek tartotta a hagyományok újjáélesztését. Akármilyen hiteles formában tette is – mesterségesen hívta új életre. Ezt az eljárást hívjuk revivalnak. Nálunk Magyarországon ma, ott, ahol survival van, erősítsük a survivalt, de ott ahol semmi sincs, kezdjük a magyar hagyományok revivalját.”²¹

A körülbelül 30 évvel ezelőtti interjúmban tehát 20 énekest, népzenekutatót, valamint egy építőművészt kérdeztem meg arról, hogy mi a véleményük a népdaléneklésről. Hogyan kell azt csinálni, kitől kell tanulni, mi is ennek az egész „asszisztált reprodukciónak” a lényege.

Közülük azóta hatan Kossuth-díjasok lettek, de valamennyien komoly kitüntetésekert szereztek. (Hárman már nem élnek.) Most ezekből a véleményekből szemezgetek:

Ág Tibor népzenekutató (1928–2013):

„Az éneklés attól függ, ki az, aki énekel. Ha valaki népdalt énekel, nem lehet úgy hozzákezdeni mint egy műdal énekléséhez. Itt sablon nincs. Meg kell hallgatnia nagyon sok, rengeteg felvételt, olyan célzattal, hogy tényleg megfigyelje ezt a bizonyos előadói stílust. Főleg a díszítéseknél. Mesterünk, Kodály azt mondta, hogy a dallam és a szöveg kapcsolata nem olyan szoros, hogy ne lehetne akár más szövegre cserélni azt, ami nem megfelelő. *Szabad változtatni, szabad kijavítani.* De ehhez tudni kell, hogy melyik a megfelelő értékes, csiszolt változat.”

²⁰ LÜKŐ Gábor: *A magyar lélek formái* (1942).

²¹ LAJTHA László: *A magyar népzeneről = Lajtha László összegyűjtött írásai*. Szerk. BERLÁSZ Melinda. Bp., Akadémiai Kiadó, 1992, 149.

Marosi Júlia énekes (1933–2014):

„Nekünk, énekeseknek ezt a tágabb, kimunkált világot ismernünk kell, a bőrünkön érezni, ha élni már nincs is módunk benne. S az énekhez a magunk életét is hozzá kell adni. Nekem nem elég kottából tanulni a népdalokat. A hangszalag is kevés. Nemcsak az énekre van szükségem, de az énekesek sorsára is, oda tartozik, hogyha az én árvaságomról énekelek, abban benne kell lennie egy másik ember árvaságának, de azokénak is, akikkel ezt a nyelvet beszélem. Ez nem beleélés dolga. *Úgy hívnám: azonosulás.* A beleélés különben is a népdaltól idegen.”

Kallós Zoltán népzene kutató (1926–2018):

„*Mindig a magyar beszédnek a módját kell követni; a hangsúly mindig az első szótagon van.* Nem kell a hangszeres változat után menni, mert attól magyar-talan lesz a hangsúlyozás. Természetesen meg kell tanulni jól a stílust, az elő-adásmódot, *vigye bele az egyéniségét, és ahányszor, annyiféleképpen énekelje.*”

Lukácsi Huba irodalomtanár, énekes (1940–2020):

„Csodálatos kifejezőerő van a népdalokban. Erre születni kell. Nincs külön elő-adói stílusa a népzene ének, legfeljebb azt mondhatom, hogy a népzeneben nem szabad tetten érni az eszközöket. Persze, ez egyetlen művészetben sem jó, de a népdalnál tényleg katasztrófa, ha érzem az előadó eszközeit, manírjait. Hal-latlan könnyedséggel kell népdalt énekelni. A népdal nem szórakoztató műfaj. *A könnyedségnek és a mélységnek egyszerre kell megszólalnia és így születik meg valami, amire azt mondjuk: természetesség.*”

Kobzos Kiss Tamás előadóművész (1950–2015):

„A zene, amit csinálok, restaurálás. A pontos utánzás az első lépés, amivel mindenki meg kell ismerkednie. Ez ahhoz szükséges, hogy az ember egy stílust elsajátítson. *Én hiszek egy olyan jövőben, amikor újra teremnek majd népdalok.* De ehhez népdalt teremtő közösségek kelleneek.”

Berecz András előadóművész (1957-):

„Az iskolázott énekesek hangképzése elűt a vidéki híres énekesek gyakorlatától. Én úgy látom, hogy Magyarország a legnyugatibb vidéke annak a hangképzési módnak, ami innentől keletre végig folytonosan megvan. Egy *préselt hangtech-nika, kevésbé szellős, levegős.* Én *egyenértékűnek tartom ezt az éneklési módot a klasszikussal,* természetesen akkor, hogyha a hangok a helyükön vannak.”

Balla Ferencné Szász Etelka szamosújvári énekes (1938–2005):

„Meg kell tanulni jól, hogy pontosan úgy énekelje, mint az adatközlő. Én eltanul-tam anyámtól, de pontosan megtanultam! Ahogy édesanyám tanított. Én nem is szerettem, amikor úgy elviszik az éneket. Mert van, hogy egyszer-egyszer el-

téved az ember. Legjobb, ha az embernek odaáll a feje, de ilyen korban nem áll mindig oda a feje, és el is felejt az ember sok mindent.”

Makovecz Imre építész (1935–2011):

„Az biztos, hogy a kérdés nagyon jó! Mert arra világít rá, hogy nem mindegy, hogy mikor dalol valaki és nem mindegy, hogy mit dalol. A városi emberek nem, vagy ritkán érzékelik azt, hogy mikor van itt az ideje a dalnak. Egész biztos, hogy a dalnak megvan a maga ideje, amely akár napszakot, évszakot, ünnepeket, alkalmakat is jelenthet. A népdal funkcionális.”

„Hozzátartozik még a népdalhoz a természetes emberi hang. Nem a kiművelt operaénekes hangja. Az emberi hang minőségében, a faktúrájában, a kicsi zajokban, amelyek a környezetnek a zajai, amik beleszólnak, belehallatszanak a dalba. Egyszerre hallatszik tehát a környezet és maga a dal, és ebben nemcsak zenei tartalom van, hanem a dal segítségével megnyílik egy olyan komplett világ, amelyik arról az időről szól, amelyekben megszólalt a dal.”

Sebestyén Márta előadóművész (1957-):

„Úgy kell énekelni, mint ahogyan az ember egyébként elmondaná, ami bántja, vagy aminek örül. Tehát egészen *beszédszerűen kell fölfogni* az éneklést. Még az adatközlő nénik között is az egyik így énekel, a másik úgy, mégha egy faluban is születtek. Nyilvánvaló, hogy vannak azért bizonyos szabályok, az elsők között említeném a hangvételt és a hangszínt, amit Bartók az 5. szempontnak említ meg, de szerintem rettentően fontos, mert egyáltalán nem mindegy, hogy egy operaénekesnő koloratúráriákhoz szokott hangján szólal meg az a dal, vagy pedig egy minél normálisabb és természetesebb hangon, ami szerintem sokkal közelebb áll ahhoz, amit a népdal ki akar fejezni és ki is fejez. Van az az idézet, amit gyakran hallani: »tanulni, tanulni, tanulni«... Ezt »hallgatni, hallgatni, hallgatni«-vá módosítanám. És nemcsak hallgatni, hanem elmenni azokra a helyekre, mégha nem is kimondottan népdalokat fölvenni, de beszélgetni azokkal az emberekkel. Ez olyan fantasztikus *élmény*, amely mindenképpen szükséges ahhoz, hogy valaki ezt végül őszintén és igaz szívvel tudja énekelni.”

Sebő Ferenc előadóművész, népzenekutató (1947-):

„Nem egy stílusról van szó, hanem többről. A legfontosabb az az *élmény* volt, amit ezektől az énekesektől kaptam. Eleinte felvételekről, később aztán személyes kapcsolatokból. Mit is lehet általánosságban mondani? Azt hiszem, általánosságban semmit. Ahány stílus, ahány hallásmód létezik manapság a fennmaradt hagyományban, annyiféle iskoláról van szó, annyiféle technikáról, ezeket mind a maguk módszerével kell megközelíteni. *A paraszt énekesek nem előadják, ők éneklik a dalt, legtöbbször maguknak.* Most van az utolsó pillanat, hogy előadói fogásokat is eltanuljunk, megfigyeljünk, ne járjunk úgy, mint a régi zenét játszók, mert nekik csak találgatni lehet.”

A most következő előadóművészeket újra megkerestem. Ismét ugyanazt a kérdést tettem fel: Hogyan kell énekelni a magyar népdalt? Most egymás után mutatom, mit mondtak évtizedekkel ezelőtt és ma:

Bodza Klára előadóművész (1942-):

„Úgy érzem, hogy a jó énekléshez minden stílusban alapvetően szükséges a *jó technikai ismeret*. A népdaléneklés kifejezőeszközünk örömeink, bánatunk, vagyis érzelmeink tolmácsolására. *Fontos a személyes élmény.*”

2020: „Tökéletes mély-légzés kell, mely megfelelően felerősíti a hangot. A tiszta éneklés nagyon fontos. Az érthető szövegmondás alapfeltétele a tökéletes, szép éneklésnek. A népdalénekléshez ennél sokkal több is kell: *ismerni kell a magyar énekesdialektusok hangzásvilágát, díszítéstechnikáját, egyedi, tájegységenként változó hangvételét, előadásmódját*, ehhez viszont elengedhetetlen az eredeti felvételek gyakori meghallgatása. A legnagyobb élményt az énekesselel való személyes találkozás jelenti, ezért a jó tanítás fontos része a népdalgyűjtés, népzenei találkozókon való aktív részvétel.”

Budai Ilona előadóművész (1951-):

„A stílus köldökzsinór a paraszti társadalmakban az egyén és a közösség között. Ezen áll vagy bukik az odatartozás vagy idegenség. A stílusban a hagyományos közösségek legjobb energiái születtek állandóan újjá. *A népdal stílusában, egy hiteles stílus utáni törekvésben az ember, az egyén ébren tarthatja, megőrizheti, csiszolhatja lényé különleges rendeltetését.* Innen nézve fölösleges az egyetlen hiteles stílus meghirdetése. Én a népdal és a népzene stílusának nem a múlttá merevített arcához, hanem a jövőjéhez szeretnék közeledni. Úgy érzem, ezen az utamon kísérnek s utat mutatnak mind a Napselyem sárhajú Magyar Ilonák, mind a balladás, jázminos, nagykendős öregasszonyok.”

2020: „A példa előttünk volt és van a Simon Ferenc Józsefnek, Jánó Annának, Tóth Imrék dalolásában. Hogy hogyan? Hittel, alázattal és nagy szeretettel. Hittel, mert hiszem, hogy ezekkel a dalokkal örömet tudok adni a hallgatóságnak, alázattal, mert hitelesen csak nagy alázattal lehet megszólaltani a népdalainkat, no és szeretettel, mert szeretek énekelni, ezáltal *szeretem ezt az országot, a szülőhazámat, s benne azokat az egyszerű, de nagyszerű asszonyokat és férfiakat, akik a lelkekben megőrizték nekünk szépséges örökségünket, a népdalokat.*”

Fábián Éva előadóművész (1959-):

„*Egyéni legyen!* Mindig tudni lehessen, hogy most ő énekel. Én nem mondom azt, hogy ugyanaz legyen, tehát lemásolja, amit az adatközlő produkált, hanem az alapvető stílusjegyeit szeretném megtanulni az egyes daloknak, vagy a tájegység stílusjegyeit. Ezt megcsinálni, és a népdalokat megtanulni úgy, hogy az ember elégedett legyen vele, nagyon nehéz dolog. Nagyon sokat kell vele foglalkozni.”

2020: „Évtizedek óta tanítok. Régen belészülettünk, a beszélt nyelvvel együtt tanultuk a dalokat. Ránk tört a technika, ebből hasznot kell húznunk. Nem lehet mindenki olyan szerencsés, mint én, édesapám szabóműhelye olyan volt, mint egy fonó. Itt inkább a meséket tanultam, az éneklés inkább a lakodalmakban volt. Öregjeink ilyenkor visszavonultak a tiszta szobába, és az egész éjszakát végig nótázták. Nagyszüleim a háborút éltek meg, ők katonanótákat énekeltek főként.

Azzal lehet pótolni, ha valakinek ez nincs meg, hogy sokat hallgatjuk az eredeti anyagot. Hosszú hónapokig, évekig egy-egy tájegységet kell gyakorolni. Ha valaki belefog az énektanulásba, akkor nézzen ki egy tájegységet és sokáig azt tanulmányozza. Iskolában ez nehezen megvalósítható. A szorgalom már egyéni kérdés. Nem a díszítésen kell időzni, hanem ömlesztve kell hallgatni. A hangsúlyokat, a ritmusokat kell figyelni. Együtt kell dalolni az adatközlővel. Így beléivódnak a jellegzetességek. Például Szék esetében: alap Lajtha széki gyűjtése, majd a későbbi gyűjtések. Így kap teljes képet egy tanuló. A szövegekkel lehet variálni: »*Lehet belérakni a szavakat, kinek mit a szíve diktál...*« - mondta Csorba János és Filep Mari Széken. »*Sztereotíp gurgulákra*« - ahogyan én nevezem, nincs szükség. A stílusos éneklés így elsikkad.”

Faragó Laura előadóművész (1949-):

„Az első és legfontosabb kritériumnak a stílushűséget tartom. Tehát hogy tudja az énekes, hogy ő most népdalt énekel. Ezen belül, hogy milyen technikával énekl, tehát hogy eredeti toroktechnikával, vagy pedig egy ún. képzettebb hanggal, ez talán másodlagos.

Mindenképpen a *szöveget fejezzék ki*. Számomra az a feladat, hogy egy sorba kerüljön a világirodalom remekeivel a magyar népdal, mint ahogy Kodálynak is ez volt az egyik fő óhaja.”

2020: „Bartók Béla útmutatása szerint kell énekelni, mindkét tanácsát megfogadva: egyrészt *el kell menni a népdal természetes közegéhez, a parasztsághoz*, és meg kell hallgatni a tradicionális népdaléneklést. Ezekhez az autentikus felvételekhez ma már lemezek által is hozzáférhetünk. A másik megszívlelendő tanács Bartók megállapításából: a parasztzene megszólaltatása *a szentimentalizmus teljes hiányával történjen!* Mit értünk ezalatt? Ne legyen több érzelem benne, mint amennyit a szikár, epikus előadásmód elbír! A magyar népdal nem színpadra szánt; szinte szemérmes mások felé! Mint a falusi pendelybe öltöztetett korpuszok. Mondhatni, minden népdal valahol »*Krisztus-arcú!* Azaz *őszinte és emberi.*”

Juhász Erika népdalénekes (1963-):

„Mikor megérezem a dalnak a lelkét, a lényegét, akkor lehet azt mondani, hogy ezt már mások számára is át tudom adni. Meg tudom éreztetni velük a dal szépségét és mondanivalóját. Meg kell teremteni a saját stílusomat, a saját elképze-

léseimet kell elénekelni. Nem szükséges feltétlenül énekelni tanulni a népdal-énekesnek, de egy-két technikai gyakorlat megkönnyíti a dolgát.”

2020: „Szinte végtelen a kínálat. A bőség két lehetőséget (is) rejt magában. A lehetőségeket csak akkor tudjuk igazán jól használni, ha nem felejtjük el azt, hogy valójában mi is az éneklés alapvető célja.

Érzelmi kifejezési eszköz, belső lelki tevékenység, »zeneterápia«, az élet ünnepei alkalmait, örömteli pillanatait, krízishelyzeteit átélni, megélni segítő lehetőség.

A közösségi együttlétnek egy sajátos energiát adó, élményt szerző eszköze, ahol nem a kifelé megmutatkozó szereplési vágy a cél, hanem egymás érzelmi inspirálása az együtt éneklő-mulató, vagy alkalomhoz, ünnephez, szertartáshoz kötődő csoportos éneklés folyamán.

A népdal előadása színpadi művészetté is »emelkedhet«, de ha az alapélmények hiányoznak, akkor hiteltelenné válhat, bármilyen csillogó is a technikai tudás. Hiszen éppen a falusi énekesek példája bizonyítja, hogy a technikai tudás mellett milyen fontos az egyén a maga életélményeivel, megélt sorsával, érzékeny, színes egyéniségével.

Ha egy kulcsszót kellene kiemelni, az a *hitelesség* a maga összetettségével. Hitelesség az anyagválasztásban, a dallal való személyes azonosulás kérdésében, az előadásban a »gyökerekhez«, a népi kultúra időtálló, általános értékeihez való ragaszkodásban, valódi esztétikai érték létrehozásában és abban, hogy egy kultúra folyamának részesei lehessünk.”

Lázár Katalin népzene kutató, énekes (1955-):

„Nem elég csak kottából megismerni a népdalt. Meggyőződésem, hogy még a felvételek meghallgatása sem elegendő. Azt a kultúrát meg kell ismerni, ami ezeket a népdalokat létrehozta. Ha én énekelek el valamit, akkor az átszűrődik az én egyéniségemen, de én már nem próbáltam hozzáadni szándékosan valamit. Úgy vélem, hogy a hagyományőrző stílusban éneklő énekesnek az az elsődleges feladata, hogy a lehető legpontosabban megtanulja azt, amit elő kíván adni. Ha száz nótát megtanultam úgy, ahogy az van, pontról pontra, hajlításról hajlításra, akkor a százegyediket már megpróbálhatom saját magam elénekelni, akkor már benne vagyok annyira a stílusban, hogy ez nem lesz hamis.”

2020: „A magyar népdal éneklése ugyanúgy különbözik más műfajok éneklésétől, ahogy a magyar népdal a nyugat-európai műzenétől, ez azonban nemcsak a magyar népdalra, hanem más népek dalaira is érvényes. A hagyományőrzők képzetlen hangú, ám sokat éneklő énekesek: a hangképzés tudományát érdemes annak szolgálatába állítani, hogy az ő hangjukhoz hasonló hang keletkezzék, ahogy azt a 80 éves Szomjas-Schiffert György tette lapp jóják éneklésekor. A népdalt egyszerűen, gyorsítás-lassítás, erősítés-halkítás és az érzelmek bármiféle kifejezése nélkül kell énekelni: a katartikus hatást a dalban kifejezett érzelmek és az érzelmentes előadás közti különbség adja.”

Lovász Irén előadóművész (1961-):

„Én nagyon ügyelek arra, hogy hogy hozzám nagyon közel álló és számomra esztétikailag is értéket képviselő szövegeket válasszak ki. *A parasztasszony első-sorban szöveget énekel és mondja a dallamot, ahogy tudja.* Az éneklésmód mindenképpen attól függ, hogy hol éneklük, milyen alkalomból, milyen helyen, kik, függ az énekes korától, nemétől, az előadó egyéniségétől, legalapvetőbben függ a dal funkciójától. Figyelembe kell venni tehát, hogy mi a dal funkciója, mi a stílusa, és a mi a saját egyéniségünket. *Törekedjünk a minél természetesebb hangképzésre, illetve ne törekedjünk, mert abban a pillanatban modoros lesz.*”

2020: „Szeretem, ha a népdaléneklés földszagú. *Mint a friss tavaszi termőföld: életerő van benne.* Ha őszinte, hiteles (az előadó személyiségéhez és az ősökhez egyaránt). De azt nem, ha mereven ragaszkodik, másol, és azt sem, ha a tiszta forráshoz tiszteletlenül, öncélúan nyúl, sallangos vagy művi.”

Maczkó Mária előadóművész (1961-):

„Zenei anyanyelvemet, a népdalt szinte az anyatejjel szívtam magamba. Úgy érzem, az új stílusú dalokat talán még nehezebb énekelni, mint a régieket, mert könnyen áteshetünk a ló túoldalára. Egy dalt nem kell énekelni, hanem szinte elmondani, *én élem ezeket a dalokat.* Tehát nem elmegyek és ott megtanulom, hanem együtt vagyok velük. A dalhoz az én életemet is hozzá kell adni.”

2020: *Beszédesen, természetesen, érthető szövegmondással.* Énekmondás legyen, beszélve kell énekelni, a hangsúlyokat a helyükön kell tartani. Azért, hogy az ének ne billenjen ki a helyéről. Nem bele kell helyezkedni, hanem *átereszteni magunkon.*”

Szvorák Katalin előadóművész (1958-):

„Nagyon *hiteles* legyen. El kell hitetni a közönséggel, hogy amit csinálunk, az a sajátunk. A másik: nagyon *természetes* legyen. Annyira természetes, mint az anyanyelvünk. *Póz nélküli legyen, egyszerű, tiszta.*”

2020: „A népdal éneklésénél kulcsszó a *természetesség*, hiszen magától a műfajtól teljesen idegen a manír. Leghitelesebb interpretátorunk a saját hangunk, melyet csak őszinte lelki kitárulkozással szólaltathatunk meg. Pedagógusi munkám során akkor éreztem igazán sikert, amikor a diákjaimnál elértem, hogy ne engem másoljanak, utánozzanak, s ne a hiteles nótafákat, adatközlőket, de találják meg saját hangjukat, és vállalják fel önmagukat, hiszen az éneklés intim megnyilvánulás, ahol számos lelki gátat kell feloldani. Ezt jó pedagógiai érzéssel, beszélgetésekkel, rájuk való figyélssel s a gyerekek szeretetével elérhetjük.”

Mai, egyre szélesedő és bővülő folkszínpadunk egyre másra termi a kiválóbbnál kiválóbb énekeseket. (Sokan közülük a Zeneakadémián is diplomát szereztek népzenei előadó-művészetből.) Közülük kerestem meg néhányat 2020-ban. Válaszaik itt láthatóak:

Havay Viktória:

„A magyar népdalt *úgy kell énekelni, mint egy világi imádságot*. Alázattal, figyelemmel megtanulva, őszinte, nyitott szívvel előadva. Olyan hangerővel és minőséggel, amilyen az éppen aktuális helyzethez illeszkedik. Fontos a tiszta hangzás, a stílushű díszítés és a hiteles előadás.”

Kubinyi Júlia:

20 „Számomra a magyar népdalok éneklésének legfontosabb jellemzői: *méltóság, szövegközpontúság, áradó természetesség, táncdallamok esetében a feszes ritmika*. Ezek alapján úgy gondolom, az előadásmódot tekintve az érzelmek színvonalas kinyilvánítását mellőző, az énekek szövegéhez és dallamához egyaránt igazodó méltósággal kell őket énekelni. Továbbá tisztán érthető, a magyar beszéd hangsúlyozásának szabályszerűségeit követő szövegmondással, az egyéni hang adottságokhoz igazodó, természetesen zengő hangképzéssel, és az egyes tájegységek zenéjében és énekeiben fellelhető stílusjegyek, hangképzési sajátosságok helyes alkalmazásával. Ez a sokszínűség, a Kárpát-medence tájainak esetenként egészen eltérő zenei jellegzetességei értékes örökség, kultúránk megőrizni való darabja.”

Navratil Andrea:

„Én azt a kodályi gondolatot vallom, hogy az éneklés önmagunk megismerését szolgálja, s Istentől kapott adomány, mely saját lelki tereinkben és egy közösségben is gyógyító funkcióval bír. Mindehhez a népdal mind dallamhasználatával, mind szöveges folklórával több ezer éve kapott tudásanyagunk; így elkötelezett és elhivatott népdalénekesként a hagyományban örökölt tudást tisztelve, annak stílusjegyeit megtartva, kellő intellektuális és művészi felkészültség mellett a városi közegből érkező (revival) énekesként is szem előtt kell tartani: *mit, hogyan és miért*. Mit: nagyon tudatosan válogatva a legértékesebb dallamanyagból a tartalmilag is legigényesebb, saját üzenetünket hordozó változatokat előnybe helyezni. Hogyan: a természetesség határain belül maradván ihletett és élményszerű előadásmód. Miért: a magas szintre emelt kommunikáció célja az eszméltetés, a katarzisz, a gyógyítás, a közösségmegtartó funkció kell legyen. Emellett fontosnak tartom a hitelességet, ami már-már filozófiai kérdéssé válik. Egyre inkább úgy látom, *az a hiteles, aki önazonos. Amiről és ahogyan énekel, úgy él.*”

Paár Júlia:

„Az archív felvételeket hallgatva azt tapasztaljuk, hogy énekes mestereink sokféleképpen, rengeteg megközelítési módon keresztül használják a hangjukat. Nincs egységes hangképzési elv, hangformálási séma. A legtöbb falusi énekes a lehető legtermészetesebb módját választja a hangadásnak, egyfajta ösztönös, elemi megnyilvánulásképpen. Maga az éneklés, hangképzés, hangformálás hűen tükrözi az előadó személyiségét, egyéni vokális gyakorlatát, életkorát, valamint aktuális testi-lelki állapotát. Emiatt gyakran csodálkozom el azon, hogy a tánc-házmozgalomban, sőt még a hivatalos népi énekoktatásban is kialakulhatott egyfajta népi hangszín-hangkép-hangképzés standard, amely ezeket a bizonyos egyéni különbségeket összemosza, a finom, személyiségjegyek mentén kontúrozódó differenciáltságot generálmasszává minősíti.

Tehát én személy szerint azt vallom, hogy a népzene stílárís kereteit nem sértve, érdemesebb énekesként azt a fajta *ösztönös, elemi megszólalást keresnünk magunkban*, amelyeket az archív felvételek hallgatása során tapasztalunk.”

Zsikó Zsuzsanna:

„Nehéz arról beszélni, hogyan kell népdalt énekelni. Szót ejthetnénk az éneklés előtti bemelegítő gyakorlatokról, a beéneklésről, az eredeti felvételek megismeréséről, gyűjtési élményekről-émlékekről, a tanulás folyamatáról, egy-egy tájegység megismeréséről, a viseletekről... Ezek mind elengedhetetlen tényezői annak, hogy hitelesen énekeljünk népdalokat. A tanítványaimnak azt szoktam tanácsolni, ha egy díszítés nem úgy sikerül, ahogyan az adatközlőtől hallotta, akkor sincsen semmi baj. Lehet attól függetlenül kimagasló az előadás, csak *szóljon a szívéből*.”

1987-ben egy Moldvából „idecsángált” énekes asszonyt is kérdezgettem titkairól. Az ő válaszait bővebben közlöm:

Gyurka Mihályné Jankó Mária (1920–2021):

Moldvában, a Bákó megyei Gajcsánán született. Kislány korában nagyapjától tanulta az énekeket, s édesapja juhait őrizve furulyázni is megtanult. 1945-ben az első telepeseekkel érkezett férjével Magyarországra, Egyházaskozárra. 1948-ban alapító tagja volt az Egyházaskozári Csángó Hagyományőrző Egyesületnek. Sebő Ferenc 1984-ben készített vele felvételeket otthonában, 12 dala hallható a Moldvai csángók Magyarországon című, 1987-ben kiadott LP-lemezen.

A Zenetudományi Intézet, a Hagyományok Háza és a Néprajzi Múzeum közös Folkloradatbázisában több felvételen is hallhatóak dalai, filmfelvételek is készültek róla. A Népművészet Mestere díjat 1971-ben kapta meg. Miniszteri dícséretben részesült 1991-ben.

Az énekes asszonynak elénekeltem egyik kedves dalát: *Árva az a madár*. Kértem, mondja el, milyen volt az előadásom, vagy javítsa.

„Gyurkáné: A hangot nem kell visszahúzni, nem kell halkítani. És kijöjjön tisztán a szó.

Fehér Anikó: Gyakran szokott énekelni?

Elég gyakran.

Mostanában is? Mikor jut eszébe az, hogy énekeljen?

Most voltam Kecskeméten tojáást festeni a gyerekekkel. Ott is énekeltem.

És itthon, magának is szokott?

Igen. Van, amikor egy kicsit a hangomat próbálom, egy kicsit, hogy ne merüljek bé teljesen.

Hogy ne kopjon el...

Ne kopjon a hangom.

Ilyenkor mit énekel?

Van, amikor kisérom magam, van, amikor jó ropogósat énekelek.

Mikor mi jut eszébe... Amikor csak azért énekel, hogy a hangját karban tartsa, akkor figyel arra, hogy mit énekel, vagy éppen azt és úgy, ahogy az eszébe jut?

Figyelek. Nagyon kell figyelni, hogy a balladát csak addig kell vinni, ahol van a határa. Mert ha tovább viszem, és összekeverem a másik balladának a szavai-val, akkor nem jön ki a ballada. Arra nagyon kell vigyázni. Én úgy vagyok, hogy tényleg ezeket a balladákat úgy viszem, annyira figyelem, hogy kezdem és hogy végzem. Vigasztalja es az embert.

Mindig ismert volt Rinda néni arról, hogy jó hangja van, már fiatal korában is...

Igen. 12 éveske voltam, mikor a nagytatámat először kihallgattam. De azelőtt es édesanyámtól a nagymamáimtól mindig meghallgattam a régi balladákat.

Már akkor is odafigyelt a dalokra?

Nagyon odafigyeltem. Elbújtam, hogy a nagytatám ne lásson, szőlőbe vágta a szőlővesszőt egy háromlábú székecskén, nagy bokrok voltak, s akkor énekelgette a Kis gerlicét, meg: Azhol én elmenek...

Arra emlékszik-e, hogy gyerekkorában háromszor kellett hallania egy dalt, hogy utána vissza tudja énekelni...

Ha nem tudtam mindjárt megtanulni, akkor este édesanyám rávette, hogy fonjak vele, tanultam fonni. Akkor többször láttam, hogy énekel és könnyeztek a szemei. S akkor rákérdeztem, hogy mégis ezt az éneket miért éneklji, ha sír. Akkor azt mondta: Nem tudod te Rindácska, hogy hányszor el vagyok én keseredve, s ez engemet megvigasztal. Egy kicsit kisérom magamat és továbbmenek.

Erőt adott ez az éneklés a további munkához, a bajok elviseléséhez. Vigasztalt...

Hát igen. Vigasztalja es az embert. Többször elszomorító, de azért mégis vissza kell, hogy az ember gondoljon, hogy ne legyen mindig ilyen keserves, legyen vidám es.”

Beszélgettem erről a kérdésről 1987-ben Kallós Zoltánnal is:

„Fehér Anikó: Van-e olyan, hogy valakitől szívesen gyűjt, mástól meg nem?

Kallós Zoltán: Van. Nagyon sok jó adatközlő került elő az idők során. Ezek az adatközlők nagyon szépen énekelnek, ugyanakkor nagyon jó a kiejtésük, a szótagolásuk. Ha az ember visszahallgatja a felvételt, minden szavukat világosan lehet érteni. Az alsó és felső hangok egyformán szólalnak meg az előadásukban.

Ezek szerint nem az számít elsősorban, hogy mit énekelnek, hanem az, hogy hogyan?

Nemcsak attól függ ez. Szívesebben gyűjt az ember olyantól, aki jó anyagot is tud. De rendszerint ezek a jó előadók jeles énekesként vannak nyilvántartva a kis közösségen belül, az illető közösségnek a legjobb anyagát tudják a legszebben előadni.

Egy-egy jó dalos kb. hány dalt tud?

Ezt nem tudnám pontosan megmondani. Csináltam egy monográfiát egy moldvai öregasszonyról annak idején. (Új guzsalyam mellett: Éneklettem én özvegyasszony Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa. Lejegyezte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Kallós Zoltán. Bukarest: Kriterion. 1973.) Az öregasszony alfabéta lévén valószínűleg minden dalt nem tudott nekem elénekelni, mert ha eszébe jutott olyankor, mikor én nem voltam ott, nem tudta lejegyezni, el is felejtette, úgyhogy többször vissza kellett hozzá menni. Kb. 156 szöveg került elő, 50–60 dallam, 2000-nél is több versszak, nem tudom pontosan. Erdélyi viszonylatban Buzából volt és van még most is egy énekes, aki nagyon sokat tud, régi és új stílusú dalokat is. Ismerek Gyimesből is ilyen adatközlőt meg Magyarorszátról.

Hogyan határozhatók meg egy-egy adatközlő stílusjegyei? Akár zenei szak kifejezésekkel is...

Ez megnyilvánulhat a kiejtésben, a dallamvezetésben. Például ez a buzai énekes annyira szépen hangsúlyoz, tudományosan mondva mindig a szöveg ritmusát követi. Ez különösen az új stílusú daloknál fontos. Legtöbb esetben a zenei ritmikát vesszük figyelembe, és sok esetben ezt teszik a hivatásos énekesek is. Ezért számomra nagyon furcsa, amikor hallom, hogy rosszul ritmizálnak.

Függ-e az életkortól a szép hang?

Nem mindig függ attól. Itt volt például Bartóknak az egyik adatközlője, a jeles sárvásári öregasszony, akit mi csak Morzsának emlegettünk, haláláig gyönyörűen énekelt. Vagy vegyük a moldvai származású Simon Ferenc Józsefnét, aki Mekényesen élt, és a Népművészet Mestere címet is megkapta, 85–86 éves korában is gyönyörűen énekelt.

Mikortól számítható egy gyerek már adatközlőnek?

Például ennek a buzai asszonnynak a fia már 5 éves korában énekelt nekem. A lánya 9 éves korában. A legkisebb lánya 4 éves lehetett, amikor kint voltunk egy riportot csinálni a Kolozsvári Rádióval, és olyan hangulatában volt, hogy nem akart énekelni, kiszaladt a kertbe és azt mondta, addig megyek, míg a sze-

memmel látok, de úgyse énekelek. Kiment a kukoricásba. Úgyhogy 4–5 éves korban már lehet adatközlő. A magyar népzenei hanglemezt, amit Kodályék állítottak össze Rajeczkyvel, azon van például egy 7 éves kislánynak is egy dala MÉRÁBÓL: Fehér hattyú, tarka hattyú²², de itt van pl. Simon Marinak a lánya is, aki 9 éves korában a Ha felmegyek Kolozsvárra kezdetű dalt énekelte.

Kimondhatjuk-e azt, hogy bizonyos dalokat, pl. keserveket csak bizonyos életkor után, bizonyos megélt élmények után vehet elő valaki?

Nem. Most hallottam 10–12 éves gyerektől is keservest énekelni. Nemcsak Gyimesben, nemcsak Moldvában, Mezőségen is meg Kalotaszegben is. A gyerekre rátapad, akarva, nem akarva, mint ahogy én is tudom magamról, hogy kiskoromban szinte akaratlanul is megtanultam a dalokat, nemcsak a magyart, a román és a cigányt is. Belemászik az emberbe. Ha többször hallja, felszívódik.

Azok a szép hangú, gyönyörűen díszítő, szuggesztíven előadó énekesek, akiket akár az Ön gyűjtéseiből is ismerhettünk, hogyan képzik a hangjukat? Tudom, hogy itt nem a klasszikus hangképzésre kell gondolnunk, de egy-egy énekes esetében megfordul az ember fejében, hogy ez az illető valahol talán gyakorol...

Azt hiszem, ez inkább született adottság, nem gyakorlás kérdése, ugyanakkor egy területen belül különféle technikával énekelnek, vannak, akik inkább orrhangon, és szinte azt lehet mondani, hogy gyomorból lélegeznek, valósággal préselik ki magukból a hangot. Azt veszi észre az ember, hogy szinte nem is lélegeznek, olyan hosszú frázisokat tudnak egy szusszanással végig énekelni. A leggazdagabb díszítéseket például a szováti népdaloknál tapasztalhatjuk.

Van-e körülírható stílusa a magyar népdaléneklési módnak?

Ezzel a kérdéssel azt hiszem, még senki nem foglalkozott, én se tudnék nagyon sokat mondani biztosan. Példaként állíthatnám ide a kiváló népdalénekesek közül Sebestyén Mártát és Fábián Évikét, nem utolsó soron Berecz Andrást, aki most kezdett feltűnni. Férfi előadóban azt hiszem, ilyen nincs még. Azt mondom: így kell magyar népdalt énekelni. Nemcsak az, hogy ledaráljuk, hanem amit énekelünk, azt lélekkel kell csinálni. Mindent beleadni, nem úgy, mint egy malom vagy mint egy óra, felhúzzuk és ledarálja vagy leverklizi azt a népdalt. Amit mond az a népdal, azt érezni is kellene.”

Hosszasan beszélgettem még **Balla Ferencné Szász Etelka** szamosújvári énekes asszonnyal, a Népművészet Mesterével is a 2000-es évek elején. Ő ezt mondta:

„Az első, második osztályban volt egy magyar tanítónk. Ő is tanított énekekre, de aztán őt kítették s akkor jöttek mások. Egymástól tanultuk el, a gyermekektől. Amikor már nagyobbcskák voltunk, jött a kicsik tánca. Ott megtanultunk tán-

²² *Fehér holló, tarka holló. 6 éves kislány = Magyar Népzene 1.* Szerk. REJECZKY Benjamin, Bp., Hungaroton, 1969-72. (LPX 10095-98, 180001-04, 18050-53)

colni, előbb persze nem csináltuk jól, mert lökdösődtünk. Ott énekelni is megtanultunk, mert jöttek oda nagyobb leánykák is, vagy nagyobb fiúk, s ők már tudtak énekelni. Énekeltek és így megtanultuk. Mikor már én is nagyleány voltam, akkor a táncban tanultuk meg. Édesanyámék négyen voltak testvérek, mindenki tudott énekelni, táncolni. Édesanyám foglalkozott velem, hogy énekeljek, mert én, ha hallottam egy éneket, mentem haza és mondtam édesanyámnak, hogy tanultam egy éneket, de elfelejtettem már, hogy hogy van. S akkor édesanyámnak eszébe jutott, és énekeltek ketten, hogy megtanuljam. Meg a fonóban estéknént. Volt fonó, mentünk oda. Vittünk egy nagy csepű kájert [gyenge minőségű kender vagy gyapjúszál – F. A.], hogy fonjunk, aztán nem fontunk. De legalább szórakoztunk! Dugtunk el nappal egy orsót teli fonallal, és este, mikor mentünk haza, vettük elő, s tettük a guzsalyba, ahol meg volt kötve a fonnivaló csepű vagy kender. Ezek is szép élmények voltak. Aztán a fonóba jöttek a fiúk, és meggyújtották a kájert annál a leánynál, akivel ki akartak menni pitrazni... Amikor meggyúlt a kájer, akkor persze hamar vette, akié volt a guzsaly, vitte ki, nehogy meggyúljon bent a házban valami, s aztán akkor az a fiú, aki meggyújtotta, kint maradt a leánnyal s aztán ott pitraztak. A fonóban sokszor úgy táncoltunk, mint a fene, löktük le a guzsalyunkat s fogtunk neki táncolni.

Úgy kell énekelni, hogy meg kell tanulni jól, hogy pontosan úgy énekelje, mint az adatközlő. Én eltanultam anyámtól, de pontosan megtanultam! Ahogy édesanyám tanított. Én nem is szerettem, amikor úgy elviszik az éneket. Mert van, hogy egyszer-egyszer eltéved az ember. Legjobb, ha az embernek odaáll a feje, de ilyen korban nem áll mindig oda a feje, és el is felejt az ember sok mindent.”

Feltétlenül vissza kell térnünk a már idézett **Marosi Júliára**. 1998-ban adta ki szerzői kiadásban azt a kis könyvecskét, amelynek nekem dedikált példányában ez áll: „*Anikónak, a könyv ihletőjének szeretettel: Julcsi.*” Valóban, a 90-es években nagyon gyakran látogattam meg őt, beszélgettünk, énekelünk, javított, csiszolt engem. Én pedig szerettem megpihenni az árnyékában, felszívni a belőle áradó elkötelezettséget, szeretetet. Marosi Júlia maga is énekel, felvételei egy részét ki is adta. Több interjút készítettem vele, ő volt a kezdő alanya említett beszélgetéssorozatnak. Nem előadóművész volt ő, inkább *élte* a népdalt. Rengeteget járt szeretett Erdélyébe, ő, a dunántúli, gyönyörű veszprémi e hangzókat ejtő asszony. Közel tíz évvel a hivatalos, egyetemi szintű népzenei előadóművész-oktatás elindulása előtt megírta tapasztalatait a népdalok előadásmódjáról. Nemcsak erről van itt szó, de népdalhoz és termőikhez való viszonyáról is. A legjobb tankönyv minden énekelni vágyónak.²³

23 MAROSI: *i. m.* (1998).

Marosi a kor ilyen-olyan előadói szokásainak elemzése után főként saját tapasztalatait írja le, azt, amit ő hallott adatközlőtől, tanítómestereitől, falun. „Akkor énekelsz szépen, amikor nem is énekelsz igazán, hanem panaszkodsz.” „Az ének árulkodik. Az énekben nem szokás, ezért nem is lehet hazudni.” „Amikor valahonnan meghallom a magyar muzsikát, mintha egy szárny emelne, szökjek fel s járjam.” „Tudja Julcsika, ezeket a mi énekeinket addig kell hallgassák, s maga is addig kell énekelje velem, amíg olyan pontos, olyan biztos nem lesz, mint a Miatyánk.”

Magát a népdalt is jellemzi Marosi: „A népdal nem kisebb, nem nagyobb, nem nehezebb, nem könnyebb – hanem más a sokféle érdekes műfaj között. Egyedülállóan más. A népdal nem megzenésített vers, nem egy szövegre szerzett dallam, nem ária, nem műdal, főleg nem népies műdal, tehát egyikhez hasonlóan sem lehet énekelni.” „A dallal mindig kettesben van az énekes.” „Mintha csak a dal szólalna meg, nem az énekes.”

A feldolgozásról is ír: „Soha semmiféle feldolgozás nem azonos az eredetivel. A restaurált mű sem egészen úgy eredeti. A művészi népdalfeldolgozástól nem lehet és nem is kell ugyanazt az élményt számonkérni. S hallgatni sem kell eredeti népdalként, mert az már egy-egy zenemű, amiben a népdal csak kölcsönzött, felhasználított népdal.” „Csak odáig kell eljutni, hogy az ének legyen szép, s az már majdnem mellékes, hogy az énekesnek a hangja is gyönyörűen szól.” „Aki másoknak énekel, mindent tanuljon, tapasztaljon meg, hogy »tudja az árját vezetni«, éneke ne legyen »tintaüz«, éneke ne szóljon soha »olyan hasztalanul, olyan hiábavalóan«, magyarul szólva: énekeljünk »becsületesen«. Mert nemcsak magunknak énekelünk, s nemcsak a magunkét énekeljük.”

Zárszó

Természetesen nem gondolom, hogy a magyar népdal éneklését, helyes előadását szavakból meg lehetne tanulni. Hallgatni kell, és főleg énekelni, akkor jelenik meg majd egy idő után az az előadásmód, amivel akár másokat is megörvendeztethetünk. De aki idáig nem jut el, az se csüggedjen: hatalmas kincs birtokosa mindenki, aki a dalokat ismeri, élvezi, énekeljen bárkinek – akár csak magának is.

És ha valaki még mindig kételkedik: „kell-e”, vagy „hogyan kell” énekelni a magyar népdalt, annak álljon itt egy kis mosolycsalogató, kevesek által ismert levél Kodály Zoltántól, akinek a kolozsvári Mariánus²⁴ diákjai írták meg szomorúan, hogy nem nyertek a népdal-, népdalfeldolgozás éneklőversenyen, 1943-ban. Akkor Kodályhoz fordultak megfelelő anyagért. Kodály talán ez egy esetben használta nevét ebben a formában:

²⁴ Kolozsvár hajdani katolikus leánynevelő intézete a Horea úton.

„Kedves Gyermekek!

Szép leveleteket köszönöm. Sok ezernyi gyermekből áll nagy családom, oda szívesen befogadok erdélyi leánykákat is.

Azonban nehezett kívántok tőlem: olyan csodaéneket, amivel biztosan győzni lehet! De nem is igazság: én győztek helyettetek? Akkor mi a ti érdemetek?...

No, de az énekben nem a verseny a fő. Aki szépen énekelt, gyönyörűséget okozott hallgatóinak, ha nem győzött is. Nem vezett hiába fáradsága.

Áért majd gondolkodom rajta. Addig pedig küldök éppen erdélyi leánykáknak jó egy kis darabot: hárman vagytok hozzá, meg tudjátok tanulni jövőre. S talán egyszer hallom is, ha arra járhatok.

Szeretettel köszönt

Kodály Zoltán bátyátok.”²⁵

Irodalomjegyzék

- BARTÓK Béla: *A népzene forrásainál*, 1929 = BARTÓK Béla: *A népzeneről*. Bp., Magvető Könyvkiadó, 1981.
- BARTÓK Béla: *Mi a népzene? 1931* = BARTÓK Béla: *A népzeneről*. Bp., Magvető Könyvkiadó, 1981.
- ERDŐS Renée: *Ifjúságunk*. Szépmíves, 2018.
- FEHÉR Anikó: *„Mi vagyunk a rózsák...”* LFZE, 2011.
- JUHÁSZ Zoltán: *Egy gyimesi furulyás: Timár Viktor = A duda, a furulya és a kanásztülök*. Szerk. AGÓCS Gergely, Bp., Planétás, 2001, 510.
- Kodály „vigasztaló” levele a kolozsvári leányokhoz = *Éneklő Ifjúság*. Szerk. és kiadja: KERÉNYI György, 1943. február 72.
- KODÁLY Zoltán: *A magyar népdal művészi jelentősége = Visszatekintés*. Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1982.
- KODÁLY Zoltán: *Magyar zene, 1925 = Visszatekintés*. Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1982.
- LAJTHA László: *A magyar népzeneről = Lajtha László összegyűjtött írásai*. Szerk. BERLÁSZ Melinda. Bp., Akadémiai Kiadó, 1992.
- LÜKŐ Gábor: *A magyar lélek formái* (1942).
- *Magyar Népzene 1*. Szerk. REJECZKY Benjamin, Bp., Hungaroton, 1969–72. (LPX 10095–98, 180001–04, 18050–53)
- MAROSI Júlia: *Van egy forrás titok alatt. Emlékek, tapasztalatok, intelmek*. Szerzői kiadás, 1998.
- PERNYE András: *A differenciálódás kezdetei. Népzene és műzene = PERNYE András: Előadóművészet és zenei köznyelv*. Esszé. Bp., Zeneműkiadó, 1974.
- PERNYE András: *A jazz*. Noran, 2007.
- PERNYE András: *A zenei ismétlés elmélete = PERNYE András: Hét tanulmány a zenéről*. Bp., Magvető Könyvkiadó, 1973.

²⁵ Kodály „vigasztaló” levele a kolozsvári leányokhoz = *Éneklő Ifjúság*. Szerk. és kiadja: KERÉNYI György, 1943. február 72. Kodály a *Cú föl lovam cú föl, cú föl Barassóba...* (1938) kezdetű kórusművét, népdalfeldolgozását mellélte levelehez.

„Virághímes mezők...”

Szépség a magyar népdalban

„A magyar népdal tiszta magyar levegőt lehel. Ezt a tiszta magyar ízt, hangulatot még Ázsiából hozták magukkal a honfoglalók. Aki magyarnak tartja magát, kötelessége, hogy ezekben tanuljon meg gyönyörködni.”

(Járdányi Pál)¹

A népdal alapvető szükségletünk. Nélküle nehezebben tanuljuk meg a zenei írást és olvasást, és nem könnyen találjuk meg helyünket a világban.

Kézenfekvő Kodályra és Bartókra hivatkozni, akik sokszor leírták, hogy a magyar népdal szép, lelki segítség, gyógyító, vigasztaló, szórakoztató műalkotás. Egyik mai divatos definíciója pedig így szól: *nem tudjuk pontosan mi az, de felismerjük, ha halljuk.*²

Amennyiben zenének tekintjük a népzenet – a klasszikus gondolkodásmód alapján –, úgy külön kell választani előadói és megjelenési szempontok szerint. A filozófus szerint „a zene dokumentált hordozója a kotta is, mintegy annak kondenzátuma, lecsapódása, térben (a lapon) magmaradóan fellelhető”.³ Ebben a tekintetben a népzene nem tartozik a zenéhez, hisz hordozója nem tárgyiasítható, az maga az emlékezet, azaz az emberi agy. Más különbözőségeik is vannak a kottában terjedő, ún. klasszikus zene és a szintén zenei eszközökkel élő, de nem ugyanolyan szerkezetű és funkciójú népzene között. A népzene lételeme a variálódás, a szelekció és a személyes átörökítés.⁴ Csak a legjobb variáns marad fent, amit generációról generációra örökítenek át. Ugrás ebben nincs. Alkotási folyamata pedig ködbevész, valós kitalálója nem meghatározható, hisz sokan csiszoltak rajta. Népdalt egy ember nemigen alkothat, ahogyan közmondást sem.⁵ Kell hozzá a közösség csiszoló ereje, kritikája és elfogadása.

A népdalt éneklő ember (természetes közegében) nem előad, nem színpadon van, hanem valamilyen emberi okból „ad elő”, azaz énekel valamit. Nem mindegy, mi váltja ki az éneklést, ami a dalválasztást, az előadásmódot nagyban befolyásolja.

Nagyon jó helyzetben vagyunk mi, magyarok azért is, mert két olyan magasan képzett, mindemellett zseniális tudós (művész) fogott hozzá a XX. század elején

¹ JÁRDÁNYI Pál: *Népdal vagy „hallgató” = Éneklő Ifjúság*. Fel. szerk. és kiadó: KERÉNYI György, 1942. október, 22.

² SLOBIN, Mark: *Népzene*. Bp., Rózsavölgyi és Társa Kiadó, 2015.

³ BOROS János: *Filozófiaművészet*. Bp., MMA MMKI, 2020, 93.

⁴ Sao Paolo, 1954. IFMC annual conference.

⁵ „Tömegdalt írni nem lehet, mint ahogy közmondást sem.” Kodály, 1949.

a magyar népzene összegyűjtéséhez, majd rendszerezéséhez, mint Bartók és Kodály. Nekik köszönhetjük, hogy kutatás tárgya lett, bekerült az iskolai könyvekbe, felkerült a színpadra, de nemcsak szórakozás tárgyává is vált a népdal.

Kodály és Bartók tehát a népzene összegyűjtésével kezdték a munkát, felosztva egymás közt a magyar nyelvterületet, sorra járva a falvakat. Ez a munka korántsem volt olyan vonzó, könnyű, ahogyan sokan gondolják. Gyanakvó falusi emberekhez beállítani idegenként, városiként, aztán éneklésre bírni őket. Kodály meg is jegyzi: „*Nem csodabogár-hajhászó tudós bolondság: kiásni az iszapból [a régít], keressük azt a láncszemet, amelybe a magunkét belekapcsoljuk, míg végre megtaláltuk az elszakadt rozsdás lánc végét sárba iszapba taposva faluk bűzéiben és iszapjában (mert mellékesen: csak a naiv városi hiszi hogy a népdalgyűjtés útja virághímés mezőkön vezet át).*”⁶ Nem volt egyszerű a városi és a falusi nép között lévő szakadék áthidalása sem: „*Magam bőrén: óriási szakadék a művelt osztály és a nép között. M(agyar) kultúra csak úgy lehet, ha ez a szak(adék) megszűnik...*”⁷

Mára remek helyzetben vagyunk, a népdalokat digitálisan őrzik, rendszerezésük halad, válogatni közülük akár egy telefon segítségével is lehetséges.

A XX. század jelentős kutatói mind írnak a magyar népdal szépségéről, esztétikai jelentőségéről. Kodályt „*egy dolog fogta meg, s ez az egy dolog világít át minden szón, amit a népdalról mond. Ez az egy dolog – bármily egyszerűnek látszik is, ki kell mondani – az, hogy a népdal szép. Nagyon szép. Minden népdal szép? Azért szép, mert népdal? Azért szép, mert a nép éneklí? Egyáltalán nem. Sőt Kodály is, Bartók is, megdöbbenve látja, hogy annak, amit a nép énekel, igen nagy százaléka igenis hitvány zene! Hogyan lehet az, hogy a népdal egyszer a szépséges, egyszer a hitvány oldalát fordítja felénk?... Kodály tehát nem azért szerette meg a népdalt, mert a nép éneklí. Sok olyant énekel a nép, amit Kodály szívből elutasított, sőt gyűlölt. De amikor felismerte, hogy a nép dalai között olyan szépségek vannak, amilyennel másutt még nem találkozott, akkor becsülését még inkább emelte az, hogy e rejtett szépségeket éppen a dolgos, egyszerű nép őrizte meg...*”⁸ – írja Dobszay László.

Lajtha jellemzése a szikárságáról, egyenességéről híres kutató és művész személyes megnyilatkozása: „*Idős parasztasszonyok gyengécske, fakó hangja, finom ornamentikája, még ha itt-ott meg is töredezik, ha nem mindig »tisztn« intonált is, szép. Az ilyen előadasmód olyan, mint antik szobron a nemes patina. Esztétikai értékük azonos.*”⁹

⁶ Idézi: TARI Lujza: Kodály Zoltán szerepe a hangszeres népzene-kutatásban = Magyar Múzeumok, 2007. tél, 4. sz., 12.

⁷ Közélet, vallomások, zeneélet. Szerk. VARGYAS Lajos, Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989, 170.

⁸ DOBSZAY László: Kodály után. Tűnődések a zenepedagógiáról. Kecskemét, LFZE Kodály Intézete, 2009, 14.

⁹ LAJTHA László: Kőriscapataki gyűjtés. Bp., Editio Musica, 1955, 5.

Szintén Lajtha ír az előadásmód vizsgálatának fontosságáról: „Az eddigi népzenei gyűjtésekben [...] nagyobb súlyt helyeztünk magára a zenei anyagra, egyszóval az »amire«, mint az »ahogyan«-ra, azaz arra, amiképp azt előadják [...] A népzene nemcsak egy lepréssel virág, hanem élet is.”¹⁰

A népzene mára bevonult a legnemesebb értelmű szórakoztató műfajok közé. Több a hallgatója, mint az előadója. Ezen siránkozni felesleges, sokkal inkább feladatunk az, hogy ezeket a megváltozott körülményeket és az ezek nyomán keletkezett művészi termékeket (feldolgozást, előadást) beépítsük életünkbe. Meg kellene találnunk ezek számára a megfelelő helyet mindennapjainkban és ünnepeinken, hiszen sokan vannak, akik nem ismerik, vagy nem elég jól ismerik, netán félreértik ezt a kultúrát.

Most néhány dallam segítségével szeretném bemutatni, hogyan figyeljünk a magyar népdalra. Nem feledem persze a legfontosabbat, azt, hogy énekeljük őket és mindennapjaink – de legalábbis ünnepeink – rutinjának részévé tegyük, azaz használjuk őket. Tegye ezt ki-ki úgy, ahogyan tudja: énekelve, hangszeren játszva, kórusban előadva, táncolva rá. Ezek mind nagyszerű eszközök ahhoz, hogy a népdal a fülünkben és hamarosan a szívünkben találjon helyet magának.

1. Holtig bánom, amit cselekedtem¹¹ (Körösfő, Kolozs megye)

1938-ban a Pátria-felvételek¹² készítése során néhány kalotaszegi asszonyt felhoztak Budapestre a Magyar Rádió stúdiójába, hogy ott énekeltesék meg őket. Ennek természetesen voltak előzményei. Bartók 1907 nyarán járt először a Székelyföldön népdalt gyűjteni. Bánffyhunyadon keresztül vezet ide az út, és természetesen elment az apró falu, Körösfő mellett is. Itt látta Péntek György (Gyugyi) csodálatos faragott bútorait. „A körösfői asztalos azonban nem ok nélkül szerzett hírnevet. Éppen a Bartók megrendelésére készített bútorai bizonyítják kiapadhatatlan fantáziáját, motívumismeretének gazdag tárházát. A számos darabból álló, faragott díszű berendezésen, asztalokon, székeken, szekrényen, padládán nem találni két egyforma díszítőmegoldást. A bútorok felülete teljes egészében díszített, ékfaragással és karcolással felvitt motívumok borítják be lapjait. E bútorokon az asztalos alkalmazta mindazokat az ismereteket, amelyeket közvetlen környezetének hagyomány formálta tárgyain tapasztalhatott. A fa felhasználásának itt külö-

¹⁰ LAJTHA László: *Gondolatok a népzene gyűjtésének, lejegyzésének és rendszerezésének módszeréről = Lajtha László összegyűjtött írásai.* Szerk. BERLÁSZ Melinda. Bp., Akadémiai Kiadó, 1992, 162–163.

¹¹ Meghallgatható: <https://www.youtube.com/watch?v=2cKil2A2Y3A>

¹² PÁVAI István: *A népzenei Pátria-felvételek rövid története*, https://www.academia.edu/31110805/A_n%C3%A9pzenei_P%C3%A1triafelv%C3%A9telek_r%C3%B6vid_t%C3%B6rt%C3%A9nete

nősen széleskörűen művelt területei szolgálhattak elsősorban mintául.”¹³ Bartóknak annyira megtetszett a faragó ember munkája, hogy több bútort is rendelt tőle. De nemcsak a bútorok, a faragás vagy a hímzések kápráztatták el Bartókot. Ezt az utat több más követte erre a vidékre, és számos, ma már klasszikusnak számító népdalt fedezett fel számunkra. Bartók gyűjtőútjai Kalotaszegben, illetve találkozásai kalotaszegi énekesekkel¹⁴:

1907: Körösfő 19 dallam

1908: Bánffyhunjad 14, Körösfő 32 dallam

1910: Magyargyerőmonostor 24, Körösfő 6 dallam

1913: Körösfő 2 dallam

1938: Körösfő 6 dallam (A felvétel Budapesten készült.)

32

Jól látható Körösfő fölénye, oda szívesebben járt, mert ismerte az ottaniakat és valószínűleg sosem csalódott abban, amit ott hallott. Kalotaszeg lankás, gyönyörű tájai, gazdag népviselete, gyöngyökkel kirakott kiegészítői, árvalányhajas kalapjai, gazdagon varrott rámás csizmái, bőtermő földje nagy hatással volt rá. Idevaló az a dallam, amely bőven ad gondolkodni valót az elemzőnek. 1938. május 7-én rögzítették a Magyar Rádió stúdiójában, három másik dallammal együtt. Az előadó Ambrus Sándorné Márton Kata, akinek még az idegen környezet sem okozott gondot, pontosan úgy énekelt, mint saját közegében:

1. Hól - tig bá - nom, a-mit ese - le - kéd - tem, Hogy
 té - ve - led sze - re - lém - be jes - tem. Hm
 Nem es - tem sze - re - lém - be, csak szó - - - ban,
 Saj - ná - lom, de nem tē - he - tők ró - la.

¹³ SZOJKA Emese: *Bartók Béla kalotaszegi bútorai = Magyar Múzeumok*, 2006, 1. sz. (tavasz), 13., https://magyarmuzeumok.hu/uploaded_files/archivum/2006_1.pdf

¹⁴ Forrás ZTI online adatbázisok: BARTÓK Béla: *Magyar népdalok*. Egyetemes Gyűjtemény, digitális közreadás (második, átdolgozott kiadás), <http://systems.zti.hu/br/hu/search?cou=27>

Bármennyire is régies az előadásmódja, ornamensekkel teli, nem feszes ritmusú, mégis szerkezete alapján új stílusú a dal. Különbség van tehát a dal stílusa (keletkezésének kora) és előadásmódja között. A sorszerkezete alapján megállapítható új stílusú mivolta sugallja, hogy keletkezési ideje 1860 utánra tehető, ám előadói stílusa évszázadokkal korábbra emlékeztet. Első és utolsó sora azonos, ám gazdag hajlításokban. Nem giusto, inkább alkalmazkodó a ritmika és kevésbé feszes a tempó, de mégsem parlando. Szerkezete ABBvA. Ez a szerkezeti forma Kodály szerint a legrégebb az új stíluson belül. Szótagzáma soronként 10, ami nem a leggyakoribb az új stílusban. (Sokkal több 11-es szótagszámú dalt találunk itt.) Ez szintén a régiességet igazolja. Pontos izoritmiát találunk, ami az új stílusra általában jellemző. Kadenciái: 1 (5) 8. Ám nézzük a hangsorát!

A dallam pentaton vázú, hangkészlete hétfokú, szó-végű. Mixolidnak nem nevezhetjük, hiszen kvartról (dó-ról) leugró záróhangról van szó, tehát szó-sor, legalábbis az első és az utolsó sor. Ám a két középső sor mintha külön életet élne: a második sor kezdő szó hangja lá-vá értelmeződik (szó = lá), és innen egy moll érzetű (a záróhang terce kicsi), a harmadik sor záró felugró kvartját figyelembe nem véve mi-sort (leugró mi-vel záródó hangsor) kapunk. Természetesen jelentős szerepe van a harmadik sor záróhangjának, tehát lá-végű a sor, de érdekes megfigyelni a következetességet az 1., a 3. és a 4. sor záró formulája között: kvartugrással érik el a záróhangot. De míg az első és az utolsó sorban lefelé ugrik, a harmadikban felfelé. Tehát a két szélső és a két belső sor között kvint-távolság van a kvintoszlopon. Az első (és az utolsó) sor dallamvonala kifejezetten lejt. Ez nem ritka az új stílusban, de minden esetben régies jellegre utal. A második sor kis kupolás indítás után szintén lejt. A harmadik sorban van nagy változás, az eleje azonos a második sorral, majd a végét felcsapja, itt jön ismét a kvartugrás. A harmadik sor utolsó üteme már a következő sor hangnemében van, a felugró pici kvartos rész már szinte csalogatja a következő sor hangsorát.

Ám értelmezhetjük az egész dalt egészében szó-sorúnak, és így a második sorban megjelenik egy felső ta hang (az alsó régióban ti van). Tehát a teljes hangsorban (szó-véggel értelmezve) alul ti, felül ta van. (Igaz, hogy a ti hang csak az ornamensben van jelen, és a lejegyző nem is figyelt rá, de a hangfelvételen jól hallatszik ez.) Lesz még erről szó, bár kétségtelen, hogy igen ritka jelenség ez a magyar népzeneben.

Az első és az utolsó sora végig lejt, a két középső inkább kupolára emlékeztet.

Szövege:

*Hóttig bánom amit cselekedtem
Hogy teveled szerelemben estem
Nem estem szerelemben csak szóban
Sajnálom, de nem tehetek róla.*

Rózsát ültetek a gyalogútra
 Úgy szeretlek, a jó Isten tudja
 Megtagadom apámat, anyámat
 Mégsem hagyom a kedves babámat.

Az első versszak utolsó sora az egyik bizonyíték a nem túlságosan régi eredetre. A „sajnálom” szó ritka a magyar népdalban, csak a legutóbbi időkből fordul elő. A második versszak szintén az új stílusra jellemző gondolatkör: szüleimet is odadobom a szeretémért.

2. Hát a betyár hol alusza az álmát¹⁵ (Fedémes, Heves megye)

34

Hát a be - tyár hol a - lusz - sza az ál - mát,
 Zöld er - dő - be sü - ti a sza - lon - ná - ját.
 Fa - le - vél - re cső - pög - te - ti a zsír - ját,
 Az - zal ke - ni fe - ke - te gőn - dőr ha - ját.

Új stílusú népdal, Fedémesről való, Bajzát Ferencné kitűnő énekes előadásában ismertük meg. Új stílusú, szerkezete ABBA, a sorvégen a kvinttranszpozíció érzetben megvan, de elég sok a dallamvezetési különbség. 11-es szótagszámú izoritmikus dal. Nézzük a hangsorát! Az első sor (és így az utolsó is) szó-sor, leugró kvarttal. A két középső sor szó = lá váltással lá központú mi-sorrá változik. Ugyanaz a hangnemváltás jelentkezik, mint az előző dalban, csak itt meg is van indokolva, hisz jelen van a szélső sorokban a terc, ami még jobban megerősíti a szó-sort, azaz a mixolíd jelleget. Ez a hang (h = azaz az alaphanghoz képest nagyterc) a belső sorokban ismét tercként szerepel, de immár leszállítva, b hangként, azaz kistercként. *Alul nagyterc, felül kicsi, pontosabban alul nagyterc, felül kisdecima.* Azaz az előző dalhoz hasonlóan a két szélső sor dúr, a két középső moll jellegű.

¹⁵ Meghallgatható: <https://zti.hungaricana.hu/hu/audio/4764/?t=00%3A19%3A40#record-12744>

Erre a jelenségre Borsai Ilona hívta fel a figyelmet, majd Bereczky János írta le, *palóc mixolídnak* nevezvén a jelenséget, mert azon a vidéken találták meg.¹⁶ „Egyedülálló megoldás ez Európában, és nyilván hozzátehetjük: egyedülálló esztétikai érték. Párja nincs jelenség, sajátos magyar produktum.”¹⁷

„A palóc mixolídot nem én fedeztem föl, észrevése nem az én éles szememet dicséri. Más volt az, aki az óriási anyagban ezt az éppen hogy kiforrt jelenséget elsőként megragadta. Ha itt lehetne közöttünk, hetvennégy éves lenne. De már tizenhat éve elment... Borsai Ilonáról van szó. Annakidején, valamikor 1972–1973 táján a Népzene Kutató Csoport egyik szokásos szerda délelőtti plénumán – már ki tudja miért, milyen összefüggésben – népzeneink hangneveire terelődött a szó. De már fölsozlóban volt a gyűlés, az emberek fölálltak, indultak, talán már senki nem figyelt oda, mikor Borsai Ilona még mintegy utolsó gondolatként hozzátette az addigiakhoz: »És van még egy hangnem a palócoknál: alul h-val, fölül b-vel.« Benem már voltak effajta gyűjtői emlékek, csak hogy megfogalmazatlanul, így az ő megfogalmazása reveláció volt számomra. És aztán vártam, vártam, hogy majd megírja. Nem adatott meg neki. Én most csak azt akartam helyette közkinccsé tenni, amit ő fedezett föl.”¹⁸

Nos, az előző dalhoz hasonló jelenséget látunk itt, nem egyedülálló tehát, de rendkívül ritka.¹⁹

Az énekes ezzel az egy versszakkal adta elő a dalt, másutt sem találtam a szöveg variánsát vagy további szövegeket. Ez a kis életkép speciális, ritka, vagy talán egyedül van. Új stílusra vall.

3. Engem anyám megátkozott²⁰ (Lőrincréve, Alsó-Fehér vm.)

A dal előadója Karsai Zsigmond (1920–2011) legendás hírű táncos, énekes és festő, a Népművészet Mestere. Szülőföldje, az Alsó-Fehér megyei Lőrincréve dalait hozta át Pécelre, amikor fiatalon áttelepült. Rengeteg anyagot gyűjtöttek tőle, ő maga haláláig népművelőként dolgozott. 1954-ben énekelt így ezt a dalt, ami egyik kedvence volt, több változatban is. A dal 16 szótagos sorokból áll. Ezt a formát, amikor a szöveg kétszereződik soronként (8+8), Kodály nyomán *jaj-nótának* nevezzük. A népzene tudomány gyakran foglalkozott ezzel a formával, eredete a két 8-as sor összetevésére fogható, és valószínűleg hangszeres győ-

¹⁶ BEREZKY János: *Egy sajátos hangsor népzeneinkben = Zenetudományi dolgozatok*, Bp., MTA Zenetudományi Intézete, 1999, http://real-j.mtak.hu/4700/1/ZenetudományiDolgozatok_1999.pdf

¹⁷ Uo., 78.

¹⁸ Uo., 85.

¹⁹ A jelenségnek más értelmezését lásd: RICHTER Pál: *A palóc mixolíd – új értelmezésben = Magyar Zene*, 59. évf., 4. sz., 450–461.

²⁰ Meghallgatható: <https://zti.hungaricana.hu/hu/audio/4372/?t=00%3A01%3A46#record-4987>

1. En-gém a-nyám még - át-ko-zott, en-gém a-nyám még-át - ko-zott,
 Mi - kor a vi - lág - ra ho-zott, mi - kor a vi - lág-ra ho-zott.
 Ne lë - gyën szë - rën - csém so - ha, ne lë - gyën szë - rën-csém so - ha,
 E - gész i - fi - jú - sá-gom-ba, e - gész i - fi - jú - sá - gom-ba,

kerei vannak. Lajtha is ír erről a formáról, a széki „lassú”, illetve négyes magyar táncok kapcsán.²¹ A jaj-nóta elnevezés onnan adódik, hogy az e típusba tartozó daloknak gyakran van jajaja, ajaja stb. szövegű zárata, főként az utolsó sorokban. Itt erről nincs szó, szövege végigkomponált. A dallam tehát a régi réteghez tartozik, formája AAB_v vagy AABC, a kvintváltás távoli érzetével (A⁵A⁵Av_v).

Izoritmikus, lassú giusto táncdallam, aszimmetrikus ritmusban, ami a lassú párostánc alá illik. Kadenciái: 1 (1) 2. A harmadik sor végén b₃-ról lép le 2-re. Minden sor vége a záróhangra vagy annak közelségére vágyik. Ez a sirató stílusú dallamoknak is sajátja, igaz, ott egy kicsit másként. De maguk az improvizatív siratók is hasonlóak: soraik vége lent, a záróhang közelében van, ahogyan beszédünk is a mondat vége felé lefelé hajló ívet mutat.

Dallamvonala soronként kissé ferde kupolát mutat, azaz a kupola kissé balra dől. Kivétel a harmadik sor, amelyben két csúcspont van, így ez szimmetrikus.

Vannak még érdekességek. Az történik meg ebben a dalban, amire egyetlen népzene kutató sem számít, sőt valójában szeretné ezt eltitkolni, ha mégisilyent lát: minden sora domináns szeptim akkord felbontással kezdődik – első látásra hallásra. Valójában a legfelül lévő hang (az 1. és 2. sorban b, a 3. és 4. sorban esz) inkább csak díszítő hangként funkcionál, az utánuk következő hangok vezetőhangjaként. Már csak azért sem érezhető klasszikus domináns szeptimnek, mert nem old a kívánt I. fokra, hanem tovább megy, és az első két sorban még csak nem is érinti a tonikai hangot. A harmadik sorban igen, meg is pihen rajta, tehát ez szinte funkciós pillanatnak érezhető, de a pillanat nagyon rövid. A negyedik sorban viszont az I. fokot megemeli, és helyette (ha már összhangzattanban gondolkodunk) a VI. fokot zár, ami álzárlatnak lenne tekinthető a funkciós gondolkodás szerint. Viszont a képzeletbeli VI. fokot kisszekundlelépéssel éri el, ami még inkább cáfolja az előzőeket, és friges színezetet ad a sornak, így az egész dallamnak.

²¹ LAJTHA László: *Újra megtalált népdaltípus = Emlékkönyv Kodály Zoltán 60. születésnapjára*. Szerk. GUNDA Béla. Bp., Magyar Néprajzi Társaság, 1943, 219-234.

A hangnemváltás pedig soron belül jelentkezik. Legszívesebben szó-val kezdénénk, a látszólagos domináns szeptim miatt nem is nagyon tehetünk egyebet. A harmadik ütemben történik meg a lá = ti váltás, a sor második fele tehát mi-sor, azaz harmonikus moll leugró mi-vel. A harmadik sorban ismét szó-val kezdhetünk, ez az előző sorok kezdetéhez képest dó = szó váltás. Az utolsó sor féldallamánál szintén lá = ti váltás van, azaz az egész dal úgy fejeződik be, ahogyan első és második sora.

Hogyha a kezdő domináns szeptimet dó mi szó tá-nak értelmezzük, akkor itt is lá = szó váltást találunk, mint kezdő kalotaszegi dalunknál, és kimondhatjuk bátran: nincs új a nap alatt! Természetesen ehhez nem kell ragaszkodnunk, de rendkívül érdekes. Harmadik sora két részre tagolódik, az aranymetszési pontnál van a váltás. Mintha kis „a a³” jelenséget, terctranszpozíciót látnánk ebben a sorban, avagy a domináns szeptim itt nem az alaphangról, hanem a tercőről indulna. Bár nem új stílusú a dal, dallamszerkezete tartalmaz kissé arra mutató jeleket: első, második és negyedik sora végén azonos dallamot, egy lehajló kis ívet találunk. Mondhatjuk így is: első és második sora azonos, harmadik sora az alsó kvintet mutatja, az első és a második sor elejét, majd jön valami más, a negyedik sor eleje szintén kvinttel mélyebben hozza az első kettő elejét, a vége pedig azonos az első két sor végével.

A lejegyzés végén van egy utalás: *Kide 11/b*. Nos, ez Járdányi 1943-ban megjelent kidei monográfiájára²² utal, annak is a jelzett dallamára. Valóban, érezhető a távoli rokonság a két dal között. Járdányi a jaj-nóták közé sorolja ezt a típust, később a pszalmodizáló dalok közé osztották be a kutatók.²³

Tempo giusto

Karsai dalának szövege szinte irodalmi alkotás. Katonabúcsúzó – bánat, szomorúság árad belőle:

*Engem anyám megátkozott, engem anyám megátkozott
Mikor a világra hozott, mikor a világra hozott
Ne legyen szerencsém soha, ne legyen szerencsém soha
Egész ifjúságomba, egész ifjúságomba.*

²² JÁRDÁNYI Pál: *A kidei magyarság*. Kolozsvár, 1943.

²³ Tipusszáma: 8.172.0/0.

Engem anyám úgy szeretett, engem anyám úgy szeretett
Bölcsőbe tett, úgy rengetett
Keszkenővel takargatott
Mégis katonának adott.

Katona az én életem
Jobb vállamon a fegyverem
Mikor én azt célba veszem
Sírat engem a kedvesem.

Sírat engem a madár is
Lehajlik értem az ág is
Lehajlik értem az az ág
Kit a fejsze könnyen levág.

38

4. Elmegyek, elmegyek (Mátravidék)

The image shows a musical score for the song 'Elmegyek, elmegyek (Mátravidék)'. It consists of four staves of music in G major, 2/4 time. The melody is simple and folk-like, with a mix of quarter and eighth notes. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables that span across notes. The lyrics are: 'El - me - gyek, el - me - gyek, El is van vá - gyá - som, Eb - be ron - gyos kis ta - nyá - ba Nin - csen ma - ra - dá - som.'

Azon túl, hogy Kodály hatalmas kóruszvitijének²⁴ emblemikus dallama azonnal látszik: ereszkedő dallamvonalú, régi rétegű dal, amiben rengeteg a kvartugrás. Kodály Zoltán gyűjtötte a Gömör és Kis-Hont vármegyei Zabarban (leghidegebb falunkban) 1906-ban. A duda-kanász, mulattató stílus körébe sorolja a Típusrend. Szótagszáma 6, 6, 8, 6, kadenciái 1 (1) ♮3.

²⁴ Mátrai képek.

3 kvint, 6 kvart ugrás, két hármashangzat-felbontás van benne, mégsem érezzük idegennek, mert a pentatónia alaphangjait használja.

Formailag AABC, ha a legegyszerűbb megoldást választjuk. Van kvintranzpozícióra utaló jel több helyen is, de a dallamvonal az előbbi mutatja. Az első féldallam érzete szó-sor. Legalábbis első látásra. Ám ha lá-val kezdjük szolmizálni, lá-pentatont (fi és ti pien hangokkal) kapunk. A lá-pentatóniában a ti nem ördögtől való, az a felső kvintrendszer fontos hangja, az alul lévő mi felső kvint megfelelése, a fi pedig ebben az esetben szinte díszítő hang, belesimul a lá szó lá közegbe. Ráadásul az első két sorban jelenik meg mindkettő, ugyanazon a viszonylagosan hangsúlyos helyen, tehát egymás kiegészítői. (A Kodály gyűjtötte variáns mindkét sorában ti van. Nyilván szándékosan használta a fent látható módon a *Mátrai képek*ben, hiszen így meggyőzőbb, a szöveget is jobban kiemeli, hatásosabb.) A pentatónia jellegzetes hangközeit tartalmazza: kvart, kvint, kis-terc, nagyszekund. Maradjunk ennél!

39

6, 6, 8, 6
VII-9

1 (1) b3

Zabai (Zimist)
Légy 1906.
K. Z.

Kés. tánclelés

Elmegy, elmegy, El is van vágyam

Ebbe vagyok hisz tanárolt Nincsen maradnom.

1. sor.
Elmegy, elmegy, stb.

2. sor.

3. sor.
Halmira fordítod, stb.

25

További szövegei:

*Ha elmész, ha elmész,
Csak hozzám igaz légy.
Igaz szereteted, babám
Hamisra ne fordítsd!*

*Ha jóra fordítod,
Áldjon meg az Isten.
Ha rosszra fordítod, babám,
Verjen meg az Isten.*

40

Igazi átokdal. Már az elején láthatjuk, nincs itt rendben semmi. A középső versszak némi reményt mutat, de a végén minden kiderül...

5. Napom, napom, fényes napom²⁶ (Székelyszenterzsébet, Hargita megye)

Már a sorok beosztása, a sorvégek megállapítása is gondot okoz. Hány soros is ez a dal?

Na - pom, na - pom, fé - nyes na - pom

Süss le re-jám vi-lá - go-son, süss le - re-jám vi-lá - go-son

Ne csak min-dig ho - má - lyo - son, hogy ha-zá - mat ne si - ras-sam

Hogy ha-zá - mat ne si - ras-sam, a - ja - ja - ja - ja - ja - ja.

Maradjunk a négysoros gondolkodásnál! Az első sor egy hatalmas felütés, népdalküszöb, természeti kezdőkép, invokáció. Ez ráadásul mindössze 8 szótag. A többi sor 16 szótagos (lényegében az utolsó is, bár van annak jelentősége, hogy ez maszkulinzárlat, ellentétben a többi sor gyengédebb, nőies befejezésével).

Kadenciaképlete 4 (5) VII, heteroritmikus, 8, 16, 16, 15 a sorok szótagszáma.

²⁶ Meghallgatható: https://www.youtube.com/watch?v=Dfu1tv_O2FM

Formája ABCD. Van benne jó néhány hangzatfelbontás. Ez bizony nem a magyar népzene jellegzetessége. A funkciós gondolkodásmód érződik szinte minden zenei fordulatán. Mégsem zavar ez minket!

Hangsora nem kevésbé izgalmas. Nem csodálkozunk ezen, hisz láttunk már ilyet: alul asz, felül a hang található, vagyis alul kisszekund, felül nagy nóna a záróhanghoz képest. Mi is ennek az oka? Az első féldallam egy moll kvartszext felbontás játékos variálása. Szolmizálni többféleképpen lehet. Ré-vel kezdve, majd a harmadik sort lá = mi váltással. Így hamarosan felső fi-t fogunk találni, majd nem sokkal később alsó fá-t. Hatalmas különbség van az első és a második féldallam között! Ugyanis az elején teljességgel hiányzik az *a*, illetve az *asz* hang (ígaz, ha benne lenne sem okozna gondot, hisz fá vagy fi-ként sem lenne rossz). Ám a harmadik sor elején ott van, mégpedig ti-ként szolmizálva (*g = lá*), az utolsó részben pedig leszállítva, azaz *asz*-ként jelenik meg, ráadásul szintén 2. fokként, de már egy *g*-mi hangsorban. *Felül a, alul asz.*

Nézzük, milyen hármashangzat-felbontások vannak a dalban! Az első sorban találunk egy moll kvartszextet. A második sorban van egy moll alap, a harmadik sorban egy dúr kvartszext, a negyedik sorban moll szext oda és vissza. A hangzatfelbontás a funkciós gondolkodás terméke, nem jellemző a magyar népzenei gondolkodásmódra. Itt azonban nem zavaró. Hiszen a dallam sok helyen a pentatónia jellegzetes hangközeit tartalmazza, sőt a második és a negyedik sor között észrevehető a kvintválasz, Mindez a régi réteg dalaira jellemző.

Az egész dallamot egy rendszerben is értelmezhetjük (mert ennek sincs akadálya), *lá*-val kezdve. A harmadik sorban ugyanoda érkezünk, mint az előbbi módon. Összességében hangsora *mi*-sor, a *frig* hangsorra jellemző kisszekundlépés a záróhangra hiányzik, ám az utolsó sor érzetében, lépéseiben mindvégig sugallja ezt.

Érdeemes a dal többi versszakát is megnézni, elénekelni:

*Napom, napom, fényes napom,
süss le rejám világoson,
süss le rejám világoson.
Ne csak a mindig homályoson,
hogy hazámat ne sirassam,
hogy hazámat ne sirassam, aj-jaj-jaj...*

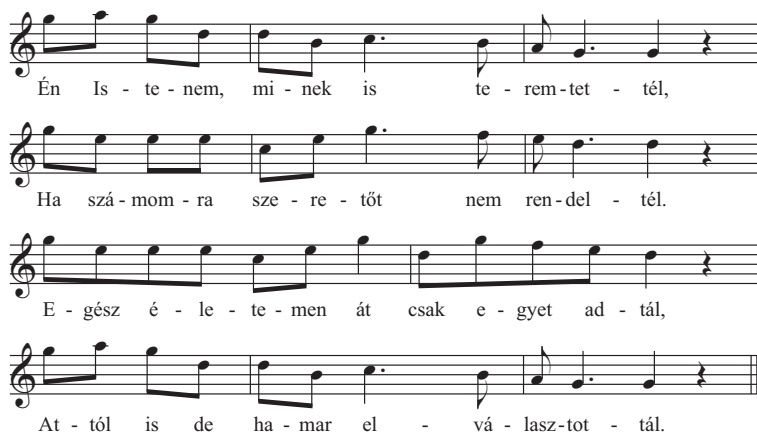
*Talán meg vagyok átkozva,
Istenemtől ostorozva,
Istenemtől ostorozva.
Hogy ne legyek szabad soha,
semmi ifijúságomba,
semmi ifijúságomba, hajaj-jaj...*

Napom, napom, fényes napom,
gyászba borult bús csillagom,
gyászba borult bús csillagom.
Én Istenem, kérlek verd meg,
aki miatt gyászt viselek,
aki miatt gyászt viselek, aj-jaj-jaj...

Én Istenem, tekints rejám,
több bánatot ne hints rejám,
több bánatot ne hints rejám.
Mit hintettél, elégítsd meg,
bánatos szívem indítsd meg,
bánatos szívem indítsd meg, aj-jaj-jaj.

Bánat, vándorlás, magány. Egyedüllét.

6. Én Istenem minek is teremtettél (Hévízgyörk, Pest megye)

Én Is - te - nem, mi - nek is te - rem - tet - tél,
Ha szá - mom - ra sze - re - tőt nem ren - del - tél.
E - gész é - le - te - men át csak e - gyet ad - tál,
At - tól is de ha - mar el - vá - lasz - tot - tál.

Gyűjtötte: Lázár Katalin, Hévízgyörk 1977.

A dal egyszerűnek tűnik, pedig van benne érdekesség. Új stílusú, két szélső sora azonos, szerkezete: ABBA, némi kvintranszpozíció érzetével. Dallamíve kupolás, annak ellenére, hogy a szélső sorok a két középső sor legmagasabb hangjánál magasabbról indulnak, ám ívük aztán mélyebb régiókba lép. Szótagszáma 11, a leggyakoribb szótagszámtípus az új stíluson belül. A dallam mixolíd, bár két szélső sorának dallamvezetése a dúr hangsor felé hajlik. Vagyis értelmezhetjük

a két szélső sort g = dó sornak, a két középsőt pedig g = szó sornak. Így a legmegnyugtatóbb az értelmezése.

További versszakai:

*Este, este de szerelmes kedd este
De szerelmes lánynál voltam az este
Rám hajlott a tearózsa gyenge levele
Babám karján aludtam el az este.*

*Kiskertünkbe kinyílt a tulipán
Leszakajtom egy vasárnap délután
Lehullott a tulipán gyenge levele
Régi babám jutok-e még eszedbe?*

Bánatos szerelmes dal ez is, ahogyan a magyar népdalok nagy része. A második versszakban a szerelem szó kétszer hangzik el, az este szó ötször...

Sok szép népdalunk lenne még, amiről hasonló izgalmas dolgokat lehetne elmondani. Remélem, másnak is kedve támad az ilyen jellegű elemzéshez.

Szinte senki nem beszél róla, pedig törvényszerű, hogy a népzene bárhol a világon vagy egyszólamú (például minden zenei kíséretet nélkülöz), vagy homofón többszólamú szerkesztéssel él. Sehol nem találunk például kánonokat²⁷ vagy fugatókat az autentikus népzenei gyűjtésekben. Bartók foglalkozik ezzel (is) a híres Harvard-előadások egyikében.²⁸ Ennek oka valószínűleg a polifon szerkesztésmódnak a viszonylagos bonyolultságában, nehezebb értelmezhetőségében rejlik, de valószínű az is, hogy a népdalokat termő zenei gondolkodásmód nem tovább fejleszhető dallamokban gondolkodik, azaz dallamai nem „manipuláltak” a többszólamúság szabályai miatt, hanem ösztönösen alakulnak, így egyenrangú szólamokkal élő többszólamúságra nem, vagy kevésbé alkalmassak.²⁹ Homofónia (leggyakrabban tercparhuzam), esetleg bourdon basszus el-

²⁷ Más kérdés, hogy vannak olyan népdalok, amelyek elbírják a kánonyszerű előadásmódot.

²⁸ „Néhány kivételes területől eltekintve a népzene homofon zene, unisono zene mindenütt a világon; [...] A népzeneben a modális kromatika sem lehetséges, mert ennek meg csak két- vagy többszólamú polifon szerkezet lenne az előfeltétele, s ez a parasztszenében ismeretlen.” (Bartók Béla írásai I. Közt. TALLIÁN Tibor. Bp., Zeneműkiadó, 1989, 176.)

²⁹ Ezzel szemben például Kodály klasszikus népdalfeldolgozásaiban, főleg az etűdcélokra szánt *Bicinia Hungarica* köteteiben, de másutt is gyakran találkozunk polifon szerkesztéssel. Ez főleg a visszatérő sorszerkezetű, új stílusú népdaloknál van így, ahol a dalok szerkezete szinte kínálja a lehetőséget. De ugyanez látható a kvintváltásos régi rétegű dalok feldolgozásánál. Van, hogy nagyon leegyszerűsített fúgaszerű technikát alkalmaz Kodály, kihasználva a kvintjátékokat és ennek lehetőségeit. Ez például egy alapvető különbség lehet a népzene-feldolgozás és a világzenei gondolkodásmód között. (Kétszólamú énekgyakorlatok [22, 33, 44, 55, 66, 77].)

képzelt bizonyos helyeken, autentikus közegben is. Fontosnak tartja Bartók megjegyezni azt is, hogy a népzene feltétlenül tonális, mindig, minden esetben³⁰. Tehát dallamvonalukban kell vizsgálnunk elsődlegesen dalainkat. Van itt is érdekesség bőven.

Ha valaki azt mondja, hogy a népzenei tanulmányokra a zenei felsőoktatásban elég egyévnnyi, heti egy-két órás tanulás, azt hiszem téved. És aki azt hiszi, hogy a népzene önmagában vizsgálható, az is téved. Aki úgy gondolja, hogy mindez csupán zene vagy zeneelmélet, az is hibázik. Még a „legvajtfülbűbb” zenész és a leginkább matematikus képességekkel megáldott elemző kutató is könnyedén elmegy (elmeget) a finomságok mellett. Pedig jobb együtt, mindezen gondolkodásmódok összességével vizsgálni a magyar népdalt.

Nem lehet minderről, amiről szóltam, nem tudomást venni, hisz a legizgalmasabb része ez a népzene tudományának. Élvezzük az (egyszerű) dalokban rejlő hihetetlen hangnemi, formai kavalkádot, és a legőszintébb éneklésünk közben se felejtjük. Sőt, figyeljünk rá, mert egy-egy jelenség újakat hoz elő, mutat meg, és ezek észrevételéhez gyakran az előadásmód is hozzásegít.

Irodalomjegyzék

- *Bartók Béla írásai I.* Közr. TALLIÁN Tibor. Bp., Zeneműkiadó, 1989.
- BARTÓK Béla: *Magyar népdalok.* Egyetemes Gyűjtemény, digitális közreadás (második, átdolgozott kiadás), <http://systems.zti.hu/br/hu/search?cou=27>
- BERECZKY János: *Egy sajátos hangsor népzeneinkben = Zenetudományi dolgozatok.* Bp., MTA Zenetudományi Intézete, 1999.
http://real-j.mtak.hu/4700/1/ZenetudományiDolgozatok_1999.pdf
- BOROS János: *Filozófiatudományok.* Bp., MMA MMKI, 2020.
- DOBSZAY László: *Kodály után. Tünődések a zenepedagógiáról.* Kecskemét, LFZE Kodály Intézete, 2009.
- JÁRDÁNYI Pál: *A kidei magyarság.* Kolozsvár, 1943.
- JÁRDÁNYI Pál: *Népdal vagy „hallgató” = Éneklő Ifjúság.* Fel. szerk. és kiadó: KERÉNYI György, 1942. október.
- *Közélet, vallomások, zeneélet.* Szerk. VARGYAS Lajos, Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989.
- LAJTHA László: *Gondolatok a népzene gyűjtésének, lejegyzésének és rendszerezésének módszeréről = Lajtha László összegyűjtött írásai.* Szerk. BERLÁSZ Melinda. Bp., Akadémiai Kiadó, 1992.
- LAJTHA László: *Kőröspataki gyűjtés.* Bp., Editio Musica, 1955.
- LAJTHA László: *Újra megtalált népdaltípus = Emlékkönyv Kodály Zoltán 60. születésnapjára.* Szerk. GUNDA Béla. Bp., Magyar Néprajzi Társaság, 1943, 219–234.
- PÁVAI István: *A népzenei Pátria-felvételek rövid története,*
https://www.academia.edu/31110805/A_n%C3%A9pzenei_P%C3%A1triafelv%C3%A9telek_r%C3%B6vid_t%C3%B6rt%C3%A9nete
- RICHTER Pál: *A palóc mixolid - új értelmezésben = Magyar Zene,* 59. évf., 4. sz., 450–461.
- SLOBIN, Mark: *Népzene.* Bp., Rózsavölgyi és Társa Kiadó, 2015.
- SZOJKA Emese: *Bartók Béla kalotaszegi bútorai = Magyar Múzeumok,* 2006. 1. sz. (tavasz), https://magyarmuzeumok.hu/uploaded_files/archivum/2006_1.pdf
- TARI Lujza: *Kodály Zoltán szerepe a hangszeres népzene kutatásban = Magyar Múzeumok,* 2007. tél, 4. sz.
- VIKÁRIUS László: *A „szentimentalizmus hídnya” Bartóknál = Zenetudományi dolgozatok,* 2001, 2. sz., http://real-j.mtak.hu/4702/1/ZenetudományiDolgozatok_2001-2002.pdf

³⁰ A népzene jelentőségéről. *Bartók Béla írásai I.* Közr. TALLIÁN Tibor. Bp., Zeneműkiadó, 1989, 145.

„Hideg szél fúj, édesanyám...”

Kodály-gyakorlatok és az új stílusú magyar népdal

„Felületes hallgatónak eleinte egyik olyan, mint a másik.”¹
(Kodály Zoltán)

A XX. század elején a népzene kutatók nemcsak idősektől, megfáradt hangú énekesektől gyűjthettek, hanem fiataloktól is, akik még valóban élték-éreztek a magyar népdal hangulatát és mondanivalóját. Ezek a dalok nagyrészt a ma új stílusnak nevezett speciális szerkezettel rendelkező dalokat jelentik. Kodály 1937-es alapvetésében² így ír ezekről: „*a fiatalok dala, amit mindenki tud*”. Kodály azt is megjegyzi, hogy ezek bizony hasonlítanak egymásra, sok az azonos zenei gondolkodás mentén keletkezett dallam közöttük. Paksa Katalin így foglalja az új stílus keletkezését: „*Műzenei, nyugat-európai, szomszédnépi zenei elemek ötvöződnek a zenei anyanyelv elemeivel úgy, hogy abból minden eddigitől eltérő, egységes, új stílus születik.*”³ Izgalmas, sokszínű ez a világ, bármennyire is köti a szerkezet kötelező szabályrendszere.⁴ Ráadásul ezek a dalok bátran, felszabadultan énekelhetőek, a feszes tempó (tempo giusto), ami leginkább jellemző rájuk, lehetővé teszi ezt. A mai revival éneklő csoportjaink (pávakörök, népdalkörök, asszonykórusok) repertoárjának nem véletlenül képezik alapvető részét ezek a dalok, de a zenepedagógiában is helyük van.

45

Kodály zenepedagógiai műveinek keletkezése, története

„...énekl, népdal és mozgó dó” – foglalta össze Kodály életének utolsó évében a róla elnevezett zenepedagógiai módszer lényegét.⁵ Nemcsak pedagógiájának, de alkotóművészetének is legjelentősebb szegmense, alapja a magyar népzene. Mintegy 5000-re tehető az általa gyűjtött dalok száma, műveinek nagy részében dolgozott fel közülük, és ihletet nyert belőlük.

¹ KODÁLY Zoltán: *A magyar népzene*. Harmadik kiadás, Bp., Zeneműkiadó, 1960, 24.

² Uo., 25.

³ PAKSA Katalin: *Magyar népzene-történet*. Bp., Balassi Kiadó, 1999, 198.

⁴ Vargyas Lajos mintegy 16 pontban foglalja össze ezt: VARGYAS Lajos: *A magyarság népzeneje*. Második, javított kiadás, szerk. Paksa Katalin, Planétás, 1999, 318.

⁵ KODÁLY Zoltán: *Előadás és vita Berkeleyben, 1966 = Visszatekintés III*. Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1989, 187.

Mielőtt azonban Kodály zenepedagógiai célzatú – igaz, ezen gyakran túlmutató – alkotásainak elemzésébe fognék, nézzük, miért és hogyan került a népdal a zeneoktatásba! Ez a mára természetes és magától értetődő jelenség nem volt mindig az. Dobszay László így tekint vissza eredetére: „Amikor Kodály először hívta fel a figyelmet a népdalra – valamikor az 1910 körüli években –, nem arról beszélt elsősorban, hogy ez erősíti-e nemzeti vagy népi öntudatunkat. Még kevésbé arról, hogy a népdalokon könnyebb elkezdni a zenetanulást. Őt egy dolog fogta meg, s ez az egy dolog világít át minden szón, amit a népdalról mond. Ez az egy dolog – bármily egyszerűnek látszik is, ki kell mondani –, az, hogy a népdal szép. Nagyon szép. Minden népdal szép? Azért szép, mert népdal? Azért szép, mert a nép éneklí? Egyáltalán nem. Sőt Kodály is, Bartók is, megdöbbenve látja, hogy annak, amit a nép énekel, igen nagy százaléka igenis hitvány zene! Hogyan lehet az, hogy a népdal egyszer a szépséges, egyszer a hitvány oldalát fordítja felénk? Ezen elég sokat törték a fejüket Kodályék is, de nemcsak ők, hanem olyan neves zenészei a századnak, mint pl. a német Walter Wiora vagy az angol Cecil Sharp. A válaszokban már nem egészen egyeznek. Bartók például azt tartotta fontosnak, hogy ami a néptől származik, vagy a nép használatában nyerte el végleges alakját, abban olyan szépség kristályosodott ki, mint a természet tökéletessége. Ami viszont a néphez került lim-lom, amit az iskola vagy a városi félkultúra közvetített a néphez, az csak kárára volt a nép zenei ízlésének... Wiorának viszont úgy látták – s Kodály is effelé látszik hajlani –, hogy a nép által megőrzött régi anyag hordozza az értéket, s minél újabb keletű a dal, annál kevésbé értékes...

A népzene legrégebb rétegei a művészi egyszerűség fénykorából valók. Ezek a zenék egyszerűek anélkül, hogy ezzel értéktelenebbé válnának...

Kodály tehát nem azért szerette meg a népdalt, mert a nép éneklí. Sok olyant énekel a nép, amit Kodály szívből elutasított, sőt gyűlölt. De amikor felismerte, hogy a nép dalai között olyan szépségek vannak, amilyenel másutt még nem találkozott, akkor becsülését még inkább emelte az, hogy e rejtett szépségeket éppen a dolgos, egyszerű nép őrizte meg...

...jelentette ez azt is, hogy a népdalon keresztül el lehet juttatni az igazi zene szépségéhez azokat is, akik a zenei műveltség útján még el sem indultak, vagy a legelején tartanak.”⁶

Dobszay pontosan rátapint a lényegre: a népdal bekerülése az oktatásba nem nemzetpolitikai kérdés, még csak nem is zenepedagógiai praktikum, hanem (a kodályi zsenialitás mellett) esztétikai kérdés. Használjon olyat a gyermek, ami a lelkét nemesíti, ami örömet okoz neki, ami tetszik neki, vagyis olyat, ami szép. Ezt Kodály nyilván a kezdetektől látta és tudta. Ám ennek az általános

⁶ DOBSZAY László: *Kodály után. Tűnődések a zenepedagógiáról*. Kecskemét, LFZE Kodály Intézet, 2009, 14.

észrevételéhez és igazolásához hosszú út vezetett. Kodály érdeklődését a zenepedagógia felé a kórusművészet alapozta meg.

Kodály így látja a kezdeteket: „*Mintegy 1925-ig én is a szakzenészek rendes életét éltem, azaz semmit sem törődtem az iskolával, abban a hiszemben, hogy ott minden rendben van, tesznek, amit tehetnek, s akinek nincs hallása, az a zene számára úgymint elveszett. Ebből az illúzióból egy véletlen eset rázott föl. Egy szép tavaszi nap a budai hegyekben egy kiránduló lánycsapatra akadtam. Daloltak, s én megálltam egy félórára, és a bokrok közül hallgattam őket. Attól, amit daloltak, egyre jobban elszörnyedtem, csak annyit mondok, hogy a műsoruk koronája Schneider Fáni volt. Megtudtam, hogy egy pesti tanítónőképző növendékei, s hirtelen megálltam, hogy a jövő nemzedék nevelői és anyái az analfabétaságnál is rosszabb, teljes zenei züllöttségben nőnek fel. Ma hálásan gondolok Schneider Fánira, mert az kényszerített, hogy gondolkodjam, mit kellene tenni.*”⁷ A gondolatot tett követte, elkészült a *Túrót eszik a cigány* és több más női kari mű, amelyek magukban rejtették a folytatás igényét. Azért, mert a darabokat szerették az éneklők és a karvezetők, alkalmasak voltak és szépek. Mindezt nem sokkal megelőzően Kodály már felhívta a figyelmet a problémákra: „*Felépítmény alépítmény nélkül. Tető falak nélkül [...] Korán jött a Zeneakadémia: nem volt elég odavaló növendék [...] Wagner zenei világa [...] elsöpörte a zsenge magyar operát [...] Tátongó szakadék támadt a maroknyi elit és a nemzet többsége közt zeneileg is [...]*”, majd a konklúzió: „*A magyar zenekultúra létkérdése, hogy ez többé ne történhessen meg. Minden teendőnk egyetlen szóban foglalható össze: nevelés.*”⁸ Ugyanitt azt is kifejti, hogy „*magyar zenei élet csak e hagyományok alapján, annak levegőjében fejlődhetik*”, és itt a „*külön magyar zenei hagyomány*”-ra gondol. A karéneklésben látja a megújulás lehetőségét, amit azonban teljességgel meg kell újítani, amihez művek kellene. A kórusban való felnövést azonban fiatalon, gyermekkorban kell elkezdni: „*A zene nem magánosok kedutelése, hanem lelki erőforrás, amelyet minden művelt nemzet igyekszik közkincsé tenni. Kapja meg belőle részét minden magyar gyermek.*”⁹

Egy kicsit korábbra kell néznünk ahhoz, hogy valóban megértsük, mekkora lépés ez. Szabados Béla (1867–1936) Kodályhoz hasonlóan Koessler-tanítvány, 1921-ben kiadott *Solfège – A zenei hallás képzése és a zenei alapismeretek*¹⁰ című tankönyvében szó sincs a népzeneiről. Ez a könyv a C-dúr skála felépítésétől indul, és eljut Bertalotti kétszólamú gyakorlataiig, valamint saját egy-, két- és háromszólamú etűdjeiig. Egyetlen utalás van a népzeneire, az utolsó előtti, 270. gyakorlathoz ezt írja: *Régi magyar népdal*. A mű egy töredékdallam,

⁷ KODÁLY Zoltán: *Vidéki város zeneélete. Előadás Nyíregyházán, 1937 = Visszatekintés I., 73.*

⁸ KODÁLY Zoltán: *Zenei belmisszió, 1937 = Visszatekintés I., 48.*

⁹ Uo., 50.

¹⁰ Rozsnyai Károly Könyv és Zeneműkiadása.

valójában nem népdal, hacsak a benne előforduló pontozott ritmusok miatt nem vesszük népdalra hasonlító jelenségnek. Ugyanebből a korszakból említhetjük még Siklós Albert és Sik József nevét, akik szintén a hallásfejlesztés-szolfézs témakörben alkottak tananyagot.

A zenepedagógia stílusváltása és megerősödése nyomán lassanként folyóiratok, pedagógiai periodikák is megjelentek – immár hasznos célzattal. Ezek elősegítője a Magyar Kórus Lap- és Zeneműkiadó, amely 1931–1950-ig működött (alapítók Bárdos Lajos és Kertész Gyula), fő célja a zenei ismeretterjesztésen, a kor zenei eseményeinek recenziálásán kívül kórusművek kiadása volt. A kiadó közel húszéves pályafutása alatt mintegy kétezer zeneművet adott ki. Nemcsak ismert, klasszikus alkotásokat, de fiatal magyar szerzők műveit is. Számos zeneszerzőt, köztük magát Kodályt is művek írására kértek fel, amivel gyarapították a reper-toárt. A hasonló nevű folyóiratot, amely kottamellékletet is tartalmazott, ötezer példányban nyomtatták, és a posta vitte ki minden faluba. A „félpénzen”, azaz nagyon alacsony költségvetésből létrehozott Fery Oszkár (ma Kiss János altábornagy utca) utcai kis budai kiadó 40 munkatárssal működő, az egész országot behálózó kiadóvállalattá növekedett.

A kiadó folyóiratai:

1931. február–1950. március, *Magyar Kórus*

1933–1950, *Énekszó* (Kerényi György, Kertész Gyula)

1941–1950, *Éneklő Ifjúság* (Kerényi György)

1947–1949, *Zenei Szemle* (Bartha Dénes, Szabolcsi Bence)

1947–1950, *Zenepedagógia* (Czövek Erna)

A kiadó hanglemezeket (sajnos ezek nem maradtak fenn) és időszaki, tematikus kiadványokat is megjelentetett. Szintén nagyon fontos tevékenysége volt azoknak a máig is használatos kórusműgyűjteményeknek az összeállítása és publikálása, amelyek nagyban befolyásolták és mélyítették a kor zenei ízlését. Mindemellert hasznos anyagot adtak a karnagyok és a kórusénekesek kezébe.¹¹ A kiadó működésének vége felé népzene tudományi és zenetudományi műveket is kiadott és terjesztett, többek között a Bartók: *Népzene és a szomszéd népek zenéje*, Kodály: *A magyar népzene*, Szabolcsi Bence: *A zenetörténet kézikönyve* című műveket. 1931-ben jelentette meg a *Szent vagy uram* népénektárat, a katolikus népének XX. századi reformját elindító gyűjteményt. Szerkesztője Harmat Artúr és Sík Sándor volt, és szintén a kiadó nevéhez fűződik a *Magyar Cantuale* – ma kevesek által ismert – egynemű kari (1935), valamint a *Harmonia Sacra* vegyes kari (1934) feldolgozásokat tartalmazó népénekgyűjtemény is.

¹¹ Pl. *1000 év kórusa* (szerk. Forrai Miklós), *Fallalla* (szerk. Forrai Miklós) stb.

Az *Éneklő Ifjúság* című periodika 1941 szeptemberében indult, felelős kiadója Kerényi György, szerkesztői rajta kívül Forrai Miklós, K. Péterffy Ida, Rajeczky Benjamin és Volly István voltak. Impresszumában ez olvasható: „Ez az ifjúsági zenei lap az *Éneklő Ifjúság* néven ismert mozgalom folyóirata. Innen vette címét is. Úgy találtuk, hogy ez az egyetlen cím, amely nem rekeszt ki senkit, de mindenkit egybefoglal. Zongorázók, hegedűsök, furulyázók: valamennyiünknek közös anyanyelvünk az ének. Természetesen nagyon örülünk, ha a karénekesek is tanulnak hangszert. Folyóiratunk arra törekszik, hogy az éneklő, zenélő ifjúság közös társas életének szebbítője, gazdagítója legyen.” Kodály így köszöntötte az induló lapot: „Aki nem tud írni-olvasni, arról azt mondják: analfabéta [...] A mai műveltség írás nélkül elképzelhetetlen [...] Így van a zenében is. Aki a zenét nem tudja olvasni: zenei analfabéta [...] Egy csapat lelkes zenész arra vállalkozott, hogy a magyar ifjúságnak kalauza lesz, hogy kisegítse mindkét értelemben vett zenei analfabétaságából. Az ifjúságon áll, hogy elfogadja a feléje nyújtott kezét és ezzel életét és az egész nemzet jövőendő életét szebbé, gazdagabbá tegye.”

A bevezetőt ebben a lapszámban főként népzenei írások követik, néhány zenepedagógiai tanács, hírek, egy Gárdonyi Zoltán-bicinium és végül némi tanács a szolmizáció játékos elsajátításához. A folyóirat a későbbiekben is megtartotta közvetlen, szűkszavú, de lényegre törő stílusát, célja az volt, hogy a Budapesttől és a nagyvárosoktól távol élő, gyakran nehéz körülmények között dolgozó énektanárokat és karnagyokat segítse és bátorítsa, zenei ötletekkel és anyaggal lássa el.

Az *Énekszó* című folyóiratban Lajtha László 1937-ben például így válaszol egy beérkezett levélre, mely a képzetlen, ám lelkes amatőr népzenei gyűjtők problémáiról szól: „Biztosíthatom a falusi értelmiséget, hogy bármely tudományról legyen is szó, a szaktudósokat mindig maguk mellett tudhatják.”¹²

Maradjunk azonban a kodályi vonalnál. Kodály 1937-ben – amikor a fentebb idézett mondatokat írta – jelentette meg első pedagógiai célzatú kétszólamú gyűjteményét, a *Bicinia Hungarica* I. kötetét. A teljes (4 füzet) sorozat 1942-ig látott napvilágot. Az első három füzet magyar népdalokat és részben saját alkotásokat tartalmaz, a IV. füzet pedig „*rokon népek*” dalainak feldolgozásaiból áll. Az I. füzet végén áll a sokat idézett, és sokakat e pályán elindító gondolat: „nem sokat ér, ha magunknak dalolunk, szebb, ha ketten összedalolnak. Aztán mind többen, százan, ezren...” A *Bicinia Hungarica* darabjainak előadása nem olyan könnyű, mint ahogy azt sokan hiszik. A tiszta kvintek és kvartok, a magyar népzene kiemelten fontos hangközei a legnehezebben intonálhatóak közé tartoznak. Mindemellett a teljes népdal is bennük van, amelynek hű előadáshoz nemcsak a tisztaságra kell figyelni. Az I. füzet előszavában ír Kodály arról, hogy a szolmizációs hangok megnevezése egyúttal a hang helyét és funkcióját is mutatja

¹² LAJTHA László: *Egy falusi néptanítóhoz* = *Énekszó*, Magyar Kórus, 1937.

a tonalitásban. Az I. füzet 2. kiadásához hozzáfűzi, hogy e gyakorlatok elsősorban az iskolai órák anyagát kívánják színezeni, ha mégis színpadra kerülnének, akkor érdemes többet énekelni belőlük egymás után.

1941-ben készült a *Tizenöt kétszólamú énekgyakorlat*. Előszavában Kodály leírja, hogy e gyakorlatok afféle előkészítésnek tekinthetők Bertalotti gyakorlataihoz (amelyek viszont a Palestrina-stílust készítik elő) az anyanyelvünkön. Ráadásul ezek megtanulása nem igényel semmilyen hangszeres jártasságot, mégis bevezetnek a klasszikus többszólamúság berkeibe. Ezen gyakorlatok között kevés a népdal, csak néhány népdalszerű akad. A kotta 20 évvel későbbi 2. kiadásának utószavában említi Kodály az akkorra már virágzó ének-zenei általános iskolák fontosságát, ahol ezeket a gyakorlatokat 12 éves korukban éneklik a tanulók. Felhívja a figyelmet az általános iskolák folytatásának szükségességére, azaz az ének-zenei gimnáziumok elindítására.

Ugyanebben az évben jelent meg a dolgozatomban nem vizsgált (mert nem tartalmaz népdalt) *Énekeljünk tisztán* sorozat, amely a hangszeres világon túlmutató akusztikus zenei tisztasághoz irányít. Ennek előszavában emlékezik meg Kodály arról a híres történetről, amikor Sztojanovits Adrienne híres szilágyis (Szilágyi Erzsébet Gimnázium) kórusának egyik próbáján meghallotta a kombinációs hangot, azaz a valóban énekel hang alsó oktávját. Itt írja, hogy a C-dúr skálamódszer teljesen alkalmatlan a tiszta éneklés begyakoroltatásához, és felhívja a figyelmet a félhangnélküliség fontosságára (a kezdeti időkben), vagyis a pentatónia, azaz „Az ötfokúság révén egy csapásra jobb pedagógusok és jobb magyarok lehetünk...”

A 333 olvasógyakorlat zárszava 1943 szeptemberében íródott. Maga a szó - olvasógyakorlat - is most hangzik el először. Itt is a zenei írás-olvasás fontosságára utal Kodály, amelyhez ez egy lépcső lehet. Közel 20 évvel később, 1962-ben jelent meg a füzet 2. kiadása. Itt szól a Gulyás György nevéhez köthető, addigra már megszüntetett békéstarhosi ének-zenei iskoláról, valamint felhívja a figyelmet (nem először) az abszolút hallás fontosságára.

Az *Ötfokú zene* című négykötetes sorozat 1945 és 1948 között jelent meg. Az I. kötet utószavában említi Kodály, hogy „az ötfokú zene olyan, mint az anyatej”. Ezen kis etűdök éneklése, hangszeren játszása (a betűkotta ellenére és éppen emiatt!) segít „magyarabb zenészeket és zenészebb magyarokat” nevelni. Nem először említi a pentatónia és a magyarság, a magyar gondolkodás összefüggését. Ennek oka, hogy a pentatóniát - főként ebben az időben - a magyar népdal lelkének, legfontosabb eszközüének és jellegzetességének tekintették.

A II. kötet zárszavában ír az ötfokú facimbalomról, amelynek segítségével játékosan tanulhatnának meg énekelni a gyermekek. Ír a „szolmizáló szótagok madárnyelvééről”, amely akár a szöveget is helyettesítheti. Három pontban emeli ki, miért elsődleges a pentatónia a korai zenei nevelésben: könnyebb ebben a hangsorban énekelni, a zenei felfogóképességet jobban fejleszti az ugrás, mint a lét-

ramódszeres skálázás, valamint ismét megjelenik a gondolat: „magyar zenei öntudatra” ébred a gyermek, szépnek érzi zenei anyanyelvét, és „a belőlük vált felnőttek is otthon érzik magukat a magyar zene levegőjében”.

E sorozat záró füzeté 140 csuvas dallamot tartalmaz. Kodály megmagyarázza ezek fontosságát. „A mai csuvas nép őse, a bolgár-török, valamikor az V-VII. században mintegy kétszáz évig együtt élt a magyarral a Kaukázustól északra.” Dallaikat énekelni fontos, mert „A magunk megismerését mélyíti. Közös az őszünk...”, és általuk „zenei világméretre teszünk szert”. Ugyanebben az írásban szól Kodály a világzeneiről, amelyet később sokan félreértelmeztek: „A világ egyre jobban feltáru, s az egy népre szorítókozó művészet hovatovább értelmét veszti. A világzene megvalósulásához közelebb járunk, mint a Goethe-képzelte világirodalomhoz. Az a kérdés, hogyan állunk inkább helyt a világzeneben: egyéniségünk elvesztésével vagy megerősítésével? Azt hihetné valaki, annál jobb világpolgárok leszünk, minél inkább hasonulunk a világ hangjához, s lemondunk a magunkéról. Pedig éppen ellenkezőleg: a magunk ismeretében gazdagodva, elmélyülve, felvértezve több szavunk lesz a világhoz, mint volt eddig, mikor java erőnkkel jobbra nyomtalanul beleolvadtunk. Ezért biztosabban haladunk a világzene felé a Csuvasföldön át, mintha egyenesen nyugatra mennénk. Szüntelen törekvésünk legyen: jobb zenésszé és magyarabb magyarrá válni. Csak ha a kettő el nem választható egységbe olvad, akkor remélhetjük, hogy megmaradunk.”¹³ Kodály nem a kb. az 1960-as évektől létező és jobb szó híján világzene¹⁴ elnevezett műfajról szól itt, hanem a világ népeinek zenéjéről, az egységes zenei gondolkodásmódról. Ahogyan Goethe egy egységesen érthető, értelmezhető irodalomról, úgy Kodály is a világon mindenütt egységesen felfogható zeneirodalomról szól itt, nem másról. Ezekről az etüdökről meg kell jegyezni, hogy látszólagos egyszerűségük ellenére még a Zeneakadémia legfelsőbb évfolyamain is tananyagnak számítanak, ugyanis Kodály ötletei alapján nagyon sokszínű előadhatók, ostinatóval, kánonban, rák-, tükörfordításban és sorolhatnánk, ugyanakkor a kvint- és kvartközpontú zene továbbra is a komoly intonálási feladatot jelent.

A 24 kis kánon a fekete billentyűkön (1945) szintén nem tartalmaz népdalt – a magyar népdal maga eredetijében –, igen messze van a polifóniától, kánonban csak nehezen és csak néhány dallama énekelhető. A dallamok ennek ellenére igen gyakran hasonlítanak a magyar népdalhoz, főleg a kezdeti részekben. Újdonságot ajánl ezzel a művel Kodály: a fekete billentyűk az anhemiton pentatóniát adják, a hangszerjáték előkészítésében, a korai kottaolvasási készség elsajátításában, a memória fejlesztésében és a többszólamú figyelem elindításában is nagyszerűek ezek a gyakorlatok.

¹³ KODÁLY Zoltán: *Ötfokú zene IV.* Utószó.

¹⁴ FEHÉR Anikó: „Hej de jönnék újra, édes...” A magyarországi világzene története = *Hagyomány – szellemi kulturális örökség – népies rendezvény.* Kalocsai Múzeumi Értekezések, 19. Szerk. ROMSICS Imre, 270.

A 33 és 44 kétszólamú énekgyakorlattal (1954) veszi kezdetét a korábbi vetés learatása: egyre nehezednek a gyakorlatok. Az 55 kétszólamú énekgyakorlat (a 44-hez hasonlóan) két külön kötetben jelenik meg, és már C-kulcsokban írott gyakorlatokat is tartalmaz. „*Talán szabad arra törekedni, hogy ne csak labdarúgóink legyenek különben mindenkinél, hanem zenészeink is*” – utal a magyar labdarúgó-válogatott egy évvel korábbi, 1953. november 25-i bravúros győzelmére Anglia ellen. Említi az „*ujjakkól való zenélés*” helytelenségét, és jobb zenetanítói módszerekre sarkall. Javasolja, hogy a füzetek tartalmát a szabadban énekeljék, bármilyen felosztásban. Itt már egyre gyakoribb a dó-váltás, ami az összhangzattan előszobája, a funkciós hallást segíti.

Ezek a füzetek végigvezetik a zene iránt érdeklődőt, a zenei írás-olvasást elsajátítani igyekvőt egészen a zene gyakorlatához: a betűvetésen túl a zene jellegzetességeinek megismeréséhez is. Ez a tanulás ráadásul örömteli, hisz a zene teljességét ismerő tudós, a széles fantáziájú művész és a nem mindennapi alkotó, maga Kodály Zoltán, a XX. század egyik zsenije a kalauz ezen az úton. Az élmény a legfontosabb, az *öröm* a zenetanulás során, amelynek eredménye a jártasság e művészet világában.

A tananyag tehát megvolt. Már csak használni kellett, és a zenetanítás örömmel teli munkává válik. A XX. század utolsó évtizedeire összeállt egy olyan módszer, amely alapján minden tanár jól tudta alkalmazni a népzenei munkája során. Ám az idő telt, és a tudomány sem tétlenkedett. Mindaz, amit Bartók a 20-as, vagy Kodály a 30-as években leírt vagy feltételezett, nagyrészt bizonyítást nyert, avagy kiteljesedett. Ám egy részüknek az előkerült adatok tükrében az igazságtartalma kérdőjeleződött meg. Ahogyan történik ez minden szakterületen. Ám a pedagógiának illik lépést tartani a tudománnyal. Dobszay László 1996-ban hívta fel a figyelmet¹⁵ arra, hogy a zenetanárok tudása az 1934-es szinten állt meg, ami nem helyénvaló. Ezt több pontban foglalta össze:

1. Figyelni kell arra, hogy a népdalanyag jelentősen kibővült.
2. *Mi a népdal?* A kép differenciáltabb lett, mert a népdal ma már nem természetes állapotában létezik. („*Bizony a népdal nem úgy keletkezik, hogy a közösség ül a kukoricamorzsolóban, s akkor a népi alkotás istene vagy szentlelke hirtelen megszállja valamelyik jelenlévőt, s máris megszületik a hamisítatlan népdal.*”)
3. Ma egyre többet tudunk a népdalról, de nem elég a dalokról való „*egyéni ismeret...*”, „*A korszerű népdalismeret több népdalról tud több konkrétumot mondani.*”

¹⁵ DOBSZAY László: *A népzene kutatás újabb eredményei és zeneoktatásunk = Parlando*, 1996, 1. sz., 12-16. = *Dobszay László válogatott írásai I.* Szerk. KOVÁCS Andrea, Bp., LFEZ Egyházzenei Kutatócsoport, 2010.

4. A népdal életmódja, előadásmódja is fontos: nem a szolmizálás és nem a kottából való kibogarászás, hanem az autentikus felvételek és leírások megismerése segíthet ebben.
5. „...Újra kell gondolni a népdal szerepét kultúránkban.”
6. Tudomásul kell venni, hogy a 20-as években felállított stílus kategóriák ma nem állják meg helyüket. „Az iskola ma azt tanítja, hogy van régi stílusú magyar népdal, mely pentaton, ereszkedő, és van új stílusú, mely kupolás, visszatérő szerkezetű. Nos, ez a tanítás teljesen idejétmúlt.” Rengeteg újabb stílus került elő (a régi rétegen belül), illetve megnevezésük vált világossá az évek során.

Bizonyos vagyok abban, hogy Kodály – ha ma élne – egyetértene ezekkel a gondolatokkal. Éleslátása, mindig az ifjúság igényeire figyelő, korát meghazudtoló meglátásai ezt bizonyítják. Dobszay gondolatai Kodály érvrendszerének mai megfelelői.

Az új stílusú magyar népdal megítélése a népzenei rendszerekben

A magyar népzene rendszerezésének igénye igen korán felmerült. A korai kísérletezések után a XX. század két zsenijének elképzelése alapján folyik a dalok zenei alapú rendezése. 1918-ban jelent meg Bartók híres írása: *Die Melodien der madjarischen Soldatenlieder*¹⁶. Itt Bartók már ír az új stílusról. „Bartók igen határozottan választja szét benne a »régi stílusú« dallamokat az »új stílusúaktól«. A generális felosztás esetében az alapot erre a századforduló táján virágkorát élő »új stílus« valóban sokoldalúan bizonyítható »új« volta, illetve a pentatonereszkedő melódiák ugyancsak számos érvvel alátámasztható »ősisége« adta – e tekintetben az akkori nézeteket mindmáig legfeljebb finomította-kiegészítette, de döntően nem módosította a magyar népzene tudomány.”¹⁷

1924-ben jelent meg Bartók műve (*A magyar népdal*), amelyben az új stílusról elmondja, hogy két különböző dallamjárású sor szerepelhet benne (A és B), oktávnál nagyobb a hangterjedelme, zárt architektonikus forma jellemzi, dūr, dór, eol, mixolid, frig hangsorok és pentatonfordulatok vannak benne. Architektonikus (kupolázó) dalok ezek, amelyeknél a kezdő- és a zárósor azonos. Ez az osztály nem oszlik alosztályokra, jellemző rá az alkalmazkodó ritmus.

¹⁶ BARTÓK Béla: *Die Melodien der madjarischen Soldatenlieder*. K. u. K. Kriegsministerium Musikhistorische Zentrale, Historisches Konzert am 12. Jänner, 1918, 36–42. = BARTÓK Béla: *Összegyűjtött írásai I. Bp., Zeneműkiadó Vállalat, 1967, 6. sz.*

¹⁷ KOVÁCS Sándor: *A Bartók-rend kialakulásának története*, http://db.zti.hu/nza/br_history.asp

Kodály az új stílust a régi szerves folytatásának látta.¹⁸ 1937-ben megjelent tanulmányában egy még nem letisztult stílusról ír, ami „*még naponta terem újat*”. Valószínűsíti, hogy a visszatérő sorszerkezet nyugati hatásra tapadt meg népzeneinkben. „*Belső fejlődés eredményének*” tekinti az AA⁵A⁵A sorszerkezet létrejöttét. Az A⁵A⁵AA szerkezetű, több versszakos régi rétegű, és a rokon népeknél is gyakorta megtalálható dalokat csak egyszer kellett máshol kezdeni, és máris elérkeztünk az AA⁵A⁵A szerkezethez. „*Gondoljuk meg, hogy a teljes dal nem egy, hanem szünet nélkül kapcsolódó több strófa.*”¹⁹ A *sajátságos dallamszerkezet a cseremis népzeneben* című tanulmányában 1934-ben ír már az oktáv használat sajátságos értelmezéséről, azaz arról, hogy a kényelmes hangfekvés elérése érdekében gyakran változott, módosulhatott a dallam elhelyezése a különböző oktávokban. Ez a jelenség magyarázat lehet a régi és az új stílus egymáshoz kapcsolódására, azaz a „*belső fejlődés*”-re. Hozzáteszi azonban: „*Felderítendő volna még a szerkezet elterjedése, útja a rokon és szomszéd népek közt. Ehhez pedig nagy mennyiségű újabb anyagra volna szükség.*”²⁰

Mari és más gyűjteményekben találkozott is A⁸A⁵A⁵A szerkezetű dalokkal is, ezért nem tartja lehetetlennek, hogy a mai AA⁵A⁵A sorszerkezet eredetije is ez lehetett (vagyis az ereszkedő dallamvonal, mint ősi forma), csak a túl magas hangok miatt segített magán a nép az egy oktávval lejjebb való énekléssel. Közül egy olyan csuvas dalt is Kodály, amelynek formája tiszta AA⁵A⁵A szerkezet. Ehhez hozzáfűzi: „*Megerősítené ezt a feltevést, ha az alábbi csuvas dallamnak több változata is kerülközne. Eddig maga van.*”²¹

Az olyan sorszerkezetű dalok, amelyeknek első sora egy oktávval magasabban van az utolsónál, teljességgel hiányoznak a magyar népzenei repertoárból. Ám megtalálhatóak Kodály etűdjei között. Az **Ötfokú zene²² III.** (100 mari dallam) tartalmaz ilyeneket:

43. A⁸A⁵_vA⁴_vA²³

76. A⁸A⁵A⁴A²⁴

95. A⁸A⁵_vA⁴_vA

¹⁸ KODÁLY: *i. m.* (1960), 24.

¹⁹ KODÁLY Zoltán: *Sajátságos dallamszerkezet a cseremis népzeneben*, 1934 = Uő: *Visszatekintés II.*, 154.

²⁰ Uo., 154.

²¹ Uo., 28.

²² 1945–1948.

²³ Forrás: VASZILJEV: *Mari muri*. Kazany, 1920. Közli: BEREZKY János – DOMOKOS Mária – OLSVAI Imre – PAKSA Katalin – SZALAI Olga: *Kodály népdalfeldolgozásainak dallam- és szövegforrásai*. Bp., Zeneműkiadó, 1984, 683.

²⁴ Forrás: VASZILJEV: *Marij muro*. Moszkva, 1923. Közli: uo.

96. A⁸A⁵vA⁵vA (erre a dallamra hivatkozik Kodály, mint Lach gyűjtésére²⁵)

99. A⁸BBvA²⁶

A két utolsó dallam a magyar népzene új stílusának megfelelő szerkezetű, ha – Kodály nyomán – az első sor felső oktávban történő előadását nem vesszük figyelembe.

Az **Ötfokú zene** IV. kötetében (140 csuvas dallam) szintén találunk egy A⁸A⁵A⁴A szerkezetű dallamot, ez a 117. számú gyakorlat.²⁷

A **Bicinia Hungarica**²⁸ IV. füzetében²⁹ szintén találunk olyan alapdallamokat, ahol az első és az utolsó sor között oktávtranzpozíció van, de csak az utolsó hangoknál (utolsó 2–3–4 hang). Ám ezek a dalok kivétel nélkül az A⁵A⁵AA kvintváltó szerkezetre hajaznak, tehát a régi réteg rokonnépi megfelelői. Ezek: 140. (A^{5,8}A⁵vA^vA szerkezettel), 141., 146., 147., 149., 152., 170., 171., 174. (hasonló szerkezettel).

Az oktávtranzpozíciót tartalmazó dalok nagy része azonban kvartranzpozíciót is tartalmaz. Kvartranzpozícióval a magyar népzene sirató stílusú dalainál találkozhatunk, ám egy dallamon belül kvint- és kvartranzpozíció ismeretlen. Ugyanígy az A⁸-cal jelölhető sortípust sem találjuk.

Járdányi rendszerező munkáiban lefekteti elképzelését az új stílus felosztásáról.³⁰ Az új stílusú dallamokat a 2. sor helyzete alapján sorolja először: a 2. sor magasabb az 1.-nél (ABBA), illetve a 2. sor azonos az elsővel (AABA). Ezen belül a dallam vonala alapján sorol.

Az elmúlt időszak egyik komoly kutatási eredménye Bereczky János négykötetes munkája: *A magyar népdal új stílusa*.³¹ Mintegy 60 000 adatot, azaz új stílusú magyar népdalt vizsgált meg a szerző. 1600 típusba sorolt 2664 dallampéldát közül a könyv. Ez alapján az új stílusú magyar népdal megjelenése 1850 körülre tehető. Fejlődésére rendkívüli hatással van a népies műdal. Az új stílusra jellemző a szótagszám-növekedés, az ambitustágulás, a zárt, architektonikus forma. Előadásmódja többnyire alkalmazkodó tempo giusto, gyakori a pontozott ritmus, speciális szövegvilága van.

²⁵ KODÁLY *i. m.* (1960), 28.

²⁶ Forrás: VASZILJEV: *i. m.* (1923).

²⁷ Forrás: MAXIMOV: *Turi csuvaszen jurriszem Csebokszari*, 1932, 129. sz. Közli: BEREZKY János – DOMOKOS Mária – OLSVAI Imre – PAKSA Katalin – SZALAI Olga: *Kodály népdalfeldolgozásainak dallam- és szövegforrásai*. Bp., Zeneműkiadó, 1984.

²⁸ 1937–1942.

²⁹ Zeneműkiadó, copyright assigned, 1958.

³⁰ JÁRDÁNYI Pál (szerk.): *Magyar népdaltípusok I–II*. Előszó: KODÁLY Zoltán, Bp., Akadémiai, 1961. A 3. kötetet szerkesztette: KERÉNYI György.

³¹ BEREZKY János: *A magyar népdal új stílusa I–IV*. Bp., Akadémiai Kiadó, 2013.

Négy alapvető tömb különíthető el: korai új stílus, I. átmeneti réteg, II. átmeneti réteg, kifejelett új stílus.

Ezeken belül Bereczky a dalszerkezet, a forma, az ambitus, végül a szótag-szám alapján rendezi a dalokat.

„A magyar népdal világából nem lehet a műdaleredetűeket kizárni”³² – írja. Azokat a dalokat, amelyek nagy mértékben magukon viselik a magyarnóta, a népies műdal kritériumait, folklorizálódott népies műdalnak nevezi. Bereczky könyvében minden olyan dal megtalálható, amely népdalszerű életet él, tehát elterjedt, használják és variálják. Az utolsó, 1600. típus a „*Hideg szél fúj édes-anyám...*” kezdetű katonadal, amely AABA szerkezetű, kifejelett új stílusú, magas szótagszámú, nagy ambitusú dallam. Ez a dallam bármennyire is műdaljellegű és -eredetű, Kodály feldolgozza az 55 kétszólamú énekgyakorlatban (14. szám).

56

Új stílusú magyar népdal Kodály kórusműveiben

Alig hinnénk, hogy Kodály kórusműveiben meglepően kevés helyen találunk új stílusú népdalt, illetve az új stílusú népdal jellegzetességeit magán viselő saját alkotást. Ezek:

Férfikarok:

Katonadal, 1934 (*Arról alól*): AABAv

Karádi nóták, 1934 (*Kormos Pistát*): AA⁵A⁵vA

Vegyes karok:

Mátrai képek, 1931 (*Madárka*: AA⁵A⁵vA, *Sej a tari réten*: AA⁵BA)

(Érdekes módon a gyermek- és női karok között nem találunk új stílusú népdalt.)

Nézzük ezek elemzését:

Szöveg	Szótagszám	Sorszerkezet	Hol fordul elő?
<i>Arról alól</i>	11	AABAv	<i>Katonadal</i>
<i>Kormos Pistát</i>	11	AA ⁵ A ⁵ vA	<i>Karádi nóták</i>
<i>Madárka, madárka</i>	6 6 12 6	AA ⁵ BA	<i>Mátrai képek</i>
<i>Sej, a tari réten</i>	6 6 10 6	AA ⁵ BA	<i>Mátrai képek</i>

³² Uo., 104.

Amint láthatjuk, ezek a dalok változatos formaképet mutatnak, szótagszámukban pedig a régies 6-os (heteroritmikus formában) és a leggyakrabban előforduló 11-es szótagszám jelenik meg. Ilyen kevés dallamról messzemenő következtetéseket levonni felesleges. Érdekes azonban, hogy a *Mátrai képek*ben megjelenő két dallam nagyon hasonló szótagszámképletű, és azonos formát mutat.

A magyar népdal új stílusának rendkívül fontos ismérve a dallamszerkezet. Van Kodálynak néhány olyan műve, amelynek alapdallama az új stíluséra hasonlít:

Gyermek- és női karok:

Hat tréfás kánon VI. (Mikor mentem misére), 1936: ABCX – a dallam vége a kánonépítés miatt elvándorol, de első két sora feltétlenül az új stílusra hasonlít, illetve kissé azon túlnőve a népies dalra.

Harmatozzatok! 1935: AA⁵BA_v

Ez a kórusmű a „*Rorate coeli de super...*” kezdetű miseének változata, magyar szövegét Tárkányi Béla (1881–1886) írta. Dallamának szerzője Szepesi Imre (1811–1875) piarista pap. Az új stílusú népdalokra is emlékeztető szerkezetű dallamot Kodály két versszak terjedelemben dolgozta fel: előbb a felső szólam, majd az alt hordozza a témát. Így versszakpárokban ismétlődik a zene a több versszakos énekben.³³

Vegyes karok:

A székelyekhez 1943 *Körös-körül sötét felhő* (Petőfi Sándor verse) AA⁵A⁵_vA Ezen dallamok nem népdalok, hanem egyházi népének (*Harmatozzatok!*) vagy Kodály alkotása valamennyi. Elemzési szempontból azonban feltétlenül idetartoznak.

Az új stílusú népdal megjelenése Kodály pedagógiai műveiben

Nézzük, a pedagógiai céllal írt alkotásai közül milyen az új stílusú dalok, illetve az azokhoz hasonló saját alkotások aránya! (A gyakorlatok elemzésénél a szótagszám megállapításakor csak az első sor szótagszámát vettem figyelembe.)

³³ Ittész Mihály szíves közlése alapján.

Egyszólamú alkotások:

Ötfokú zene I.

Sorszám	Szótagszám	Sorszerkezet	Máshol is megvan
14	8	AA5A5vA	
18	5	AA5A5vA	
22	6	AA5A5vA	
30	8	AA5A5vA	
46	11	ABBvA	
55	11	AA5A5vA	
58	11	ABBvA	
59	13	ABBvA	
61	11	AA5A5vA	BH II. 67.
63	11	ABBvA	
64	12	ABBvA	BH II. 65.
70	7	AA5BAv	BH I. 18.
75	11	ABBvA	BH I. 58.
90	10	AA5A5vAv	77. kétsz.: 7, 7i, 7ia

Ötfokú zene II.

Sorszám	Szótagszám	Sorszerkezet
25	12	AA ⁵ A ⁵ vA
33	9	AA ⁵ A ⁵ vAv
37	12	AABA _v
40	14	AA ⁵ A ⁵ vA
63	8	AABA
68	9	AA ⁵ A ⁵ vAv
72	11	AA ⁵ BA _v
75	7	AA ⁵ A ⁵ vAv

Az **Ötfokú zene III. kötetében (100 mari dallam)** nem található visszatérő sorszerkezetű dallam.

Az **Ötfokú zene IV. kötetében (140 csuvas népdal)** található néhány visszatérő sorszerkezetre hasonlító dallam, de ezek nem magyar népdalok, számításaimba nem vontam be őket:

56. ABBA_v

130. AA⁵A⁵_vAA_v

333 olvasógyakorlat³⁴

AABA – 29 db.

ABBA – 4 db.

AA⁵A⁵A – 8 db.

AA⁵BA – 1 db.

Kétszólamú feldolgozások:

Bicinia Hungarica I.³⁵

Sorszám	Szótagszám	Sorszerkezet	Máshol is megvan
5	13	AABA	
9	11	AA ⁵ BA	
18	7	AA ⁵ BA _v	
19	7	AA ⁵ A ⁵ _v AA _v	
23	11	AA ⁵ BA	
32	10	AA ⁵ A ⁵ _v A	
34	8	AA ⁵ A ⁵ _v AA _v	
35	10	AA ⁵ A ⁵ _v A	
36	10	AA ⁵ A ⁵ _v AA _v	55 kétszólamú: 30.
38	11	AA ⁵ A ⁵ _v AA _v	
39	11	ABB _v A	

³⁴ 1943.

³⁵ Zeneműkiadó, copyright assigned, 1958.

Sorszám	Szótagszám	Sorszerkezet	Máshol is megvan
46	8	AA ⁵ BA	
53	7	AA ⁵ BA	
54	8	AA ⁵ A ⁵ vA	

Bicinia Hungarica II.³⁶

Sorszám	Szótagszám	Sorszerkezet	Máshol is megvan
65	12	ABBvAv	Ötfokú zene I.: 64.
67	11	AA ⁵ A ⁵ vA	Ötfokú zene I.: 61.
68	11	ABBvAv	
70	11	ABBvA	
73	10	AA ⁵ A ⁵ vA	
81	14	AA ⁵ A ⁵ vAv	
82	11	ABBA	
83	11	ABBA	
85	11	AA ⁵ BA	
86	14	AABA	
87	11	ABBA	
89	11	AA ⁵ A ⁵ vA	
90	11	AA ⁵ BA	
91	11	AA ⁵ A ⁵ vA	
92	11	ABBvA	
93	11	AA ⁵ BA	
96	13	ABBvA	
97	12	ABBvA	

³⁶ Uo.

Bicinia Hungarica III.³⁷

Sorszám	Szótagszám	Sorszerkezet
102	11	AA ⁵ A ⁵ vA
103	14	AA ⁵ A ⁵ vA
104	11	AA ⁵ BA
105	11	ABBA
108	16	AXBA
110	11	ABBA
111	9	AA ⁵ A ⁵ vA

61

15 kétszólamú énekgyakorlat³⁸

Sorszám	Szótagszám	Sorszerkezet
6	11	AA ⁵ BA

44 kétszólamú énekgyakorlat³⁹

Sorszám	Szótagszám	Sorszerkezet
6	10	AXXA
11	20	AA ⁵ XA
36	13	AA ⁵ A ⁵ A

³⁷ Uo.

³⁸ 1941.

³⁹ 1954.

55 kétszólamú énekgyakorlat⁴⁰

Sorszám	Szótagszám	Sorszerkezet	Máshol is megvan
6	8	AA ⁵ A ⁵ vAv	
8	13	AXXA	
14	14	AABA	(Hideg szél fúj)
15	15	AA ⁵ BA	
21	11	ABBvA	
22	12	ABBvA	
30	10	AA ⁵ A ⁵ vAv	BH I.: 36, 66 kétsz. 44.
54	10	AXXA	

66 kétszólamú énekgyakorlat⁴¹

Sorszám	Szótagszám	Sorszerkezet	Máshol is megvan
15	10	AA ⁵ BA	
28	9	AA ⁵ A ⁵ vA	
33	14	AA ⁵ A ⁵ vA	
42	13	AA ⁵ BA	
44	8	AA ⁵ A ⁵ vA	BH I.: 36, 55 kétsz. 30.
58	11	AAXA	

⁴⁰ 1954.

⁴¹ 1962.

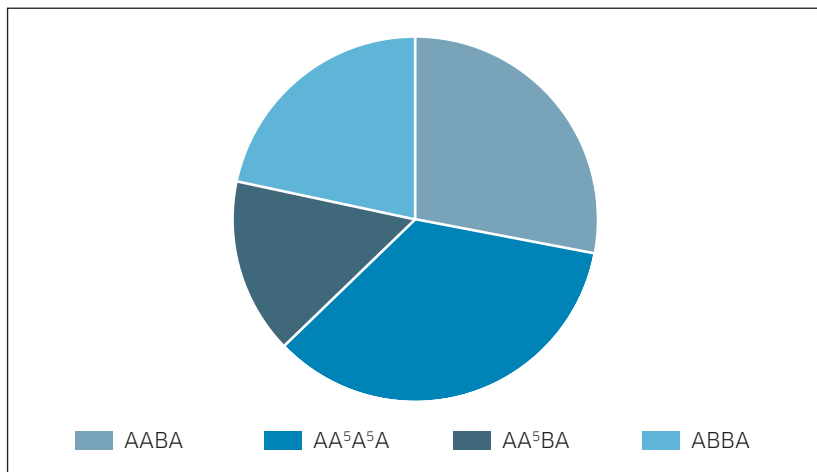
77 kétszólamú énekgyakorlat⁴²

Sorszám	Szótagszám	Sorszerkezet	Máshol is megvan
7	10	AA ⁵ A ⁵ VA	77 kétszólamú: 71, 71a, <i>Ötfokú zene I.</i> : 9
48	11	AA ⁵ BA	
71	10	AA ⁵ A ⁵ VA	77 kétszólamú: 7, 71a, <i>Ötfokú I.</i> : 9
71a	10	AA ⁵ A ⁵ VA	77 kétszólamú: 7, 71, <i>Ötfokú zene I.</i> : 9
73	11	AA ⁵ XA	

63

A *Tricinia*⁴³ 28. darabja (*Április*) csak nagy jóindulattal nevezhető AXXA szerkezetűnek, ezért ezt a darabot a vizsgálódásomba nem számítom bele.

Nézzük a különböző sorszerkezetek mennyiségi eloszlását a pedagógiai művekben:

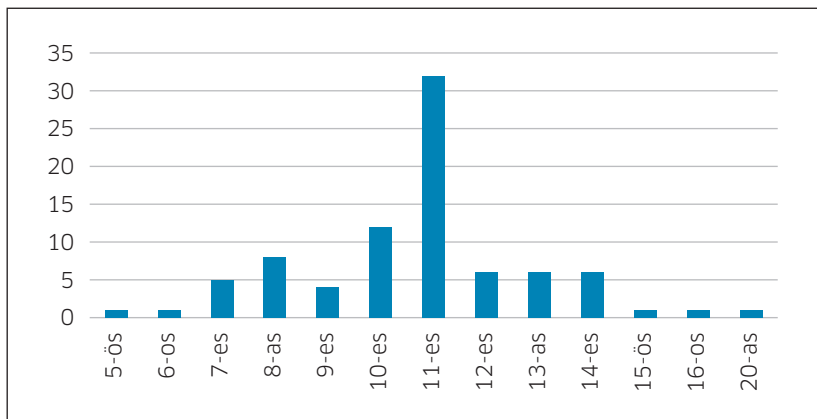

⁴² 1967, főként japán népdalok feldolgozását tartalmazza Tanimoto Kazuyuki gyűjteményéből.

⁴³ 1954.

Jól látható a kvintranzpozíciót tartalmazó dalok többsége, ezt követi az AABA sorszerkezet, annak ellenére, hogy Kodály az ABBA szerkezetről írja: „*Legkedveltebb formánk a statisztika szerint.*”⁴⁴

A szótagszám szerinti eloszlást az első sorok szótagszáma szerint vizsgáltam (itt nem vettem figyelembe a 333 olvasógyakorlat darabjait):

Ez az ábra megegyezik a magyar népdal új stílusának általános szótagszám-eloszlásával.

Összefoglalás

Amint látjuk, Kodály gyakorlatai között nem túl gyakori az új stílusú magyar népdal, kórusműveiben pedig kifejezetten kevés. Okot kár keresni. A magyar népzene gazdag, sokszínű, igaz ez minden rétegre és stílusára. Kétségtelen, hogy az új stílus szerkezeti sajátosságai talán kevesebb teret engednek a változatosságnak. Ám ahogyan Kodály írja: „*a mezőkövesdi kötény himzése messziről mind egyforma. Mégis, sok ezre közt sem találunk két egészen egyezőt.*”⁴⁵

A magyar népdal új stílusa jól és könnyen énekelhető. Könnyebben is megtanulható, hisz azonos dallamvezetésű sorai vannak. Bátran ajánlható használatuk a pedagógiában és a közös időtöltésben egyaránt. E stílus számos típusa még mindig nem ismert a nagyközönség előtt, lehet válogatni belőlük. Ezen az úton nagy segítségünkre lehetnek Kodály féltő figyelemmel megalkotott, remekül énekelhető énekes gyakorlatai is.

⁴⁴ KODÁLY: *i. m.* (1960), 25.

⁴⁵ Uo.

Irodalomjegyzék

- BARTÓK Béla: *Die Melodien der madjarischen Soldatenlieder*. K. u. K. Kriegsministerium Musikhistorische Zentrale, Historisches Konzert am 12. Jänner, 1918 = BARTÓK Béla: *Összegyűjtött írásai I. Bp.*, Zeneműkiadó Vállalat, 1967, 6. sz.
- BEREZKY János: *A magyar népdal új stílusa I-IV. Bp.*, Akadémiai Kiadó, 2013.
- DOBSZAY László: *A népzene kutatás újabb eredményei és zeneoktatásunk = Parlando*, 1996, 1. sz. = *Dobszay László válogatott írásai I. Szerk. KOVÁCS Andrea, Bp.*, LFZE Egyházzenei Kutatócsoport, 2010.
- DOBSZAY László: *Kodály után. Tünődések a zenepedagógiáról*. Kecskemét, LFZE Kodály Intézet, 2009.
- FEHÉR Anikó: „Hej de jönnek újra, édes...” A magyarországi világzene története = *Hagyomány – szellemi kulturális örökség – népies rendezvény*. Kalocsai Múzeumi Értekezések, 19. Szerk. ROMSICS Imre.
- JÁRDÁNYI Pál (szerk.): *Magyar népdaltípusok I-II*. Előszó: KODÁLY Zoltán, Bp., Akadémiai, 1961. A 3. kötetet szerkesztette: KERÉNYI György.
- KODÁLY Zoltán: *A magyar népzene*. Harmadik kiadás, Bp., Zeneműkiadó, 1960.
- KODÁLY Zoltán: *Előadás és vita Berkeleyben, 1966 = Visszatekintés III*. Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1989.
- KODÁLY Zoltán: *Ötfokú zene IV. Utószó*.
- KODÁLY Zoltán: *Sajátságos dallamszerkezet a cseremiszt népzeneben, 1934 = Uő: Visszatekintés II*.
- KODÁLY Zoltán: *Vidéki város zeneélete. Előadás Nyíregyházán, 1937 = Visszatekintés I*.
- KODÁLY Zoltán: *Zenei belmisszió, 1937 = Visszatekintés I*.
- KOVÁCS Sándor: *A Bartók-rend kialakulásának története*, http://db.zti.hu/nza/br_history.asp
- LAJTHA László: *Egy falusi néptanítóhoz = Énekszó*, Magyar Kórus, 1937.
- MAXIMOV: *Turi csavasszen jurriszem Csebokszari*, 1932, 129. sz. Közli: BEREZKY János – DOMOKOS Mária – OLSVAI Imre – PAKSA Katalin – SZALAI Olga: *Kodály népdalfeldolgozásainak dallam- és szövegforrásai*. Bp., Zeneműkiadó, 1984.
- PAKSA Katalin: *Magyar népzene története*. Bp., Balassi Kiadó, 1999.
- VARGYAS Lajos: *A magyarság népzeneje*. Második, javított kiadás, szerk. Paksa Katalin, Planétás, 1999.
- VASZILJEV: *Marij muro*. Moszkva, 1923. Közli: BEREZKY János – DOMOKOS Mária – OLSVAI Imre – PAKSA Katalin – SZALAI Olga: *Kodály népdalfeldolgozásainak dallam- és szövegforrásai*. Bp., Zeneműkiadó, 1984.

Népdalok Szőnyi Erzsébet *A zenei írás-olvasás módszertana* című munkájában

„...éneke, népdal és mozgó dó.”
(Kodály Zoltán)¹

Szőnyi Erzsébet a tanárom volt a Zeneakadémia középiskolai énektanár- és karvezetőképző szakán. A szolfézst, amely az általa oktatott legfontosabb tantárgy volt, ugyan nem nála tanultam, azonban az ötödévben aktuális szolfézmódszertant már igen. Ettől függetlenül az intézménybe való belépésemtől kezdve jószerivel haláláig követte és figyelte minden szakmai lépésemet, ha kellett, segített és tanácsot adott. Hamar észrevettem a népzene iránti érzékenységet, gyakran bízott meg olyan feladattal, ahol ezt a tudásomat kamatoztathattam. Én azokban a lehetetlen időkben is jártam Erdélybe. Egyszer megkért, hogy hozzak neki egy Szilágyi Domokos-kötetet. Sikerült. Vegyes kari mű lett az eredménye.²

Szőnyi Erzsébet és a szerző (a szerző tulajdona)

Diplomám kézbevétele után megkérdezte, milyen vallású vagyok. Mivel nem református voltam, mint ahogyan hitte, ezért nem Debrecenbe, hanem egy budapesti gimnáziumba küldött tanítani. Nemcsak velem, de sokunkkal volt ilyen határozott és kedves egyszerre. Sokan köszönhetjük neki, hogy pályánkat elindította. Azután mindenki folytatta az útját, de a kezdő impulzus tőle jött, és a figyelme is megmaradt irányunkban.

Ez az írás, amely a Tanárnő egyik legjelentősebb pedagógiai munkájának egy rendkívül fontos és meghatározó részét vizsgálja, főhajtás is egyben. Emlékezős arra a feledhetetlen személyiségre, akitől talán a legtöbbet tanultam a szakmamban. Köszönöm neki most is a sok beszélgetést, interjút, tanácsot, jóváhagyást. Valójában a tárgyi tudás eltörpül amellet a példa mellett, amelyet emberi nagyságával, erejével, hitével, következetességével és bátorságával mutatott nekünk.

¹ KODÁLY Zoltán: *Előadás és vita Berkeleyben, 1966 = Visszatekintés III.* Szerk. BÓNIS Ferenc, Zeneműkiadó, 1989, 187.

² SZŐNYI Erzsébet – SZILÁGYI Domokos: *Táncszó (vegyes kar)*, 2009.

Zeneakadémiai szakdolgozatom az akkoriban megjelent új tankönyvcsalád³ népdalanyagának vizsgálata volt, akkor még újnak számító elemzésekkel és meglehetősen sok kritikával. Most, ezekben az embert próbáló időkben⁴ csak remélem, hogy akad még az ilyen írásoknak olvasója. Mielőtt a címben jelölt munka elemzésébe fognék, fontos látni Szőnyi Erzsébet kapcsolatát a magyar népzenevel.

Szőnyi édesapja művészetkedvelő banktisztviselő volt, aki festett, rajzolt, énekelt felesége kíséretével. Egyetlen gyermekük, Erzsébet Benczúr Aglájánál (Benczúr Gyula unokahúgánál) kezdett el zongorázni. 13 évesen már komponált is. Sztojanovits Adrienne (1890–1976) énektanár, karnagy, hangversenyénekes, aki meghatározó szerepet töltött be a múlt század első hat évtizedének kórus-életében, 1912–1959, mintegy 47 éven keresztül volt a budapesti Szilágyi Erzsébet Leánygimnázium énektanára. Az általa vezetett „szilágyis” kórusnak ajánlotta Kodály Zoltán nagyszabású népdalszvitjét, a *Pünkösdölő* című női kart. De ők mutatták be Bartók Mihály-napi köszöntőjét is. Ebbe a gimnáziumba járt 1934 és 1942 között Szőnyi, természetesen Sztojanovits Adrienne tanítványaként és kórusának tagjaként. A híres kórust gyakran kísérte zongorán. Zongoratanulmányait később Laurisin Miklósnál folytatta, tőle összhangzattanleckéket is vett. Első szerzeményei is erre az időre tehetőek. Szőnyi Erzsébet így emlékezik vissza ezekre az időkre: „*Adi néninek nagyon szép énekhangja volt és kitűnően zongorázott. Ezt a tanítás folyamán is sokszor igénybe vette, sokszor alkalmazta ezt a képességét. Olyannyira, hogy amikor jól dolgoztunk az órán, vagy szépen tanultunk, az óra végén a legnagyobb jutalom a részünkre az volt, hogy Adi néni leült a zongorához. Könyörögtünk is: tessék már zongorázni! Tessék énekelni! És akkor Adi néni kapásból Schubert-, Schumann-, Mendelssohn-dalokat saját kísérettel adott elő olyan szinten és olyan virtuozitással, hogy az akár koncertprodukciónak is teljes értékű lett volna. És ezt egy mindennapi, egyszerű osztályközösség előtt adta elő. A szép éneklés és a szép zongorázás kiegészítői voltak annak a kitűnő karnagyi adottságnak, amivel az énekkart is vezette, és ami példaképpül szolgálhat mindazoknak, akik tanítványai voltak és később a zenei pályán helyezkedtek el.*”⁵

„*A Szilágyi Erzsébet Gimnáziumban Sztojanovics Adriennél népzenei nőttem fel. Már akkor mint gimnazista kísértem a kórust, ha Bartók- és Kodály-népdalfeldolgozásokat énekeltek. Most is a kezemből vannak ezek a művek. Később Párizsban nagyon jól éltem ebből a tudásból, mert a párizsi Magyar Követségen meg a Magyar Intézetben sokat szerepeltem, magamat kísértem zongorán. Úgyhogy én nagyon sok népdalt tudtam. Az első két évben az Akadémián Bárdos tanította a népzenei.*

³ Lukin László és Ugrin Gábor munkája.

⁴ Covid-19-járvány, 2020.

⁵ 1976-os rádióműsor, Lukin László mikrofonja előtt.

Csak később kerültem népzenéből Kodályhoz, az 1942–1943-as tanévben. Az akkori diákok egyáltalán semmilyen kapcsolatban nem voltak a népzenével. Nekem nagy előnyöm volt a Szilágyiban eltöltött nyolc év, meg a Bárdosnál eltöltött idő. Mindent tudtam, a dalokat fejből elemeztem, táblázatot csináltam a népdalokról akkor, amikor a többiek még a dalokat sem ismerték.”⁶

„Jól emlékszem, hogy a harmincas években milyen kevéssé volt népszerű a közönség körében az a műsorpolitika, amit Adi néni az iskolai hangversenyeken követett. A sok magyar népdal – sokszor Kodály vagy Bartók zongorakíséretes feldolgozásában; többnyire én kísértem zongorán –, a műsor zömét kitevő Bartók-, Kodály-kórusművek, a kíséret nélküli reneszánsz kórusmuzsika akkoriban mind forradalmi újításnak számított iskolai hangversenyek műsorán.”⁷

Érdemes idézni egy másik Sztojanovits-tanítvány, Huszár Klára⁸ (Devecseri Gábor özvegye) véleményét: „Énektanárnőnk [...] híve és terjesztője volt Kodály és Bartók zenéjének, ami abban az időben nem számított sem divatnak, sem dicsőségnek: ellenkezőleg, felettesei rosszallását váltotta ki. Mi növendékei viszont teljesen az új irányzat hatása alá kerültünk, s Adi néni [...] irányításával belevetettük magunkat a népdaléneklés, sőt a népdalgyűjtés szenedvényébe. A népdalverseny – amelyet Adi néni az egész iskola számára megszervezett – első két díja Kodály és Bartók bekeretezett fényképe volt, melyeknek értékét a szerzők saját kezű aláírása öregbítette. Kodály személyesen adta át nyertes osztályunknak a képet, amit az osztály nevében én vettem át, a tisztelettől lángvörösen, mérhetetlenül meghatva attól, hogy egyáltalán méltó lehetek arra, hogy átvegyek a kezéből valamit, s utána két napig nem mostam kezet, mert jobbom kezének érintését őrizte.”⁹

Tóth Eszter költő, Tóth Árpád leánya ezt mondta nekem egy interjúbán: „A másik nagyon fontos dolog, amit kaptunk tőle, a népdal. Ugyanis ő – ezt nagyon fontosnak találok, hogy minden cirkalmas, hazafias szólam mellőzésével – a magyarságot így adta nekünk. Úgy tanított meg az igazi, eredeti népdalokra, hogy az belénk épült.”¹⁰

Ilyen gimnáziumi előzmények után járt Szőnyi 1942 és 1945 között a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán Bárdos Lajos és Vásárhelyi Zoltán tanítványaként a középiskolai énektanárképző és karvezető szakra. 1943-tól 1947-ig Kodály Zoltánnál népzenét tanult. (Maga a tantárgy 1938-tól létezett.) 1944 és 1946 között a zongoraszakot is elvégezte Szegedi Ernő irányításával, kamarazene-tanára Weiner Leó volt. Ferencsik Jánostól vezénylést tanult. 1945-től

⁶ FEHÉR Anikó: *Muzsika a katedrán*. LFZE, 2011.

⁷ SZŐNYI Erzsébet: *Öt kontinensen a zene szolgálatában*. Bp., Gondolat, 1979, 8.

⁸ Huszár Klára (1919–2010) operarendező, dalszövegíró, műfordító.

⁹ BÓNIS Ferenc (szerk.): *Így láttuk Kodályt*. Zeneműkiadó, 1982, 199.

¹⁰ Duna Televízió, Helikon, szerkesztő-riporter: Fehér Anikó, 1996. október 14.

1947-ig Bárdos javaslatára Viski János zeneszerzés-növendéke lett. Ő volt az egyetlen női hallgató a szakon. (Mindez annak ellenére, hogy „Kodálynak nem volt jó véleménye a zeneszerzést művelni akaró nőkről. Nem is jött el egyetlen vizsgámra sem, holott Viski János mindig meghívta.”¹¹) 1947–1948-ban francia állami ösztöndíjjal a párizsi Conservatoire-on Tony Aubin osztályában tanult, Nadia Boulanger is tanára volt. Az ösztöndíj eléréséhez az ajánlólevelet természetesen Kodály írta, több helyre is.

1945-ben, tehát két évvel érettségije után, amikor zeneszerzés-tanulmányait megkezdte, a háború utáni Magyarországnak szüksége volt a fiatal szakemberekre. Szőnyi meghívást kapott volt iskolájába, és énektanára lett azoknak a fiataloknak, akikkel pár éve még együtt tanult. A diákok hivatalosan „néni”-nek szólították, de iskolán kívül a barátság megmaradt. Így együtt tanított Sztojanovits-csal, azaz Adi nénivel is.

Kodály népzeneórái rendkívüli hatással voltak a fiatal hallgatóra. Kodály speciális módszerekkel oktatott, előadásai nem voltak feltétlenül népszerűek, sokan nem figyeltek rá, ő egyszerűen elmondta a tananyagot, és aki értette, az haladt vele, mások nem. A Szőnyivel egy időben odajáró híres zenepedagógus és pszichológus, Kokas Klára így ír ezekről: „Ezekre az óráira mintegy ötven zeneakadémista járt, különböző hangszeres tanszakokról. Sokat közülük nem érdekelt a népzene, az órák alatt diskuráltak, susorogtak, firkáltak, a háttérben még kártyáztak is. Kodály nem követelte meg, hogy figyeljenek rá. Amit mondott, világos volt és érthető. De halkan mondta, minden erély nélkül... Egyszer halkan feltette azt a kérdést, hogy melyik Bartók-műben és hol tudunk példát a népdalok tonális válaszszerkezetére. Nem tudtuk. A tanár úr válaszra várt. Nem szólt. Mi főttünk a ránk szakadt csendben, amely percről percre elviselhetetlenebbé vált. Nem tett szemrehányást tudatlanságunk miatt, mégis óra után rohantunk a könyvtárba...”¹²

Folytassuk Szőnyi visszaemlékezésével. Az órák a tanácsteremben folytak: „A népzeneórákon Kodály tanár úrnál körülbelül ugyanaz volt az alapvető tendencia, mint Viski János zeneszerzésóráin: aki akart, és érdekelt a tantárgy, az maximális mértékben dolgozhatott. Aki nem érdeklődött, az elhullott. Kényszerről szó sem volt. Bukásról annál inkább. Nagy feladatokat kaptunk: hogy rendszerezzük a népdalokat, találjunk ki ehhez kategóriákat, keressük meg a különböző és azonos jegyeket stb.”¹³

„Ezzel az előzménnyel, amit én a Szilágyiban összeszedtem, császár voltam a népzeneórán [Kodály zeneakadémiai óráján – F. A.], mert a többiek 1943-ban

¹¹ BÓNIS: i. m. (1982), 290.

¹² KOKAS Klára: *Vízceppben a fény = Kodály Zoltán tanítványainak találkozója*. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budai Könyvtárai, 2007. október 7., 29.

¹³ SZŐNYI: i. m. (1979), 12.

nemigen tudtak valamit a népzeneről. Amiről Kodály beszélt, azt én tudtam hova kapcsolni.”¹⁴ 1945-ben Kodály feleségével együtt Pécsre és Dombóvárra költözött, a barátaihoz. Ekkor – Zathureczky Ede főigazgató felkérésére és nyilván Kodály tanácsára – egy ideig Szőnyi tartotta a népzeneórákat. Ezeken az órákon azt a tudást kamatoztatta, amelyet Sztojanovits-tól, Bárdostól és Kodálytól szerzett. A vizgára mintegy száz népdalt kellett a hallgatóknak táblázatba foglalni és ezt átadni.¹⁵ Ebből az időből származik az a levél, amelyet a fiatal tanár írt Kodálynak, beszámolva a munkáról:

„Mélyen tisztelt Tanár Úr!

Bocsánatot kell kérnem, hogy levelemmel zavarom, de lévén hogy egyelőre nincs alkalmam személyesen beszélni Tanár Úrral, ezúton kérem tanácsát... Hetven hallgatóm van... Az első alkalommal nagy vonalakban ismertettem a népdalok sajátosságait s a szempontokat, melyek szerint táblázatot csinálnak. Általában az volt az irányelvem, hogy őket magukat aktivitásra szoktassam. Ma már egyedül elemeznek ismert vagy ismeretlen dallamokat az összes lehető szempontok szerint. A további órákon egy-egy példán keresztül rámutattam a kvintmegfelelésre, a kétrendszerűségre, különböző formai jellegzetességekre, ritmusokra stb. Szenteltem egy órát a szomszéd népek zenéjének, egyet a cseremis népzeneének. Órák után azokkal, akik a relatív szolmizációban járatlanok voltak, külön foglalkoztam. Később ezt az időt arra használtam fel, hogy mindenki adja elő a számára problematikus részleteket [...] Céлом az volt, hogy mindenki közelebb jusson nagy nemzeti kincsünkhöz, mindenki megértse az elmondottakat és ráébredjen nagy hiányaira, melyeket még ezen a vonalon pótolnia kell.

Nagyon kérem Tanár Úr hozzászólását, és várom intézkedését az index, a kolokuium stb. ügyekben... Mély tisztelettel: Szőnyi Erzsébet.

Budapesten, 1945. november 22-én.”¹⁶

Három évvel később Szőnyi lelkesen számolt be Kodálynak – akkor már – párizsi sikereiről, a népdal bevezetéséről az oktatásba. Korát meghazudtoló ötlettel állt elő: felvetette, mi lenne, ha továbbképzést tartanának külföldi tanároknak például Békés-Tarhoson, a híres Kodály-iskolában: „Már gondolkoztam részletesen a tanmenetről, a tantárgyokról, az esetleges hangversenyekről. Az utolsó napot pedig Budapesten kellene tölteniük, hogy a városból is lássanak valamit. Mondom, annyira

¹⁴ M5 Lexikon – Kodály, Szőnyi Erzsébet emlékezése, MTVA, 2018, <https://www.facebook.com/watch/?v=754714268061882>

¹⁵ BÓNIS: i. m. (1982), 290.

¹⁶ BÓNIS Ferenc: A „Százéves teru” történetéhez – Szőnyi Erzsébet és Kodály Zoltán levelezése = *Magyar szemle*, Új folyam XXIX., 3–4. sz., http://www.magjarszemle.hu/cikk/a_szazeves_terv_tortenetehez_szonyi_erszebet_es_kodaly_zoltan_levelez%C3%A9se

lelkesekek itt, hogy azt hiszem, hajlandók még az útiköltséget is fizetni. S remek volna, ha még az inspektort is meghívhatnánk” – írja Szőnyi Kodálynak.¹⁷ Másik ötlete szerint a Szilágyi Gimnáziumból ki kellene vinni 20–30 lányt Franciaországba, és ő bemutatkozóórákat tartana velük. Valóban, nem sokkal később Szőnyi volt az elsők egyike, aki külföldön terjesztette a Kodály nevéhez köthető zene-pedagógiai módszert.¹⁸ 1967-ben pedig kivitte szinte a teljes zeneakadémiai karvezetés évfolyamát a Montreali Expóra¹⁹, ahol bemutatkozóórákkal kápráztatták el a közönséget. Később is mindig szívügye volt a módszer elterjesztése a világ minden pontján, tanítványai közül is éles szemmel választotta ki és segítette az ilyen munkára alkalmasakat. A hallgatókban mély nyomokat hagytak ezek az odafigyeléssel és a Szőnyi részéről hihetetlen pedagógiai előrelátással megszervezett események. Erdei Péter karnagy, egyetemi tanár így emlékszik vissza a kanadai útra: „Aztán jött az EXPO'67 világtkiállítás, ahol mi is »kiállítási tárgyak« voltunk tíz napon keresztül. A kulturális pavilonban az ún. Kodály-módszert kellett naponta bemutatnunk. Komplex szolfézsórák voltak ezek Kodály pedagógiai gyakorlataival, egyéb szemelvényekkel. Áttekintést adtunk arról, honnan hova lehet eljutni ezek segítségével. A Tricinia, az Epigrammák, 33, 22 kétszólamú énekgyakorlatok voltak soron. Minden nap volt diktandó, énekeltünk kórusműveket is. Nagyon mozgalmas, mutatós órák voltak ezek. Egy üvegeremben voltunk, ahonnan kifelé csak egy kicsit lehetett látni, a hang is csak belülről kifelé hallatszott. Én akkor úgy éreztem, hogy folyamatos és igen komoly szakmai érdeklődés övezte ezt az egész munkát. Egyébként pedig a kiállítás ideje alatt más európai zenepedagógiai elméleteket is bemutatottak ugyanilyen módon.”²⁰

Szőnyi akadémiai tanulmányai mellett 1945-től tehát a Szilágyi Erzsébet Gimnázium ének-zene tanára és karnagya volt. (A zeneakadémiai népzeneitanítás mellett.) 1948 és 1981 között a Zeneakadémián tanított szolfézszt, 1960-tól tanszékvezető egyetemi tanár, a középiskolai énektanár- és karvezetőképző szak tanszékvezetője volt.

A zenei írás-olvasás módszertana című pedagógiai munkája a mai napig meghatározó tananyag a zeneoktatásban. Leggyakrabban és legtöbbször a magasabb szint anyagát használják, azokat is elsősorban a Zeneakadémián a tanárképzésben, mert alapfokon van több színes, rajzos és egyéb, a mai gyermekeknek érdekes információval ellátott anyag. De ahol a kottaolvasás mesterfokon való elsajátítása a lényeg, ott feltétlenül ez a megfelelő tananyag a mai napig is. A Ko-

17 Uo.

18 FEHÉR Anikó: *Kodály-módszer kontinenseken át* = *Kulturatudományi Szemle*, PTE, 2019, 2-3. sz., 117–130., https://kpvk.pte.hu/sites/kpvk.pte.hu/files/kulturatudományi_szemle_ii-iii_egyben.pdf

19 International and Universal Exposition, Expo 67. 1967, Montreal, Kanada, Quebec.

20 FEHÉR Anikó: *Muzsika a katedrán*. Bp., Zeneakadémia, 2011.

dály nevéhez fűzött zenepedagógiai módszer kialakításában Szőnyi Erzsébetnek (mások mellett) rendkívül nagy szerepe volt. Ő maga ezt így mesélte el:

„Fehér Anikó: Hogyan alakult ki az a bizonyos Kodály-módszer?

Szőnyi Erzsébet: Úgy indult, hogy ezeket a különböző módszertani fogásokat ő maga alakította ki azokból a tapasztalatokból, melyeket az angol kórusiskolákból, francia, német énekesektől szerzett. Nagyon sok minden van, ami hasonlóan működik különféle rendszerekben is. De az, hogy ez speciálisan a relatív szolmizáció alapján a magyar népdalokkal kapcsolatos, ez teljesen az ő műve. Ezt aztán az iskolai énekeskönyvekbe ültette Ádám Jenő, és elkezdte tanítani. Molnár Antal is tanított, ő magának vindikálja az elsőbbséget, mert már akkor az Akadémián a módszer alapján szolfézt tanított. Folytatta ezt Forrai Miklós a Bertalottikkal²¹, Rajeczky Benjamin, Kerényi György és Bárdos Lajos a különféle kiadványokkal a Magyar Kóruson²² keresztül. A tanár úr egy idő múlva azt mondta, írjam le, amit csinálok. Így keletkeztek azok a bizonyos Szőnyi-füzetek²³, a módszertan, ami a zenei írás-olvasás kezdetétől a Zeneakadémiáig végigviszi a tanulás folyamatát. Sok mindentről beszéltem ezzel kapcsolatban a tanár úrral. Szó volt pl. arról, hogy az anyag leckékre legyen-e felbontva. Lényegében leírtam, amit csináltam. Miután én előképzőtől kezdve az Akadémiáig minden korosztályt tanítottam, evidens volt, hogy ezt a bevált sorozatot írom le.

Divatos dolog manapság a Kodály-módszer megkérdőjelezése, vitatása. Kelt-e ennek a több évtizedes programnak változása az évek során?

Szerintem az elvek ugyanúgy érvényesek, mint annak idején voltak. Olyanok, mint a tízparancsolat. Lehet ugyan másképp élni velük vagy vélekedni róluk, de a lényeg attól még nem változik. Két fülünk és szemünk, egy orrunk van és a hallásunk is a megfelelő keretek között olyan amilyen. Ez a része biztos, hogy állandó. De ezen az állandón belül sok minden változhat. Úgy szoktam beszélni erről, hogy ahány tanár, ill. ahány gyerekcsoport, annyiféle a módszer. Ezt nem lehet sematizálni. Bizonyos alapelvek állandóak, a többi pedig flexibilis, változtatható.

Sokan úgy tartják, hogy a relatív szolmizáció – bár kétségtelenül jó a kottaolvasás megtanítására – egy idő után gátja lesz a zenei gondolkodásnak. Például az atonális zenében...

Maga a szolmizáció kezdetben a legjobb és legtermészetesebb módszer a gyermeknek a zenetanuláshoz. Nem hiszem, hogy ezt bárki is vitatná. Illetve vitathatja pl. a hangszeres tanár, aki azt mondja, hogy ha a gyerek leül a zongorához, akkor

21 BERTALOTTI, Angelo Michele: *Ötvenhat solfeggio*, 1967 (eredetileg: *Énekgyakorlatok szoprán és alt hangra*, 1744).

22 Magyar Kórus című folyóirat, alapítva: 1931.

23 SZŐNYI Erzsébet: *A zenei írás-olvasás gyakorló füzetei és módszertana*. Bp., Zeneműkiadó, 1954.

azt kell tudnia, hol a c, és nem érdekli, hogy az dó, mi, vagy re. Én úgy érzem, hogy ahogy növekszik a tanuló zenei készsége, ez az egész mindig más értelmezést kap. Ha valaki nem szolmizál pl. egy Bach-fűgát, arra én azt mondom, hogy lusta. Mert nem akarja kimutatni a szolmizációval a tonális összefüggéseket. Csak a hangjegyeket interpretálja. Sokan úgy tartják, hogy ha valaki egy versenyen vagy vizsgán eleve hangneves olvasással indul neki a feladatnak, hamarabb ejt hibát, mint aki szolmizál. Ha valaki eljut az atonalitás szintjére a zenei tanulmányaiiban, akkor az egyéb zenei felkészültsége is olyan kell, hogy legyen, hogy meg tudja oldani azt »direktben«, segítő eszköz nélkül. Ott már nem kell szolmizálva gondolkodni, a szolmizáció nem arra való.”²⁴

Magáról a népzene tanításáról is kérdeztem Szőnyit, vagyis arról, hogy napjainkban, a népdal valós életének végén, amikor már csak mesterséges körülmények között használjuk, hogyan kellene ezt tanítani:

Kodály módszerének alapja a népzene. Vannak olyan kifogások ezzel kapcsolatban, hogy a népzene már elavult, nem él, szövegei ma már nem érvényesek. Hogyan védje meg mégis a népdalt az énektanár?

Nemrég tartottam valahol előadást arról, hogy hatalmas reneszánsza van ma Magyarországon a népzeneének. Valami spontán elkezdődött. Persze sok rossz is akad köztük. Ami a Kodály-konceptió egyéb országokba való adaptációját illeti: ez mindenütt népzenei alapokra épül. Kérdezem: akkor pont nálunk ne így legyen?

Kodály mondta: a népdalhoz a legrövidebb út a zenei műveltségen át vezet. Mégis vannak, akik azt tartják, a táncházból nem vezet út Bachhoz. Mi a véleménye erről?

Nem igaz, hogy nem vezet. Sarkítva: aki a Petőfi Csarnokban csápol, még az is eljut a komolyzenéhez, ha olyanra talál, aki el tudja irányítani.”

Szőnyi Párizsból való hazaérkezése után tehát tanított különböző szinteken. „Akkoriban kezdődött el a főiskolán Kodály kezdeményezésére a gyakorlóiskolának és az új előképzőnek teljesen a relatív szolmizáció alapjára való állítása. Kodály kívánsága szerint feladatomból ezek tanítása lett, így aztán ki kellett próbálnom minden lehetőséget, a gyakorlatokat, a feladatokat, melyeket később, ugyancsak Kodály unszolására, le is kellett írnom.”²⁵

Ő maga Kodályról ezt írja: „Nincs a zenetörténetben még egy olyan neves zeneszerző, aki annyit tett volna a gyermekek és az ifjúság zenei neveléséért, mint Kodály Zoltán. A négy Bicinia Hungarica után megírta a 333 olvasógyakorlatot, a négy fűzet Ötfokú zenét, az Énekeljünk tisztán!-t, az 55, 44, 33, 22, 66, 77 kétszólamú énekgyakorlatot, a Triciniát, az Epigrammákat és a Kis emberek dalait,

²⁴ FEHÉR: i. m. (2011).

²⁵ BÓNIS: i. m. (1982), 294.

legtöbbjét módszertani útmutatóval! A teljes kodályi életmű töretlen egységében a zenetanári vonal olyan hangsúllyal jelenik meg, hogy nem véletlenül fémjelzi az egész magyar zenei nevelést. »A mi módszerünk«, ahogy Kodály a külföld felé nevezte; »Kodály-módszer«, miként a külföldiek nevezték, a világ nemzetközi színterén Kodály Zoltán neve az etalon.”²⁶

A *Zenei írás-olvasás* füzetek²⁷ – ahogyan a zenei köznyelv nevezi ezt a magas pedagógiai és zenei színvonalú oktatási és zenei nevelési programsorozatot – 1954-ben látott napvilágot. Módszertani kötet is tartozik hozzá, három részre osztva, tanárok részére (I. kötet: 1–30. lecke, II. kötet: 31–69. lecke, III. kötet: 70–100. lecke). Kodály kifejezett kérésére keletkezett ez a sorozat, aki folyamatosan javította, jegyzetekkel látta el a készülődő füzeteket. (Ezek a jegyzetek az idők folyamán sajnos elvesztek.) Szőnyi kérésére előszót is írt hozzá, és a 100., azaz az akkori utolsó lecke végére egy háromszólamú gyakorlatot is megalkotott. Az etüd aztán a Tricinia-sorozat 29., utolsó (az új kiadásban) darabja lett. Elmondhatjuk, hogy Szőnyi adta az ötletet ezzel a kéréssel Kodálynak egy új típusú etüdsor megalkotásához. Kodály a később csak *Szőnyi-füzetek*nek nevezett gyakorlóorozatot rendkívül nagyra értékelte, ajánlotta is karnagyoknak, énektanároknak.²⁸

Nem fogadta azonban mindenki hasonló örömmel a munkát. Molnár Antal, a kor neves zeneesztétája például attól félt, hogy a füzetek elvonják a figyelmet a valódi kóruséneklésről. Kodály itt is megvédi Szőnyit és az egész elvet, módszertant: „*Senkinek sem adnék felmentést a kóruspróbák alól*» – mondja Molnár Antal. *Előbb azt mondja, hogy Szőnyi Erzsébet könyvének nehezebb része »kórusgyakorlat«, ezért fölösleges. Tehát mindenki vegyen részt a karénekekben, de ne tanulja a »kórusgyakorlatot«. Talán a régi dalárda módjára szajkózza be a szólamát? Nos, a Szőnyi-könyvben nincsenek kórusgyakorlatok. Szolfézs az a javából, véges-végig.*”²⁹

Ugyancsak kételkedik – igaz, Molnárral éppen ellentétes síkon – Lajtha László is, akitől Szőnyi azt kérte, támogassa a kötetek francia nyelven való megjelenését: „*Azt szerettem volna – vallja Szőnyi –, ha Lajtha támogatja ezt a szándékot, mivel sokrétű kapcsolatban állt pl. Leduc-kal és sok más franciaországi kiadóval. Megnézte a könyvemet, és úgy érezte, fontos és jó ötlet a francia nyelvű kiadás, de az nem tetszett neki, hogy a könyv összes példáját a zeneirodalomból vet-*

²⁶ SZŐNYI Erzsébet: *Kodály Zoltán és a zenei nevelés* = *Magyar Múzeumok*, 2007, 4. sz., 16., https://magyarmuzeumok.hu/uploaded_files/archivum/2007_4.pdf

²⁷ SZŐNYI: *i. m.* (1953).

²⁸ *Levél Tóth Ferenc komlói karnagyhoz* = *Kodály Zoltán levelei*. Szerk. LEGÁNY Dezső, Bp., Zeneműkiadó, 1982, 881.

²⁹ KODÁLY Zoltán: *Kell-e szolfézs a Zeneművészeti Főiskolán?* 1965 = *Visszatekintés III*. Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1989, 151.

tem.”³⁰ Lajtha tehát úgy gondolta, szerencsésebb lenne, ha Szőnyi maga írná meg a gyakorlatokat, mert így nem tartotta elég érdekesnek a sorozatot. Akkor még nem volt a köztudatban, de mára a leghaladóbb zenei nevelési elvek közé tartozik a tanulók valós zenei példákon keresztül történő oktatása. Hiszen az élő, l’art pour l’art zenével semmilyen kifejezetten oktató céllal írott gyakorlat nem vetekedhet. Ez alól talán csak Kodály etűdjei a kivételek, igaz, ezek egy részét a zeneirodalom is magáénak tudja. Ráadásul a francia nyelvű kiadás megkövetelte volna a mozgó dó, azaz a relatív szolmizáció részleges feladását az ott akkor uralkodó zeneoktatási metódusokhoz való igazodás miatt.

Kodály a Zeneakadémia 1953-as tanévzáró ünnepségén felkavaró köszöntő beszédet mondott.³¹ Alapvetően R. Schumann Jugend-albumának „házi- és élet-szabályai”-t sorolta fel, de itt foglalta össze a jó zenész ismerveit is: „1. *kiművelt hallás*, 2. *kiművelt értelem*, 3. *kiművelt szív*, 4. *kiművelt kéz*”. Később hozzátette: „a jó zenész cím *kiművelt ízlést is jelent*”, valamint: „Az *igazi művészet az emberiség emelkedésének egyik leghatalmasabb eszköze, s aki azt minél több embernek hozzáférhetővé teszi, az emberiség jótevője!*” Ekkorra a kötetek már készen voltak, lezárásuk ideje 1953 februárja. Szőnyiben mégis itt tudatosodhatott igazán: sok emberhez kell eljuttatni a tudás megszerzésének ezt a művészi útját.

Szőnyi ebben az időben nemcsak a Zeneakadémián és a Szilágyi Gimnáziumban tanított, hanem kicsiny gyermekeket is, óvodásoktól kezdve 9-10 évesig. Mindez rendkívül hasznos tapasztalatszerzés volt számára, ez alapján tudta elkezdni a zeneoktató füzetek megírását. A módszertant és a gyakorlatokat már az első diploma megszerzése után Szőnyi azonnal használta a tanításban, különböző óráin kamatoztatta ezt a tudást. Kodály kérte, hogy írja le őket. Rengeteg tapasztalat került végül a könyvekbe, amelyet az elmúlt években a különböző szintű és fajtájú iskolákban a fiatal tanár saját maga szerzett meg. Kodály az iskolai tankönyvek megírására Ádám Jenőt kérte fel, a szolfézsstananyag kidolgozását Szőnyi kapta feladatul. A sorozat tehát a kezdetektől, azaz a zenei betűvetéstől kezdve juttatja el a tanulót a legmagasabb fokig, a zeneakadémiai szintig, természetesen tekintettel a hangszertanulás fontosságára. A 70-es években aztán még 30 lecke készült hozzá, a legmagasabb szinten lévők és a tanárok munkáját segítve: „*Befejező kötet: felsőfok*” alcímmel. Ez a sorozat 1979-ben került a nyilvánosság elé könyv formájában, azaz módszertani anyagként. Itt a tanár és a tanuló együtt fogathatta a munkát, külön gyakorlófüzet nem jelent meg.

Kodályt kérte meg a szerző, hogy írjon előszót a munkához. Kodály eleinte úgy gondolta, „*Erre nincs szükség*”.³² Azonban Szőnyi kérésére mégis elkészítette

³⁰ JACCARD, Jerry L.: *Dallamok és disszonanciák. A zene nagykövete, Szőnyi Erzsébet*. Bp., Nap Kiadó, 2016, 86.

³¹ KODÁLY Zoltán: *Ki a jó zenész?* = *Visszatekintés I.* Szerk. BÓNIS Ferenc, Zeneműkiadó, 1989, 275.

³² JACCARD: *i. m.* (2016), 95.

azt az írást, ami sokkal több lett pusztá bevezetésnél, egy zenepedagógiai tanulmány áll a módszertani könyvek elején. Kodály az előszóban az egész sorozatnak – és egyben a zenei írás-olvasás tanulásának – a lényegét magyarázza el. A legfontosabbnak azt tartja, hogy a zenetanulás első feladata az éneklés. Aztán hangsúlyozza, hogy „*az orális, szájhagyomány-kultúra ideje lejárt, a világ körülötünk rég belépett az írásos kultúra korszakába*”.³³ Tehát meg kell tanulni a zenét olvasni, majd írni. Történeti visszatekintéssel folytatja, leírja azokat az okokat, amelyek miatt lemaradtunk más nemzetektől. Ezek között szerepel többek között a nem kellően felkészült tanárok jelenléte, és az *ujjból*, nem lélekből való zenélés.

Kodály a leckék elsajátítását tizenkét éves korig ajánlja. Ám felnőtt zenész is hozzáfoghat. A jó zenész hallja, amit lát és látja, amit hall, valamint „*könnyen felfog hallott zenét, oly világosan, mintha írva látná és ha kell, és az idő engedi, le is írja. Ennyit, nem kevesebbet kívánunk a nyelvi tanulójától: és a zene is a nyelvhez hasonló megnyilvánulása az emberi léleknek. – Nagyjai olyant mondanak az emberiségnek, amit semmilyen másik nyelvi nem tud kifejezni. – Ha nem akarjuk, hogy ez holt kincs maradjon, minden erőnkkel azon kell lennünk, hogy nyelvét minél többen értsék*”.³⁴

Kodály előszava tehát az első három kötet elején olvasható, Szőnyi bevezetője az első és a harmadik kötet elején van, amelyben pontos tájékoztatást ad a művek használatának módjáról. Minden kötet tartalmazza azoknak a külföldi szolfézs-könyveknek a listáját, amelyekből felhasznál szemelvényeket. A II. kötet végén tárgymutató segíti a tanárt eligazodni egy egyes zenei jelenségek hollétéről. Az első három kötet elején tartalomjegyzék van, jelezve az egyes leckékben található zenei anyagot. A befejező kötet végén pontos bibliográfiát találunk, ám itt előszó nincs.

Szőnyi támadja azt az elképzelést, amely szerint szolfézusra hangszeres játékosoknak nincs szüksége. Az első 30 leckét kifejezetten a hangszertanulás megkezdése előtti időre javasolja, a 31–70. leckéig tart a tanulás időszaka, az ezen felüli leckék pedig a Zeneakadémia hallgatóinak szólnak. Fontosnak tartja az öntevékenységet a tanár és a tanuló szempontjából egyaránt. Kéri, hogy a leckék tanítása folyamán legyen ötletes a tanár, találjon ki új gyakorlatokat, ám a leckék pedagógiai felépítésén ne változtasson. Fontos a relatív szolmizáció magas szintű megtanulása, hisz ezzel nemcsak a zenei betűvetést és olvasást sajátítja el a tanuló, hanem hangnemérzéke, majd funkciós hallása is kialakul, fejlődik. Az összhangzattan tanulását csak e leckék megtanulása utánra javasolja. Jelzi, hogy könyve sem zenetörténeti, sem formatani kérdésekkel nem foglalkozik, marad „pusztán” a zenei analfabétizmus felszámolásának eszméjénél.

.....
³³ KODÁLY Zoltán: *Előszó = SZŐNYI Erzsébet: A zenei írás-olvasás módszertana I. Bp., Zeneműkiadó, 1954, 3.*

³⁴ Uo., 4.

Szőnyi zeneszerzői munkásságában is nagy szerepe van a népzeneének. Számos népdalfeldolgozása, népdalra épülő kompozíciója van:

Magyar anyag:

Keletkezési idő	Cím	Apparátus
1941	<i>Virágos kenderem</i>	dal
1942	<i>Lement a nap</i>	dal
1942	<i>Újesztendő – Népdalsorozat op. 5</i>	dal
1944	<i>Dudástánc op. 9</i>	zongorára
1946	Három leánykar Kriza János <i>Vadrózsák</i> című kötetéből: <i>Ha én rózsza volnék, Lám megmondtam, Sallárom</i>	női kar
1947	<i>21 énekes játék kórusra és gyermekzenekarra</i>	gyermekkar, zenekar
1947	<i>Dunántúli altatódal</i>	szoprán, gyerekkar, zenekar
1948	<i>Öt magyar népdal</i>	hegedű, zongora
1949	<i>Gyéren vettem, Molnárlegény</i>	gyermekkar, zenekar
1950	<i>Két juhásznóta</i>	vegyes kar
1950	<i>Jaj, be szennyes</i>	gyermekkar, nőikar
1952	<i>Házasító nóták – népdalfeldolgozások</i>	női- vagy vegyeskar
1954	<i>Furulyanóták</i>	kamaraegyüttes
1954	<i>Sárpilisi nóták</i>	egynemű kar
1958	<i>Öt régi tánc fúvóstrióra</i>	oboa, klarinét, fagott
1967	<i>Kis szvit népdalokra</i>	kamaraegyüttes
1967	<i>Sírató</i>	vegyeskar, alt szóló, brácsa, fuvola, cimbalom
1969	<i>Harminchárom könnyű kórus népdalokra iskolásoknak</i>	egynemű kar
1971	<i>Katonaélet – férfikari szvit zenekari kísérettel népdalokra</i>	férfikar, zenekar
1974	<i>Az igazmondó juhász</i>	gyermekopera
1978	<i>Húsz magyar népdal két fuvolára és gitárra</i>	két fuvola, gitár

Keletkezési idő	Cím	Apparátus
1983	<i>Öt régi tánc fúvóstrióra</i>	fúvóegyüttes
2002	<i>Árassz meg a vizet</i>	vegyes kar, kamaraegyüttes
2005	<i>Ima alkonyi harangszóra, népi szöveg</i>	gyermekkar
2006	<i>Három népdal Bartók Béla gyűjtéséből</i>	szoprán, basszus, hegedű, cimbalom
2008	<i>Új guzsalyam mellett – népdalok Kallós Zoltán gyűjteményéből</i>	vegyes kar

Nemzetközi anyag:

Keletkezési idő	Cím	Apparátus
é. n.	<i>Két vogul kórus</i>	vegyes kar
1948	<i>Két francia népdal kamaraegyüttesre</i>	kamaraegyüttes
1950	<i>Népek kórusa – orosz, ruszin, szlovák, román, bolgár, magyar népdalok</i>	vegyes kar, zongora
1955	<i>Szlovák népdalok</i>	vegyes kar, zongora
1955	<i>Szlovák népdalok</i>	vegyes kar, zongora
1971	<i>Japán dalok</i>	egynemű kar
1973–74	<i>Biciniumok I. Japán dalok</i>	egynemű kar
1973–74	<i>Biciniumok II. Amerikai és kanadai népdalok</i>	egynemű kar
1974	<i>Zongoradarabok japán népdalokra gyermekeknek</i>	zongora
1975	<i>Japán négykezes zongoradarabok népdalokra</i>	négykezes zongora
1977	<i>Biciniumok III. Ausztrál, japán, amerikai, francia és romániai magyar népdalok</i>	egyneműkar
1980	<i>Ódomnya – japán népdal</i>	vegyes kar
1982	<i>Tizenöt bicinium texasi népdalokra</i>	gyermekkar
1983	<i>Tíz flamand bicinium</i>	gyermekkar

Keletkezési idő	Cím	Apparátus
1983	<i>Biciniumok IV. Francia népdalok Franciaországból, Belgiumból és Kanadából, angol, skót, dán, norvég és svéd népdalok</i>	egynemű kar
1983	<i>Biciniumok V. Perui népdalok</i>	egynemű kar
1984	<i>Bicinia Americana</i>	egynemű kar
1985	<i>Kilenc két- és háromszólamú női kar izraeli dalokra</i>	női kar
1985	<i>Utazás öt kontinensen – népdalok gyermekkarra, zongorakísérettel</i>	gyermekkar, zongora
1986	<i>Zongoradarabok spanyol népdalokra gyermekeknek</i>	zongora
1987	<i>Biciniumok VI. Rokonaink és ismerőseink</i>	egynemű kar
1988	<i>Jeruzsálemi képek</i>	két zongora
1990	<i>Tizenöt kórus ír népdalokra</i>	egynemű kar vagy vegyes kar
2010	<i>Finnek és magyarok – női kar finn és magyar népdalokra</i>	női kar, kantele, hegedű

A Szőnyi-füzetek népzenei anyaga

Szőnyi kötődése a népzenehez mindenki számára világos, aki életrajzát és műveit ismeri. Az alapokról korábban írtam. A szigorú pedagógiai rendben végigvitt gyakorlatok között sok népdal található, magyar és más nemzetbeli egyaránt. Ebben a tanulmányban a magyar dallamok között csak a sorszerkezetes dalokat vizsgálom, kihagyom az ütempáros gyermek- és szokásdalokat. A külföldi népdalok valamennyiét vizsgálom, illetve felsorolom.

A dalokat különféle módon írja le: betűkotta, g-kulcs, f-kulcs, c-kulcs és kulcsváltásos formában. Van olyan dallam, amelyet régies, négyvonalas kottában közöl (74. lecke 4.).

A népdalokat nem mindig a magyar népdalra jellemző négysoros formában közli, azért, hogy ezzel is nehezítse a tanuló dolgát, egyúttal zenei gondolkodásra neveljen. Előfordul, hogy nehéz megtalálni a sorvégeket. Kodály ötletével él: „A nyomtatás nem tünteti fel a dallamszerkezet részeit. Ez egy kis nehézség: keresni kell a tagolást.”³⁵

³⁵ KODÁLY Zoltán: 333 olvasógyakorlat. 1943. Utószó.

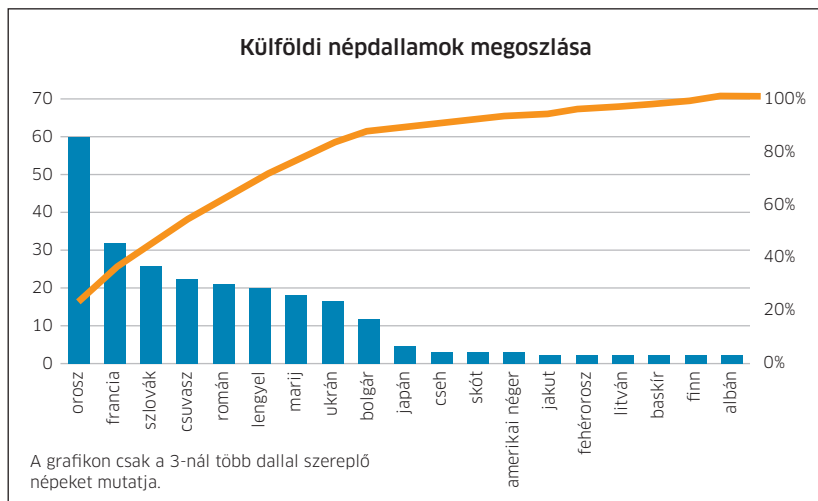
A feldolgozott népdalokat most nem vettem figyelembe. Vizsgáltam, ha egy külföldi népdal eredetileg kétszólamú. Nem ritka, hogy magasabb fokon visszatér egy-egy betűkottás vagy más egyszerűbb lejegyzésű népdalra, más írásmódban. Szőnyi a dalokkal azt üzeni: itt vannak a gyökerek, és számunkra ezek a legfontosabbak!

47 nemzet dalait közli, összesen 297 külföldi dallamot és 241 magyar népdalt. (Egynek vettem, ha egy népdal két féldallamként jelenik meg.)

Betűrendben a nemzetiségek:

albán 3	kínai 2
amerikai 4	kirgiz 1
angol 2	lapp 1
baskír 3	lengyel 20
bolgár 12	litván 3
cseh 4	marij 18
csuvas 23	moldován 1
délszláv 1	mongol 1
egyiptomi 1	morva 2
fehérorosz 3	német 1
finn 3	olasz 1
francia 32	orosz 60
görög 2	örmény 2
grúz 1	pamíri 1
horvát 2	román 21
indián 1	skót 4
ír 1	somerseti 1
jakut 3	spanyol 1
japán 5	svájci 2
karéliei 1	svéd 1
kárpát-oroszl 1	szlovák 26
kárpát-ukrán 1	ukrán 17
kazah 1	walesi 1

A legtöbb dallal megjelenő nemzetiségek:

82

Az orosz dallamok mennyiségi fölényének (60 dal) oka lehet a kor politikai helyzete. Valószínűnek tartom, hogy Szőnyi valamelyest engedett annak a sajátos gondolkodásmódnak, amely szerint a *hős felszabadító nép* zenéje is különleges, mintsem hogy vitába szállt volna az ország akkori vezetőivel. Nos, ha a füzetekbe válogatott dallamokat megnézzük, megállapíthatjuk, hogy ezek a dalok egytől egyig komoly értéket képviselnek, szépek, és teljességgel beillenek a pedagógiai környezetbe. Tehát Szőnyi nem alkudott meg a minőség tekintetében sem. Mindemmel sok csuvas (23) és marij [sic!] (18) népdal is van, de ezeket természetesen saját nemzetiségük, nem akkori állami hovatartozásuk alapján nevezi meg. A francia dalok nagy számát (32) pedig Szőnyi személyes kötődése magyarázza ehhez a néphez, hiszen sok időt töltött Párizsban.

A magyar népdalok elemzését az alábbiakban közlöm. (Természetesen ez a munka nem nélkülözheti az elemző viszonylagos szubjektivitását és a zenéről való elképzeléseit.)

A mellékletként közölt táblázat tartalmazza a magyar népdalokat. Az első oszlopban a *lecke és a benne lévő gyakorlat száma* látható. Ezt követi a szöveg, amennyiben van. Szőnyi nem mindig közöl szöveget. Ha nincs szöveg, magam kerestem azt ki (ezt pirossal jelzem), és van, ahol nem elérhető vagy nem egyértelműsíthető a szöveg, azt kihagytam. A *stílus*, a *szerkezet*, a *kadenciák* besorolása a ma szokásos módon történik. A *hangnem* megállapítása a legproblematisabb, itt lehetnek szubjektív meglátások. A *szótagszám* megadása követi ezt. A leírás módja azt mutatja, milyen kulcsban jelenik meg a dallam. *Érdekesség* címen köz-

lők különféle népzenei jegyeket, érdekességeket. Ha a dallam *máshol is megvan* a füzetekben, azt is jelzem.

A 100. leckétől (amely külön kötetben, már nem füzetes formában jelent meg) minden lecke elején található egy³⁶ igényes, díszítésekkel teli, általában különleges formájú vagy hangsorú dallamot. Az előző munka óta eltelt 26 évben a népzene gyűjtés is rengeteget fejlődött, sok új adat került elő. Szőnyi ezekből válogatott.

Ez a munka nemcsak korához képest (számítógép még nem segítette a munkát), de minden tekintetben rendkívül precíz, jól átgondolt és hibátlanul kivitelezett. Mindössze néhány helyen találtam zenetudományi szempontból nem pontos közlést, de mindnek megvan az oka. A 44. lecke 11. sz. dallama (*Megismerni a kanászt*) féldallam: a kor tudásának megfelelően. Volt, hogy csak ebben a formában közölték, ma tudjuk, hogy (a hiányzó) alsó kvintválasszal együtt áll meg a teljes dallam.

A 115. lecke 1. számú dala egy erdélyi, széki dallam: *Erre gyere, amerre én*. Itt csak féldallamot találunk, és a következő lecke elején (116. lecke 1.) láthatjuk a dallam második felét. Ám a kötet végén található bibliográfia megadja a magyarázatot. Ugyan Szőnyi kötete a 70-es években jelent meg, a dallamot Szőnyi Lajtha László *Újra megtalált népdaltípus*³⁷ című írásában találta. Ebben a munkában Lajtha friss (1943) mezősegi, széki gyűjtéséről számol be. (Az útra Kodály küldte.) Lajtha itt ír azokról a 16-os szótagszámú dallamokról, amelyeket a „lassú”, négyes tánchoz táncolnak Széken. Ezek a dallamok itt kerültek elő először hiteles és teljes alakban. „*Szövegileg arra szeretném felhívni a figyelmet – írja Lajtha –, hogy tulajdonképpen sohasem fordul elő 16 szótagú sor, hanem mindig két összetett 8 szótagú.*” Lajtha beszámol arról is, hogy a 8-as dallamokat időnként más-más összeállításban is énekeltek, tehát felcserélték a féldallamokat. Járdányi már 1943-ban ír erről a típusról, Kodályra hivatkozva, aki 1937-ben nevezte el ezeket a dallamokat: „*Látjuk, mennyire változékonyak ezek a dallamok. Szöveg és dallam kapcsolata különösen laza; sőt gyakran egy-egy dallamrészhez (sokszor egész dallamhoz) nem énekelnek szöveget. Nem négyesoros dallamokra különösen bajos szöveget húzni. Ilyenkor vagy belézarodnak, vagy szövegsorokat ismételnék, vagy legtöbbször: tararara, dadadada, hajahaja stb. kis szócskákat fűznek a dallamhoz. A [...] záróütemek szövege: csuhajja, ihajja, hajába stb... Szerves szövegrész ritkán esik ilyen ütemekre. KODÁLY – ezen annyira jellemző közbeékelte kis szócskák miatt – egyelőre jaj-nótának nevezte el ezt a típust.*”³⁸

³⁶ A 122. lecke elején két bukovinai dallam van, az első hangszerutánczó.

³⁷ GUNDA Béla (szerk.): *Emlékkönyv Kodály Zoltán 60. születésnapjára*. Bp., Magyar Néprajzi Társaság, 1943, 219.

³⁸ JÁRDÁNYI Pál: *A kidei magyarság világi zenéje*. Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt., 1943, 19.

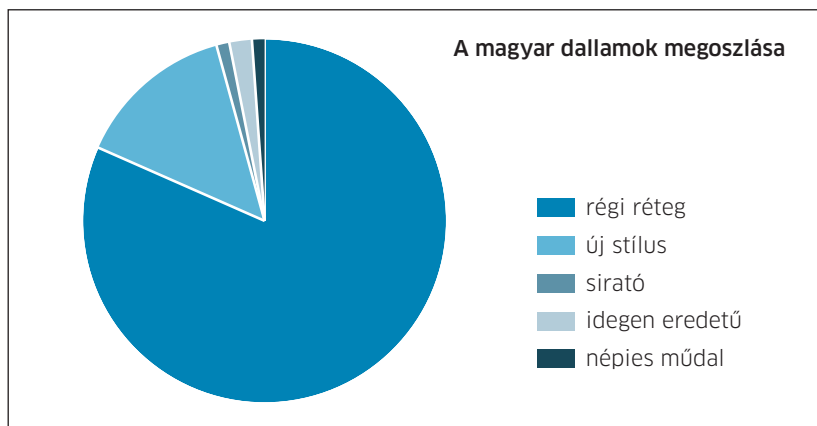
Szőnyi befejező kötete megjelenése után két évvel látott napvilágot Vargyas Lajos műve (*A magyarság népzeneje*), amelyben pontosítja a dal szerkezetét. Paksa Katalin 1999-ben a kortörténeti helyet is meghatározza: „Történeti szempontból a »magyar« a régi és az új stílusú táncok között helyezkedik el, mintegy a küszöböt jelenti.”³⁹ Paksa azt is megjegyzi, hogy ez a forma a pávadallam hosszabb változata, amely belső bővülés eredménye. Mindenesetre az ominózus cikkben Lajtha még nem ad magyarázatot a dal pontos formájára, ehhez további gyűjtéseket tartott fontosnak (amelyek azóta megvalósultak). A cikkben a dal közlése sem egyértelmű. A két féldallamot kettős záróvonallal választja el. Nos, Szőnyi ez alapján joggal hihette, hogy ez a dallam egy is meg kettő is, ő két részben közölte.

Egyetlen sajtó- vagy közlési hiba a 118. leckében található, ahol a lőrincreví dallam (*Engem anyám megátkozott*) lejegyzésének 4. sorában benne maradt a felesleges 3. kereszt, amelyet egy ütemmel korábban már feloldott.⁴⁰

84

A magyar dallamok megoszlása:

Összesen 241 dalt közöl. Ebből 195 a régi rétegekből, 37 új stílusú, 2 sirató, 5 idegen eredetű és 2 népies műdal.

³⁹ PAKSA Katalin: *Magyar népzene-történet*. Balassi Kiadó, 1999, 132.

⁴⁰ A dal eredeti gyűjtése itt található: <https://zti.hungaricana.hu/en/audio/4372/?t=00%3A01%3A46#record-4987>

Ezen belül vannak még érdekességek. Ide sorolom azokat a dalokat, amelyek viszonylag nagy számban jelennek meg:

8-as szótagszámú dalok: 54 dallam

Kiskvintváltó szerkezet: 36

Plagális dallam: 8

Szaffikus szerkezet: 6

6-soros: 2

5-soros: 3

3-soros: 5

Kvarttranszpozíciót tartalmaz: 1

Terctranszpozíciót tartalmaz: 5

Szekundtranszpozíciót tartalmaz (szekvencia): 1

(A kvinttranszpozíciót nem jelzem külön, ebből nagyon sok van, mert ez a magyar népdal egyik legjellegzetesebb ismérve.)

10 olyan dallam van, amely kétszer szerepel, természetesen más-más leírással.

A dalok sorrendje is érdekes. Egy olyan új stílusú dallal kezd, amely a mai kutatások szerint is a legrégiebbek közé tartozik a stíluson belül (*Meghalt a béres*).

Nagyon érdekes Szőnyi vonzódása a 8-as szótagszámú és a kiskvintváltó szerkezetű dalokhoz.

Két sirató is bekerült a válogatásba, amelyek a nem sokkal korábban megjelent *A Magyar Népzene Tára V., Siratók* kötetéből valók.⁴¹

Népdalkiadványok, amelyekből a füzetek népdalanyaga származik (nem teljes):

(A köteteket pontosítva, könyvészeti adatokkal együtt adom meg, ahol lehetséges.)

Magyar népzenei anyag:

I-III. kötet:

- Bartalus István: *Éneklő ábc népiskolák számára*. 1-6. évf. Buda, 1873-1874.
- Kertész Gyula (szerk.): *Erdélytől Felvidékig. Magyar népdalok*. Magyar Kórus, 1940.
- Kerényi György: *A magyar népzene ismerete*. 1946 ?
- Kodály Zoltán: *A magyar népzene*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1943.

⁴¹ 1966.

Befejező kötet:

- *A Magyar Népzene Tára III./b.* Szerk. Kiss Lajos, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955.
- *A Magyar Népzene Tára V.* Szerk. Kiss Lajos és Rajeczky Benjamin, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966.
- Bartók – Kodály: *Erdélyi magyarság. Népdalok.* Budapest, Népies Irodalmi Társaság, 1921.
- Bartók Béla: *A magyar népdal.* Budapest, Rózsavölgyi és Társa, 1924.
- Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság.* Szerzői kiadás, Kolozsvár, 1934.
- Jagamas – Faragó: *Moldvai csángó népdalok és balladák.* Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1954.
- Lajtha László: *Újra megtalált magyar népdaltípus = Emlékkönyv Kodály Zoltán 60. születésnapjára.* Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 1943.
- Szegő Júlia – Sebestyén Dobó Klára: *Kötöttem bokrétát. 150 népdal.* Bukarest, Zenei Kiadó, 1958.
- Veress Sándor: *Népzenei gyűjtés a moldvai csángók között.* Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1931.

Külföldi népdalok:

I–III. kötet:

- *350 chansons anciennes.* Paris, Les Editions Ouvrieres, 1946.
- Albert: *Lieder-Schatz*, 1877 (?)
- Artaud, Salle: *Italie. Sicile.* 1845 (?)
- Bartók Béla: *Melodien der rumänischen Colinde.* Universal Edition, 1935.
- Crawford Seeger, Ruth: *American folk songs for children.* Doubleday & Company, 1948.
- D'Anjou – Agostini, Francois – Marcel-Dubois, Claudie: *Anthologie Folklorique: Collection de Chansons Populaires Francaises.* Brüsszel, H. Lemoine, 1941.
- Evieux-Lamberet, Camille: *Le tableau des 15 gammes majeures et de leurs armures,* 1946.
- *Japanese Folk Songs*, 1947 (?)
- *Karlsruher liederbuch. Liedersammlung für die Schule*, 1903.
- *La musique des origines a nos jours*, 1946.
- Mathia Károly (szerk.): *Éneklő sziget: 46 angol népdal.* Magyar Kórus, 1950.
- Raics István összeáll.: *Orosz népdalok.* 1947 (?)
- Sandburg, Carl: *The American songbag.* Harcourt, Brace and Company, 1927.
- Sunaga Katsumi: *Japanese music.* Tokyo, Maruzen Company, 1936.
- Свесников: *Русские народные песни.* Москва, 1945.
- Werlé, Heirich: *Music im Leben des Kindes.* Ehlermann, 1949.

Befejező kötet:

- Canteloube, Joseph: *Anthologie des Chants Populaires Francaises*. Durand, 1951.
- Chybinsky, Adolf: *Lengyel népdalok* (?)
- Lighezan, Nicolae: *Japán népdalok* (?)
- Sandburg, Carl: *The American Songbag*. Harcourt, Brace and Company, 1927.

Ez a tankönyvsorozat a zenei írás-olvasás megtanítását célozza. Ennek a célnak a legteljesebb mértékben meg is felel. Aki elejétől a végéig megtanulja, végig-énekli, bizonyosan nem téved el még korunk bonyolult zenei világában sem. Ám sokkal többet ad annak, aki nem sajnálja az időt a módszeres tanulásra. Aki figyelmesen dolgozik, lépésről lépésre, olyan kapukat nyithat meg a zene birodalmában, amelyeken keresztül a muzsika teljes szépségét megláthatja. Jogosítványt kap ahhoz, hogy bármilyen minőségi zenét a magáévá tegyen, egyre kisebb fáradsággal.

Érdeemes azonban arra a népzenei változatosságra, hatalmas kincsre is figyelni, amit a füzetek rejtenek. Szőnyinél a népdal nem tananyag, nem olvasógyakorlat. Olyan érzékeny, kitűnő zenei válogatást találunk itt, ami másként nem jöhetett volna létre, csakis szakavatott kéz által. Ahogyan a füzetek zenei anyagának többi része is, ez is hatalmas anyagismeretről és kimagasló művészi érzékről vall, ami Szőnyi Erzsébetnek egész életében a sajátja volt.

Melléklet

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Érdekeség	Másolis megvan
6. lecke 5.	Meghalt a béres	új	AA ^A A ^A A	1 (5) 1	la-pentaton	5 5 8 5	betűkotta		
6. lecke 6.		új	A ^A A ^A A	1 (5) 4	la-pentaton	8	betűkotta		
12. lecke 4.	Hála Isten makk is van	régi	A ^A A ^A AA	7 (5) b3	la-pentaton	7	dó-jel 5 vonalon		
12. lecke 6.	Édes kedves feleségem	régi	AABC	1 (1) b3	la-pentaton	13 13 10 12	dó-jel 5 vonalon	kiskivitelő	
14. lecke 6.		régi	ABCD	1 (1) b3	la-pentaton	6 5 6 5	dó-jel 5 vonalon	kiskivitelő	
19. lecke 6.	Esik az eső	új	AA ^A A ^A A	1 (5) 5	la-sor	11	dó-jel 5 vonalon		
19. lecke 8.	Én vagyok a petri gulyás	régi	AAB ^B B	3 (3) 3	dó-sor	8	dó-jel 5 vonalon	tercváltás	
22. lecke 7.	Adjon Isten jó éjszakát!	régi	AABC	1 (1) 5	la-sor	8	dó-jel 5 vonalon	kiskivitelő	
22. lecke 9.	Egyszer egy királyfi	régi	ABCD	V (2) 2	ion	6	dó-jel 5 vonalon	plagális	

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Érdekeség	Másol is megvan
23. lecke 11.	Ugyan édes komámasszony	régi	A ^s A ^s B ^s A ^s A ^s B	5 5 (5) 1 1	ion	8 8 7 8 8 7	ő- jel 5 vonalon	6-soros, kvintválto	
24. lecke 4.	Szentbalázi kislány	régi	A ^s A ^s ,AA _v	7 (5) b3	la-sor + fi, ti	9	ő- jel 5 vonalon	kvintválto	
24. lecke 8.	Úgy tetszik, hogy jó helyen	régi	AA,BC	5 (1) 2	ő- sor	10	ő- jel 5 vonalon		
25. lecke 7.	Kösziklán felfutó	régi	ABCD	5 (VII) VII	la-sor	6	ő- jel 5 vonalon		
25. lecke 9.	Nosza jertek legények	régi	AABC	5 (5) b3	la-sor	13 13 12 14	ő- jel 5 vonalon		51. lecke 5.
25. lecke 10.	Guta maga	régi	ABCD	2 (V) 5	la-sor	7	ő- jel 5 vonalon	plagálás, ritmusa nem a ma megszokott módon köztölve	48. lecke 9.
25. lecke 13.		régi	A ^s A ^s ,AA _v	5 1 1	la-pentaton	8 6 8 6	ő- jel 5 vonalon	kvintválto	
26. lecke 3.	Én Istenem minék élek	régi	ABB,C	5 (b3) 5	la-pentaton	8	ő- jel 5 vonalon		
26. lecke 5.		régi	ABCD	b3 (1) 1	la-pentaton	6	ő- jel 5 vonalon	kiskvintválto	
26. lecke 9.		régi	ABCD	1 (5) 5	la-pentaton	6	ő- jel 5 vonalon		

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Értekeség	Máshol is megvan
26. lecke 11.	Este van, este van	régi	ABCD	1 (5) 1	la-pentaton	6	dó-jel 5 vonalon		42. lecke 12.
26. lecke 12.	Veres kukoricaszár	régi	A ⁵ B ⁵ AAAB	7 7 (5) b3 b3	dór	7 7 5 7 7 5	dó-jel 5 vonalon	kvintváltó	30. lecke 4.
27. lecke 5.		régi	ABCD	3 (3) 1	dó-hexachord	7	dó-jel 5 vonalon		
27. lecke 7.	Udvaromon hármát fordult a kocsí	régi	ABCD	4 (B3) VII	la-sor	11	dó-jel 5 vonalon		
27. lecke 10.		régi	AB ⁵ CB	7 (1) 4	la-pentaton	6	betűkotta	kiskvintváltó	
27. lecke 11.		régi	AAA ₄ B	5 (5) b3	la-pentaton	7	betűkotta		
27. lecke 12.	Élémentem a vármegye ajtónál	új	AA ⁵ A ⁵ A	1 (5) 1	la-pentaton	11	betűkotta		
28. lecke 4.	Jere rózsám Szegedre	régi	ABCD	7 (b3) 1	la-pentaton	7	betűkotta		
28. lecke 8.		új	ABBA	1 (5) 7	la-pentaton	13 13 11 13	betűkotta		
28. lecke 9.	Van már nékem szép új csizmám	régi	A ³ BB ₄ A	3 (5) 1	dó-sor fi-vel, fá-val	8	dó-jel 5 vonalon	alterált hang jelenik meg, terctranspozíció	
28. lecke 10.	Száz aranyat vettem	régi	AABC	5 (5) 5	la-sor fi-vel, fá-val	6	dó-jel 5 vonalon		

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Érdekesség	Másol is megvan
28. lecke 11.	Azért hogy én húszár vagyok	új	AA ⁵ A ⁵ A	1 (5) 1	la-sor fi-vel, fa-val	15 15 17 15	dó-jel 5 vonalon		
29. lecke 4.	Éva szívem, Éva	régi	ABCD	1 (5) 4	la-sor fi-vel	6	dó-jel 5 vonalon		74. lecke 4.
29. lecke 7.		régi	ABCD	7 (b3) 1	la-pentaton	11	dó-jel 5 vonalon		
30. lecke 2.	Veres kukoricaszár	régi	A ⁵ B ⁵ AAB	7 7 (5) b3 b3	la-sor fi-vel	7 7 5 7 7 5	dó-jel 5 vonalon	hatsoros	36. lecke 3.
30. lecke 6.		új	AA ⁵ A ⁵ A	1 (5) 1	la-pentaton	11	betűkotta		
30. lecke 8.	Megraktuk, megraktuk	régi	AAB	3 (3)	dó-hexachord + fi, fa		dó-jel 5 vonalon		
30. lecke 10.	Elmegy rózsám	régi	AABC	3 (3) 4	la-sor + szl, szó	7	dó-jel 5 vonalon		
30. lecke 12.	Száraz dő rottyogató	régi	A ⁵ B ⁵ AB	5 (5) 1	dunantúli pentaton	8	dó-jel 5 vonalon	kvintváltó	
31. lecke 3.	Hová megy, hová megy	régi	AABC	b3 (b3) b3	dó-tetrachord	6	g-kulcs		
31. lecke 7.	Ha feimegyek arra magos	régi	A ⁵ BCA	7 (5) 7	la-pentaton	11	betűkotta	kvintváltó	
32. lecke 7.	Csak egy kupa lisztem nagyon	idegen eredetű	AABC	b3 (b3) b3	la-sor	8 8 7 7	g-kulcs		

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Érdekeség	Máshol is megvan
32. lecke 8.	Serkenj fel	régi	ABCD	1 (1) 5	dó-sor	6	g-kulcs	kiskvíntváltó	
32. lecke 14.		régi	ABCC _v	4 (1) 1b3	la-pentaton	7 7 7 10 10	betűkotta	ótsoros	
33. lecke 12.		idegen eredetű	ABCD	b3 (1) #4	la-pentachord + ri, re	6	g-kulcs		
33. lecke 16.	János bácsi dudáljon kend	régi	A ^b BAC	5 (5) 1	dór fi-vel, szí-vel, fa- val, szó- val	8	g-kulcs	kvíntváltó	
33. lecke 17.	Félre tölem bűbábat	régi	AB ^b CB	5 (1) 1	la-pentaton	10	betűkotta	kiskvíntváltó	
34. lecke 18.	Hogy veti el a paraszt	idegen eredetű	ABCD	1 (1) 4	dúr	7	g-kulcs	kiskvíntváltó	
34. lecke 21.		régi	ABCD	7 (b3) 4	la-pentaton	11	betűkotta		
35. lecke 13.	Éjen azt álmodtam	régi	AABC	5 (b6) b3	la-pentaton + fa, ti	6 6 7 6	g-kulcs		
36. lecke 3.	De szeretnék páva lenni	régi	ABCD	5 (5) 5	dunántúli la-pentaton	8	g-kulcs	ma nem mixolid- ként íránk le	
37. lecke 4.	Elment a két lány	régi	ABCD	4 (2) 1	la-sor + fi, di	10	g-kulcs		
37. lecke 7.	Fut a bácsi	régi	ABCD	5 (5) 1	la-sor + ri, di	7 6 4 6	g-kulcs	molóvaimak jelzi	
38. lecke 12.	Szántottam gyöppöt	régi	ABCD	3 (1) 3	dó-pentachord	5	g-kulcs	kiskvíntváltó	

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Érdekesség	Másol is megvan
38. lecke 13.	Valamennyi buzaszál van	régi	AA _n BB _v	4 (b3) 4	fríg	13	g-kulcs		63. lecke 12.
38. lecke 17.		régi	ABCD	1 (2) 1	dó-pentachord	6	betűkotta		
39. lecke 8.	Hopp ide tisztán	régi	AABC	2 (2) 5	dór	10	g-kulcs		
40. lecke 8.	Röpülj páva	régi	A ^s A ^s AA	7 (b3) b3	la-pentaton	6	betűkotta	kvintváto	
40. lecke 10.	Tisza partján	új	ABB _v A	1 (2) V	dó-sor + fi, fa	11 11 14 11	g-kulcs		
40. lecke 12.	Csütörtökön virradóra	régi	ABCD	V (1) 1	dó-sor	8	g-kulcs	kiskvintváto	
41. lecke 5.	A gyulai kert alatt	új	ABB _v A _v	1 (5) 5	la-sor	10 10 12 10	g-kulcs		
41. lecke 7.	Sej haj én katona	új	ABBA	1 (4) b3	la-sor + fi	12 10 10 12	g-kulcs		
42. lecke 5.		régi	ABB _v C	5 (b3) V	la-pentaton	8	betűkotta		
42. lecke 10.	Kurta farkú fecské	régi	ABCD	5 (2) VI	dó-sor	6 6 8 6	F-kulcs		
42. lecke 11.	Hat ökröm van	régi	A ^s BAC	5 (b3) 1	la-sor	7	g-kulcs		
42. lecke 13.	Este van, este van	régi	ABCD	1 (5) 1	la-pentaton	6	F-kulcs		26. lecke 11.
43. lecke 3.	Úgy tetszik, hogy jó helyen	régi	AA _n B ² B	5 (1) 2	dó-sor	10	g-kulcs	szekundtranszpozí- ció (szekvencia)	

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Értekeség	Máshol is megvan
43. lecke 5.	Veres kukoricaszár	régi	ABCD	5 (5) 2	dó-sor + ta, ti	7 11 7 11	g-kulcs		
43. lecke 7.	Hej csakugyan csakugyan	új	ABB _v A	1 (5) 1	dó-sor + fi, fa, ta	18 11 8 18	g-kulcs		
44. lecke 7.	Hol jártál az éjjel	régi	AABB _v	3 3 3	dunántúli a pentaton/ dó-sor	11	g-kulcs	dunántúli pentatóniát nem jelzi a leírás	
44. lecke 10.	Kertbe virágot szedtem	régi	AABB	5 (5) 1	la-sor	13 13 12 12	g-kulcs		
44. lecke 11.	Megismerni a kanaszt	régi		x	x	14	f-kulcs	hiányos dallam	
44. lecke 12.	Hej kendermag	régi	AB ^o CB	7 (5) b3	la-sor	7	kulcsváltás		
45. lecke 10.	Elindult már Kossuth is	új	AA ^o A _v A _w	1 (5) 5	la-sor	7 7 7 11	g-kulcs		
45. lecke 11.	Sudár magos	népies dal	ABCD	7 (5) 1	la-sor	8 6 9 6	kotta g-kulcs		
45. lecke 12.	Debreceni nagy kaszárnya	új	AABA	1 (1) 5	la-sor	18 18 14 20	f-kulcs		
45. lecke 15.	Túl a Tiszán	új	AA ^o A _v A	1 (5) 7	la-sor + fi	11 11 13 11	g-kulcs		

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Értekeség	Másol is megvan
46. lecke 8.	A Vargaék ablakja	régi	ABC	(2) V	dó-sor	7 10 10	g-kulcs	3-soros	
46. lecke 9.	Ó, mely sok hal	régi	AABC	5 (5) 1	la-sor	18 18 12 10	g-kulcs	szaffikus szerkezet	
46. lecke 11.	Kocsiszélér	régi	ABC	(V) 1	dó-sor	7 10 8	g-kulcs	3-soros	
47. lecke 4.	Sej besoroztak	új	AABA	1 (1) 1	la-sor + fi, szj	17 17 15 17	g-kulcs		
47. lecke 5.	Sej haj katoná se lettem	új	ABB ₁ A	1 (5) 8	la-sor + fi	12 12 10 12	g-kulcs		
47. lecke 6.	Csernovici kaszárnya	új	ABBA	1 (5) 5	la-sor	14 14 13 14	g-kulcs		
47. lecke 7.	Jó gazdasszony	régi	ABC	(2) V	la-sor	12 10 8	g-kulcs	3-soros	
47. lecke 11.	Erdő, erdő de magos	új	ABBA	1 (5) 4	la-pentaton	11	g-kulcs		
48. lecke 3.	Aki szép lányt	új	AA ⁵ A ⁵ A _w	1 (5) 6	la-pentaton + fi, ti	8	g-kulcs		
48. lecke 8.		régi	AABC	b3 (b3) VII	la-pentaton	6	betűkotta		
48. lecke 9.	Guta maga	régi	ABCD	2 (V) 5	la-sor	7	dó-jel 5 vonalon	plagális, ritmusa nem a ma megszokott	25. lecke 10.

Szám	Szöveg	Stílus-réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Értekeség	Máshol is megvan
48. lecke 10.	Falu végén van egy ház	idegen eredetű	ABC	(V) 4	la-hexachord	7 9 8	g-kulcs	3-soros	
48. lecke 12.		régi	AA ³ BB ₂	7 (b3) b3	la-pentaton	11	betűkotta		
49. lecke 7.		régi	ABCD	5 (f1) b3	la-pentaton	7	betűkotta		
49. lecke 9.	Kimegyek a doberdói	új	AA ³ A ₂ A	1 (f5) b6	la-sor	11 11 12 11	g-kulcs		
49. lecke 12.	Áll a hajó	új	AA ³ A ₂ A	1 (f5) 3	dó-sor	11 11 19 11	g-kulcs		
49. lecke 13.	Béreslegény	régi	A ³ A ³ AA	7 (f5) b3	la-pentaton	11	kulcsváltás	kvintváltó	
50. lecke 5.	Erdők, völgyek	régi	ABCD	4 (b3/4)	la-pentaton	8	g-kulcs		
50. lecke 6.	Kit virágot	régi	ABCD	1 (b3) 1	la-pentaton + ti, (fi)	8 12 8 12	g-kulcs		
50. lecke 9.	Kecskebéka ?	új	AA ³ A ₂ A	1 (f5) 5	la-sor + sz, fi, szó, fa	11 11 15 11	g-kulcs		
50. lecke 15.	Én vagyok a, én vagyok a	régi	ABCD	5 (4) 5	la-sor + di, fi	12 8 8 8	g-kulcs		
51. lecke 5.	Nosza gyertek legények	régi	AABC	5 (5) b3	la-sor	13 13 12 14	g-kulcs		25. lecke 9.
51. lecke 8.	Osztopáni malomárók	új	AA ³ A ₂ A	1 (B3) 2	la-sor	15	g-kulcs	terctranszpozíció	

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Érdekeség	Másol is megvan
51. lecke 11.	Három hordó	régi	AABC	5 (5) 4	azonos alapú dúr-moll váltás	7	g-kulcs		
52. lecke 6.		régi	ABCD	8 (5) b3	la-pentaton	11	betűkotta		
52. lecke 7.		régi	AA _n BB _v	4 (1) VII	szó = la váltás, szó-sor, la-sor	11	g-kulcs	kiskvintváltó, plagális	
52. lecke 13.	Duna-parton	régi	A ^s B ^s AB	5 (5) 5	dunántúli la-pentaton + fa, szó, ta	8 11 8 11	g-kulcs	kvintváltó	
53. lecke 9.	Sári lovam	régi	ABCD	8 (4) 4	la-sor + szí	7	g-kulcs		
53. lecke 13.	Látod-e te babám	régi	A ^s B ^s A _v B _v	5 (5) 1	la-sor + ti, fi, fa	12 6 12 6	g-kulcs		
53. lecke 15.		régi	AABC	1 (1) b3	la-pentaton	11	betűkotta	kiskvintváltó	
54. lecke 7.		régi	ABC	5 (5)	la-sor + fi	12 9 11	g-kulcs	háromsoros	
54. lecke 14.	A dudari hármas határ	új	AA ^s A _v A	1 (5) 4	dó-sor + ta	8 8 11 8	g-kulcs		
55. lecke 6/a	Kerek utca szegelet	régi	ABCD	7 (b3) b3	la-pentaton	7	betűkotta		
55. lecke 6/b		régi	ABBC	5 (b3) b3	la-pentaton	8	betűkotta		
55. lecke 8.	Üres ládám	régi	ABC ^s C _v	8 (4) 4	la-sor + fi, szí, szó, di, dó	8	g-kulcs	kvinttranszpozíció	

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Érdekesség	Máshol is megvan
55. lecke 12.	Tavaszi szél	régi	AA _v BC	4 (VII) 1	la-sor	8 6 8 6	g-kulcs	plágális	
56. lecke 4/a		régi	A ⁵ BAC	7 (b3) b3	la-pentaton	8	betűkotta	kvinttranszpozíció	
56. lecke 11.		régi	ABB _v C	1 (b3) VII	la-pentaton	8	g-kulcs		
56. lecke 15.	A bohási	új	AA ⁵ A _v A	1 (5) 5	la-pentaton	10 10 8 10	kulcsváltás		
57. lecke 7.		régi	A ⁵ BCA	5 (b3) 4	la-pentaton	8	betűkotta	kvinttranszpozíció	
57. lecke 9.	Az én lovam	régi	ABB _v C	7 (b3) b3	la-pentaton + ti	6	g-kulcs		61. lecke 8.
58. lecke 12.		régi	ABCD	b3 (b3) b3	la-pentaton	12 6 11 6	betűkotta		
58. lecke 14.	Felülről fúj	régi	ABB _v C	6 (1) 5	dór + szí	8	g-kulcs	Kiskvintváltó	
58. lecke 17.	Sej édesanyám	új	ABB _v A _v	1 (5) 6	dór + ri, fi, di, dó	11 10 12 12	g-kulcs	izgalmas 3. sorvég	
58. lecke 19.	Kihajítottam én ludamat	régi	AB ⁵ CB	4 (5) 1	la-sor + ri	8 5 8 5	kulcsváltás		
59. lecke 7.	Elveszett a lovam	új	AA ⁴ BA _v	1 (b3) b3	la-sor + szí, di, szó, dó	6 6 8 6	g-kulcs	kvarttranszpozíció	
59. lecke 14.	Azhol én elmegyek	régi	A ⁵ B ⁵ AB	5 (b3) VII	la-pentaton	6	betűkotta	kvintváltó	
59. lecke 15.	A szemmel lipisen laponon	új	AA ⁵ A ⁵ A	1 (5) 2	szó-sor	10 10 13 10	g-kulcs		
60. lecke 10.	A rass rózsám	régi	ABCD	5 (b3) b3	la-hexachord	6	g-kulcs		

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Érdekesség	Másol is megvan
60. lecke 11.	Hej igazítsad	régi	ABCD	V (1) 4	la-sor + szí	9 8 7 7	g-kulcs	plágális	
61. lecke 6.	Csillagoknak teremtője	régi	ABCD	5 (1) 1	dór	8	g-kulcs	kiskvintváltó, plágális	
61. lecke 8.	Az én lovam	régi	ABB,C	7 (b3) b3	la-pentaton + ti	6	g-kulcs		57. lecke 9.
61. lecke 10.	Somogy megében:	régi	ABCD	4 (b3) 4	la-pentaton + fi	8	g-kulcs		
61. lecke 11.	Meghalok, meghalok	régi	ABCD	4 (5) b6	mi-sor + szí, fi, fa	6	g-kulcs		
61. lecke 12.	Lányom, lányom	régi	ABCD	4 (b3) 1	la-sor + fi	6	g-kulcs		
62. lecke 9.	Gyere velem	régi	AABC	1 (1) VII	dór	8	g-kulcs	kiskvintváltó, plágális	
62. lecke 10.	Vékony szálú	régi	ABCD	6 (5) b3	la-sor + fi, di, dó	7	g-kulcs		
63. lecke 10.	Új a csizmam	régi	AABD	1 (1) 5	frig	8	g-kulcs	kiskvintváltó	
63. lecke 12.	Valamennyi buzaszál van	régi	AA,BB, 4	(b3) 4	frig	13	g-kulcs		38. lecke 13.
63. lecke 18.		népies dal	ABCA	1 (4) 1	dó-sor	8	g-kulcs		
64. lecke 12.	Magos a rutata	régi	AABC	5 (5) b3	frig + szí, szó	6 6 10 10	g-kulcs		

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Értekeség	Máshol is megvan
65. lecke 5.	Akkor szép az erdő	régi	ABCD	7 (b3) b3	mi-sor + szl, szó	8	f-kuics		
65. lecke 8.	Ne hagyj el galambom	régi	AAbbc	5 (5) 3	mi-sor + fi, szl	10 10 14 6	g-kuics	szaffikus szerkezet	
66. lecke 6.	Hej, Dumáról fű a szél	régi	A ^s A ^s BB ^s AAB	#7 #7 (5) 3 3	dunántúli pentaton	7 7 6 7 7 6	kuicsváltás	kvintváltó	
66. lecke 8.	Erdő mincse	régi	ABCD	8 (5) 4	la-pentaton + ti, fi	8	g-kuics		
67. lecke 17.		régi	ABCC _v	8 (5) 5	la-sor + fi	8 8 9 9	g-kuics		
68. lecke 2.	Laj de széles	új	AA ^s A ^s A	1 (5) 5	szó-sor	11	f-kuics		
68. lecke 4.	Látod milyen kődös idő	régi	ABCD	4 (5) 4	mixolid	8	g-kuics		
68. lecke 9.	Átugrottam	régi	ABCD	5 (7) 4	szó-sor	8	g-kuics		
68. lecke 13.		régi	AAbbc	1 (1) 5	mixolid	12 12 12 4	g-kuics	szaffikus szerkezet, kiskvintváltó	
69. lecke 5.	Szomorú tűzfának	régi	ABCD	VII VII 4	la-sor ta-val + ti	6	c-kuics	plagális	
69. lecke 7.		idegen eredetű	AA _v BD	3 (3) VII	ti = fi, ti-sor, la-sor + di	8	g-kuics	hangsorváltás	
69. lecke 10.	Rákóczi kocsmába	régi	ABCD	4 (3) 1	dunántúli pentaton + fi, dó	7	f-kuics		80. lecke 6.

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Érdekeség	Másol is megvan
69. lecke 13.	Hegyek völgyek között	régi	ABCD	8 (b3) 4	frig	8	kuicsváltás		72. lecke 9.
70. lecke 5.	A Nád Jancsi	régi	AA ₄ BC	7 (1) 1	la-pentaton + fi	8	c-kuics	kiskvintváltó	
70. lecke 7.	Csillagom, févészem	régi	AAbbc	1 (1) b3	frig + fi, fa	12 12147	c-kuics	szaffikus szerkezet, kiskvintváltó	
70. lecke 10.		régi	ABCD	4 (b3) VII	la-sor + szí, szó, fi, fa	6	g-kuics		
70. lecke 11.	Nem messze van	új	ABB ₄ A ₄	1 (5) 5	la-pentaton + fi, ti	10	c-kuics		
71. lecke 7.	Isten hozzád	régi	ABCD	5 (5) b3	la-sor + di, fi, szí, fa	8	c-kuics		
71. lecke 13.	Nem akar a vezértűrüm	régi	AB ^o CB _v	9 (5) b3	la-sor	11	c-kuics	kvintranspozíció	
71. lecke 16.	Vasárnap bort inni	régi	AABC	4 (4) b6	hypo eol + szí	6 6 7 6	c-kuics		
72. lecke 9.	Hegyek völgyek között	régi	ABCD	8 (b3) 4	frig	8	c-kuics		69. lecke 13.
72. lecke 10.	Nincsen feleségem	régi	AABC	8 (8) 1	mixolid	6 6 8 6	c-kuics		
72. lecke 13.		új	AABA	1 (1) 1	mi-sor	15 15 18 15	c-kuics		
72. lecke 15.	Megjuzenem, megjuzenem	új	AABA	1 (1) 1	mixolid	15	kuicsváltás		

Szám	Szöveg	Stílus-réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Értekeség	Máshol is megvan
73. lecke 14.		idegen eredetű	AA ⁵ A _v	1 (1) 8	mi-sor + fi, fa, szí	10 10 11 11	g-kulcs		
74. lecke 4.	Éva szívem, Éva	régi	ABCD	1 (5) 4	la-sor fi-vel	6	4 vonalmas írás		29. lecke 4.
74. lecke 8.	Piros alma	régi	ABB,C	4 (1) 1	1. sor dó-sor, majd dó = re la-sor + fi	10	c-kulcs	kiskvintváltó	78. lecke 8. variánsa
74. lecke 13.	Szőlőhegyen keresztül	régi	ABCC	1 (1) 1	la-sor + fi, di, dó	14 14 18 18	f-kulcs	kiskvintváltó	
75. lecke 13.	Mikor engem	régi	ABCC _v	1 (4) b3	la-sor	8 8 1111	c-kulcs		
76. lecke 11.	Hozz bort kocsmárosné	régi	AAB(B)	1 (1) 1	dunantúli pentaton + szó, azonos alapú moll-dúr váltás	12 12 18, 18	g-kulcs	kiskvintváltó	
76. lecke 12.	Uccu vendég	régi	ABC _v	4 (1) 5	dór	8	c-kulcs	kiskvintváltó	
76. lecke 18.	Sirass édesanyám	régi	ABCD	5 (b3) b3	la-pentaton	12	f-kulcs		
77. lecke 8.	Bimbó ökrünk	régi	ABCCB	4 (1) 2 2	dór + fi, fa	12	kulcsváltás	ótsoros	
77. lecke 9.	Egy asszonymnak vala	régi	A ⁵ BCA	5 (1) b3	la-sor + fi, fa	12	kulcsváltás	kiskvintváltó	
78. lecke 5.	Laj de sáros	régi	AABB _v	4 (4) 2	szó-sor	8	c-kulcs		

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Érdekeség	Másol is megvan
78. lecke 7.	Szól a kalcas már	régi	ABCD	4(b3) b2	frig	6	kuicsváltás		
78. lecke 8.	Piros alma	régi	ABCD	5 (1) 1	la-sor + fi, sz1, di, fa	10	g-kuics	kiskvintváltó	74. lecke 8. variansa
79. lecke 14.	Elmegek, elmegek	régi	ABCD	5 (1) VII	la-sor	6	kuicsváltás		
79. lecke 16.	Eltörtött a kutam	régi	AABB _v	1 (1) 1	dunántúli pentaton + sz0, fa	8	c-kuics	kiskvintváltó	
79. lecke 11.	Magos kősziklának:	régi	AABC	5 (5) 5	frig + sz1	12	kuicsváltás	szaffikus jellegű	
80. lecke 6.	Rákóczy kocsmába	régi	ABCD	4 (3) 1	dunántúli pentaton + fi, dó	7	c-kuics		69. lecke 10.
80. lecke 11.	Álfalusú bíró	új	AA ⁵ A ⁵ A	1 (5) 1	la-pentaton + fa, ti	11	kuicsváltás		
81. lecke 1.	Maeskaeskanak	régi	A ³ A ³ AA _v	4 (1) 2	la-pentachord	8	f-kuics (bariton) tercváltás		
81. lecke 5.	Ócsó mán a pásztor	régi	AB ⁵ CB _v	5 (4) b3	la-sor + fi	6	kuicsváltás	kvintranspozíció	
82. lecke 5.	Hajtják a fekete	régi	ABCD	5 (1) 2	azonos alapú moll-dúr váltás (dunántúli pentaton)	8	g-kuics	kiskvintváltó	
82. lecke 9.	Haja haja, megis haja	régi	A ⁵ BAB	5 (1) 1	la-sor + fi	8	c-kuics	kiskvintváltó, kvintranspozíció	

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Értékesség	Máshol is megvan
83. lecke 7.	Nem messze van	új	AABA	1 (1) 7	la-sor + fi	15	kulcsváltás		
84. lecke 8.	Tótem a nap	régi	ABBC	4 (b3) VIII	mi-sor	8	c-kulcs		
84. lecke 12.	Kormos Pistát	új	AA ⁵ A _v A	1 (5) 1	la-pentaton	11	f-kulcs		
85. lecke 6.	Nem bánom, hogy	régi	ABCC _v	6 (5) 2	dór	10	g-kulcs		
85. lecke 12.	Szabad a madárnak	új	AA ⁵ BA _v	1 (5) 5	la-pentaton + fi	6 6 15 6	c-kulcs	kvinttranszpozíció	
86. lecke 1.	Fáj a kutyámnak	régi	A ⁵ B ⁵ AB	8 (5) b3	la-pentaton + ti	8	kulcsváltás	kvintváltó	
86. lecke 10.	Már Vidróczki	régi	ABCD	8 (5) b3	la-sor + fi, szj, fa, szó	11	kulcsváltás		
87. lecke 9.	Úgy elmegek	régi	AABC	4 (4) VII	mi-sor + szj, di, dó	8 8 16 8	c-kulcs		
90. lecke 5.	Ha tudtad, hogy	régi	ABCD	4 (2) 4	mi-sor, dó = re a 4. sorban	8 11 8 11	c-kulcs		
90. lecke 9.	Körözsfői utca	régi	ABCD	4 (7) 4	mi-sor + szj	6 6 8 6	kulcsváltás		
91. lecke 12.	Keresztúri saláta	régi	A ⁵ BACD	4 1 (VII) 1	la-sor	7 7 7 7 6	kulcsváltás	ótsoros	
91. lecke 14.	Amikor én leány voltam	régi	ABCC _v	b3 (b3) 5	dór + szj, szó	8	g-kulcs		
92. lecke 3.	Erre gyere, ne menj arra	régi	AA _v BC	3 (3) VII	dunántúli pentaton + fi, szó	8	f-kulcs bariton		
92. lecke 9.	Zsuzsi néni	régi	A ³ ABB _v	5 (3) 4	szó-sor	8	c-kulcs	tercstranzpozíció	

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Érdekesség	Másol is megvan
93. lecke 3.	Nem anyától szültem	régi	AB ² AB	1 (5) 1	mi-sor + fi, szí	6	c-kulcs	kvintranspozíció	
93. lecke 10.	Látod-e te azt a hegyet	régi	ABBC	7 (1) 1	dunántúli pentaton + fi, szó	8	c-kulcs	kiskvintváto	
94. lecke 6.	Feljött már az esthajnali	új	AA ² A ² A	1 (5) 5	szó-sor	10 10 12 10	c-kulcs		
95. lecke 6.	Ne bússujjon	régi	ABBC	8 (b3) 4	frig	10	kulcsváltás		
95. lecke 8.	Erdei vad madár	régi	ABCD	b3 (1) b3	frig	12	kulcsváltás	kiskvintváto	
96. lecke 4.	A pogány király leánya	régi	ABB ² C	6 (5) 4	mi-sor (frig)	8	c-kulcs		
97. lecke 3.	Eddig való dolgom	régi	ABCD	4 (b3) 5	frig	12	c-kulcs		
98. lecke 5.	Ha folyóviz vonék	régi	ABCC _v	3 (VII) 1	lied + szí, szó	12	kulcsváltás		
98. lecke 9.	Hol jártál Ruzsicskám	idegen eredetű	AabbC	1 (1) 4	mixolid	10 10 12 4	kulcsváltás	szaffikus szerkezet	
99. lecke 3.	Gimesi mezőben	régi	AA _v BC	5 (4) 5	la-sor + fi	12	kulcsváltás		
99. lecke 8.	Arra vigyázz őregasszony	régi	A ² BA _v B	5 (1) 5	re-sor + szí	8	kulcsváltás	kiskvintváto	

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Értekeség	Máshol is megvan
100. lecke 3.	Körtéfa	régi	AABC	4 (4) 4	mi-sor + szí, fi	6	kulcsváltás		
100. lecke 9.	Aki dúdás akar lenni	régi	ABCC _v	4 (1) 2	la-sor + fi	8	kulcsváltás	kiskvintváltó	
101. lecke 1.	Mé sirsz	régi	ABCD	4 (b3) b3	la-sor + ta (friges vég)	8	g-kulcs		
102. lecke 1/a	Erdő, erdő mit vétettem	régi	ABB,C	8 (b3) 4	la-pentaton + ti	8	g-kulcs		
103. lecke 1.	Napom, napom	régi	ABB,C	1 (b3) 1	la-pentaton	8	g-kulcs		
104. lecke 1.	Jó estét, jó estét	régi	A ⁵ A ⁵ A	8 (8) 5	la-sor	12	g-kulcs	kvintváltó	
105. lecke 1.	Fijam galambom	síró	x	x	la-sor	x	g-kulcs		
106. lecke 1.	Elhervadt cédrusfa	régi	ABCD	4 (1) 4	la-sor	6	g-kulcs	kiskvintváltó	
107. lecke 1.	Akkor szép az erdő	régi	ABCD	7 (5) b3	la-sor + fi, fa, ta (friges vég)	10	g-kulcs		
108. lecke 1.	Madárka, madárka	régi	A ⁵ BAC	4 (b3) VIII	la-pentaton	6	g-kulcs	kvintváltó	
109. lecke 1.	Anyám, édesanyám!	régi	ABCD	5 (2) 1	dór	6	g-kulcs		
110. lecke 1.	Imhol kerelkedik	régi	A ⁵ B ⁵ AB	8 (5) 4	dumántúli hangsor + szó, fa	6	g-kulcs	kvintváltó	
111. lecke 1.	Nem arról hajnallik	régi	ABCD	5 (4) 5	la-sor + fi, fa	12	g-kulcs		
112. lecke	Jaj, édesapám	síró	x	x	dór	x	g-kulcs		

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Érdekesség	Másol is megvan
113. lecke 1.	Romlott testem	régi	ABCD	8-4 (b3) b3	la-pentaton	8	g-kulcs		
114. lecke 1.	A Tiszából, a Dunából	régi	AABB _v	4 (4) b3	la-pentaton + fa, di, dó	11	g-kulcs		
115. lecke 1.	Erre gyere, amerre én	régi	AB	b3 (f)	la-pentaton	16	g-kulcs	kiskvintáló, féldallam!	
116. lecke 1.	előző dallam folytatása	régi	CD	5	la-pentaton	16	g-kulcs	féldallam!	
117. lecke 1.	Addig élem világotat	régi	ABCD	4 (b3) b3	la-sor + tá friges vég	8	g-kulcs		
118. lecke 1.	Engem anyám megátkozott	régi	AABB	1 (f) 2	1. féldallam: re-sor + fi, 2. féldallam la-sor + fi, fa, dó = szó	16	f-kulcs	kiskvintáló, ja)-nóta	
119. lecke 1.	Édesanyám rózsafája	régi	ABCD	VII (b3) VII	mi-sor + fi, fa, sz, szó	8	f-kulcs		
120. lecke	Húzd ki cigány	régi	ABCD	4 (4) b2	hypo-eol + sz	8 8 8 9	g-kulcs		
121. lecke 1.	Bus a bus gerlice madár	régi	AABC	b3 (b3) b3	la-sor + fi, fa	8 8 8 11	f-kulcs		

Szám	Szöveg	Stílus- réteg	Szerkezet	Kadencia	Hangnem	Szótagszám	A leírás módja	Értekeség	Máshol is megvan
122. lecke 1/a	Re de renne	régi	AAbbc	5 (5) b3	la-sor + ta, friges vég	14 14 14 5	c-kulcs	szaffikus szerkezet, hangszerutánzó	
122. lecke 1/b	Hej, de biz ez lakodalom	régi	ABCD	5 (b3) b3	la-sor	8 8 6 7	g-kulcs		
123. lecke 1.	Cifra szűrőm	régi	ABCD	5 (4) 4	la-sor	10	g-kulcs		
124. lecke 1.	Készüjj lányom	régi	A ^b BCA	5 (b3) b3	la-pentaton + ti, fa	6	g-kulcs	kvinttranszpozíció	
125. lecke 1.	Porondos víz martján	régi	ABCD	5 (2) 1	la-pentachord + fi, ti	6	g-kulcs		
126. lecke 1.	Erdőj Pista pajtás	régi	ABCD	4 (1) 4	la-sor + fi, fa	12	g-kulcs	kiskvintváltó	
127. lecke 1.	Amerre én járok	régi	ABB,C	4 (2) 1	dór	12	g-kulcs		
128. lecke 1.	Gyergyó felé	régi	ABCD	4 (b3) 1	la-pentaton + fi, fa	8	g-kulcs		
129. lecke 1.	Voszorhelt van egy ház	régi	ABCD	5 (4) 1	la-hexachord + fi, ri, re	6	g-kulcs		
130. lecke 1.	Jaj! Veres az ég lefelé	régi	ABCD	7 (b3) 1	frig	8	g-kulcs		

Irodalomjegyzék

- BERTALOTTI, Angelo Michele: *Ötvenhat solfeggio*, 1967 (eredetileg: *Énekgyakorlatok szoprán és alt hangra*, 1744).
- BÓNIS Ferenc (szerk.): *Így láttuk Kodályt*. Zeneműkiadó, 1982.
- BÓNIS Ferenc: A „Százéves teru” történetéhez – Szőnyi Erzsébet és Kodály Zoltán levelezése = *Magyar Szemle*, Új folyam XXIX., 3-4. sz., http://www.magjarszemle.hu/cikk/a_szazeves_terv_tortenetehez_szonyi_erszebet_es_kodaly_zoltan_levelez%C3%A9se
- FEHÉR Anikó: *Kodály-módszer kontinenseken át* = *Kulturatudományi Szemle*, PTE, 2019, 2-3. sz., 117-130., https://kpvk.pte.hu/sites/kpvk.pte.hu/files/kulturatudomanyi_szemle_ii-iii_egyben.pdf
- FEHÉR Anikó: *Muzsika a katedrán*. Bp., Zeneakadémia, 2011.
- GUNDA Béla (szerk.): *Emlékkönyv Kodály Zoltán 60. születésnapjára*. Bp., Magyar Néprajzi Társaság, 1943.
- JACCARD, Jerry L.: *Dallamok és disszonanciák. A zene nagykövete, Szőnyi Erzsébet*. Bp., Nap Kiadó, 2016.
- JÁRDÁNYI Pál: *A kidei magyarság világi zenéje*. Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt., 1943.
- KODÁLY Zoltán: *333 olvasógyakorlat*. 1943. Utószó.
- KODÁLY Zoltán: *Előadás és vita Berkeleyben, 1966* = *Visszatekintés III*. Szerk. BÓNIS Ferenc, Zeneműkiadó, 1989.
- KODÁLY Zoltán: *Előszó* = SZŐNYI Erzsébet: *A zenei írás-olvasás módszertana I*. Bp., Zeneműkiadó, 1954.
- KODÁLY Zoltán: *Kell-e szolfézni a Zeneművészeti Főiskolán? 1965* = *Visszatekintés III*. Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1989.
- KODÁLY Zoltán: *Ki a jó zenész?* = *Visszatekintés I*. Szerk. BÓNIS Ferenc, Zeneműkiadó, 1989.
- KOKAS Klára: *Vízceppben a fény* = *Kodály Zoltán tanítványainak találkozója*. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budai Könyvtárai, 2007. október 7.
- *Levél Tóth Ferenc komlói karnagyhoz* = *Kodály Zoltán levelei*. Szerk. LEGÁNY Dezső, Bp., Zeneműkiadó, 1982, 881.
- PAKSA Katalin: *Magyar népzene-történet*. Balassi Kiadó, 1999, 132.
- SZŐNYI Erzsébet: *A zenei írás-olvasás gyakorló füzetei és módszertana*. Bp., Zeneműkiadó, 1954.
- SZŐNYI Erzsébet: *Kodály Zoltán és a zenei nevelés* = *Magyar Műzeumok*, 2007, 4. sz., https://magyarmuzeumok.hu/uploaded_files/archivum/2007_4.pdf
- SZŐNYI Erzsébet: *Öt kontinensen a zene szolgálatában*. Bp., Gondolat, 1979.

Bibliai történetek a népzében

Írásomban olyan népzenei emlékekről – népdalokról, népi énekekről – lesz szó, amelyeknek tartalma bizonyos bibliai történetekhez, illetve egyházi eseményekhez fűződik. Számos kérdést vet fel ennek tanulmányozása.¹

A magyar parasztság kapcsolata a keresztény vallással közismert, erről sokan írtak, de szinte minden embernek vannak még saját emlékei, ha máshonnan nem, családja idősebb tagjainak elbeszélései révén. A magyar parasztember létének klasszikus időszakában, tehát a téteszesítésig, azaz a 60-as évek elejéig, valamint kevésbé még utána is – iskolázottsága, a társadalmi szokások, családi minták megöröklése és egyebek miatt – templomba járt, imádkozott és alapvetően hitt Isten létében. Elmondhatjuk, hogy a XX. század harmadik harmada előtt a katolikus magyar parasztság életét meghatározta, bizonyos szempontból jó irányba terelte és színezte a vallás tanítása és gyakorlása.

A hagyományos életmódot élő „*parasztember lépten-nyomon találkozott a vallással: a vallásos képzetekkel, előírásokkal, cselekedetekkel és ábrázolásokkal. Természetesen akkor és abban az életformában is minden egyén másképp viszonyult a hithez, az élet napi valóságán túli dolgokhoz. Volt olyan ember, akinek egész életét a munka töltötte ki. Különösen jellemző volt ez [...] a 19–20. századi tanyákon. Ha ezeket az embereket a néprajzkutató hitről, vallásról, boszorkányról és más nem e világi dolgokról faggatja, valahogy így válaszolnak: »Mink mindig dógoztunk. Nem értünk rá olyasmikkel foglalkozni.« A parasztemberek többsége megtalálta saját életében a munka és a hit egyensúlyát. A hétköznapi és az ünnepek sorozatában az anyagi világ valósága és a hit illúziója összefonódott, kölcsönösen kiegészítették egymást».² Néhány évvel ezelőtt az idősebb generáció vallási, imádkozási szokásairól írtam.³ Több hatvan évnél idősebb embert kérdeztem erről, elsősorban vidéken, falvakban, de városi ember is volt az interjúalanyok között. Az egyik legnagyobb tudású és hatású adatközlőm egy idős juhász volt. Jószerivel egész életét a mezőn, az állatok felügyeletével és terelésével töltötte, így értett azok*

1 „A magyar szokásvilág gazdag és sokrétű megnyilatkozásaiban bőséges szerep jut azoknak az eddig eléggé fel nem tárt rítusoknak, amelyek az egyház tanításai, szertartásai, szimbolikái, példaképei, általában a templom mélyreható és a néplelket megtermékenyítő hatásai révén a népéletnek majdnem minden területén, de különösen a kollektív jellegű szokásokban az egyház sajátos népi színeződését hozták létre.” MANGA János: *A kánai menyegző vátozatai = Ethnographia (Népelet)*, 1946, 57. évf., 49. sz., 41., https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1946_057/?pg=54&layout=s

2 *Egyén és közösség a vallás kötelékében = Magyar néprajz*. MTA Néprajzi Kutató Csoport. Szerkesztőbizottság vezetője: Paládi-Kovács Attila. Bp., Akadémiai Kiadó, 1988–2002, <https://mek.oszk.hu/02100/02152/html/07/213.html>

3 FEHÉR Anikó: „Az élet él, és forog...” (Morális kommunikáció). Interjú az etikai értékviselés akairól és megoldási lehetőségeiről. Szakdolgozat, Sapientia Szerzetesi és Hittudományi Főiskola, 2006.

gyógyításához, az időjáráshoz, de maga készítette furulyáján és dudáján is igen magas szinten játszott. Ő teljesen természetesnek tartotta a hitet, és sok mindent elmondott a szabad ég alatt elképzelt templomáról is. Napját imával kezdte, ahogyan mondta: „*felöltözve, ülve, mert fekvé csak a halott hallgatja az imádságot*”. Voltak mások is, akik hasonlóan vélekedtek erről. Főként a falusi asszonyok gondoltak mindennapi tevékenységük fontos részeként a vallásos cselekedetekre.

A gyermekeket a család nőtagjai, leginkább édesanyjuk, illetve nagyanyjuk már az iskoláskor előtt megtanították a kereszttetésre és az imádság alapjaira. „*Először a Miatyánkot, az Üdvözlégyet, aztán az esti és reggeli imádságot tanulta meg a gyermek. Az asztali áldást legtöbbször közösen imádkozta a család, így ezt is könnyen elsajátította. Ezután következett a Hiszekegy és az Úrangyala megtanulása. Az iskolában a 20. század közepéig fontos tantárgy volt a hittan. A kései feudalizmus elemi iskoláiban egyszerűen a legfontosabb tantárgynak számított. A hittanórakon a katekizmusok kérdései és feleletei alapján a gyerekek megismerték a vallás legfontosabb fogalmait, az oktató elbeszéléseiből pedig a bibliai történetekkel gyarapították ismereteiket. Rendszeresen tanítottak az iskolákban egyházi énekeket. Egyes korszakokban az egyház különösen nagy súlyt helyezett az oktatásra. A 18. században külön társulatokat szerveztek a vallási ismeretek elmélyítésére.*”⁴

Természetes és mindennapi gyakorlat volt tehát a vallás megélése ima és közösségi együttlétek (mise, istentisztelet) formájában. De ide tartoznak még a közösen végzett nagyobb események, a nagy egyházi ünnepek, a körmenetek, a helyi búcsúk, a búcsújárások, a zarándoklatok, amelyek a közösségi lét legfontosabb megnyilvánulásai voltak. De fontosnak tartotta a parasztember az ezeken az általában fix időponthoz kötött és viszonylag ritka együttlétek mellett a rendszeres, a közösségnek saját maga által generált, nem feltétlenül előre megírt programmal rendelkező együttléteit is. Szinte minden településen találni ilyeneket.

Édesapám, dr. Fehér Zoltán néprajzkutató szülőfalum, a Kalocsa melletti Bátya vallásos életét vizsgálva a következő szervezeteket találta az elmúlt időszakban. Egy 2–3000 lelket számláló kisközségről van szó, igaz, az érseki székhely, Kalocsa közvetlen közelében:

Rózsafüzér-társulat

Nagyon népszerű volt a nők körében. Tizenöt tagból állott egy rózsafüzér-koszorú, ami azt jelenti, hogy minden tag a rá eső tizedet imádkozza. (Háromféle rózsafüzérről van szó.) A Rózsafüzér-társulat tagjainak mindennap tíz Üdvözlégyet kellett imádkozniuk, de az annyit ér, mintha háromszor végigimádkoznák a rózsafüzért. Így a tizenöt tizedes rózsafüzér köszönti mindennap a Szűzanyát.

⁴ *Egyén és közösség a vallás kötelékében... i. m. (1988-2002).*

A rózsafüzértitkok minden hónapban cserélődnek a tagok között. A titkok rác-horvátul és magyarul kis cédulákra vannak nyomtatva.

Halotti társulat

Ez a társulat egy imakönyvi bejegyzés tanúsága szerint 1911-ben jött létre. A társulat tagjai havi tagdíjat fizettek. Mindenkinek tagkönyve volt *A jó halál* címmel. Téli esteiken a tagok nézegették a tagkönyvet, s felsóhajtva megállapították, hogy az esztendő folyamán ki távozott közülük. Fő mondásuk: *Mert lám-lám a halál a legigazságosabb, nem nézi, ki szegény, ki gazdag, nem az megy, aki koros, hanem aki soros.*

Lánykör

A helyi apácanővérek vezetésével működött Bátyán a Lánykör. Tagjai az iskolát kijárt nagylányok voltak. Összejtek időnként és imádkoztak, szerepeket tanultak s színi előadásokat tartottak (pl. Csepreghy Ferenc: *A piros bugyelláris*). A körmenetekben a Lánykör tagjai viszik a fehér lobogókat. Ma már nem egyértelmű, hogy a két világháború közti időben a hatosztályos iskola végzős lányából és a később beinduló hetedik-nyolcadik osztályos lányokból létrejött Margit-kör azonos volt-e a Lánykörrel. Ez utóbbiban Árpád-házi Szent Margit tiszteletére és követésére buzdították a vezető apácák a tagokat, valamint a serdülőkor problémáit is megbeszélték.

Szívgyárda

Az iskola alsó osztályos tanulói voltak a tagjai. A fiúkat a tisztelendő urak, a lányokat a nővérek vagy a tanítónők irányították, de 1935-ben a fiúk vezetője a helyi tanító, a lányoké a tanítónővér lett. A Szívgyárda foglalkozási anyagát központilag adták ki a jezsuita atyák. A foglalkozások általában vasárnap délután kezdődtek. Imákra és dalokra tanították a gyerekeket, majd játszottak is. Célja Jézus szíve tiszteletére való nevelés. Jelvényük is volt, amelyet kabátjukra, ruhájukra tűzve viseltek. Néha még iskolai színdarabot is előadtak.

KALÁSZ, KALOT

Az iskolát befejezett fiatalok közül a lányok a KALÁSZ (Katolikus Asszonyok-Lányok Szövetsége), a fiúk a KALOT (Katolikus Agrárfiúszági Legényegyletek Országos Testülete) tagjai lettek, ha kérték oda felvételüket. Ezeknek az egyesületeknek a foglalkozások anyagát is központilag adták ki. Téma az imaélet, az erkölcsi nevelés, az egyházi és a világi énekek, valamint a táncoktatás volt. Évente félig zárt lelkigyakorlatokat is tartottak. Néha még színdarabokat is betanultak és adtak elő. Ilyenek voltak: Tutsek Anna: *A negyedik parancsolat*, valamint Lakner Artúr: *Édes mostoha*. Az előadások jövedelmét a templom mozaikablakainak beszerzésére fordították.

Jézus Szíve Szövetség

Megalakulásáról a *Historia domus*ból értesülünk. Létrejöttének időpontja: 1946 tele. Tagjainak száma 82 fő volt. Csak férfiak lehettek tagjai a plébános vezetésével. Célja Jézus Szíve tiszteletének elmélyítése volt, valamint a keresztény családi élet normáinak ismertetése. Évente lelkigyakorlatot tartottak. Többször közös szentségimádáson vettek részt. Minden tagnak tagsági könyve volt.

Oltáregylet

A tagjai asszonyok voltak. Célja az volt, hogy a templom felszerelését megismerjék, és segítsék a plébánost, valamint a harangozót a templomi takarítások elvégzésében. Ilyen munka volt még a miseruhák tisztítása és mosása. Gyűléseik után rendszerint szentségimádást tartottak. Az Oltáregylet a tagok halála után megszűnt.

114

Katolikus Olvasókör, Gazdakör

A plébános felügyelete alatt működött, ahol jó könyvek olvasásával, beszélgetéssel, tanácsadással, tapasztalatcserével töltötték az időt. 1948-ban betiltották.

Miután az elhanyagolt, lakatlanná vált zárdaépületet a plébános a rendszerváltás után, 1993-ban az egyházközség költségvetéséből rendbe hozatta, újból megalakult a Katolikus Olvasókör, bár cégbírósági bejegyzése nem biztos, hogy megtörtént. Ennek összejöveteleit gyakran imádkozással kezdik és fejezik be. Rendeztek itt szülői értekezletet a hittanos tanulók szüleinek, a Vatikáni Zsinat határozatait is megbeszélték a plébános vezetésével. Volt falutörténeti előadás-sorozat. Minden gyermeknapon vendéglátással, játékkal összekapcsolt összejövetelt tartanak. Vasárnap esténként pedig kártyázni, iszogatni jönnek össze idősebb emberek.

Serra-kör

Asszonyokból szerveződött 2000-ben. Vasárnap délutánonként a közösségi házban jönnek össze a plébános vezetésével a papi hivatásokért imádkozni. Utána gyakran vallásos témájú videófilmeket néznek meg. A névadó Szent Juniper Serra mallorcai születésű ferences misszionárius, aki 1767-től vett részt az egykori jezsuita missziók ferences átvételében Kaliforniában (amely akkor az igen kiterjedt Új-Spanyolország részét képezte) és az itteni őslakosok keresztény hitre térítésében. Az őslakosok megkeresztelése mellett a letelepedett, földművelő életmódra való áttérítésük is a missziók feladata volt. Serrát Ferenc pápa 2015-ben a szentek sorába emelte, „az őslakos közösségek méltóságának védelmezőjeként” aposztrofálva őt.

Skapuláre Társulat

A skapuláre (latinul *scapulare* vagy *scapularium*) Szent Benedek rendszabályának 55. fejezetében elrendelt viselet. A szerzetesi ruha felett a kézi munka alkalmá-

val viselendő öltönydarab. Alakja nincs meghatározva. Valószínűleg fedte a vállakat és elöl-hátul lelógott, amiért a nevét is kapta.

A ciszterci szerzetesek fekete skapulárében vannak, de elterjedt a barna skapuláré, amely a Karmelita Rendhez köthető. Több pápa a skapuláré viselését búcsúkkal tüntette ki, mire a renden kívül is tért hódított, és az ún. Skapuláré Társulatok megalakulásában nyert testet. Tagjai a ruha alatt kis skapulárét viselnek, amely két részből áll és a Boldogságos Szűz Mária képe van rányomva, és egyes imádságok elmondására és bizonyos önmegtartóztatásra kötelezik magukat.⁵

Mindez csak egyetlen – igaz, meglehetősen vallásos érzületű falu – vallási közösségeinek sora az elmúlt – nagyjából – száz évben.

Most néhány olyan – vallásos alapú, azaz a bibliában is megjelenő – dallammal rendelkező történetről fogok szólni, amelyek nem tartoznak ugyan az imák csoportjához, de közülük van azokhoz és hasonlítanak rájuk. Az egyik egy mulatónóta, amelyet leggyakrabban a lakodalmakban énekelnek, a másik pedig egy gyermekeket okító tandal, ami a hittan tanítását segíti.

A Kánai menyegző

Maga a történet csak János evangéliumában található meg: János 2. könyvének 1. szakaszában. A történet lényegében *epifánia*, azaz Jézus valós, rövid ideig tartó (ráadásul első) megjelenése az emberek között, valamint csodatétele.

„A vízkereszt utáni második vasárnapnak evangéliumi szakasza a kánai menyegzőről szól. A jelenet az egyház régebbi szigorú századaiban is az emberi életöröm, ünnepelő emberlét isteni szentesítésének tetszett e siralomvölgy fiainak nosztalgiaiban: férfi és asszony, Krisztus és Egyház, Lélek és Isten, Föld és Ég szimbolikus-misztikus nászának, összeédesedésének”⁶ – írja Bálint Sándor néprajzkutató.

„A szegedi tájon még a század elején is halotti toron az énekesasszony énekelte a Szent János áldásával együtt, hiszen az elköltözött lélek most ül menyegzőt az égi vőlegénnyel, Jézussal. Tápén, Szeged-Alsótanyán a násznép régebben a lakodalmi vacsora alatt is énekelte. Hagyományörző helyeken legalább a muzsikások játszották el két fogás között. Torontáltordán dísznótorokban is felhangzott.”⁷

Mindez János evangéliumában így szól: „Abban az időben: menyegzőt tartottak a galileai Kánában, amelyen Jézus anyja is ott volt. Jézust is meghívták a menyegzőre, tanítványaival együtt.

⁵ FEHÉR Zoltán: Az imádságos Bátya (kézirat) alapján F. A.

⁶ Kánai menyegző = BÁLINT Sándor: Karácsony, húsvét, pünkösd. Apostoli Szentszék könyvkiadója. Bp., 1989, 165., <https://mek.oszk.hu/04600/04645/html/khp0011.html>

⁷ Uo.

Amikor fogytán volt a bor, Jézus anyja megjegyezte: »Nincs több boruk.« Jézus azt felelte: »Mit akarsz tőlem, asszony? Még nem jött el az én óráim.« Erre anyja szólt a szolgáltnak: »Tegyetek meg mindent, amit csak mond!« Volt ott hat kőkörső, a zsidóknál szokásos tisztálkodás céljára, mindegyik két-három mérős. Jézus szólt a szolgáltnak: »Töltsétek meg a korsókat vízzel!« Meg is töltötték azokat színültig. Ekkor azt mondta nekik: »Most merítetek belőle, és vigyétek oda a násznagynak.« Odavitték.

Amikor a násznagy megízlelte a borrá vált vizet, nem tudta, honnan való. A szolgálak azonban, akik a vizet merítették, tudták. A násznagy hívatta a vőlegényt, s szemére vetette: »Először mindenki a jó bort adja, s csak amikor már megitta-sodtak, akkor az alábbvalót. Te meg mostanáig tartogattad a jó bort.«

Ezzel kezdte meg Jézus csodajeleit a galileai Kánában. Kinyilatkoztatta dicsőségét, s tanítványai hittek benne.”⁸

A Magyar Népzene Tára *Lakodalom* című kötetében ezt olvashatjuk róla: „A lakodalmi vendégség egyik kedvelt dala, amely részben – mint magának a házasságnak biblikus példaképe – tartalmánál fogva, részben a vallással is összeegyeztethető vigadozás gondolata révén közkedveltté vált. Sok más népnél is lakodalmias dalként szerepel.

Nálunk közismert dallama már a Kájoni-kódexben (1634–1671) felbukkan és – pedig a Kánai menyegzőről szóló ének latin és magyar szövegével (de ugyanott a dallammal) a Nyúl énekének szövege is szerepel.”⁹

A Kájoni-kódex Kájoni János gyűjteménye a XVII. századból.¹⁰ A *Cantionálé* első kiadása 1676-ban jelent meg, második kiadása 1719-ben Balázs Ágoston gondozásában. Csak a szövegeket tartalmazza „ad notam” utalásokkal. Kájoni ferences szerzetes, orgonista és híres orgonakészítő volt. Csiksomlyón, Mihházan és Szárhegyen még mindig megtalálhatóak orgonáinak emlékei. Egyházi gyűjteménye az *Organo missale*, amelyet Richter Pál adott közre¹¹ 2005-ben. Ennek előszavából tudjuk, hogy Kájoni korának egyházzenei gyakorlatát több fontos korábbi esemény határozta meg, mindenekelőtt a reformáció zenei újításai, valamint a tridenti zsinat határozatai a templomi zenével kapcsolatban. Seprődi János Kájoniról írott tanulmányában¹² a Messias jam venit tételt baráténekeknek, azaz egyházi, főleg iskolai körökben, nem a hivatalos ceremóniakon, inkább mulatozáshoz, időtöltéshez használt énekeknek tartja. Latin nyelven a sorok végén

⁸ Biblia, Újszövetség. János evangéliuma 2,1.

⁹ *Lakodalom* = A Magyar Népzene Tára III/A. Szerk. BARTÓK Béla és KODÁLY Zoltán, sajtó alá rend. KISS Lajos, Bp., Akadémiai Kiadó, 1955, 589.

¹⁰ *Codex-Cajoni 1: Facsimile*. Szerk. DIAMANDI, Saviana – PAPP Ágnes, Bucharest, 1993 = *Musicalia Danubiana*, 14a.

¹¹ KÁJONI János: *Organo Missale*. Közreadja Richter Pál, Csikszereida, Státus Könyvkiadó, 2005.

¹² SEPRŐDI János: *Válogatott zenei írásai és népzenei gyűjtése*. Bukarest, Kriterion Kiadó, 1974, 212.

Mes - si - as iam ve - nit in mun - dum ve - rus

Ad - ve - nit sig - no - rum fac - tor syn - ce - rus

Ex a - qua qui fe - cit mae - rum bi - ben - tes di - cunt est ve - rum

Ca - nae Gal - li - le - ae.

visszatérő szavak itt: *Canae Gallilae*. A szöveget később magyarul is közli Kájoni, utolsó sorának szövege itt is ez.¹³

A Kánai menyegző énekét a magyar nyelvterület több részén is megtalálták, főként a Palócföldön, a Dunántúlon és a Székelyföldön, de elvétve másutt is felbukkant.

Manga János tanulmányában ír arról, hogy milyen eseményeken éneklék a dalt: „A Kánai menyegző című népéneket néhol halotti torban, másutt lakodalomban éneklék. De éneklék itt-ott templomon kívül összegyülekező asszonyok azon a vásárnapon is, amelyen a kánai lakodalomról való evangéliumot szokás olvasni.”¹⁴

A kánai menyegzőre való utalás egyébként a *Szent vagy Uram!* általánosan használt katolikus énekeskönyvben is megtalálható a vízkereszti énekek között. A dal első versszakának kezdete: „Égi lakomára készüljünk hívek.” Az ének második verszaka így szól:

„Kánai menyegzőn a Szűz Anya szól
Szent fiához esdőn: »Elfogyott a bor.«
Hat kövedret megtöltenék. Jézus szól. A víz borrá lesz.
És ujjong a sereg.”¹⁵

¹³ Tipusszáma: 19.019.0/0- (A magyar népdaltípusok katalógusa. Szerk. SZENDREI Janka - DOBSZAY László, Budapest, 1988. III (F)/144, 490.)

¹⁴ MANGA: i. m. (1946), 51.

¹⁵ *Szent vagy Uram*. Szerk. HARMATH Artúr és SÍK Sándor. Bp., Szent István Társulat, 1983, 42. sz.

Az ének szövegét Mentés Mihály írta. Dallama azonos a Kájoninál megjelent szafikus formával, első három sora azonos vele, a vége kissé eltérő. Manga szerint – mivel az eseményre való utalás csak a második versszakban jelenik meg – a nép ezt a mise után mintegy paraliturgikus cselekményként énekelte el.

A kánai menyegzőt említi a Világosság rózsafüzér második tizedének ún. titka, azaz betoldása is: „Jézus, aki a kánai menyegzőn kinyilvánította isteni erejét.”

A kánai menyegző *Jézus tudja, Kána menyegző, Jézus első csodatétele, A víz borrá változtatása* neveken szerepel a különböző említésekben.

„A kb. 16 versszakból álló magyar és latin szövege már a Kájoni-kódexben (1634–1671) felbukkan, később világi énekgyűjtemények, vőfélykönyvek és különféle ponyvák is tartalmazzák. Országszerte ismert, szomszédaink közül a csehek, a morvák és a horvátok éneklik. Előadási alkalmá és módja, ennek megfelelően változatai többfélék; a szövegek többsége rövidebb az első előfordulásénál és olykor a katekizmusi énekkel vegyül. Templomi és házi ájtatosságon asszonyok éneklnek, ez esetben vallásos mozzanatai domborodnak ki. Legtöbb helyen lakodalomban adják elő: vacsora előtt a nyoszolyóasszony, még gyakrabban pedig vacsora után maga a vendégsereg énekl. Váltakozva énekel a kórus és az előénekes, sőt a szerepet ki is oszthatják, és a történetet megjátsszák vagy táncolnak rá... A férfiak körében ún. sorbaitatóvá vált, szövege tovább világiasodott (*Mátyás a poharat vigyázza, Soká kerül, nehezen várja. Jakab elől elragadja, Szomjas torkára felhajtja; Péter tekint a társaira, Köszöntgeti poharát másra; Meg sem törli a bajuszát, Csak issza a jó borocskát...*). Az ének végeztével, amint az utolsó vers mondja, a jelenlevők táncra is perdültek:

*Itt mindnyájan vígan mulattak,
Egyet-kettőt könnyen ugrottak.
Úgy megforgatták Magdolnát, Hogy elrúgták a patkóját
Kána menyegzőben.”¹⁶*

A Mátra-vidéken jószerivel a mai napig éneklnek Szent Család-járáskor. Két változatban ismert, íme az egyik:

*„Jertek hívek a kánai szép menyegzőre,
Hol Simeon és Zsuzsanna menyegzőjébe
Úr Jézus is köztük volt, Mária is vendég volt,
Nagy örömmel mulatoztak, örök emlékvolt.
Mi is tartjuk emlékét, Szent menyegző örömét,
Minden lélek nagy örömmel ebből vegyen részt.*

¹⁶ *Néprajzi lexikon*, <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/3-16.html>

*De a boruk hamarosan már el is fogyott,
A vőlegény és a jegyes megszorodott.
Mária hogy ezt látta, Úr Jézusnak mondotta
Hat kőedényt tiszta vízzel tele hordatta.
Szent áldását ráadta, A násznépnek átadta,
A vizet a legjobb borrá átváltoztatta.*

*Legelső csodája ez volt az Úr Jézusnak
És az utolsó vacsora tanítványoknak
Emlékére tegyétek, Igyatok és egyétek,
A kenyeret és úgy a bort adom tinétek.
Örök emlékül hagyom, Hol a menyegző vagyon,
Bánatos szívetek itt örömmre felgyulladjon.*

*Kenyer a bor embereknek üdvös és hasznos,
Amint az Úr Jézus hagyta, ezt úgy tartjuk most.
A kánai menyegző, Világhírű legelső,
Aki ebben részesülhet, lelki örvendő.
Mert Úr Jézus mondotta, Tanítványoknak hagyta,
Én nevében összejöttök, köztetek vala.*

*Minden lélek vigadozzon e víg örömben,
E magasztos drága ünnep nagy menyegzőben.
Mí történt hajdanában, És most itt ez órában,*

*A kánai menyegző van ezen hajlékban.
Úr Jézus szent nevében, Mária örömében.*¹⁷

A dallam dó-hexachord + alsó szó hangsorú, ami nem ritka a magyar gyermekdalok, szokásdalok között. Formája AABAV.

Van egy másik dallamváltozata a nép körében a *Kánai menyegző*nek. Ennek az az érdekessége, hogy az elején a záróhang nélküli teljes mixolid hangsort bemutatja. Ez a modális hangsor nem ritka a magyar népzeneben, de ritka a klasszikus zenében. Egyetlen hangja, az utolsó előtti tér el a dúr-hangsortól, tehát nincs ún. vezetőhang, nincs kisszekundlépés a záróhang előtt. Ettől a nagyszekundlépéstől kap régiészínezetet ez a hangsor. Formája ún. szaffikus. (Ennek jellegzetes dallamai: *Széles a Duna, Csütörtökön virradóra.*) A szaffikus forma négy-soros, A Abbc formájú (azaz 3. sora két rövid, azonos vagy közel azonos részből áll, 4. sora pedig nagyon rövid), ám esetünkben a magyar népdalok között gyakran előforduló jelenséggel állunk szemben: a két rövid b (fél)sor nem teljesen azonos, jelen esetben tercszekvenciát mutat.

*„Egy nagy lakodalmat kezdenek,
Jézust is meghívták vendégnek.
Szórakoztak, mulatoztak, jó borocskát fogyasztottak
Kánai menyegzőben, a nagy vendégségben.*

¹⁷ http://acta.bibl.u-szeged.hu/70237/1/szegedi_vallasi_015.pdf

*Jakabnak is megjött a kedve
Tele pohár van a kezébe
Jakab iszik, nagyot ugrik, pohár a kezébe törik
Kána menyegzőbe.*

*András az asztalnál
Máténak is megjött
Köszönjük a házigazdának
Vége a nagy lakodalomnak”*

Nagycétényben (ma Szlovákia, Nyitra megye) egy speciális szokás járul a Kánai menyegző elénekléséhez: „A barszegyei Nagycétényben az első világháború előtti időkig szokásban volt a kánai menyegző. Utoljára 1915-ben tartották. Vízkereszt utáni második vasárnap egy nagyobb szobában összejöttek a búcsúvezető emberek, a rózsafüzér-társulat tagjai, leányok és menyecskék. Előzőleg megbeszélték, hogy kik szedik össze a lisztet, zsírt a kánai menyegzőhöz szükséges kalácsra, siskára (fánkra). A liszt és a zsír összegyűjtését rendszeren valamelyik idősebb asszony vállalta. Szombaton este összejöttek az asszonyok és megsütötték a kalácsot, vasárnap pedig a siskát. Bort a búcsúvezető emberek vitték, mindegyik két-három litert. Vasárnap este 8 óra körül kezdődött a kánai menyegző. Az előzőleg elkészített asztalokat megterítették, majd az érkezés sorrendjében a jelenlevők körülültek: külön a férfiak, külön az asszonyok. A leányok és a gyerekek álltak. Annyian voltak, hogy egy tűt sem lehetett volna leejteni. Az asztal közepén egy kereszt állt, mellette gyertyák égtek. A keresztet mindenki megcsókolta, mikor a szobába lépett. Amikor megtelt a szoba, kezdődött a kánai menyegző. Először elmondták az Őrangyalát, aztán elénekelték a »Máriát dicsérni hívek jöjjetek...« kezdetű éneket, majd Jézus szívéhez egy Miatyánkot, egy Üdvözlégyet, egy Hiszekegyet és felajánlást imádkoztak. Elénekeltek Jézus a rád emlékezés... kezdetű éneket, elmondták az örvendetes rózsafüzért és elénekeltek a Szent rózsafüzért végeztünk... éneket. Végül még imádkoztak az élőkért, holtakért, majd következett a kánai menyegzőről szóló ének. Az ének ritmusára a konyhában és az ablakok alatt hallgatózó suhancok nagyokat dobbantottak. Az ének következő részénél az éneklő leányok, menyecskék és asszonyok az ének ütemére lábaikkal dobogtak, tánc lépésben énekeltek a szöveg további részét.

Jó bor mellett, dudu nélkül, Bolond a tánc ugrás nélkül. Kána menyegzőben.

Úgy megugratták Magdolnát. Mind szétrugdalta patkóját. Kána menyegzőben.

A kánai menyegzőről szóló ének után a fiatalok hazamentek, az idősebb asszonyok és férfiak azonban ott maradtak. Az asszonyok kirakták az enniavólót az asztalra, a férfiak pedig a magukkal hozott bort és hozzáálltak az evéshez, iváshoz, ami körülbelül éjfélig tartott.

Az éneket, amióta elmaradt a kánai menyegző, az utolsó rész nélkül most is éneklük Jézus neve vasárnapján a templomban litánia előtt, vagy litánia után. Éne-

kelték még kb. 20-30 évvel ezelőtt a lakodalmakban vacsora közben cigányzene kísérettel, leginkább az idősebbek.”¹⁸

Gútán (ma Szlovákia) Fél Edit gyűjtése alapján szintén a vízkereszt utáni vasárnapon éneklük: „A szentesebbek kijelölnek maguk között egy házat, oda meghív-
nak, akit akarnak a baráti körükből. Fölterítik az asztalt, mint a rendes lakodalom-
hoz. Vannak asszonyok, akikről azt mondják, hogy egész vagyonukat nem sajnálják
a kánon menyegzőre elkölteni. Az ilyen azt mondja, hogy csak nem sajnálom a Szűz
Máriácskától. Készítenek Szűz Máriának egy »kertet« s odateszik Szent József
vesszejét, beleállítják. A kert egy Mária-szobrocskából áll, amit virággal, többnyire
papírrózsákkal díszítenek. Szent József vagy Jézus vesszeje egy sima pálca, ugyan-
csak papírrózsákkal feldíszítve. Meghívunk hat érintetlen fiatal leányt, ezek papír-
rózsa-koszorút tesznek a fejükre. Egyik közülük Mária, akit Máriácskának is mon-
danak, fátyol van fejen. Ez többnyire kisleány. Van azután menyasszony, vőlegény,
Szűz Mária és Szent József kiválasztva a meghívottak közül. A résztvevők bent
ülnek az asztalnál, mikor a leányok bejönnek, kezükben egy-egy tányérral, melyben
sütemény van, közepén fél liter bor, körül rózsák, az egész pedig letakarva ken-
dővel.”¹⁹

Sokfelé hangszeren játszották el a dalt a lakodalomban, általában két fogás fel-
tálalása között. Torontáltordán disznótorokban is felhangzott, a Kisalföldön
pedig dudaszóval kísérték. (A duda hangsora a mixolid dallam előadásához na-
gyon megfelel.)

Maga a bor – ami főszereplője ennek az éneknek – igen fontos szerepet tölt
be a Bibliában.

„A középkori felfogást megalapozó biblikus világnépből tehát a bor jórészt
közönséges fogyasztási cikk volt, gyakran viszont a bűn és a kicsapongás kelléke,
mint már Noé történetében láthattuk. Épp ezért emelkedik ki e jelenetek sorából
az Ábrahámnak bort és kenyeret nyújtó Melkizedek (Krisztus-párhuzam!), az Új-
szövetségből pedig a kánai menyegző, illetve az utolsó vacsora története, ám ezek
kivételek, hiszen megszentelik a bort, amely a materiális víztől a spirituális ma-
gasságba emeli a lelket. Az utóbbi ráadásul (elvonatkoztatva az eucharisztától)
feltehetőleg az egykorú hellenisztikus rítusok hatását is tükrözi, egyetemes ani-
mizmusával. Ez a felfogás az Újszövetségben tehát némiképp szembefordul az
Ószövetség »közönséges«, profán borkultúrájával.”²⁰

¹⁸ MANGA: i. m. (1946), 56.

¹⁹ Uo., 59.

²⁰ CSÓRSZ Rumen István: „Horátzal egyet értek”. Csokonai és a magyar borkultúra változása = Római költők a 18–19. századi magyarországi irodalomban. Szerk. BALOGH Piroska – LENGYEL Réka, Bp., MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, 2017, 116., http://real.mtak.hu/70903/1/Romai_koltok_2017_u.pdf

Magának az éneknek – tudomásom szerint egyetlen – klasszikus zenei feldolgoása van, Tamás Gergely Alajos (1915–1967) ferences szerzetes, zeneszerző *Kánai menyegző* címmel készített egy kantátát, amelyben gyermekkorában Kacsóka környékén hallott dallamokat is felhasznál.²¹

Magáról a kánai menyegzőről nem sok ábrázolás látható templomainkban. A kevés kivétel egyike a vizsolyi református templom egyik freskója. A templom kb. 1220-ban épült, később többször bővítették, átfestették.

„A restaurálás eredményeképpen napjainkban is láthatók még a részben halványodó középkori freskók. A freskók közül a legtöbb bibliai témájú jelenet, de vannak bibliai alapot nélkülöző ábrázolások is. A hajó északi falán, a felső sávban László király legendáját találjuk, melynek jelenetei közé Ábrahám kebelének töredékes ábrázolása ékelődik. Alatta, a karzat felől keleti irányba haladva a Kánai menyegzőt egy Köpenyes Mária-ábrázolás, a Golgotai jelenet, majd a Szent kereszt megtalálásának legendája követi.”²²

Ezenkívül Bártfa egyik templomának freskóján is feltűnik az esemény. Kontuly Béla festőművész 1934-ben készített képet a kánai menyegzőről.²³

A Nyúl éneke

Ugyanerre a dallamra éneklik az ún. *Nyúl énekét*, ahogyan azt *A Magyar Népzene Tára* írja. A nyúl érdekes, izgalmas állat, hiszen egyrészt a termékenység jelképe, másrészt a félelem, a rettegés mintapéldánya örökös üldözöttségével. A Bibliában mindössze egyszer szerepel a *nyúl* szó, Mózes III. könyve 11. részének elején:

„Szóla ismét az Úr Mózesnek és Áronnak, mondván nékik:

Szójatok Izráel fiainak, mondván: Ezek azok az állatok, a melyeket megehettek minden barmok közül, amelyek vannak e földön:

Mindazt, aminek hasadt a körme, és egészen ketté hasadt körme van, és kérődző a barmok közt, megehetitek.

De a kérődzők és a hasadt körműek közül ne egyétek meg ezeket: a tevét, a hörcsököt, a nyulat, és a disznót, mert hasadt körmü ugyan és egészen ketté hasadt körme van, de nem kérődzik; tisztátalan ez néktek. Ezeknek húsából ne egyetek, és holttestöket se illessétek; tisztátalanok ezek néktek.”

A *Nyúl éneke* ponyván, azaz nyomtatásban, vásárokon terjedt. Először 1714-ben jelent meg nyomtatásban, majd többször is kiadták, „hol önállóan és névtelenül,

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=OZnxKFdsC7U>

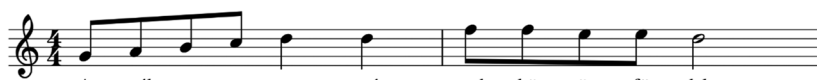
²² <https://www.vizsoly.hu/latnivalok.php>

²³ <http://www.magyarvagyok.hu/galeria/hirsessegek/4773-Kontuly-Bela/11001-A-kanai-menyegzo.html>

hol pedig Szentmártoni Bodó János Vadászversével együtt. A légkör rokonságán és néhány helyi színen kívül azonban nincsen adat, amely Szentmártoni Bodó szerzőségét hitelesítené. A vers ósalkáját (vagy rövidebb változatát) a XVII. század közepéről származó Kájoni-kódex őrizte meg²⁴ – írja róla Turóczi-Trostler József irodalomtörténész.

Ebben a versben a nyúl panaszkodik, nehéz életéről beszél. „Az ének szenvedő hőse a szegény üldözött nyúl. Élete állandó rettegés. Vetemények között fülel, vadászok keresik, kopók ugatják. Hallja a kürtszót, sűrűjét nézi az erdőnek. Szalad, ugrik, méri a hegyet. Nem találja féltében helyét. Dombon áll, mindenfelől kutyák rohannak feléje. Szorongatott helyzetében »a szokott törvényhez appellál«: panaszkodik. Miért gyűlölik őt? Hiszen nem tudja egyetlen vétkét sem. Vízrel él, húst nem eszik, az uraktól sem vette el a jó bort. Szép helyen, az anyjától kedvelt erdőben született” – folytatja Turóczi.

Ez a dallam alig tér el a Kánai menyegző dallamától. A Kájoni-kódexben rendkívül sok, mintegy 29 versszakkal találjuk meg. Papp Géza szerint a szöveg valószínűleg latinból történt fordítás, ami – szintén valószínűleg – Szentmártoni Bodó János²⁵, illetve Bakonyi László munkája.²⁶

²⁴ TURÓCZI-TROSTLER József: A Nyúl éneke és a farkas panasza. (Világirodalom magyar ponyván), <https://docplayer.hu/108791873-A-nyul-eneke-es-a-farkas-panasza-a-nyul-eneke-egyik-legnepszorubb-s-meg-ma-is-elo-ponyvaemlekunk.html>

²⁵ 1590-1595 költő, unitárius lelkész. „Nyúl éneke, melyben a maga nyomorúságát sirattya és ártatlanságát kinek-kinek eleibe adgya. Mellyhez adattatott a vadászásnak dítsretiről való ének is.”

²⁶ SEPRÓDI: i. m. (1974), 234.

A két dal „Kájoni-kódexbeli dallamaának nagyszámú népi változata ismeretes”²⁷

Előkerül a dallam még Városfalvi Szolga Mihály diáriumából²⁸, aki 1760 körül élt. Ad notam – azaz erre a dallamra éneklendő – jelzéssel, a szöveg egészen más. A dallam lényegében azonos a *Kánai menyegző* és a *Nyúl éneke* dallamával, kis változás az utolsó sorban van, a nagyobb szótagszám miatt.

„*Allegorica simul et Sarcastica expressio rerum Hungaricarum contra Germanon annis praestitarum. Ad notam: Az nyul az vetemények között (33/a–37/b I.). Negyvenkét ötsoros versszak. A Rákóczi-felkelés történetére vonatkozó nagyon becses kurucpárti vers.*”

Kezdetre:

„Magyarország Erdély hajj új hírt
Mellyet régen hogy az Tokos birt,
Már ideje, hogy felsejkenj,
puskát, kardot, rozsdától fenj,
dobszóra, ülj lóra!

Több versszaka egyezvén a *Dálnoki Veress Gerzson*²⁹ neve alatt ismeretes *krónika első részével, a codex tulajdonosa Rugonfalvi Kiss István tüzetes vizsgálat tárgyává tette a két mű közötti viszonyt s kimutatta, hogy Dálnoki krónikájának első része csak compilatio, melynek eredetijéül a Szolga Mihály Diáriumában fenti címen szereplő vers szolgált.*”³⁰

Szövegének folytatása:

„Bizony régen, hogy már aluszol,
hideglelés nélkül vajuszol.
Megemésztett a porció,
nincsen benned már semmi jó.
Hol híred s fegyvered?

Ne hagyj magad, kérlek, ily lágyon!
Mit heversz honyodban csak ágyon?
Kapádból is csinálj fegyvert,

²⁷ PAPP: i. m. (1970), 190.

²⁸ „»Diarium«, azaz olly Minden-napi Jedző Könyv, melyben Jártában, költiben, a hol mit (látott, és kedvelt Némely válogatott Conceptusokból feljjedzett magának, és másoknak mulattságára Városfalvi Szolga Mihály. Anno 1760.”

²⁹ 1704–1731.

³⁰ BAROS Gyula: *V. Szolga Mihály Diáriuma (Első közlemény)*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1905, 39., <https://eda.eme.ro/xmlui/handle/10598/3994>

*lám, országod termett embert,
ébredjél s ne késsél!*

*Nohát magyar, kapjad az üdőt,
mert mutatott Isten immár főt.
Szép hazádért, kedvesidért,
de mért szánnál ontani vért?
Ne sarcolj, csak harcolj!*

*Német, én most csak emlegetlek,
de rövid nap megfenyegetlek,
mert látom, hogy nincsen hütöd,
amit ma szólsz, holnap ütöd,
más nyélben, rossz jelben.*

*Ám menj pokolban most apáddal,
mit keressz itt köztünk lánc-fáddal?
Porciónkkal ha laktál jól,
egyék varjak ki hasadból!
Távozzál s kárhozzál!"*
(A vers a latin eredeti fordítása.)

A Katekizmusi ének

A *Katekizmusi ének* – műfaját tekintve nevezhetjük cantiónak – szintén régi eredetű, amelyet a hitoktatás segítésére használtak. Az ének nevét Bogisich Mihály (1839–1919) adta. Bogisich zenetörténész, római katolikus főpap, püspök, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja és a Szent István Akadémia tagja volt, 1897-ben megalapította az Országos Magyar Cecília Egyesületet (OMCE), melynek haláláig elnöke volt, népénekek tárát is kiadta³¹. Később Volly István írt az énekről, majd Berze Nagy János és még néhány kutató.

Erdélyi Zsuzsannánál ezt olvashatjuk: „A *katekizmusi ének első latin följegyzését 1468-ból Padovából ismerjük. Ennek egyik 16. századi változatát dolgozta föl a neves velencei zeneszerző, Theodor Clinius kórusmotettájában.*”³²

³¹ *Magyar egyházi énekek a XVIII. századból (Értekezés a nyelv- és széptudományok köréből. IX. kötet).* Bp., 1881, 72., 1. http://real-eod.mtak.hu/387/1/ERTNYELVSZEP_10_08.pdf

³² ERDÉLYI Zsuzsanna: *Mestereknek mestere... = „Nem süllyed az emberiség!” Album amicorum. Szörényi László LX. születésnapjára.* Főszerk. JANKOVICS József. Bp., MTA Irodalomtudományi Intézet, 2007, 1178., https://iti.abtk.hu/images/szorenyi/szorenyi60/Erdelyi_Zsuzsanna.pdf

Magyarországon Náray közli elsőként, kottával együtt (*Lyra Coelestis*, 1695). Náray szerint gyermekeknek szánt reggeli ének, azaz *Cantio pro pueris*.³³ „Ugyanezt leközli Bogisich Mihály Magyar egyházi énekek a 18. századból címmel. Bogisich egyik megjegyzése arra enged következtetni, hogy ez a cantio már régóta élhetett a hazai gyakorlatban, az iskolai oktatásban. Az ének kezdete: »Gyermek, gyermek, mondd meg, mi légyen az egy?«”³⁴ Nem ritkán ez a szövegkezdet: *Mestereknek mestere...*

Az ének formája láncolatos/láncvers, szöveg-visszaolvasó forma, szaporítóvers, ami a memorizálást segíti. „A kérdések és feleletek rendjében általában 12-ig haladó, s közben visszafelé számláló, hittételeket, vallási fogalmakat sorjáztató énektípus nálunk is általánosan ismert volt. Rendszerint lakodalomban, mulatozás közben vagy halotti tor alkalmával hangzott föl.”³⁵

Világszerte több helyen ismert az ének, ami szintén Erdélyi szerint „igen távoli múlt valamiféle közös szellemi forrásvidékére, szemléleti, értelmezési azonosságaira vezethető vissza”.³⁶

Először Bartók közli *A magyar népdal*³⁷ című munkájában (309.), de csak három versszakkal. Hont megyei gyűjtés, 1917-ből.³⁸

Maga a katekizmusi ének tehát egyfajta hittanoktató funkciójú, versbe szedett szöveg dallammal. Nemcsak a gyermekek oktatására való, de a házasodás előtt állók katekizmusismereteit is erősíti, valamint lakodalmi szórakozás, gyakran ivással egybekötve.

Később megtalálták még többek között a következő helyeken: Pereg, Galgahévíz (Volly), Püspökszenterzsébet, Gilvánfa (Berze Nagy) és még néhány településen.

Az ének a vallásos alapismereteket kérdés-felelet formájában közli, és szám-sorrendben halad. A szöveg(-vissza)számláló vagy -olvasó láncének (láncvers) előadása a litániához hasonlít: a kérdést az előénekes teszi fel, a választ a kórus éneklí, minden újabb feleletnél előre vagy visszafelé haladó sorrendben, refrénszerűen megismételve az előző feleleteket is.

1–12-ig kérdezi a gyermeket, mi az 1, 2, 3 stb., azaz megkérdezi, hogyan, hol szerepel az 1, a 2, a 3 stb. szám a Bibliában. A gyermek válaszol.

³³ *Cantio pro pueris, quandam quasi Catechesim in se complectens.*

³⁴ ERDÉLYI: i. m. (2007).

³⁵ Uo.

³⁶ Uo.

³⁷ BARTÓK Béla: *A magyar népdal*. Bp., Rózsavölgyi és Társa, 1924.

³⁸ <http://systems.zti.hu/br/hu/search/12602?col=4&yfr=1917&yto=1917 MNT III/a>

Előénekes/kérdező: *Hallod-e, te jóbarátom, Mondd meg azt énnékem: Mi légyen az egy? Kar: Egy az igaz hit.* Előénekes: *Mi légyen a kettő? Kar: Mózes kőtáblája. Egy az igaz hit stb.*

A számsor leggyakrabban 12-ig halad, de előfordul rövidebben is.

A számjegyek jelentősége a népköltészetben

Együd Árpád hívja fel a figyelmet egyfajta számszimbolika jelenlétére a népköltészetben. Megjegyzi, hogy a számoknak nagy jelentősége van más műfajokban is, például a gyermeki kiolvasókban, játékdalszövegekben (*Egy, megérett a meggy, kettő, csipkebokor vessző*), de bizonyos varázslásokban is, például a szemölcsleolvasó cselekedetnél ezt mondják:

„Hét nem hét, Hat nem hat,
öt nem öt, Négy nem négy.
Három nem három,
Kettő nem kettő,
Egy nem egy.
Semmi az semmi.”³⁹

Ugyanerről mesélt nekem az idős juhász, aki a bajt szintén visszafelé számlással háritotta el (*Kilenc baj, nyolc baj... egy baj, egy se*).

Berze Nagy János írja: „Magyar néphagyományaink között találkozunk még egy mondókéval, amelyet pohárköszöntőnek használnak. Funkciója tehát az, hogy a mulatozás közben fűszerül szolgáljon. Az előadásmód és a strófaszervezet sajátossága, ami az eddigi változatokat jellemezte, ebből teljesen hiányzik. A romlott s majdnem érthetlenné vált szövegből, a számoknak 1-től 9-ig terjedő sorával egyenkint kapcsolódó mondanivalóból mégis megállapíthatjuk, hogy olyan folklore-termékkel van dolgunk, amely a szintén mulatozás közben szereplő s eddig tárgyalt, előkelő funkciójú énekből csökevényesedett el és esett alacsonyabb szintre. A pohárköszöntő, melynek feljegyzési helye közölve nincs, teljes szövegében így hangzik:

»Szem, szem illik, **egy** agyban **két** szem;
egy süveg mellé **három** szál toll;
egy szekérbe **négy** kerék;
öttek a barátok, ha volt mit; **ihattak** is, ha maradt;

³⁹ EGYÜD Árpád: Adatok a láncversek számszimbolikájához (A katékizmusi ének. Kánai menyegző, Órahirdetés stb.) = Somogyi Múzeumok Közleményei, Kaposvár, 1978, 3. sz., 271–310., https://epa.oszk.hu/03600/03629/00003/pdf/EPA03629_somogyi_1978_271-310.pdf

illik annak búsulni, kinek **hét** eladó leánya vagyon;
 nem adnék egy tele palackot **nyolc** üres palackért;
 illik annak **kilenc** pohár bort meginni, ki ezeket elő nem (?) tudja számlálni.«
 A romlást az is mutatja, hogy a számsor csak 9-ig terjed s a számok hagyomány szerű jelentését ügyeskedni akaró ügyetlen mondások pótolják.”⁴⁰

Szintén ponyván terjedt az ún. Órahirdetés is:

„Az óra hirdeti élted gyors futását, –
 Testedbe lelkednek Istenhez szállását, –
 Azért dolgaid közt figyelj az órára, –
 És ezt rebegje lelked annak hallatára.
Egy óra jelenti, hogy egy Isten vagyon,
 Ki mindent alkotott, mi van a világon.
 Ő igaz bírása a jónak és a rossznak,
 De minden lelkek neki híven szolgálnak.
Két óra, kettő Istennek legfőbb parancsa, –
Három, szentháromság.”

129

Ez az ének más nyelvterületeken is ismert, főként németül, a Buda környékén élő sváboknál ún. óraénekként: „Az éjjeli ór óraütések alkalmával az egyes órák számát mindig kapcsolatba hozza olyan azonos számmal, mely valamely vallásilag vagy erkölcsileg nevezetes személyek vagy dolgok mennyiségét jelenti, így **9 óraker** említi, hogy kilencen voltak, akik a háláról nem feledkeztek meg, mi se feledkezzünk meg; **10 óraker** Isten 10 parancsára figyelmeztet; **11 óraker** emlékeztet a 11, hűnek megmaradt tanítványra, »bár számuk ne apadna tovább«; **12 óraker** mondja, hogy ez a szám az idő célja, gondoljunk az örökkévalóságra; **egy óraker** kiáltja, hogy csak egy a szükséges: a boldog halál; **két óra** azt jelenti, hogy Isten előtt két út van, »vezessen a legjobbra«; **három óra** arra tanít, hogy három egybe: »az Krisztus; tiszteljük az Atyát, Fiút és Szentlelket«.”

„Az ének feloldódott nálunk pohárköszöntővé, a németeknél áthangelődött az éjjeli órnek vallásos figyelmeztetésévé, majd pedig tréfás latin nyelvű »ivónótá«-vá. A húsvéte esti serlegürítés, amely mellett ez az ének vallásos áhítattal csendült fel a münsteri Lambertus-ünnepi játékok alkalmával, amikor a számok énekének elmondása pusztá mulatságközi szokásból történt s az ünnep jellegét nem az ének tartalma, hanem az ital mértéktelen élvezetének lehetősége adta meg, már tobzódo részegeskedéssé és orgiává fajult.”⁴¹

⁴⁰ BERZE NAGY János: A „Katekizmusi ének” és a néphagyomány számszimbolikája = Ethnographia, https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1939_050/?pg=121&layout=s

⁴¹ Uo., 117.

A szerkezet, amely bővülő formát mutat, nem ritka a népköltészetben. Ilyen például a *Faragószték nótája*. Ezt a szöveget először Pálóczi Horváth Ádám közli. Jókai Mór 1856-ban említi, majd felhasználta a *Mire megvénülünk* (1865) című regényében is.

„Ez a kapa, ez a kasza,
Ez meg itt a faragószték!
Kapa, kasza, faragószték!
Ó, be szép! Ó, be szép!
Ez a derék faragószték.
Ez a hosszú, ez a kurta,
Ez meg itt a véres hurka.
Hosszú, kurta, véres hurka,
Kapa, kasza, faragószték!
Ó, be szép! Ó, be szép!
Ez a derék faragószték.
Ez az egyenes, ez a görbe,
Ez meg itt a fakereke!
Ez a derék faragószték.”

A *Fejőnóta* is hasonló szerkezetű, ez egy fejtés közben ütemesen énekelt munkadal. Ritmikus mondókamese. Mindössze négy változata ismeretes, valamennyi a Székelyföldről. A *Fejőnóta* közvetve kapcsolatban lehet a zsidóság körében a széder esten családi körben dalolt „*Gödölye-ének*”-kel, más folklórpárhuzamáról nem tudunk a világon. Pálóczi Horváth Ádám ezt is közli „*Láttad-e, láttad-e azt a bárányt?*” kezdettel.⁴² Most egy általánosan ismert formáját közlöm:

„Vajon hol van az a **kecske**,
kit apám vett a vásáron,
fél pénzen, fél garason?
Fejded, anyám, fejded.
Vajon hol van az a **farkas**,
ki megette azt a kecskét,
kit apám vett a vásáron,
fél pénzen, fél garason?
Fejded, anyám, fejded.”

⁴² Ötödfélszáz énekek. Pálóczi Horváth Ádám gyűjteménye. Bp., Akadémiai Kiadó, 1953, 249. sz.

Hasonló a *Kitrákoty*-mese néven elterjedt gyermekdal is:

„Én elmentem a vásárba félpénzzel,
tyúkot vettem a vásárba félpénzzel,
 tyúkom mondja: *kitrákoty,*
káré kittiom, édes tyúkom,
mégis van egy félpénzem.
 Én elmentem a vásárba félpénzzel,
csirkét vettem a vásárba félpénzzel.
 csirkém mondja: *csip, csip, csip,*
tyúkom mondja: kitrákoty,
káré kittiom, édes tyúkom,
mégis van egy félpénzem.”

131

Mindhárom utóbb említett dallam a gyermekdaloknál szinte leggyakrabban előforduló dó-hexachord hangsorú.

A *bővülő* szövegtípust a népmesék között is számontartják. Ilyenek a *Brémai muzsikuskok* és a *Csodafurulya*, de számos erdélyi, székely és bukovinai mese is ilyen szerkezetet mutat. Ez a felépítés, meseszövéis szinte a világ minden részén ismert a népmesekincsben. Egyfajta tanító, memóriafejlesztő jelleggel bír ez is, ugyanakkor tág teret ad az improvizációnak.

„A *Jakab*-mesében *Jakab nem akarja a körtefát rázni vagy nem akarja a zabot lekaszálni; hogy erre rábírák, közbelép a kutya, a bot, a tűz, a víz, az ökör, a mézszáros. A kakas és a jérce meséjében a kakas torkán gabonaszem akad el, a kakas megmentésére a jérce mozgósítja a kovácsot, a sarlót, a kaszást, a fűvet, a tehenet, a tejet, a szarvast, a szarvat, a fát, a levelet, a forrást, a vizet. A kóró és a kismadár meséjében a kóró nem akarja ringatni a kismadarat, közbelép a féreg, a farkó, a bika, a víz, a tűz, a falu, a farkas, a kecske. De mind a három mesében a lánc szemei változnak, bővülnek, fogynak.”⁴³*

„Érdekes bizonyító anyagot szolgáltat a mese a formulák szerkezetmegőrző szerepére és makacs állandóságára is. A szomorú királykisasszony megnevetetésére szolgáló jelenség: a kecskéhez ragadó emberek és tárgyak sora fokozatosan alakul ki. A mindig új elemmel bővülő sor egy lineáris felépítésű haladványos formula – természetesen mindig bővülő formában –, ötször-ötször fordul elő mind a két mesében. A formula tehát a szerkezet megőrzésének egyik nagyon fontos eszköze.”⁴⁴

⁴³ HELLER Bernát: *Még néhány szó a katekizmusi énekről = Ethnographia*, 1939, 50. évf., https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1940_051/?pg=264&layout=s

⁴⁴ A *népmese mint népköltészeti műfaj = Magyar néprajz*. MTA Néprajzi Kutató Csoport, a szerkesztőbizottság vezetője: Paládi-Kovács Attila, Bp., Akadémiai Kiadó, 1988–2002.

De térjünk vissza a katekizmusi énekhez, amely több vallás irodalmában megtalálható világszerte! A hitoktatáson túl szórakoztató, sorba itató jellege is van. Éneklik lakodalomban (a vőfély kérdezi a menyasszonytól vagy a násznéptől), karácsonykor a fa alatt, Szent Család-járáskor, halotti torban, kukorica- és tollfosztáskor és más közösségi vagy családi eseményeken, de éneklik mulatóntaként is. Nemzetközi összehasonlító vizsgálata még nem történt meg.

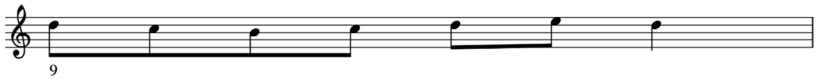
Volly István Bartókra hivatkozva említi, hogy az éneknek szinte minden európai nyelven van variánsa. Elterjedt nálunk is. *„Hajdani egyházi és iskolai szerepét, nagy népszerűségét igazolja az, hogy egy változata... a Náray-féle katolikus énekgyűjteményben (1695) is szerepel. (Magyar egyházi népekek a 18. századból. Ak. Ért. 1881.)”*⁴⁵

A Mátra-vidéki változat:

*„Nosza édes gyermekem, mondjál nékem egyet!
Egy az Úristen, aki lakozik a magas mennyekben.
Nosza édes gyermekem, mondjál nékem kettőt!
Két Mózes táblája,
Három pátriárka,
Négy évangélista,
Öt parancsolatot,
Hat kánai vedret, vedret,
Hét szentségek,
Nyolc a boldogságot,
Kilenc angyali karok,
Tíz tízparancsolat,
Tizenegy tanítvány,
Tizenkét apostol,
Egy az Úristen, aki lakozik a magas mennyekbe.
Dicsértessék a Jézus, mindörökké Ámen!”*

Hangsora dó-hexachord, dallama a szöveghez alkalmazkodik, de ügyel a változatosságra, figyelemfelkeltő dallamívekkel tarkított.

⁴⁵ VOLLY István: *Katekizmusi ének 465.* = *Ethnographia*, 48. évf., 1937.
https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1937_048/?pg=480&layout=s

Szülőfalumban, Bátyán rác-horvát nyelven éneklük. Magyar fordítása:

„És még mindig kérdek ott, Azt a kicsi csapatot
 Mondjátok meg gyermekek A világon mi az egy?
 Egy világon az Isten, Koronát nekünk teszen, Azt a Szent Keresztfát.
 A világon mi a kettő?
 A kettő az imatábla. Egy világon az Isten...
 A világon mi a három?
 Három fényes pátriárka. A kettő az imatábla...
 A világon mi a négy?

*Négy az evangélista. Három fényes pátriárka...
A világon mi az öt?
Jézus Krisztus öt sebe. Négy az evangélista...
A világon mi a hat?
Hat a tenger halaiból. Jézus Krisztus öt sebe...
Mi a hét a világon?
Mária hét fájdalma. Hat a tenger halaiból...
Nyolc adomány
Kilenc angyali karok
Tíz parancsolat
Tizenegy szűz
Tizenkét apostol.”⁴⁶*

A táblázatban a különböző helyeken megtalált változatokat láthatjuk. A válaszok általában azonosak, néhány kivételtől eltekintve. A legnagyobb változatosságot, legtöbb eltérést az 5-ös számnál találjuk.

A magyar népzeneben máshol is találunk bibliai idézetet, bibliai témát vagy utalást, egy későbbi tanulmány témája lehet ezek vizsgálata.

⁴⁶ Bólya Anna Mária fordítása.

Novoszjolka fálu, Ufimszki járás, Orenburgi tartomány gy.: 1830 Kirejvszkij	Írta: Hangya Ujza, 1925, Carampáld Raffai Lejosné, Horváth Bódogné 1903–1925	Szt. Márton- legenda, Pierluigi ZAMPINI	Pogány- szentpéter, Molnár Imréné, 1918, üszői származású	Bátya Szűcs Péter Pálné, 1885, horvát	Szűcs Jánosné, 1913, teánya, Kintler Vincéné, 1944	Tölgyesné, Együd	Kondor Istvánné, 1921, Együd	Csikvár Istvánné, 1913 és Plecskó Katalin, 1911, horvát, Együd	Tisza- csegéről Torvajra származott Kerkes Józsefné, 1921	Püspök- szenterzsé- bet (Volly) Berze Nagy, Gilvánfalva, Szűcs József 40 éves (Volly), Berze Nagy	Mátra- vidék
1 Úristen a mennyben	Isten Isten a mennyben	Isten	Jó Isten	Isten	Igaz hit, ke- reszténység, Úristen	Igaz hit, Úristen	Igaz hit, Úristen	Isten és Mária kedves fia	Úristen	Igaz hit, Úristen	Úristen
2 Mózes táblája	Jézus táblája, melyet Mózes írt	Hold és Nap	Mózes táblája	Imatábla	Mózes kőtablája	Mózes kőtablája	Mózes kőtablája	Kőtábla	Mózes kőtablája	Mózes kőtablája	Mózes kőtablája két táblája
3 Pátriárka	Pátriárka	Királyok	Isteni személy	Fényes pátriárka	Pátriárka	Pátriárka	Pátriárka	Pátriárka	Pátriárka	Pátriárka	Pátriárka
4 Evangeliumi könyv	Evangelista	Evangelista	Evangelista	Evangelista	Evangelista	Evangelista	Evangelista	Angyalok	Evangelista	Evangelista	Evangelista
5 Az Úr sebei	Követek sebei	Úr sebei	Parancsolat: Úr sebei	Krisztus sebei	Értekenység: Krisztus sebei	Parancs szüzek	Szent szüzek	Seb	Értekenység: Seb	Értekenység: Parancsolat	Parancsolat
6 Kerubok szármája	Kánai vödör a tengeren	Kakas	Kánán vödre	Tenger halai	Kövödör	Kövödör	Kövödör	Kő vizet gázol	Kövödör Kána meny- nyegzőbe	Kövödör	Kánai veder

Novoszionka fálu, Ufimszki járás, Orenburgi tartomány gy.: 1830 Kirejvcszkij	Írta: Hangya Lujza, 1925, Garampáld Raffai Lajosné, Horváth Bódogné 1903-1925	Vas m. Bauer Vincéné, Raffai Lajosné, Horváth Bódogné 1903-1925	Szt. Márton legenda, Pertiugi ZAMPINI	Pogány-szentpéter, Molnár Imréné, 1918, Úszói származású	Bátya Szűcs Péter Pálné, 1885, horvát	Szűcs Jánosné, 1913, leánya, Kintler Vincéné, 1944	Tölgvesné, Együd	Konkor Istvánné, 1921, Együd	Csikvár Istvánné, 1913 és Plecskó Katalin, 1911, horvát, Együd	Tisza-csegéről Torvajra származott Kerekes Józsefné, 1921	Püspök-szenterzsébet (Volly) Berze Nagy, Gilvánfalva, Szűcs József 40 éves (Volly), Berze Nagy	Mátra-vidék
7 Angyalok kara	Szentségek	Az Isten angyala	Mária fájdalma	Szentség	Mária fájdalma	Szentség	Szentség	Szentség	Fájdalmas Szüzanya	Szentség	Szentség	Szentség
8 Nap köre	Boldogok	Szerafin	Boldogság	Boldogság	Adomány	Boldogság	Boldogság	Boldogok	Mennyország kapuja	Boldogság	Boldogság	Boldogság
9 Öröm van az évben	Mennyei karok	Kerubin	Szűzleány	Angyali karok	Angyali kar	Karangyal	Angyali kar	Karangyalok	Mennyország hat kőrusa	Angyali kar	Mennyei karok	Angyali karok
10 Isten tíz parancsa	Parancsolatok	Mária, ki istent szülte:	Parancsolat	Parancsolat	Parancsolat	Parancsolat	Parancs	Parancsolat	Isten parancsolata	Parancsolat	Parancsolat	Parancsolat
11 Apostol Szűzek	Szűzek	Proféta	Noé harkója	Ágazat	Szűz	Szűz	Proféta	Boldogok	Mennyország oltára	Szűz	Szűzek	Tanítvány
12 Hónap van az égből	Tanítványok	Apostol	Apostol	Apostol	Apostol	Apostol	Apostol	Apostolok	Apostol	Apostol	Apostol	Apostol

Irodalomjegyzék

- *A népmese mint népköltészeti műfaj* = Magyar néprajz. MTA Néprajzi Kutató Csoport, a szerkesztőbizottság vezetője: Paládi-Kovács Attila, Bp., Akadémiai Kiadó, 1988–2002.
- BAROS Gyula: *V. Szolga Mihály Diáriuma (Első közlemény)*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1905, <https://eda.emer.ro/xmlui/handle/10598/3994>
- BARTÓK Béla: *A magyar népdal*. Bp., Rózsavölgyi és Társa, 1924.
- BERZE NAGY János: *A „Katekizmusi ének” és a néphagyomány számszimbolikája* = *Ethnographia*, https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1939_050/?pg=121&layout=s
- CSÖRSZ Rumen István: *„Horátzal egyet értek”. Csokonai és a magyar bordal hagyomány változása – Római költők a 18–19. századi magyarországi irodalomban*. Szerk. BALOGH Piroska – LENGYEL Réka, Bp., MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, 2017, http://real.mtak.hu/70903/1/Romai_koltok_2017_u.pdf
- CSÖRSZ Rumen István: *A nyúl, a farkas és a pitypalatty: Moralizáló versek a XVII–XVIII. századi magyar közköltészetből* = *Nagy az Isten állatkerítje. Állat(ság)ok a magyar irodalom- és művelődéstörténetben*. Szerk. MERCS István, Nyíregyháza, Mórlic Zsigmond Kulturális Egyesület, 2019, http://real.mtak.hu/99629/1/Csorsz_Rumen_Istvan_NYUL_2019.pdf
- DOBSZAY László – SZENDREY Janka: *A magyar népdaltípusok katalógusa*. Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet, 1988.
- *Egyén és közösség a vallás kötelékében* = *Magyar néprajz*. MTA Néprajzi Kutató Csoport, a szerkesztőbizottság vezetője: Paládi-Kovács Attila, Bp., Akadémiai Kiadó, 1988–2002, <https://mek.oszk.hu/02100/02152/html/07/213.html>
- EGYÜD Árpád: *Adatok a láncversek számszimbolikájához (A katekizmusi ének. Kánai menyegző, Órahirdetés stb.)* = *Somogyi Múzeumok Közleményei*, Kaposvár, 1978, 3. sz.
- ERDÉLYI Zsuzsanna: *Mestereknek mestere... = „Nem súlyed az emberiség!” Album amicorum*. Szőrényi László LX. születésnapjára. Főszerk. JANKOVICS József. Bp., MTA Irodalomtudományi Intézet, 2007, https://iti.abtk.hu/images/szorenyi/szorenyi60/Erdelyi_Zsuzsanna.pdf
- FEHÉR Anikó: *„Az élet él, és forog...” (Morális kommunikáció). Interjú az etikai értékűvság okairól és megoldási lehetőségeiről*. Szakdolgozat, Sapientia Szerzetesi és Hittudományi Főiskola, 2006.
- FEHÉR Zoltán: *Az imádságos Bátya* (kézirat).
- HELLER Bernát: *Még néhány szó a katekizmusi énekekről* = *Ethnographia*, 1939, 50. évf., https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1940_051/?pg=264&layout=s
- KÁJONI János: *Organo Missale*. Közreadja Richter Pál, Csíkszereda, Státus Könyvkiadó, 2005.
- *Kánai menyegző* = BÁLINT Sándor: *Karácsony, húsvét, pünkösd. Apostoli Szentszék könyvkiadója*. Bp., 1989, <https://mek.oszk.hu/04600/04645/html/khp0011.html>
- *Lakodalom* = *A Magyar Népzene Tára III/A*. Szerk. BARTÓK Béla és KODÁLY Zoltán, saját alá rend. KISS Lajos, Bp., Akadémiai Kiadó, 1955.
- *Magyar egyházi énekek a XVIII. századból (Értekezés a nyelv- és széptudományok köréből. IX. kötet)*. Bp., 1881, http://real-eod.mtak.hu/387/1/ERTNYELVSZEP_10_08.pdf
- MANGA János: *A kánai menyegző változatai* = *Ethnographia (Népelet)*, 1946, 57. évf., 49. sz., https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1946_057/?pg=54&layout=s
- *Néprajzi lexikon*, <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/3-16.html>
- *Ótádfélszáz énekek*. Pálóczy Horváth Ádám gyűjteménye. Bp., Akadémiai Kiadó, 1953, 249. sz.
- PAPP Géza: *A XVII. század énekelt dallamai*. Régi Magyar Dallamok Tára II., Bp., 1970, 559.
- SEPRÓDI János: *Válogatott zenei írásai és népzenei gyűjtése*. Bukarest, Kriterion Kiadó, 1974.
- *Szent vagy Uram*. Szerk. HARMATH Artúr és SÍK Sándor. Bp., Szent István Társulat, 1983, 42. sz.
- TÜRÖCZI-TRÖSTLER József: *A Nyúl éneke és a farkas panasza. (Világirodalom magyar ponyván)*, <https://docplayer.hu/108791873-A-nyul-eneke-es-a-farkas-panasza-a-nyul-eneke-egyik-legnepszorubb-s-meg-ma-is-elo-ponyvaemlekunk.html>
- VOLLY István: *Katekizmusi ének 465.* = *Ethnographia (Népelet)*, 48. évf., 1937, https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1937_048/?pg=480&layout=s

Szomjas-Schiffert György magyar népzene-tudományi munkássága kiadványai tükrében

„Tudom, majd egyszer megért a népem...”
(Szomjas-Schiffert György: *Motozás*)¹

Szomjas-Schiffert György életútja²

Népzene-kutatásunknak napjainkban alapvetően más irányt kell vennie, mint amit a XX. század elejétől megszoktunk. Gyűjteni, új dalokat találni gyakorlatilag lehetetlen, egy-két ismeretlen vagy kevéssé ismert variáns esetleg akad, de új dallam nemigen. Másként kell ma gondolkodnia a tudósoknak. Van dolgunk a rendszerezésben, némiképp a lejegyzésben és van dolgunk a múlt nagy tudósai életművének bemutatásában, amiből sokat lehet tanulni.

A 80-as években találkoztam Szomjas-Schiffert Györggyel egy interjú erejéig. A kitűnő népzene-kutató örömmel mesélt életéről, gyűjtőútjairól. Különösen szívesen a finnországi gyűjtőutakról, amelyekhez hasonlólt nemigen végeztek mások. Bónis Ferenc szerint összességében mintegy 6000 dallamot gyűjtött Magyarországon és külföldön.³

Feleségével együtt kedvesen fogadtak. Szomjas megcsillogtatta jellegzetes, erős hangját is, amikor maga mutatta be egy számi gyűjtését, az eredetihez hasonló hangon énekelt el egy jóját⁴. Írásomban Szomjas magyar népzene-gyűjtését, népzene-kutató munkásságát vizsgálom.

Szomjas-Schiffert György (1910–2004) etnomuzikológus, tudományos csoportvezető, a zenetudományok kandidátusa (1969) a Szegedi Tudományegyetemen doktorált jogászként (1934), majd az Országos Széchényi Könyvtárban könyvtárosi oklevelet (1940) szerzett. Közben magánének- és zeneszerzés-tanul-

¹ SZOMJAS-SCHIFFERT György: *Káprázat. Válogatott versek*. Bp., Püski Kiadó, 2005.

² BORGÓ András: *Amikor én pályakezdő voltam... – Szomjas-Schiffert György = Muzsika*, 1990, 4. sz., 9–14., [³ Meghívó a Sz. S. Gy. népzene-kutató tiszteletére rendezett tudományos tanácskozásra, 2000. szeptember 16.](https://adt.arcanum.com/hu/view/Muzsika_1990/?query=szomjas&pg=158&layout=s, valamint saját interjúm (1984) alapján.</p></div><div data-bbox=)

⁴ „A jójálás a számiak vokális ének-hagyománya, amely magában hordozza a szent és a profán szimbólumok sok jellegzetességét... Számos funkcióval rendelkezik: a kommunikáció eszköze, az identitás kifejezője, a szórakozás kelléke, továbbá a számiak társadalmának és környezetének osztályozására, azonosítására is szolgáló rendszer; a tapasztalatok, a világról szerzett ismeretek egyfajta foglalata, amelyben tükröződik és kifejezést nyer világképük. A számiak felfogásában a jójka és a jójka alanya között erős összeköttetés, lényegi egyezés van, sosem mondják azt, hogy valakiről vagy valamiről jójkáznak.” TAMÁS Ildikó: *A jójka = TAMÁS Ildikó – VELŐSY Péter Kristóf – TÓTH István Krisztofer: Számi jójkák adatbázisa*. Bp., Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Néprajztudományi Intézet, 2018, <http://jojkaadatbazis.btk.mta.hu/hu/yoikIntro>

mányokat is folytatott. A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának könyvtárosa (1936–1945), zenei előadó a közoktatásügyi minisztériumban (1945–1948), tudományos munkatárs az MTA Népzene kutató Csoportjában nyugdíjazásáig (1954–1975) – 1974-től már a Zenetudományi Intézetben belüli Népzenei Osztály munkatársa –, a MTA doktora (1998). Népzene gyűjtést végzett a Kiskunságban és a Csalóközben. Finnországban, Lappföldön is gyűjtött és összehasonlító zenefolk-lórral foglalkozott finn–ugor, továbbá cseh–morva–magyar vonatkozásban. Cikkei, tanulmányai hazai és külföldi kiadványokban jelentek meg. Könyvei, monografikus tanulmányai szeretett szülőföldjének, a Kiskunságnak állítanak emléket.

Részt vett *A Magyar Népzene Tára* III/A, B és IV. kötetének szerkesztési munkáiban is. A IV., *Párosítók* kötetéről kiderült, nem is olyan egyszerű ez a munka, hihetetlen magasfokú anyagismeret szükséges hozzá. Ráadásul tájegységenként változó az előkerült párosítók mennyisége, a legtöbbet a Dunántúlon sikerült összegyűjteni. A *Párosítók* című kötet előszavában olvashatjuk: „*A Dunántúl a párosító a felszínen van, a Kiskunságban viszont mélyen alant. Göcsejben az első nap az első kérdésre előállnak a kosárájáték⁵ dalaival. A kiskunhalasi gyűjtő (Szomjas György) hetek munkája s a kétszázadik lejegyzett dal után tudta csak meg, hogy ott is élt valaha párosítás.*”⁶ Az 1994-ben kiadott kiskunhalasi kötetében azonban már három párosító dalt is közöl.

Bátran nevezhetjük ezt a sokoldalú kutatót polihisztornak, ahogyan teszik ezt méltatói is,⁷ hiszen több szakterületen is maradandót alkotott: nemcsak népzene tudós, de jogász, költő, zeneszerző, valamint sakkfeladványok avatott alkotója is volt.

Családjá távoli rokonságban állt Liszt Ferencsel, Vetzko Alajos uradalmi vádász, Szomjas ükapja Liszt Borbálát, Liszt Ferenc édesapjának testvérét vette feleségül. Ráadásul a fiatal Szomjast gyermekkorában egy Liszt-művet hallgatva érte olyan hatás, amelynek hatására eldöntötte, hogy a muzsika lesz az életcélja. Szülei is zenéltek, édesanyja gyakran kísérte őt zongorán.

1918-ban Kiskunhalasra költöztek, ahol édesapja tanyát bérelt. Itt kezdett el zongorázni, majd hegedülni. De itt érte az első népzenei élmény is: mosónőjük érdekes hangsorú népdalokat énekelt. A zongoratanára sem tudta megfejtetni, miről is van itt szó, később jött rá Szomjas, hogy mixolid és dór hangsorok voltak, amelyeket hallott. Ráadásul balladákat is énekelt a mosónő, ezeknek a szövege ragadta meg őt. Ez az élmény egész későbbi pályáját meghatározta. Rájött, hogy mindig van mit tanulni, a világ rengeteg újdonságot rejt.

⁵ „Pár említés névmegmondással, kosárban” – típus: *Megy a kosár...* = *A Magyar Népzene Tára* VI. *Párosítók*. Szerk. BARTÓK Béla és Kodály Zoltán, MTA, 1959, 569.

⁶ Uo., 14.

⁷ „Így él bennem.” *Szomjas-Schiffert György (1910–2004)*. Bp., Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, 2013. A fülszöveget írta: Csáji László Koppány; <http://iojkaadatbazis.btk.mta.hu/backend/public/download/document/0e84dcaa-9604-11e8-b48e-0800273b4cc5>

Az öreg mosónőtől és egy arra járó tollkupectől összegyűjtött 44 dalt egy gimnáziumi pályázatra adott be. (Akkor még nem g'-re transzponálva írta le a dalokat, ahogyan később sem minden esetben.) Nem volt sikeres a pályázata, tanára azt mondta: „pályázó Bartók Béla tévedéseibe esett”, azaz nagyon is modernül gondolkodott. A kor zenetudománya nem értette meg Bartók nagyon is jövőbelátó, korrekt gondolatait. Bartók és Kodály kutatásait ráadásul sokan nem vették komolyan anélkül, hogy valóban mélyen megismerték volna ezeket. Szomjas később derítette ki, hogy tanára az 1924-es *A magyar népdal*⁸ című Bartók-műre utalt, amely olyan újdonságokat tartalmazott, amelyekre a kor általános műveltségű zenésze nem volt felkészülve, nem tudta értelmezni ezeket. A tanár nyilván szintén nem értette és csatlakozott a Bartókot akkoriban erősen támadók köréhez. Maga a könyv mintegy bibliája lett Szomjasnak, későbbi kötetének dalanyagát is Bartók rendszere alapján adta közre.

Bartókkal nem ez volt a Szomjas-család első találkozása. A fiatal György édesanyja nem egyszer hallotta Bartókot zongorázni a pozsonyi tanítóképzőben, Bartók édesanyja, Voigt Paula pedig tanította is őt zongorára. Egy névjegyet is őrzött tőle, melyen ez állt: „*a mester több mint az ezermester*”.

Szomjas a zenei írás-olvasással komolyabban később, Szegeden ismerkedett meg. Ide Kiskunhalasról járt be nap mint nap. Itt az egyetem jogi karára iratkozott be. Tagja lett az egyetem énekkarának és a zeneiskolába is járt.

A zeneiskola igazgatója Király-König Péter⁹ volt, aki Bartókkal és Kodállal egyidőben végezte el a Zeneakadémiát. Ő zenészerzésre is tanította a fiatalembert a saját lakásán, természetesen ezért pénzt nem fogadott el, hiszen tehetséges volt tanítványa. Foglalkoztak szolfézzsal, összhangzattannal, ellenponttal és hangszereléssel is.

Király-Königgel kapcsolatban¹⁰ Szomjas közöl egy ismeretlen Bartók-levelet is, amelyhez neki magának is köze van. Ennek azonban van előzménye. Bartók Königet már zeneakadémista korában, 1903-ban is ismerte, édesanyjához írott levele¹¹ is tanúskodik erről. 1906-ban úgy ír neki, mint akit hírből ismer és dalfüzeteihez kéri fel előfizetők gyűjtésére.¹²

1910-ben König mint a férfikari Szegedi Dalárda karnagya a kórus elnökségével közös elhatározásból Bartókot egy férfikari mű megkomponálására kérte fel. Ezt a Liszt-emlékhangversenyen szándékoztak bemutatni, amelyen a szerzőt is

⁸ Rózsavölgyi és Társa, 1924, 209.

⁹ 1870–1940 zenészerző. Előbb Grazban, majd a budapesti Zeneakadémián Koessler Jánosnál tanult. Tanulmányai befejezése után Aradon, Győrött, Kassán, Lugoson karmester, a kassai Filharmóniai Egylet vezetője. 1904-től haláláig Szegeden működött, a Városi Zeneiskola igazgatója.

¹⁰ SZOMJAS-Schiffert György: *Bartók-mű Szeged felkérésére. Ismeretlen Bartók-levelek = Tízsztáj*, 1983, 1. sz.

¹¹ *Bartók Béla levelei*. Szerk. DEMÉNY János, Zeneműkiadó, 1976, 49. sz.

¹² Uo., 109. sz.

felkérték, hogy mint zongoraművész közreműködjön. A dolog elrendezésével Königet bízták meg. Bartók a művet karácsony előtt el is küldte König Péternek e levéllel¹³:

„Kedves König Úr.

Itt küldöm a férfikart. 4 magyar népdal. Az elsőt és a 2.-at Csikmegyében, a 3.-kat a Csallóközben, a 4.-t Tolna m.-ben gyűjtöttem. A bejegyzett dinamikai jeleken kívül persze még sok nuance-ot kell belevinni, de hiszen erről fölösleges szólnom, ha az ön kezében van az előadás. Az első dal meglehetősen rubato, nem is annyira a 8-adokat véve, mint inkább a sok fermatát tekintve. Remélem hogy könnyen énekelhető, s hogy a betanítással nem lesz sok baj.

Kellemes szünidőt kíván és sokszor üdvözi

Bartók Béla

[Utóiratként:] A programban talán így szerepelhet az egész: 4 régi magyar népdal. Gyűjtötte, összeállította és megharmonizálta B. B. Ha szövegeket közölnek, akkor jó lesz a lelőhelyet is megjelölni.”

A *Négy régi magyar népdal* 1910-ben keletkezett (a ma ismert változat az 1926-os átdolgozás). Négyszólamú férfikari alkotás (Sz 50, BB 60). Az ősbemutató tehát 1911. május 13-án volt Szegeden, a Szegedi Kórust König Péter vezényelte. A tételek: *Rég megmondtam, bús gerlice, Jaj Istenem, kire várok, Ángyomasszony kertje, Béreslegény, jól megrakd a szekered.* A mű, bármennyire is homofon szerkesztésű, megszólaltatását tekintve Szomjas szerint is meglehetősen távol állt a kor amatőr kórusának lehetőségeitől: „a kísérő szólamok szokatlan akkordváltásai eléggé távol esnek a nyugati zene funkcionális lépéseitől (D-T-S). A próbákon azonban König Péternek nemcsak intonációs nehézségekkel kellett megbirkóznia. Özvegyének, Juhász Margitnak hozzám intézett levele szerint ez »a férfikar akkor még igen merész újítás volt a régi népdalegyvelegekkel szemben, s az akkori idősebb férfitagok eleinte húzódoztak a tanulástól«. A szelíd fogalmazás tulajdonképpen az énekkar lázadozását takarja a Bartók-mű ellen, ami akkor a dalárda egységét is veszélyeztette.”¹⁴

Néhány nappal a koncert előtt Bartók ismét írt Könignek:

„Nsg. König Péter Úrnak, a városi zeneiskola igazgatójának, Szeged – Vasárnap
Kedves König Úr.

Kérem legyen szíves értesíteni, hogy kis csomagomat a színház öltözőjében lerakhatom-e, ha majd szombaton a déli gyorssal megérkezem? (Ti. nem akarok

¹³ Kézirat, özv. Königné 1948. október 25-i levele szerint a Szegedi Dalárda utódjának, a Szegedi Kórusnak kottatárában van.

¹⁴ SZOMJAS-SCHIFFERT: i. m. (1983), 50.

szállodába menni, mert éjjel utazom vissza.) Viszont este a számom után mindjárt ott a színházban akarok átöltözködni. Hogy megy a kórus? Kíváncsi vagyok hogyan hangzik. Hánykor kezdődik a hangverseny, illetve körülbelül mikor kerülne sor az Esz-dúr koncertre?

Sok üdvözzettel

Bartók¹⁵

Az est hatalmas sikerrel ment, a fő szám Bartók előadásában Liszt Esz-dúr zongoraversenye volt.

Siklós Albert¹⁶ volt a múlt század elején a zenei szakfelügyelő, aki ellátogatott a vidéki zeneiskolába. Előtte vizsgázott Szomjas. Egy vegyes kari miséjét mutatta be neki.

„A felső-városi Minorita-templomban adták elő (a misét) Szegeden, egy Török Mihály¹⁷ nevű karvezető dirigálta. Mesterem, Király-König persze ott volt, és azt mondta nekem: – Azt ugye tudja, hogy a zeneszerzés csak most kezdődik? Hozzá-tette: – Jegyezze meg, hogy zene csak a felhangok keretén belül van! – Nem volt híve a legmodernebb irányzatoknak. Bartókot, főleg Kodályt nagymértékben elismerte, bár Bartókot nem szerette.”¹⁸

Szomjas ez időben az egyetemi énekkar tenorszólamában is énekelt, Ocskay Kornél¹⁹ operaénekes felesége, Hilbert Janka volt a magánénektanára.

Mindeközben a sakk is nagyon érdekelte. Még diákként kezdett el feladványokat készíteni, amelyek a *Magyar Sakkvilágban*²⁰ jelentek meg 1928-tól. Hamarosan külföldi versenyekre is eljutottak ezek a feladványok, díjat is nyert velük.²¹ (Előszóval nevezte „komponálásnak” a sakkfeladványok készítését.) Jogi doktorátusát 1934-ben szerezte meg.

Ám a népzene gyűjtés és a zenei komponálás mindennél jobban érdekelte. A népzene kutatásban nem volt segítségé. Ezért történhetett meg, hogy azoknak a dallamoknak a lejegyzését, amelyeknek variánsát Bartóknál megtalálta, egyszerűen eldobta. Hol volt akkor még az összehasonlító népzene tudomány, ami később oly nagy mértékben meghatározta népzene kutató munkáját?

Egy baloldalinak számító, fiatalokból álló mozgalomhoz is társult Szegeden. Elsősorban szociográfiai munkát végeztek, írásai meg is jelentek a *Dél-Magyarországban*.

¹⁵ Uo., 51.

¹⁶ 1878–1942 zeneszerző, főiskolai tanár, zenetörténész, gondokaművész, lapszerkesztő.

¹⁷ 1896–? kántor, egyházi karnagy. A szeged-felsővárosi templom és a Szegedi Visszhang Dalkör karnagya.

¹⁸ BORGÓ: i. m. (1990), 9–14.

¹⁹ 1885–1963 operaénekes (tenor), színész. Ocskay Mihály operaénekes testvére.

²⁰ 1911–1950 között megjelenő sakkfolyóirat, 1922–1950 között a Magyar Sakkszövetség lapja.

²¹ http://www.magyarsakkszerzok.hu/schiffert_gy.htm

„Az egyik cikkem például a tanya étkezési, élelmezési gondjairól szólt. Azt írtam, hogy ha a hatóság nem javítja a helyzetet, ez az emberanyag egy második Dózsát is kitermelhet magából. Ezek a cikkek persze nem maradtak következmény nélkül. Idézést kaptam a városházára. Pálffy György, a polgármester fia volt a népjóléti osztály vezetője, hozzá rendelték be. Elmondta, hogy olvasta a cikkeimet, és úgy látszik, én nem tudom, hogy Szeged városnak van egy népjóléti osztálya, amely ezeket a gondokat igyekszik megoldani. A hozzá nem értők beavatkozása rontja az illetékesek munkáját, és rossz hangulatot eredményez. – El akarja végezni az egyetemet? – kérdezte. – Mert tudja meg, hogy most ezt veszélyezteti! – Valóban megrémített, mert akkor már természetesen tudtuk, milyen bajokkal járt Szegeden és másutt a baloldali mozgalom. Nem volt elég kemény a gerincem, a cikkezést abbahagytam, és elvégeztem az egyetemet. A jogtudomány doktora lettem. De a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának történetében az én írásom szerepel példaként, miket írt akkoriban az ifjúság.”²²

1935 tavaszán Bartók Béla Szegedre látogatott, koncertet adtak Basilides Máriával²³, a kor kitűnő alténekesével. Szomjas úgy gondolta, itt a kitűnő alkalom arra, hogy Bartóknak megmutassa akkor már pár száz darabból álló népdalgyűjteményét. A Tisza Szállóban lakott Bartók, aki koncertje után fogadta a fiatalembert. Bartók a gyűjteményt átvette és magával vitte. Később levélben írta meg véleményét, amelyet Szomjas bekeretezve a szobája falán tartott még évtizedek múlva is, magam is láttam:

„1935. ápr. 20.

Igen tisztelt Szomjas Úr!

Örömmel olvastam végig tanulmányát és a kótapéldákat. A főbaj az – amiről Ön persze nem tehet –, hogy nem ismeri az egész anyagot, illetve hogy annak csak aránylag kis része állott rendelkezésére összehasonlítás céljából. Ez a körülmény meglehetősen megnehezíti az összefüggések helyes meglátását. Részletes megjegyzéseimet a kéziratába írtam be ceruzával. Sok szerencsét kívánok további munkálkodásához és maradok igaz tisztelettel kész híve Bartók Béla.

N. b. Azt az állítást, hogy csak tempó giusto régi hetes van, továbbra is fenntartom. Igaz ugyan, hogy férfiak, legények majdnem mindig és mindent, így az ilyen heteseket is rubato énekelnek. De ez szerintem romlás, mert ezek a 7-esek funkciójuk közben (tánc, mulatság) csakis tempó giusto-ban jelennek meg, asszonyok nagyjából így is éneklék őket máskor is. Ha a férfielőadás rubatóját lényeghez tartozónak akarnók elfogadni, akkor azt kellene kijelentenünk, hogy csak tempó giusto dallam egyáltalán nincs is.”

²² BORGÓ: i. m. (1990), 9–14.

²³ 1886–1946.

Szomjas egyik írásában²⁴ megemlékezik erről a különleges esetről, amelyet így zár: „Bartók szerencsekívánatait a további széles körű munkámmal köszöntem meg, de még ma is dolgozom egy tájegységi népdal-összefoglaláson, amelynek a címe: »Dalol a Kiskunság«.”²⁵

A következő évben Budapestre került. A *Korunk Szava*²⁶ nevű lap zenei rovatának vezetője lett. Ezenkívül más komoly munkát nem kapott, csak a Központi Statisztikai Hivatal folyóiratában. Elvégezte a könyvtáros tanfolyamot, majd négy év múlva, 1940-ben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium műzeumi osztályán egy miniszteri titkárt, később egy osztálytanácsost helyettesített. A klasszikus éneklést továbbra is folytatta magánúton, tanárai Székelyhidi Ferenc²⁷ és Meszlényi Nándor²⁸ voltak.

1944-ben ő sem kerülhette el a katonai behívást. Ennek nem tett eleget, így katonaszökevény lett. Szerencsére ebből nem lett baja ezekben a zűrzavaros időkben.

A minisztériumban nem soká fogalmazó, segédtitkár, majd titkár lett. A Magyar Művészeti Tanács elnöke Kodály volt ebben az időben, akinek közbenjárására Szomjasra bízták a zenekonzervatóriumok létrehozását. Szeged, Debrecen, Székesfehérvár, Győr neki köszönheti középfokú zenei tanintézményét.

Nem érdektelen azonban a Kodállyal való megismerkedése sem. Szomjas 1945 decemberében kereste fel Kodályt Dombóváron. Kodály feleségével, Emma asszonnyal az akkori nehéz helyzetben itt élt egy katolikus pap lakásában. Dr. Kiss Lajos²⁹ népzene kutató segítette nekik némi élelemhez jutni. Amikor Szomjas felkereste Kodályt, megmutatta neki népdalgyjűteményét. Kodály átnézte és nagyon jónak találta. Szomjas mint minisztériumi tisztviselő rendelkezhetett a pénzek elosztása felett. Az ő segítségével sikerült anyagi lehetőséget teremteni a dalok másolására, papír vásárlására és a munkatársak fizetésének kieszközölésére. Így láthatott napvilágot *A Magyar Népzene Tára* I. kötete.³⁰

Szomjas ez időben sem hagyott fel a politikázással, a Parasztpárt tagja volt, a Kommunista Pártba nem lépett be. 1948-ban elküldték munkahelyéről az akkoriban divatos létszámfeletti indokával. 1949-ben koncepció per áldozata-

²⁴ SZOMJAS-SCHIFFERT: *A mester több, mint az ezermester. Egy ismeretlen Bartók-levél története = Tiszatáj*, 1978, 5., http://tizataj.bibl.u-szeged.hu/218/1/tizataj_1978_005.pdf

²⁵ Uo., 68.

²⁶ Katolikus társadalmi és kritikai folyóirat, 1931–1938-ig jelent meg. 174 számat jelentettek meg, majd betiltották.

²⁷ 1885–1954 operabéna. 1909-től a budapesti Operaház tagja, 1923-tól örökös tagja, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tanára.

²⁸ 1886–1961 karnagy, énektanár diplomás főmérnök.

²⁹ 1900–1982 népzene kutató, zeneszerző, karmester.

³⁰ TARI Lujza: *Szomjas-Schiffert György, a népzene kutató = „Így él bennem...” i. m.*, (2013), 11.

ként (nem adta rendőrkézre ismerősét) négy év börtönre ítélték. „*Passzív magatartásomat államellenes cselekménynek minősítették és feljelentés kötelezettségének elmulasztása címén négy évre »kizártak a társadalomból«.*” Az elzártságban „*fejben komponált hegedűversenyében pedig a magyar népzene elevenedik meg*”.³¹ Felesége – akkor még menyasszonya –, Imrik Magdolna hűségesen várta, kapcsolatuk életük végéig szoros köteléket jelentett.

Amint később megtudta, az ügyvédjét Kodály fizette, akinek munkája sajnos nem volt sikeres. 1953-ban szabadult. Nem sokkal MTA doktori disszertációjának megvédése előtt rehabilitálták hivatalosan.

Erdei-Grúz Tiborhoz³², az akkori közoktatásügyi miniszterhez ajánlotta be Kodály, nála jelentkezett. Kodály továbbra is segítette a fiatal, immár börtönviselt kutató pályáját. 1954. március 15-én a Magyar Tudományos Akadémia Népzene-kutató Csoportjának tudományos munkatársa lett. Folytatta a kiskunsági, majd a csallóközi gyűjtést. Ezen utóbbi utak során könyvtári kutatásokat is végzett, érdekes eredményekkel. Észrevett bizonyos hasonlóságokat a magyar és a cseh-morva dalok között, elsősorban a bartóki ún. vegyes osztály tekintetében.

Kodály többször is kérte Szomjas segítségét kisebb-nagyobb munkákban. Egy 1957-es levélben írja Galyatetőről, az elején feltehetőleg korábbi gyűjtésekre célozva:

„A huszárügy³³ tisztán szövegre volt építve, annak jó, de miért vagyunk zene-gyűjtők? Hiba volt a rossz, öreg hang ritmustalan folytonos éneke. Egy-két példa után jobb hangokat kell elővenni. Ne higgyék, hogy már csak a 80 évesek dalolnak. Félek, hogy a monográfia legalább anyagban nem lesz érdekes. Egyetlen dalt se hallottam, ami nem volt elterjedve országszerte. Ha nem talált semmi lokálisat, meggondolandó, érdemes-e belefogni.

A Vikár³⁴ kiküldetését ha igaz, hogy nem lehet más személyre átírni, kapcsolják a magáéhoz, de ha lehet, hogy nemcsak a hivatali kényelem miatt mondják, fel kell ajánlani Vargyasnak, aki rég pályázik ilyesmire, és még nem jutott hozzá.”³⁵

Mi még okt. végéig itt maradunk, ha az idő engedi. Aztán majd lesz időm utánézni mindennek.

A csoportnak jó munkát és munkakedvet addig is. Üdv. Kodály”

³¹ „*Így él bennem...*” i. m., (2013), 6., Tamás Ildikó (szerk.) előszava.

³² 1902–1976. Kossuth-díjas kémikus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára, 1970-től haláláig elnöke, 1952 és 1956 között előbb felsőoktatási, majd oktatásügyi miniszter.

³³ Bizonyos népdalok szövegével kapcsolatos meglátások.

³⁴ Vikár László (1929–2017) Széchenyi-díjas zenetudós, zeneakadémiai tanár. 1957-ben indult első népdalgyűjtő útjára a Volga vidékére, mari, csuvas, tatár és baskír népzene gyűjtése céljából.

³⁵ Szomorú tény, hogy a három említett kutató kapcsolata az idők folyamán felbomlott. Igaz ugyan, hogy Vargyas ajánlólevelet írt Szomjasnak a Soros-ösztöndíj iránti kérelméhez (1987), majd az MTA-hoz a gyűjtemény kiadásához (1993), <http://vargyaslajos.hu/dokumentumok1.html>

Úgy gondolta, hogy a cseh–morva–magyar hasonlóság azt jelenti, hogy a dal-
lamok nyugatról vándoroltak kelet felé. „Ilyen a számos csallóközi éjjeliőr éneke,
amely kiindulása lett az »Énekes virrasztók és órakialtók«-ról szóló könyvemnek
(1972). (Meglepő dolog, hogy például egy Walther von der Vogelweide-dallam itt
magyar népdalként él!)”³⁶

Hamarosan foglalkozni kezdett a finnugor zenével is. Erre Szabolcsi Bence,
C. Nagy Béla³⁷ és Vargyas Lajos tanulmányai vezették rá. Ilmari Krohn³⁸, Armas
Launis³⁹ könyvei a karjalai finn dalokról, valamint a Kalevala dallamai is felcsi-
gázták érdeklődését.

Egy észti népdalgyjűteményt, valamint Väisänen⁴⁰ vogul-osztják és mordvin
anyagát is tanulmányozta. Hamarosan megjelent *A finnugorság ősi zenéje nyo-
mában* (1965) című műve, ami aztán része lett *A finnugor zene vitája* című két-
kötetes munkájának.

Az ún. beszéddallammal is foglalkozott: „Henry Sweet⁴¹ angol nyelvész azt
mondta, hogy a nyelvben minden megváltozik, de a legtartósabb a beszéd dallama.
Az ő nyomdokain haladva Peters, egy Észtországbán dolgozó angol egyetemi lektor
írt egy könyvet. Peters szerint Európában a népeknek kétféle nagy csoportja van:
a nyugatiak, akiknél emelkedik a beszéd dallama (ilyen az angol, a francia, a spanyol
is), és a keleti nyelvcsoporthoz, ahol fölülről indítanak és lefelé zuhannak... Sehol nem
volt irodalma, csak nálunk, ahol a főiskola énektanára, Molnár Imre⁴² írt a magyar
hanglejtésről. Ő így fogja fel a problémát: a nyelvészek azt keresték, hogy milyen
mondatformulára milyen dallamot kell mondani, pedig a kérdést meg kell fordítani.
Ha a falon túlról hallunk is valakit beszélni, meg tudjuk állapítani, hogy kérdezt-e
vagy válaszolt. Molnár szerint tehát ennek zenei megoldása van. Én aztán nyelv-
és néprajzosok segítségével megállapítottam, hogy ha a finnugor nyelvcsa-
ládak közös a beszéddallama, közös népdalainkból azok, amelyek ilyen hanglej-
tésűek, régiek kell hogy legyenek. Ennek a megfontolásnak alapján közöltem azt
a kétszáz dallamot, amit finnugor eredetűnek tartok.

A további feladat az lenne, hogy a finnugor nyelvcsaládhoz tartozó minden egyes
népnél meg kellene állapítani a beszéddallam sajátosságait. Ehhez olyan zenei ér-
zékkű nyelvészre van szükség, aki jól hallja a dallammenetet, vagy pedig olyan
muzsikusra, aki jól ösmeri a lingvisztikát.”⁴³

³⁶ BORGÓ: i. m. (1990), 9–14.

³⁷ 1911–1974, népzene-tudós, pedagógus, zeneszerző.

³⁸ 1863–1933, finn folklorista, filológus, finnugrista, költő, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja.

³⁹ 1884–1959, finn zeneszerző, népzene-kutató, író és újságíró.

⁴⁰ Armas Otto Aapo Väisänen (1890–1969) finn népzene-kutató, néprajzkutató.

⁴¹ 1845–1912, angol filológus, fonetikus, nyelvész.

⁴² 1888–1977, zene-tudós, énektanár, fonetikai kutató, főiskolai tanár.

⁴³ BORGÓ: i. m. (1990), 9–14.

1966-ban ösztöndíjjal Finnországba került, Lappföldre. Az Északi-sarkkörtől mintegy 350 kilométerre, egy Nunnanen nevű faluban töltött két hetet, és sikerült 276 lapp népdalt, jojkát összegyűjtenie.⁴⁴ „Egy nagygazdának voltam vendége, akinek körülbelül 400 rénszarvasa volt. Egy nagy vacsorán, amelyet számomra rendezett, megláttam, hogy a sarokban hallgatagon ül egy öregember. Ez házigazdám édesapja volt, akit vallatni kezdtem régi dolgokról, énekekről, szokásokról. A tolmácsoló útján megtudtam tőle, hogy nem beszélhet, mert neki megtiltották. Ki tiltotta meg?! »The ghosts« - mondta a közvetítő: »a szellemek«. Tehát egy sámánra találtam, aki a legjobb forrás lett volna, de nem volt hajlandó beszélni, énekelni! A fia ellenben fölvilágosult ember volt, ismerte apja minden énekét, és másnap egy társával együtt a magnómba énekelt. Olyan különleges énekstílust ösmertem meg, amiről az ember első hallásra hallva nem is hiszi, hogy igaz. Amikor meghallottam, megállt a szívverésem, mert az volt az érzésem, hogy hiába végeztem énektanulmányokat, ezt én nem tudnám utána énekelni, de még lejegyezni sem. Azután rájöttem, hogy itt egy törvényszerűen visszatérő fioriturás⁴⁵ rendszerről van szó. Kielemeztem és egy részletes dolgozatot csináltam belőle, amit az 1973-as bayonne-i kongresszuson elő is adtam. Az egyik vó-vó-szövegű jojkát, ami úgy hangzik, mint a farkasüvöltés, el is énekeltem, örült sikerem volt...”⁴⁶

Népzenekutatói ars poeticáját így fogalmazta meg: „A népdal fogalmából következik, hogy csakis úgy létezik, ahogyan a mindenkori társadalom él vele, és az idő múlásában is csak annyi marad meg belőle, amennyit ez a társadalom átörökít. A társadalom tehát a népdal életetője, hordozója és megtartója. Ebből következik, hogy a népdalok fennállásának jelenségoldala és viszonylagosan maradandó belső törvényszerűségei csak úgy érthetők meg helyesen, ha a lényegyet jelentő nyelvi és dallami kérdéseket az érdekelt társadalom történetével legszorosabb kapcsolatban tanulmányozzuk. Eszerint az összehasonlító zenefolklorának szem előtt kell tartania (A) **a népdal »hangszereinek, a hangadó szervnek és funkcióinak ismerete** mellett (B) **a természeti környezetben élő embert a változó történetével együtt**, továbbá (C) **az életmódját meghatározó társadalmi és gazdasági tényezőket** és (D) természetesen **magát a folklortermékeket: a szöveges dallamokat**. Ez a négyes szempont komplex kutatási módszert jelent, mert nyelvi-dallami, történet-földrajzi és társadalmi-gazdasági folyamatok sodrában, tehát párhuzamosan élő jelenségek által meghatározott és állandóan befolyásolt fejlődésben és változásban vizsgálja a népi dallamosság termékeit. Az ilyen szemléletű összehasonlító eljárást **etno-kritikai komplex módszernek** nevezhetjük, mert a felmerülő konkrét eseteket a nép-

⁴⁴ SZOMJAS-SCHIFFERT György: *Népzene gyűjtő utam a Lappföldön*. A MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának Közleményei XXVI. 1-4. sz. Bp., Akadémiai Kiadó, 1969, 355-377., http://real-j.mtak.hu/1712/1/NYIROSTKOZL_26_01-04.pdf

⁴⁵ Ékítményes, díszített.

⁴⁶ BORGÓ: i. m. (1990), 9-14.

élettel kapcsolatos kritikai szűrőkkel veszi körül, hogy legalábbis relatív biztonságot kapjon a végső következtetések helyessége tekintetében.”^{47, 48}

Szomjas gondolatainak hátterében ott érezhetjük a népzene tudomány XX. századi átalakulásának egész történetét. A monografikus művek megjelenésének indulásakor, az 1940-es évektől kezdődően a tudósok ezt különbözőképpen fogalmazták meg. Vargyas így ír: „a kutatás tehát túlnő az egyszerű néprajzi anyaggyűjtés keretein és a **társadalmi vizsgálatok** határaival érintkezik”.⁴⁹ Lajtha tovább megy: „A népszokások, a népi hiedelmek teljes alakjában (zenével, énekkel) való gyűjtése, a zene élete, szerepe, a népzene funkcionális jelenségeinek vizsgálata, a statisztikák – tudom, csak összekapott részletek, de talán rámutatnak arra, mi is az a **népzene-szociológia**.”⁵⁰ Járdányi Pál **szociológiai munkának** nevezi a monografikus gyűjtést, amelyben „az ember és a zene viszonyát akarja kideríteni”.⁵¹ Lajtha később beszél **antropomusicológiáról**⁵², majd pedig **népzene-biológiáról**⁵³ is. Halmos István kérésjéni monográfiáját⁵⁴ pedig **néprajzi szociológiának** tartja.

Az utókor népzene tudománya sok kérdésben még nem döntött, vagy álláspontja bizonytalan. Tari Lujza így fogalmaz: „A munkái iránt megnyilvánuló kritikák némelyike jogos volt. Sok más műve, vagy azok számos részlete azonban időtálló, egyben az adott kutatói korszaknak hű lenyomata. Ismerni kell tehát munkáit, melyekben sok kiválóan hasznosítható, előremutató információ található. Eredményeit – az általa gyűjtött dallamok gyakorlati felhasználását is ideértve – az oktatás is hasznosíthatja. Munkássága Szomjas-Schiffert Györgyöt mindenképpen a magyar népzene kutatás jeles személyiségeinek pantheonjába emeli.”⁵⁵

47 SZOMJAS-SCHIFFERT György: *A finnugor zene vitája 1–2. Korunk tudománya*. Bp., Akadémiai Kiadó, 1976, 11–35.

48 A témáról részletesen még: TAMÁS Ildikó: *A nonszensz kutatásának lehetséges irányai a lírai népköltészetben. A számi példa*, http://real.mtak.hu/10017/1/Pages%20from%20HAJDU%20KOTET_pdfa.pdf

49 VARGYAS Lajos: *A magyar népzene kutatás = A magyar népkutatás kézikönyve*. Bp., Néptudományi Intézet, 1949, 19., http://vargyaslajos.hu/docs/1937/40_1949_A_magyar_nepzenekutatas.pdf

50 Lajtha László *összegyűjtött írásai*. Szerk. Berlász Melinda, Bp., Akadémiai Kiadó, 1992, 97.

51 JÁRDÁNYI Pál: *A kidei magyarság világi zenéje*. Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt., 1943, 5.

52 „A népdalokat nem rokonságuk alapján, hanem az egész világot átfogó életük szerint kellene osztályozni. Ezt nevezem én antropomuzikológiának.” Lajtha László *összegyűjtött írásai... i. m.*, 295.

53 Részletesen: FEHÉR Anikó: *Zenebiológia = Valóság*, 2020, 9. sz., 1–5.

54 HALMOS István: *A zene Kérésjében*. Bp., Akadémiai Kiadó, 1959.

55 TARI: *i. m.* (2013).

Gyűjtőutak

A *Kiskunságban* mintegy 3500 dallamot gyűjtött össze. Számos adatot talált Kiskunmajsán, Kunszentmiklóson, Akasztón, Szabadszálláson, Izsákon, Orgoványban, Jakabszálláson, Fülöpszálláson, Kiskunlacházán, Félegyházán, Lajosmizsén, Kunszálláson, Fülöpjakabon, Kecelen, Kiskunhalason – ez utóbbi kettőről falmonográfiát is készített (lásd lejjebb).

Egyetemista korában, 1930-ban az *Ethnographiában* megjelent egy írása Schiffert [sic!] György: *Halasi nóták 1853-ból* címmel⁵⁶. A törzsszövegben már ez áll: *Népdalok. I. (Nagy András, néhai halasi gazda 1853-ban írt verseskönyvéből.) Beküldte Schiffert György joghallgató.* A három szöveg kezdősora: *Elmehetsz, drága madár* (3 versszak), *Báránybőrből varratom a subámat* (2 versszak), *Kidült a fa mandulástól* (13 versszak). Mindhárom alkotás népköltés, népdalszöveg. Jól láthatjuk, hogy a népdalok, a népművészet iránti fogékonysága már itt megalapozódott.

Az Alföld, ezen belül a Kiskunság sok gyűjtő szerint hagyománytalan, vagy kevés hagyománnyal rendelkező vidék. Sokan ezt a török időknek tudják be, amikor részben elnéptelenedett, és a török kiűzését követően új, különböző nemzetiségű csoportok népesítették be. Cáfolja ezt Szomjas szinte teljes munkássága. Fő gyűjtőterületén, a Kiskunságban szinte egy, csak itt élő, hagyományos népzenei stílust fedezett fel. A vizuális pásztorművészet tekintetében meglehetősen kevés az adat, ám annál jelentősebb az archaikus elemeket is tartalmazó kiskun népzene kultúra.⁵⁷ Kálmán Lajos⁵⁸ kecskeméti népzene kutatóval egyetértésben afféle jellegzetes kiskun zenei stílust, dialektust vélt felfedezni, sajátos dalművelésével. Ennek pontos leírása még várat magára.

A következőkben részletesen vizsgálom, hol gyűjtött Szomjas és milyen eredménnyel.

Kiskunság (10 gyűjtőút) kb. 3500 adat

Kiskunhalas

1918 körül: 44 dal (mosónótól)

Budapesten, lakásán egy *kiskunhalasi* embertől gyűjtött.

A későbbi gyűjtések eredménye:

⁵⁶ https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1930_041/?pg=2&layout=s

⁵⁷ KÜRTI László: *A Kiskunság táncai – antropológiai reflexiók egy régió tánc kultúrájáról* = *Cumania* 27. A Kecskeméti Katona József Múzeum Évkönyve. Szerk. Wicker Erika, 2016, 182.

⁵⁸ 1921–1999, kecskeméti főiskolai ének-zene tanár, népzene kutató, orgonaművész, zeneszerző.

Évszám	Alkalom	Dalok száma
1924-1934		150
1954	4	267
1955	4	246
1956	2	87
1957	4	250
1958	3	193
1959	2	46
1960	1	38
1963	2	34
		150+1161=1311

Összesen 1311 dalt gyűjtött a településen.

151 —

Kiskunmajsa, Kunszentmiklós, Akasztó, Izsák, Jakabszállás, Kiskunlacháza, Fél-egyháza, Kunszállás, Fülöpkab – nincs számadat

Szabadszállás:

300 dallam

Lajosmizse:

1955. május 13-16.: 119 népdal

Kecel:

1946-1979: 14 gyűjtőút (45 személytől [27 férfi – kb. 170 dallam, 18 nő – kb. 340 dallam]), 516 dallam

Kiskunság:

1954-1956: lakodalmi szokásdallamok (MNT III/B kötet)

Fülöpszállás:

1954: Bócsa, Bugac, Kiskunlacháza, Kunszentmiklós, Lajosmizse, Szabadszállás, Izsák (Pest m.)

1955

Orgovány:

1956

Komárom megye:

Kocs, Szőny, Mocs

1954: Néprajzi Múzeum számára szokásgyűjtés

Csallóköz:

Összesen kb. 2000 dallam

1957–1958: 16 község, 69 előadó, 446 dal

Szlovákiai magyar falvak:

1957, 1958, 1962, 1965, 1967: 85 csallóközi falu, 111 éjjeliőrének

Az MNT összesen 37 dallamát közli.

Játékgyűjtés

— 152

„Szomjas-Schiffert György gyűjtése nem tartalmaz nagy mennyiségű játékot, gyűjtéséből mindössze 181 játék ismert. Ezek többsége 154 hangfelvételen maradt ránk 24 írásos feljegyzésként, 3 pedig A Magyar Népzene Tára I. kötetében: azok eredeti támlapjai sajnos nincsenek meg.”⁵⁹ A Dunántúlon 2 településen 4, az északi dialektusterületen 37 településen 134, az Alföldön 10 településen 42 adatot gyűjtött össze. Ezek eszközös, mozgásos, szellemi és párválasztó játékok, mondókák és kiolvasók, köztük számos a különleges, kevésbé gyűjtött egyedi változat.

Táncgyűjtés

Kürti László tanulmányában⁶⁰ részletesen kifejti Szomjas népdalgyűjtés közben végzett táncmegfigyeléseit, -gyűjtéseit, ezek leírását. Főleg a lakodalmi táncokról számol be. „A három [...] településről (Kerekegyháza, Ladánybene és Lajosmizse), az utóbbi évek, valamint Szomjas-Schiffert György 1955-ös kutatásának köszönhetően alakult ki egy hiányos, bár a jelen tanulmány szempontjából hézagpótló kép.”⁶¹

Írásai (válogatás)

1930. Halasi nóták 1853-ból. Népi szövegek – Népdalok I. (Nagy András néhai halasi gazda 1853-ban írt verseskönyvéből.) *Ethnographia*, 41. évf., 200–201.

1958. Csallóközi népzene gyűjtés. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei XIII. Bp., Akadémiai Kiadó, 215–245.

⁵⁹ LÁZÁR Katalin: *Szomjas-Schiffert György, a játékgyűjtő* = „Így él bennem...” i. m. (2013), 75.

⁶⁰ KÜRTI: i. m. (2016).

⁶¹ Uo., 185.

1960–1963. Finnisch-ugrische Herkunft der ungarischen »Regös-Gesänge«. Congressus International Fenno-Urristarum Budapestini Habitus 20–24. IX. 1960. Bp., Akadémiai Kiadó, 1963, 364–396.

1963. Die finnisch-ugrische Abstammung der ungarischen Regös-Gesänge und der Kalewala-Melodien. Musik des Ostens: Sammelbände für historische und vergleichende Forschung 2. Kassel, etc.: Bärenreiter, 126–156.

1965. Der Kalevala-Typ in den gemeinsamen Melodien der finno-ugrischen Völker. Congressus Secundus Internationalis Fenno-Ugristarum Helsinki 23–28. VIII. Pars II, ed. P. Ravila. Helsinki, Societas Fenno-Ugrica. 310–321.

1965. A finnugorság ősi zenéje nyomában. Összehasonlító módszertan. Bp., Magvető.

1966. Les traditions communes des peuples finno-ougriens dans leurs mélodies de danse. Études finno-ougriennes 3, 105–123.

1967. Kalevala, regösének, »pávadallam«. *Ethnographia*, 78. évf., 452–465.

1967. Egy magyar népzene-kutató lappföldi útja. *Élet és Tudomány*, 22. (1967/1. sz.), 1270–1276.

1969. Énekes éjjeliőrök a falu társadalmában. Dallamtörténeti és történeti-néprajzi tanulmány. (Kandidátusi értekezés tézisei.) Bp., MTA Zenetudományi Intézet Könyvtára.

1969. Népzene-gyűjtő utam Lappföldön. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei 26. Bp., Akadémiai Kiadó, 355–373.

1972, 1999. Hajnal vagyon szép piros... Énekes várvirrasztók és óra-kiáltók. Bp., Magvető.

1973. Traditional Singing Style of the Lapps. Yearbook of the International Folk Music Council 5, 51–61.

1974. Verwandte Melodien im ungarischen und im Tschschisch-Mährischen Volksliedschatz. Acta Ethno-graphica 23. (1974/2–4. sz.), 163–208.

1976. A finnugor zene vitája 1–2. Korunk tudománya. Bp., Akadémiai Kiadó.

1978. Az új stílus (rondóforma) kifejlődése a magyar és a cseh-morva népzében. *Ethnographia*, 89. évf., 23–93.

1978. A mester több mint az ezermester. Egy ismeretlen Bartók-levél története. *Tiszatáj*, 32. (1978/5. sz.), 63–68.

1979. Wiederkehrende Liedform in der ungarischen und in der tschechisch-mährischen Volksmusik (»Neuer Stil«). *Studia Musicologica* 21., 113–150.

1981. Rokondallamok a magyar, a cseh és a morva népdalkincsben. *Ethnographia*, 92. (1981/1. sz.), 27–58.

1984. Szomjas-Schiffert György – Csenki Imre: Népdalaink a magyar történelemben. Néprajz mindenkinek 2. Bp., Tankönyvkiadó.

1984. Népdal, népzene. Kecel története és néprajza. Szerk. Bárh János. Kecel, Kecel Nagyközség Tanácsa, 951–1021.

1986. Újabb adatok a magyar és a cseh-morva összehasonlításához. *Ethnographia* (1986/2-4), 310-333.

1987. Mozart és Haydn kapcsolata a cseh-morva népzenevel. Zenetudományi Dolgozatok. Szerk. Berlász Melinda – Domokos Mária. Bp., Zenetudományi Intézet, 143-149.

1994. Hej! Cserényem előtt... Kiskunhalas népdalai. Halasi téka, 14. Kiskunhalas, Thorma János Múzeum.

1996. Lapp sámánok énekes hagyománya. Bp., Akadémiai Kiadó. (Magyarul és angolul.) Bp., Akadémiai Kiadó. ISBN 963-05-6940-X.

2001. Virrasztó (színmű Balassi Bálintról). Bp., Püski.

2006. Régi lakodalmak a Duna-Tisza közén. Bp.-Kiskunhalas, Balassi Kiadó, Thorma János Múzeum – Halasi Múzeum Alapítvány.

2021. Lajosmizsei népdalok és vallásos népénekek. Kürti László – Terék József, Lajosmizsei Helytörténeti és Kulturális Egyesület.

Népzenei témájú, főként monografikus köteteinek vizsgálata

A következőkben Szomjas jelentős népzenei kiadványait és az azokban található, általa gyűjtött népdalok elemzését, összefüggéseit mutatom. Szomjas nem minden esetben rendszerezte zenei szempontok alapján a dalokat és a mutatók is gyakran kimaradtak, ezeket nagyrészt pótlom.

1. Hajnal vagyok szép piros... Énekes várvirrasztók és óraakiáltók (Bp., Magvető Könyvkiadó, 1972, 1999)

Szomjas 1969-ben védte meg kandidátusi értekezését *Énekes éjjeliőrök a falu társadalmában. Dallamtörténeti és történeti-néprajzi tanulmány* címmel. (Kandidátusi értekezés tézisei, Budapest, MTA Zenetudományi Intézet Könyvtára.)

E műfaj kutatásának kevés előzménye van, nem sokan foglalkoztak ezzel a műfajjal. Ezért is olyan nagy a jelentősége Szomjas hatalmas munkájának.

Az *Ethnographia* 1915-ös számában Jakubovich Emil ír a bakternótákról, hajnali énekekről. Ő a „*sümeghy éjjeli örök kiáltásai*”-t közli: „*9 Órai. Az Óra kilenczet ütött már, el jár az üdö és nem vár, Vigyázz Tűzre ne essék kár, mert az javaidból ki zár, az óra 9-et ütött már.*

10 Órai. Hallja minden háznak ura, Tízet ütött már az óra, Vigyázz ember ezen szóra, el még az nyugodalomra, Nincs föl irva homlokodua, mire virradsz föl holnapra, Öröme kelsz-e? a' vagy búra, Imádkozzál: 10 óra.

(11 úgy mint a' Kilenczi.)

1 Órai. Éjfél után ütött egyet, már egy nappal éltünk többet. Várja Isten téré-sünket, hosszabbítja Életünket, megbotsátja bűneinket, Az Óra ütött már egyet.

2 Órai. Éjjél után az Óra kettő, dicsértessék a Teremtő, mit használ a' Város őrző, ha az Isten nem segített, Éjjél után az Óra kettő.

3 Órai. Éjjél után az óra három, hogy többet üssön azt várom, ha alusztok én nem bánom, ha fölkeltek sem sajnálom, Nám én tsak a Várost járom. Majd én is szemem bezárom, Éjjél után az Óra három.

Az 4 Órai. Négy az Óra felkeljete, Álmatokbul serkenjete, Mindjárt Istent Ditsérjete, Szűz Máriát Tiszteljete, Őrző Angyal és több Szentek légyen néktek segítségte, négy az Óra, felkeljete.⁶²

Berze Nagy János vizsgálja a számokat tartalmazó, számokra épülő népköltészeti alkotásokat (katekizmusi ének, különféle mesék, gyermekversek, éjjeliőrkiáltások stb.) a számmissztika szempontjából. „Az éjjeliőr óraütések alkalmával az egyes órák számát mindig kapcsolatba hozza olyan azonos számmal, mely valamely vallásilag vagy erkölcsileg nevezetes személyek vagy dolgok mennyiségét jelenti, így 9 órákor említi, hogy kilencen voltak, akik a háláról nem feledkeztek meg, mi se feledkezzünk meg. 10 órákor Isten 10 parancsára figyelmeztet. 11 órákor emlékeztet a 11. hűnek megmaradt tanítványra, »bár számuk ne apadna tovább«; 12 órákor mondja, hogy ez a szám az idő célja, gondoljunk az örökkévalóságra; egy órákor kiáltja, hogy csak egy a szükséges: a boldog halál; két óra azt jelenti, hogy Isten előtt két út van, »vezessen a legjobbra«; három óra arra tanít, hogy három egyben: »az Krisztus; tiszteljük az Atyát, Fiút és Szentleket«.⁶³

Szomjas kötetét egy évtizeddel előzi meg Domokos Pál Péter tanulmánya,⁶⁴ amely szintén ezt a kérdést járja körül, nemzetközi kitekintésben. Domokos írása bemutatja a hajnalozás népszokását, valamint a belőle alakult lengyel legendát. Aztán elemzi a dallamot, annak párhuzamait, és vizsgálja a szövegeket. A dallamok kapcsán egy másik magyar népszokást is vizsgál, amely valószínűleg egy nyugat-európai hagyományban gyökerezik. Végül a *hajnal* szó eredetét kutatja. A tanulmányra Szomjas is hivatkozik. Később Együd Árpád hívja fel a figyelmet egyfajta számszimbólika jelenlétére a népköltészetben. Megjegyzi, a számoknak nagy jelentősége van más műfajokban is, pl. a gyermeki kiolvasókban, játékdalszövegekben (*Egy, megérett a meggy, kettő, csipkebokor vessző*), de bizonyos ráolvasókban, varázslásokban is.⁶⁵

⁶² JAKUBOVICH Emil: „Éjjeli vigyázók éneke” a XVIII. századból = *Ethnographia*, 1915, 26. évf., 131., https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1915_026/?pg=140&layout=s

⁶³ BERZE Nagy János: A „katekizmusi ének” és a néphagyomány számszimbolikája = *Ethnographia*, 1939, 50. évf., 117., https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1939_050/?pg=124&layout=s

⁶⁴ DOMOKOS Pál Péter: *Hajnal, hajnalóta, hajnalozás (A hajnal szóból lett lengyel legenda)* = *Ethnographia*, 1961, 72. évf., 237-265., https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1961_072/?pg=257&layout=s&query=domokos%20p%C3%A1l%20p%C3%A9ter

⁶⁵ EGYÜD Árpád: *Adatok a láncversek számszimbolikájához (A katekizmusi ének, Kánai menyegző, óra-hirdetés stb.)* = *Somogyi Múzeumok Közleményei* 3., Kaposvár, 1978, 271-310., https://epa.oszk.hu/03600/03629/00003/pdf/EPA03629_somogyi_1978_271-310.pdf

Szomjas kötete rendkívül átfogó, a témát nagy részletességgel járja körül. Az éjjeli vigyázás, őrködés szokása a középkortól közel napjainkig szokásban volt. „A falusi (városi) éjjeliőr feladata viszont a polgári vagyonvédelem a tűzvész (ár-
víz) és tolvajok ellen, míg az őrköltés célja a lakosság megnyugtatása, hogy szemé-
lyi és anyagi biztonságukra éber őr vigyáz, aki este figyelmeztet a jó házigazda
gondosságára, azután pedig időpont-tájékoztatót ad a munka újratekéréséhez.”⁶⁶

Szomjas a Csallóközben végzett kutatást virrasztó énekek tekintetében a Népzene kutató Csoport munkatársaként 1957, 1958, 1962, 1965 és 1967 őszén. 85 csallóközi faluban 111 éjjeliőréneket gyűjtött. Ezen dallamokat lehetőség szerint kottával (vagy ahol ez nem lehetséges, ott ritmuslejegyzéssel) és hozzáfűzött magyarázatokkal közli.

A következő fejezet a várvirrasztókról szól. Ezekről az első, írásban fennmaradt tudósítást Carolus Clusius (1526–1609) németalföldi botanikus írta.⁶⁷ Ezt megerősíti Bél Mátyás feljegyzése. Ezek szerint a hajnal pirkadtával az őrkök ezt kiáltották:

„Hajnal vagyon, szép piros;
hajnal, hajnal vagyon.
Majd megvirrad, hajnal vagyon,
szép piros hajnal.”

A kötet történelmi pontossággal írja le a várvirrasztók történetét, használatuk változásait az évszázadok során. A magyar éjjeliőrök (bakterek) óraverseinek szövegelemzését is elvégzi. Én magam is emlékszem, nagyanyám énekelt ilyeneket nekünk, gyermekkori emlékei közül:

„Nyolcat ütött már az óra
Térjetelek hát nyugovóra...”

Az éjjeliőrversek igen elterjedtek voltak a parasztság körében. Nem volt baj, ha ezeken nevettek, és természetes volt, hogy idővel megszülettek a paródiái is ezeknek a kis költeményeknek:

„Éjfél után óra három
Térgyik elfagyott a lábom.
Szerdahelyre elmenjetelek
Nekem csizmákat vegyetelek!”

⁶⁶ SZOMJAS-SCHIFFERT György: *Hajnal vagyon, szép piros...* Bp., Magvető Könyvkiadó, 1972, 7.

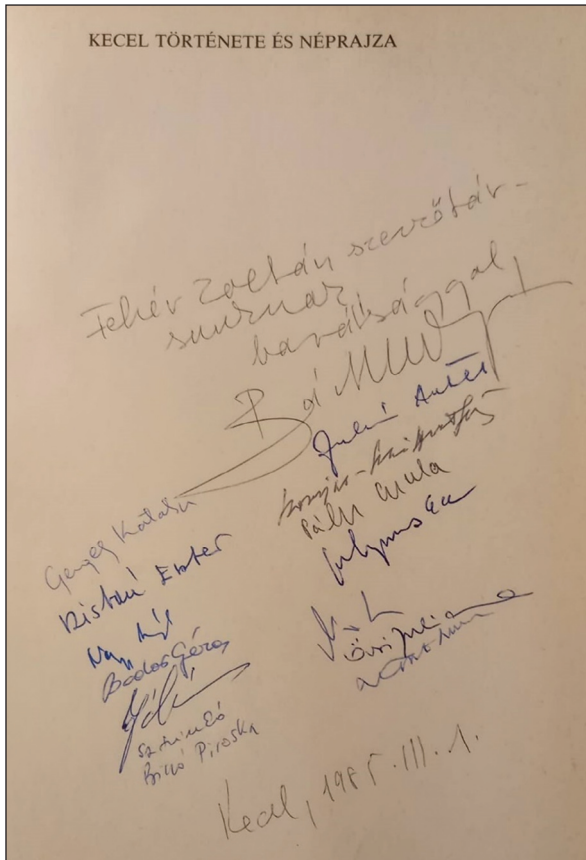
⁶⁷ Uo., 66.

Szomjas német-magyar szöveg-összehasonlítást is végez, és közli a verses dal-
lamok zenei elemzését is. A magyar anyagot mintegy négy főcsoportba sorolja
zenei jegyek alapján. A Csallóköz dallamait is rendezi, itt három főcsoportot ad
meg, majd kitér a környező népek dallamainak bemutatására is.

2. Kecel története és néprajza

(Kiadta Kecel Nagyközség Tanácsa, 1984. Szerkesztette: Bárh János)

E kötetnek szerzője volt édesapám, dr. Fehér Zoltán néprajzkutató is. Tőle tu-
dom, milyen remekül dolgoztak együtt többek között Szomjással, nagyon fontos
küldetésnek tartották ezt a munkát. Tőle őrzöm a hatalmas kötetet, benne a de-
dikálást, többek között Szomjas kézírását is.

Kecel (1970 óta nagyközség, 1993-tól város) Bács-Kiskun megyében található. Lakóinak száma ma körülbelül 8000 fő, a gyűjtés idején valamivel több lehetett. Három tájegység, a Kiskunság, a Bácska és a Kalocsai Sárköz találkozási pontján fekszik. A település első írásos említése a XII. századból maradt fenn. Egy 1198-es oklevél azt írja, hogy pásztornép lakta a pusztát. A tatár és a török pusztítása miatt a település jószerivel elnéptelenedett. Patachich Gábor kalocsai érsek 1734. április 22-én kelt rendelete alapján alapították újra Kecelt. 1882-től a vasút is átment a községen, amelyen a személyszállítás 2007-ben szűnt meg.

„Kecel község Magyarország középső részén, a Duna-Tisza köze nyugati felén, három történeti-néprajzi táj: a Kiskunság, a Bácska és a Kalocsai Sárköz találkozásánál fekszik. Története a Kalocsai Sárközhez kapcsolja. Földrajzi adottságai azonban jórészt a Dél-Kiskunság és az Észak-Bácska homokhátsági tájaihoz köti”⁶⁸ – kezdi bevezetőjét a szerkesztő. A felelős kiadó, a helyi tanácselnök megemlíti, hogy a kötet a község újratelepülésének 250. évfordulójára készült, kimagasló szerzők közreműködésével.⁶⁹

Szomjas tanulmánya félszáz helyben gyűjtött dallam alapján készült, amelyek közül 50-et közöl is.

Nem zenei jegyek alapján, hanem szövegtartalom, illetve funkció alapján rendez, de jegyzetben, illetve hozzáfűzött megjegyzésben gyakran kitér a zenei sajátosságokra. A sorrend: gyermekdal, betlehemes, lakodalmi és párosítódal, pásztor-, betyár-, rabnóta, katonanóta, népének, virrasztóének és sirató. Ezt Szomjas így látja: „minden népdal emberi szükségletek szolgálatában áll, tehát valamiképpen funkcionális még akkor is, ha ez a szerep egyes műfajoknál (pl. lírai daloknál) elhalványul”.⁷⁰

Kecelen még a kötet elkészülte idején, azaz az 1970-es évek vége felé is él a népdal, névnapokon, disznótorokban, lakodalmakon énekeltek őseik dallamait. Az elszakadás, a hagyomány elmúlása éppen csak elkezdődött.

Szomjas 14 gyűjtőutat tett Kecelen 1946 és 1979 között. Ezalatt 45 személytől (27 férfi, 18 nő) 516 dallamot rögzített. Nőktől származik körülbelül 340 dallam, férfiaktól nagyjából 170. A legjobb énekesekhez többször visszatért, ezek a találkozások mindig eredményesek voltak, újabb adatok kerültek elő. A faluban ez időben mintegy 50 cigány család is élt, sajnálatára tőlük nem gyűjtött.

Gyermekdalt egyet közöl, azt a hozzá tartozó játékleírással. Több játékot is elemez, a hozzájuk tartozó dallamokat nem közli. Két *betlehemes* dallam található a kötetben, kiszakítva a teljes előadásból.

⁶⁸ *Kecel története és néprajza*. Szerk. BÁRTH János, Kecel, 1984, 9.

⁶⁹ Uo., 7.

⁷⁰ Uo., 951.

Lakodalmi dal 9, *párosítódal* 3 található meg itt. Érdemes megjegyezni, hogy a lakodalmi szokásokról külön fejezet szól a hatalmas kötetben. (Nagy Varga Vera: *Az emberi élet fordulói*, 8897–941. oldal.) A dalokhoz itt is minden esetben kapunk némi eligazítást.

Pásztornótát ötöt közöl, *betyár-*, illetve *rabnótát* egyet. Ezek a dalok egy kivételével mind a régi réteghez tartoznak, pentaton fordulatokkal és ereszkedő dallamjárással.

Katonadalból 6-ot találunk, ezek egy kivételével új stílusúak.

Külön csoportot képviselnek a *népénekek*. Ötöt találunk itt, a *virrasztóénekekből* szintén ötöt. Találunk még egy rövid *siratót* és egy *siratóparódiát* is.

A *daltanulás és az éneklés alkalmi* című fejezetből megtudjuk, hogy hasonlóan a magyar nyelvterület más helyeihez, itt is a nagymama az elsődleges adatforrás, azaz a dalokat tőle tanulja a gyermek. A közös munkák (kukoricafosztás, aratás stb.), a névnapok, az ünnepek, a disznótorok mind kiváló alkalmi voltak a közös éneklésnek.

Hangszeres zenészek is éltek a községben. A tamburazenekar repertoárját is rögzítette Szomjas, itt nem adja közre. Cigányzenekar is volt, főleg lakodalmakban muzsikáltak. Időnként fúvósokat is hívtak.

Szó esik a tanulmányban az iskolai énekköztetés történetéről, valamint a helyben megjelenő klasszikus zenei eseményekről. Ilyenek a templomi vegyes kar, a fúvós- és kis szimfonikus zenekar, az időnként megtartott műkedvelő előadások, a pávakör és a hangszeroktatás. Szomjasnak nem maradt fenn hangszeres gyűjtése hanghordozón.

A dalokat szöveg-alapú rendszerben, de zenei sajátosságokra is figyelve közli Szomjas. Minden csoporthoz tanulmányt is csatol, amelyben a jellegzetességeket mutatja be. A zenei rend felállításánál még mindig a pályáját meghatározó, írással elején említett Bartók: *A magyar népdal* (1924) című munkáját használja mint példát és támpontot. De figyelemmel van Kodály irodalmi szempontokat is figyelembe vevő írásaira is.⁷¹

Szomjas táblázatba foglalja a dalok zenei jegyeit, sajátos módon, különböző zenei jegyeket számosít. A régi, az új stílusú dalok és a népénekek vizsgálatával foglalkozik, külön táblázatokban. Bartók azt állapította meg, hogy ezen a vidéken, a III., azaz az Alföld dialektusterületen a leggyakoribb főkadencia az 5, itt is hasonló eredmények vannak.⁷²

Mintegy 220 új stílusú dallamot talált itt, amelyeket 152 dallamcsaládba/típusba sorol. A táblázatban a kötetben közölt dalok belső sorainak jellegzetességei alapján figyeli a kadenciák, a típusok, a szótagszámok összefüggéseit.

71 Uo., 1010.

72 Uo., 1013.

A népelemek esetében elsősorban ezek viszonyát vizsgálja a magyar népzene új stílusával. Összegzésül megállapítja, hogy Kecel népdalkultúrája (egy-két különleges dallamtól eltekintve) szépen belesimul tájegysége, az Alföld népdalvilágába, ám a dunántúlihoz hasonló stílusjegyeket is mutat.

7, 20, 7, 7
AP. 2841 j)

8 (1) 63
Kecel (Zsolt-Zsokun)
székelédi Dolné Gubias Kúrtna (70)
Op.: Ernyás Gy. 1959. é. jept.
Lj. Ernyás, 1957. márc.

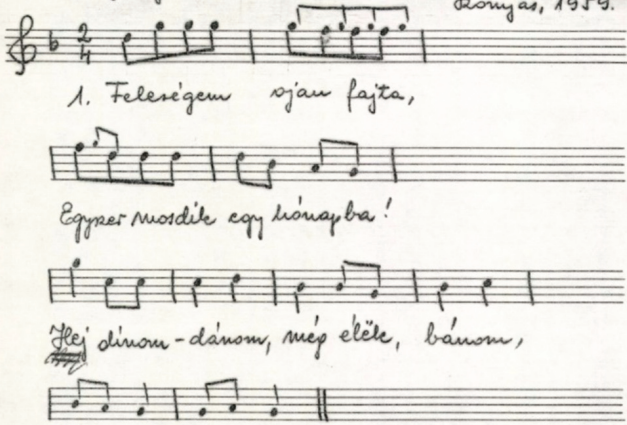
T. g. $\text{♩} = 122^x$

Tiszán i-n-nen, Tiszán túl,
[rit.]
Olt sütit a tatka farkú kis malccal, rövid nyársra, papírral,
Tiszán imen, Tiszán túl,
elvá-rod a babám-túl. T.f.

^x Tép. lastakt (= 115), mert a dal után befűjt „á”-síp a forgatásnál, „é”-nek hangzik. A t.f. a befűjt „á” miatt jelleve.

8, 8, 10, 6
1-8
AP. 2842 e)
Tempo giusto moderato

7 ① 4
Kecel. (Pest)
Szélelédi Pálné
Gubris város (70)
Szonyás, 1959. IX.

1. Feleségem sjan fajta,
Egyes mosdik egy hónapba!
Sej, dinom-dánom, még éllek, bánom,
Hogy megházasodtam.

2. Kutya! mossák el a talat,
harckák söprik ki a házat!
Sej, dinom-dánom, még éllek, bánom,
Hogy megházasodtam!

3. Kényeset is tud az sütni,
ötör - hatzor befűteni!
Sej, dinom-dánom, még éllek, bánom,
Hogy megházasodtam!

L.
98

Re

Keceli dalok megoszlása

Gyermek-dal	Betlehemes	Párosító	Lakodalmi dal	Pásztormóta	Betyármóta	Katonanóták	Népek	Virrasztóénekek	Sirató/sirató-paródia	Régi réteg	Új stílus
1. Lánc, lánc	2. Kék a nadrágom	5. Szabó Böske zöld muskátli	4. Kétyüköm tavali	16. Lóra csikós	21. Eljött már a	22. Csábor körül van kerítve	28. Keljetek fel	33. Rám borult a koporsó	38. Jaj, jaj Istenem	40. Amint mentem	43. De szép hintó
	3. Kéj fel pajtás	6. Sárga csikó	8. Zörög a kocsi	17. Kecskeméti gulyás legény	17. Kecskeméti gulyás	23. Sebesen forog	29. Adjon Isten	34. A halálról, élők	39. Tirolinba köll menni	41. Alj meg magyar	44. Egyél, igyál édes testvér
		7. Hej, kismadár, kismadár	9. Sárga papus	18. Ha fölülök a polgárdi	18. Ha fölülök a polgárdi	24. 1877. évbe	30. Emült az őszentő	35. De szomorú látvány	42. Édesanyám	42. Édesanyám ha megunt	45. Édesanyám, hiba van
			10. Aki szép lányt	19. Örülök, hogy juhásznak	19. Örülök, hogy juhásznak	25. Gözkocsinak nincs en rúója	31. Malasztok edénye	36. Szomorú halotti			46. Úgy akartalak
			11. Este van, este van	20. Zöld erdőben (Endre báró)	20. Zöld erdőben (Endre báró)	26. Károly király	32. Mikor az Urjézus	37. Ma temetőnek szavára			47. Rétest ettem
			12. Az igaz Messiás		12. Az igaz Messiás	27. El kell menni katonának					48. Három kéve leveles nád
			13. Csütörtökön, csütörtöki napon		13. Csütörtökön, csütörtöki napon						49. Édes jó anyám
			14. Minek nekünk ez a pohár		14. Minek nekünk ez a pohár						50. Azt mondják, hogy
			15. Tisza szélén elaludtam		15. Tisza szélén elaludtam						

Keceli dallamok elemzése

Kezdősor	Ambitus	Hangsor	Kadenciák	Szótagszám	Forma	Stílus/típus	Megjegyzés
1. Lánc, lánc	dó-lá	dó-hexachord			ütempáros-szerkezet		
2. Kék a nadrágom	VI-b6	lá-hexachord	VII 4 4	5,6,5,6	ABCD	régi réteg	
3. Keij fel paltás	re-mi'	dór	5 5 5	10,10,10,8	AABBv	régi réteg	
4. Két tyúkom							fédallam
5. Szabó Bőske zöld muskátli	dó-lá	dó-hexachord	1 3 5	9,9,8,9	AA3A3vAV	régi réteg	
6. Sárga csikó	dó-sor	dó-sor	1 5 3	8	ABCD	régi réteg	Debrecebe kéne menni dallamára
7. Hej, kismadár, kismadár	dó-dó	dó-sor	2 5 6	10,8,10,9	ABCD	régi réteg	
8. Zörög a kocsi	lá-ti'	lá-sor fi-vel kéttrentszerű lá-pentaton	9 8 5 5 4	5,5,6,5,5,6	A6B5C5ABC	régi réteg	6-soros szerkezet
9. Sárga papucs	1. fétdallam: dó-sor 2. fétdallam: lá-pentachord	azonos alapú dúr-moll váltás	4 1 B3	8,10,10,8	ABCD	régi réteg	hangnemműtás
10. Aki szép lányt	lá-ti'	lá-sor fi-vel	1 5 6	8	AA5A5vAV	új stílus	
11. Este van, este van	lá-szó'	lá-sor fiveel	1 5 5	6,6,14,6	AA5B(0c)A	új stílus	
12. Az igaz Messiás	dó-dó'	dó-sor	5 5 1	9,9,16,12	AAB(b3bv)C(cc)	régi réteg	Kánai menyegző
13. Csütörtökön, csütörtöki napon	lá-lá'	lá-pentaton	1 5 5	10,11,12,9	AA5A5vA	új stílus	
14. Minek nekünk ez a pohár	szó-lá'	lá-sor fi-vel és fá-vel (+ sz)	1 5 5	13	AA5BA	új stílus	

Kezdőszor	Ambitus	Hangsor	Kadenciák	Szótagszám	Forma	Stílus/típus	Megjegyzés
15. Tisza szélen elaludtam	dó-dó'	dó-sor	15 4	8	AA5BA	új stílus	
16. Lóra csikós	szó-lá	lá-sor fi-vel, fá-val, di-vel, dó-val	7 4 5 VII	6	ABC5DC	régi réteg	
17. Kecskeméti gulyás legény	szó-re'	dó-sor	15 1	8	AA5A5VA	új stílus	
18. Ha fölülök a polgárdi	lá-lá'	lá-sor	8 b3 5	11	ABCD	régi réteg	
19. Őrülök, hogy juhásznak	re-mi'	dór	6 5 2	10	ABCC	régi réteg	
20. Zöld erdőben (Endre báró)	szó-lá'	szó-sor	4 5 4	11	ABCD	régi réteg	
21. Eljött már a	mi-fi	lá-sor + fi	5 2 2	8	ABCD	régi réteg	
22. Csábor körül van kertve	lá-ti'	lá-sor fi-vel, fá-val	15 4	8	AA5A5VA	új stílus	
23. Sebesen forog	lá-lá'	lá-sor	1 1 1	13,13,14,13	AABA	új stílus	
24. 1877. évbe	szó-lá	lá-sor	8 b3 5	11	ABBA	új stílus	
25. Gőzkocsinak nincsen rúdja	szó-szó'	szó-sor	4 5 4	8	ABCD	régi réteg	
26. Károly király	szó-szó'	szó-sor	15 2	11	ABBA	új stílus	
27. El kell menni katonának	dó-mi'	dó-sor	15 8	11	AA5v/A5vVA	új stílus	
28. Keljetek fel	lá-ti'	lá-sor fi-vel, szí-vel	4 5 5	10	ABCD	régi réteg	egyházi népének
29. Adjon Isten	re-ti	dór	1 1 5	8	AABAV	új stílus	
30. Emült az őszendő	lá-lá'	lá-sor	15 5	7	AA5AGA	új stílus	egyházi népének
31. Malasztok edénye	lá-fá	lá-hexachord	2 2 2	6,6,12,5	AABC		Mária-ének
32. Mikor az úrjézus	lá-fá	lá-hexachord	1 1 2	12	AABVV		egyházi népének

Kedzősor	Ambitus	Hangsor	Kadenciák	Szótagszám	Forma	Stílus/típus	Megjegyzés
33. Hám borult a koporsó	dó-lá	dó-hexachord	11 2	13,13,8,11	AABC		virrasztóének
34. A halálról, élők	dó-lá	dó-hexachord	4 2 1	12	ABCD		egyházi népének
35. De szomorú látvány	lá-szó'	lá-sor di-vel, ri-vel, fi-vel	2 2 1	12	AABBV		egyházi népének
36. Szomorú halotti	lá-szó'	lá-sor	1 5 5	10	ABBA	új stílus	egyházi népének
37. Ma temetőnek szavára	ré-dó	dór	4 1 1	8	ABCD		egyházi népének
38. Iaj, iaj istenem						kötetlen szerkezet	sírató
39. Tirolinba köll menni	dó-dó'	dó-sor	5 5 1	7,7,8,7	AABC	régi réteg	síratóparódia
40. Amint mentem	lá-ti'	lá-sor	7 5 b3	8	A5BAC	régi réteg	
41. Alj meg magyar	lá-ti'	lá-sor	7 5 b3	11	ABCD	régi réteg	
42. Édesanyám, ha megint	lá-ti'	lá-sor + fi	5 1 2	11	ABCB	régi réteg	
43. De szép hintó	lá-dó'	lá-sor + di, fi, szí	1 5 b3	10	ABBAV	új stílus	
44. Egyél, igyál édes testvér	szó-lá'	szó-sor	1 5 7	8	A4A5VAVV	új stílus	
45. Édesanyám, hiba van	dó-re'	dó-sor	1 5 5	10	A4A5A5VA	új stílus	
46. Ugy akartalak	szó-szó'	szó-sor	1 5 5	11,11,6,11	A4A5VAVV	új stílus	
47. Rétest ettem	dó-re'	dó-sor	1 5 2	11	ABBA	új stílus	
48. Három keve leveles nád	lá-lá'	lá-sor + fi	1 5 4	8	A4A5A5VA	új stílus	
49. Édes jó anyám							rossz lejegyzés
50. Azt mondják, hogy	dó-re'	dó-sor	1 1 4	8,8,8,10	AABA	új stílus	

3. Népdalaink a magyar történelemben (Tankönyvkiadó, 1984)

A kötetet Csenki Imrével⁷³ közösen írta. Kiadta a Tankönyvkiadó az Anyanyelvi Konferencia és a Hazafiás Népfrejt támogatásával 1984-ben, lényegében Kodály születésének 100. évfordulójára. A válogatás, a szerkesztés, részben a gyűjtés és az összekötő szövegek írása Szomjas munkája, Csenki öt munkatársként jegyzi. A *Néprajz mindenkinek* sorozat (szerkesztő: Balassa Iván) része, bírálta Maróti Gyula⁷⁴. A kötet a magyar nép történetét mutatja be népdalok válogatásával. A 202 dalt szerzőik 11 csoportba sorolták, mindegyikhez néhány oldalas magyarázatot fűzve. A végén Csenki tanácsait olvashatjuk a dalok előadásához, majd következnek a mutatók (kadencia, szótagszám, hangnemek) és a képek. A kis kötet remek korrajz, a kommunista szemléletből való kilépés közeledtének egyik példája Szomjas következetes, politikától mentes gondolkodásmódjával.

A kötet fejezetei:

I. Népvándorlás kori dallamemlékek

A kor tudományos álláspontjának értelmében finn-ugor és török-tatár eredetű dallamokat találunk a fejezetben. Elsősorban regősénekek, gyermekdalok és régi rétegű népdalok találhatóak a fejezetben.

II. Törökvilág Magyarországon

„A népdalnak kétféle, bizonyítható születési módja van: a) az egyéni alkotás és b) a közösségi kimunkálás” – indul a fejezet. Eszerint kerülnek ide Tinódi dalai, majd magyar keservesek. De találunk itt éneket a Cantus Catholiciból és Pálóczi Horváth Ádám gyűjteményéből is.

III. A magyar barokk népzeneje

A fejezet a magyar barokkhoz kapcsolódó népdalokat, a műzenéből a néphez vándorolt formákat mutatja. A Kájoni és a Vietórisz kódex lapjai és más kéziratokban fennmaradt művek, virágénekek, valamint a néhány évtizeddel később megjelenő verbunkos variánsai találhatóak meg itt.

IV. Pásztorok

Nem ritkán találkozunk ebben a fejezetben régi rétegű, gyakran ázsiai eredetű szerkezetekkel. A dalok nagy része Szomjas gyűjtése a Kiskunságból.

V. Bújosóének, betyárnóta, rabnóta

Gazdag, értékes szöveganyag jellemzi ezt a fejezetet. A versszakokat hosszan közli, hisz a dalok mondanivalója itt különösen fontos. Néhány ballada is került a válogatásba. A dalok nagy része a régi réteghez tartozik.

⁷³ 1912–1998, Kóssuth-díjas zeneszerző, karnagy, zenepedagógus, a Magyar Állami Népi Együttes énekkarának alapító karnagya.

⁷⁴ 1912–2004, a Kórusok Országos Tanácsa (KÓTA) alapító főtitkára.

VI. Katonadalok

A katonaság a paraszti élet egyik legnagyobb eseménye. Minden fiatalember sorra kerül, háború idején különösen. Nem véletlen, hogy gazdag, sokszínű dallam- és szövegekincs társul hozzá. A válogatásban a dallamok nagyjából fele az új stílushoz tartozik.

VII. Dudanóták, bordalok, tréfás népdalok

A tréfás hangulatú mulatódalokon túl egy ún. szövegszaporító, láncverses dallam is ide került, az ún. Kitrákoty-mesetípushoz tartozó ének Szomjas Komárom megyei gyűjtéséből: *Én elmentem a vásárra fél pénzzel.*

VIII. Szerelmes dalok

Lényegében ide lehetne sorolni a magyar népzene-kincs nagy részét, hisz szinte minden dalban jelen van a szerelem. A lírai dalok csoportja a leggazdagabb.

IX. Balladaszövegű dalok

Greguss Ágost népszerű kifejezésével jellemzi Szomjas e dalokat: „*a ballada: tragédia dalban elbeszélve*”. A ballada általában szomorú történetet mesél el, ám vannak vígballadánk is, ezekből is találunk néhányat a válogatásban.

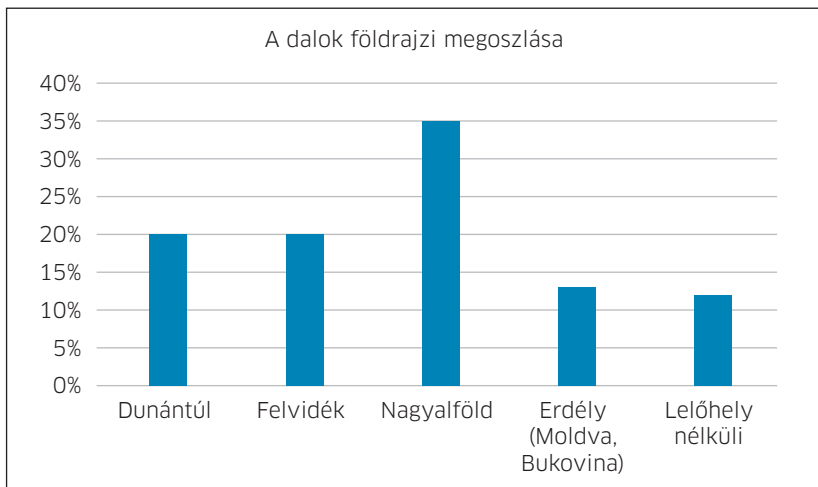
X. Virrasztóénekek

Strófikus egyházi népénekek, amelyek alkalomhoz kötöttek. Ezek a dallamok a XVI. századtól kezdve a nyomtatott énekeskönyvekben maradtak fent.

XI. A szabadság dalai

Ebben a fejezetben a magyar történelem sikeres eseményeit megéneklő, főleg Kossuth-nóták találhatóak.

A kötet dalainak földrajzi eloszlása (a bartóki dialektus területek alapján):

Az erdélyi dalok kevés számát azzal magyarázza, hogy a korábbi nagyobb kiadványok ezekből elég sokat tartalmaztak. Az alföldi dalok magas számát pedig saját lelki kötődésének köszönhetjük.

Szomjas így zárja bevezetőjét: „*Úgy hisszük, hogy kísérlatünket a saját kulturális örökségét szemlélő magyarság figyelmébe ajánlhatjuk.*”

Szomjas sosem hagyja ki saját gyűjtését, illetve gyűjtési tapasztalatát. Gyakran utal a virrasztóénekekre, valamint a cseh–morva párhuzamokra. Kedves gyűjtőhelye, a Kiskunság dallamai is előszeretettel jelennek meg a könyvben.

4. Hej! Cserényem előtt... Kiskunhalas népdalai (Kiskunhalas Önkormányzata, 1994)

168

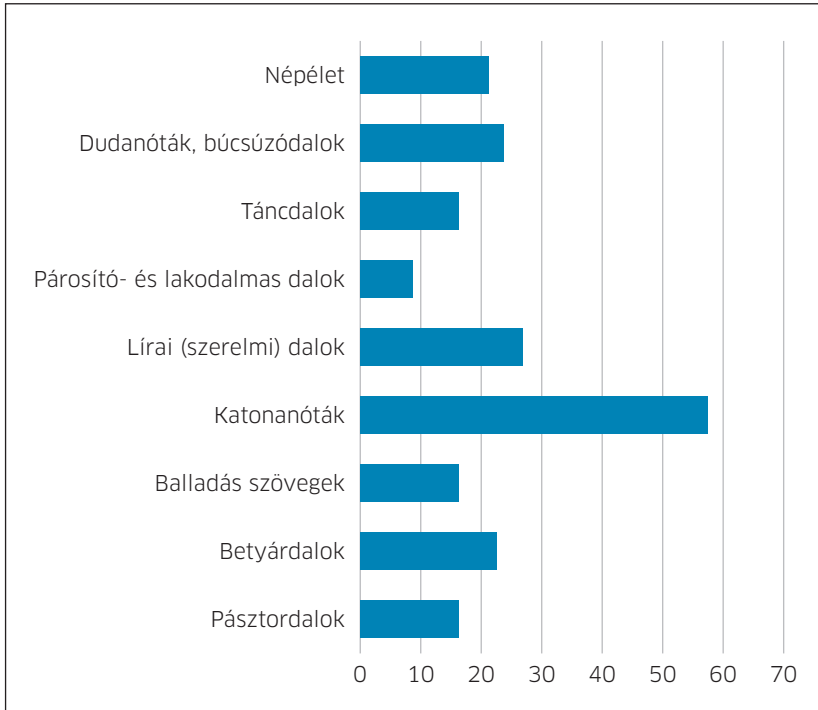
A kötet 200 dallamot tartalmaz. Azért is érdemel nagy figyelmet, mert volt ennek egy elődje: Vargyas Lajos 87+13, azaz 100 halasi népdalt adott közre 1954-ben.⁷⁵ (A +13 dallam a jegyzetekben található, ezek a dalok a törzanyagban található dallamok variánsai.) 1952-ben jelent meg Kodály *A magyar népzene* című tanulmányának példatárral kiegészített kiadása, amely Vargyas Lajos munkája. Erre többször is hivatkozik.

Nézzük először Vargyas kötetét! Az előszóban jelzi a szerző, hogy igen nagy hiányosságok vannak az Alföld népzenei anyagának nem csak kiadásában, de gyűjtésében is. Igaz, hogy az Alföld hamarabb polgárosodott, a régi dallamok hamarabb tűntek el, mint más vidékeken, de ami van, az igen értékes, különösen izgalmas az ide viszonylag hamar betört új stílus.

Maga a gyűjtés 1939-ben történt. Vargyas a Györffy István által szervezett Táj- és Népkutató Intézet halasi kiképzőtáborán vett részt. Itt kapta meg Nagy Czirok László (későbbi kiskunhalasi múzeumigazgató) gyűjtését. Ezt nézte át Vargyas, majd Nagy Czirokkal együtt meglátogatta a legjobb énekeseket, megénekeltette őket. A kötet jelentőségét abban látja szerzője, hogy több olyan dallamot is tartalmaz, amelyeknek nincs másutt variánsa, tehát tipikus alföldinek, halasinak számítanak.

Szomjas Kiskunhalason az 1918-as, mosónőtől végzett gyűjtését leszámítva 1924–1963-ig 9 alkalommal gyűjtött. (Lásd fent!) A felgyűjtött 1311 dalból 200-at közöl a kötetben, szövegük alapján rendezve, a következők szerint:

⁷⁵ VARGYAS Lajos: *Régi népdalok Kiskunhalasról*. Nagy Czirok László és Vargyas Lajos gyűjtéséből közreadja Vargyas Lajos, Zeneműkiadó, 1954.

(Itt már találunk 3 párosítódallamot is.)

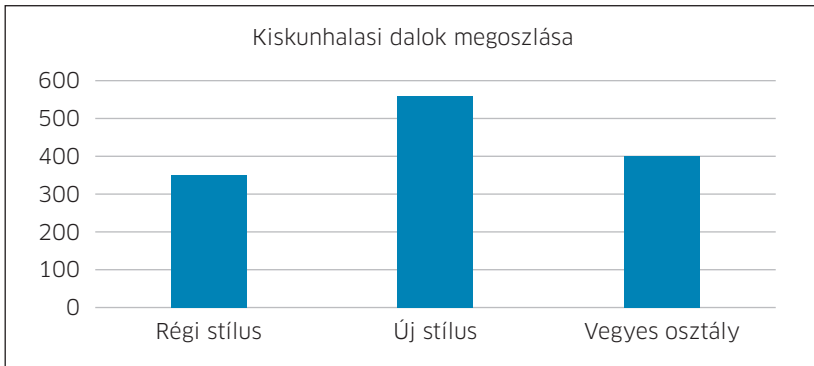
A kötet végén három táblázatot találunk: 1. kadenciarend szótagszámokkal, 2. szótagszámok, 3. hangnemek. Ezek alapján jól átlátható a kötet és a dalok több szempont alapján is kikereshetőek.

A férfi és a női adatközlők és a tőlük felgyűjtött adatok száma:

	Férfi	Nő
Dalszám	813	500

Az énekeseket név szerint felsorolja Szomjas a tőlük gyűjtött dalok számával együtt.

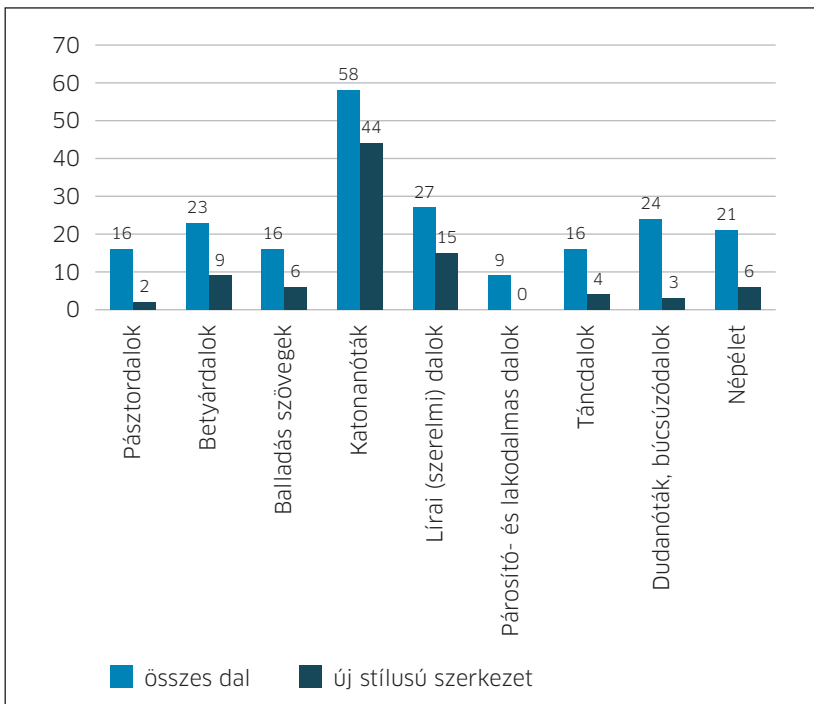
A különféle stílusú dalok megoszlása:

170

A dalok szerkezeti összefüggéseiről is közöl táblázatot.

Az új stílusú szerkezetet mutató dalok aránya az egyes dalcsoportokban:

Ezek az adatok azt bizonyítják, hogy viszonylag sok a régi stílusú, valamint a C osztályba tartozó dallam Kiskunhalason. Ám ez nem biztos, hogy így van. Szomjas sok műdaljellegű, műdalos hatást mutató dallamot is lejegyzett, illetve akad a kötetben rosszul leírt dallam is. Ezzel együtt az átlag az Alföldön máshol található eredményekkel, számadatokkal nagyjából megegyezik (például feltűnően magas az új stílusú dalok aránya a katonadalok között, ám alacsony a pásztordaloknál).

Szó esik a helybéli parasztzenekarokról, majd az egyes fejezeteket taglalja zenei és szövegi szempontok alapján. Közli egyik legjelentősebb, legjobb adatközlője, Orbán Károly életrajzát is.

Érdemes megjegyezni, hogy 2005-ben Kiskunhalasról egy nagy terjedelmű helytörténeti kiadvány készült,⁷⁶ amelyben *Az esztendő szokásai Kiskunhalason 1850-1950* címmel Bakó Terézia és Bakó Katalin tanulmánya olvasható kották nélkül, csak a szövegekre hagyatkozva. A szerzők megjegyzik, hogy munkájuk „korántsem teljes és végleges, hiszen az anyag feldolgozása során újabb kérdések, lehetőségek adódtak a témával és a korról kapcsolatban”.⁷⁷

12, 8, 8, 8 8 (4) 5

AP. 1524 c Kiskunhalas (Pest-m.)

T. quinta $\downarrow = 94 < 116$ Vincse Lajo (65) volt parasztkaróca

$\downarrow = 94$ Gy.: Károly G. 1955... felt. Kertész

Gy.: 1958 gim. Kertész G. 1975 írt.

1. Két fiya van, két fiya van a kóróméred,
Kerek ajja a pindórtéred,
Csivirintem, csivirintem,

2. Két néle van, két néle van a székánál,
Póty zava a pindórtéred,
Mind a fekete békényéred.

Majd a jegyre be-rintem.

Lehet-e Vincse Lajo tetraöntéses, Kiskunhalas?

⁷⁶ Kiskunhalas története. Tanulmányok Kiskunhalasról a 19. század közepétől a 20. század közepéig. I-IV. kötet. Szerk. Ó. KOVÁCS József, SZAKÁL Aurél, Kiskunhalas, 2005.

⁷⁷ Uo., III. kötet, 694.

8 7 5 63

AP. 1523 K., Kiskunhalas (Part. 7)
Hírcse Károly (68) volt parancsnoka
 89. Kompart. 9. 1955 - - fel. kották 9-vel
 1956 jún.
 Laj. Lajos, 1957 ápr.

Prod. Mtk. d=48, 136

1. *1. helyig várand kármarskán,*
meg a német nem tánt marsekán.
Ha a német marsekén tánt, n-
Nem várand meg kármarskán.

2. *Próbára az határozó arányát,*
Nő Békítette mind igy kútyát;
Békítettek engém más is,
Nácoknál nek várandál is.

„Avalton hírcse Károly határozó ére, Kiskunhalas”
 Az „c”-típ a fogadásnál megdrom „k”;
 kímelt a Békítettekkel állítólag!

A kották forrása: <https://zti.hungaricana.hu>

5. Lajozmizsei népdalok és vallásos népelemek (Kürti László – Terék József, Lajozmizsei Helytörténeti és Kulturális Egyesület, 2021)

Ezt a kötetet magam lektoráltam, és előszót is írtam hozzá. A könyv tisztelgés Szomjas életműve előtt, egyben adósságtörlesztés, azaz korábbi gyűjtésének közreadása. A zenei rész Terék József népzene gyűjtő, a néprajzi és helytörténeti elemzés Kürti László néprajzkutató munkája.

Lektorai előszó. Írta: Fehér Anikó.

„Szomjas Schiffert György valóban [...] a népzene kutatás egyik méltatlanul elfeledett alakja. Szándékosan nem magyar népzene kutatást írtam, hiszen munkássága az országhatárokat bőven átlépte.

Eredeti végzettségét illetően jogász volt, majd könyvtáros lett, később miniszteri titkár. Mindeközben folyamatosan képezte a hangját, énekórákat vett. 1949-ben egy koncepciós perben »feljelentés elmulasztása« miatt börtönbüntetésre ítélték, ahonnan 1953-ban szabadult. Csak négy évtized múltán rehabilitálták. Kodály támogatásával bekerült az éppen akkor alakult Népzene kutató Csoporthoz, ahon-

nan 1975-ben csoportvezetőként ment nyugdíjba. 1969-ben a népzene tudomány kandidátusa, 1998-ban a MTA doktora lett.

Csak a Kiskunságban mintegy 3500 dallamot gyűjtött, a Csallóközben 2000-et, még más helyeken közel 300-at. Lappföldre a MTA támogatásával érkezett 1966-ban, ahol sámaniénekeket kutatott, de foglalkozott a magyar népzene jellegzetes stílusainak különbözőségeivel is. Finnországi kutatásának eredményei csak 1996-ban jelentek meg.

Hajnal vagyon, szép piros... címmel adták ki egyedülálló munkáját, amely ének-svirrasztókat és órákiáltók énekeit tartalmazza magyarázatokkal együtt.

Kutatásai mellett szívesen foglalkozott zeneszerzéssel, műveit örömmel játszották külföldi országokban is. Jó kedvvel sakkozott, kedves, tájékozott és másokat szívesen tanító ember volt.

Két verseskötete is megjelent. Színműve, a Virrasztó életében (Balassi Bálint életéről szól), válogatott verseit tartalmazó Káprázat című köteté csak halála után egy évvel látott napvilágot. Verseinek zeneiségét Weöres Sándor műveire hasonlítják.

Én magam a 80-as években találkoztam vele, amikor interjút készítettem vele. Mondanivalójába beleszötte a számi jojkahagyomány néhány jellegzetes dallamát, hatalmas hangján be is mutatta ezeket. Feleségével együtt nagyon kedvesen fogadtak, Szomjas-Schiffert tanár úr örömmel és jókedvűen mesélt.

A kitűnő tudós és művész több figyelmet és elismerést érdemelne. Ezek miatt tartom nagyszerű és hiánypótló dolognak azt, hogy e kitűnő tudós ránk maradt gyűjteményének egy része most napvilágra került. A Lajosmizsén talált dalait tartja kezében az olvasó két kitűnő tudós kalauzolásával. Ahogyan a kötet céljai között olvashatjuk: elsődlegesen a fiataloknak, az iskolásoknak szól, hogy ne feledjék eleik dalait, egészen pontosan azt, ők maguk honnan is jöttek..."

Lajosmizse település 1993 óta városi ranggal büszkélkedik. Az ország közepén fekszik, Bács-Kiskun megyéhez tartozik.

Szomjast a gyűjtőutakon 1955-ben Tóth József esperes segítette, aki az idősebb emberekhez irányította a kutatót. Ám csak a központban lakókhöz jutott el, a tanyavilágban élőket nem látogatta meg.⁷⁸

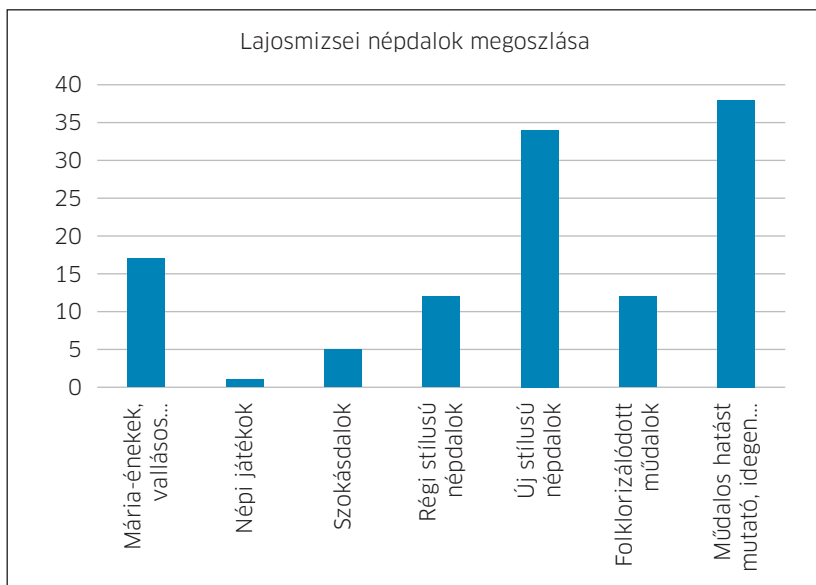
Adatközlői az 1955-ös adatok szerint:

- Almássy Péterné Almássy Rozália (38 éves)
- Csordás Pálné (60 éves)
- Csordás László (90 éves)
- Fejes Péter (75 éves)

⁷⁸ KÜRTI László: Lajosmizse zenekultúrája Szomjas-Schiffert György gyűjtése tükrében = KÜRTI László - TERÉK József: Lajosmizsei népdalok és vallásos népelemek. Szomjas-Schiffert György gyűjtése 1955-ből. Lajosmizse, Lajosmizsei Helytörténeti és Kulturális Egyesület, 2021, 14.

- Gajdácsi István (78 éves)
- Kupa Varga István (80 éves)
- Nagy Erzsébet (56 éves)
- Pesti Vendel (62 éves)
- Skultéty Vendel (63 éves)
- Tarnóczy Antalné Nagykéri Mária (76 éves)
- özv. Varga Istvánné Szalóki Terézia (68 éves)

A kötet felépítése:

A táblázat azt az eredményt mutatja, amit szinte minden alföldi faluban megtalálunk, ha keresnénk: magas az új stílusú dalok száma és még ennél is magasabb a műdalos hatást mutató, illetve a folklorizálódott műdalok száma. Különleges, de ez nyilván a gyűjtő érdeklődésének köszönhető, hogy viszonylag sok az egyházi kötődésű dal, a templomban vagy paraliturgikus eseményeken használt dallam. A gyermekjátékok alacsony száma a nem teljes körű kikérdezés következménye lehet. A régi és az új stílus aránya az országos átlagot mutatja. A szerzők a kötetet monográfiának szánják, ezért kapott helyet benne a nagyszámú műdalos, folklorizálódott, idegen eredetű dallam.

A kötet dalainak elemzése:

Sorszám	Kézdősor	Típus/stílus	Szerkezet	Szótagszám	Kadenciák	Hangnem	Ambitus	Előadásmód	ZTI AP
1	Mária, Mária	Vallási ének	ABCD	6,6,6,9	5 4 3	dúr	1-6	Rubato	ZTI AP 01544e
2	Ítt van már a szent hely	Vallási ének	ABCD	6	V 2 1	moll	V-6	Parlando	ZTI AP 01548b
3	Ó, Mária, nyugszik a nap	Vallási ének	AABC	8	3 3 2	dúr	1-6	Rubato	ZTI AP 01545g
4	Szív és lélek zeng, égi dalt	Vallási ének	AABBV	8	1 1 2	dúr	V-4	Parlando	ZTI AP 01544d
4	Szív és lélek zeng, égi dalt	Vallási ének	AABBV	8	1 1 2	dúr	V-5	Parlando	ZTI AP 01546c
5	Bevégeztük imáinkat	Vallási ének	A545AVAV	8,8,7,7	5 5 1	dúr (mixolid)	1-9	Allacoreale	ZTI AP 01545c, 48e
6	Igy fizet a földi világ	Vallási ének	ABCD	8	2 1 2	moll	7b-5	Rubato	ZTI AP 01548c
7	Dicsértések édes Jézusunk	Vallási ének	AABBV	9	2 2 2	dúr	1-6	Parlando	ZTI AP 01546e
8	Az ékes nap, ime, lenyugodott	Vallási ének	AABBV	10	2 2 3	dúr	1-6	Rubato	ZTI AP 01545f
9	Előttünk tündöklék Jézus keresztje	Vallási ének	AABC	11,11,8,8	1 1 b3	moll (frig)	1-7	Allacoreale	ZTI AP 01545d
10	Könnyezve tekintünk a magas égre	Vallási ének	AABC	11,11,8,8	1 1 b3	moll (mixolid)	1-7	Rubato	ZTI AP 01548d
11	Iertek vig örömmel Szűz Máriához	Vallási ének	AABBV	11,11,10,10	VV 2	dúr	V-5	Tempoglusto	ZTI AP 01545b
12	Áldj meg minket, Anyánk	Vallási ének	AABGB	12,12,10,8,10	2 2 1 1	moll	1-7	Rubato	ZTI AP 01546a
13	Isten hozzád Anyánk, már teled búcsúzunk	Vallási ének	AABC	12	VV 2	dúr	1-8	Tempoglusto	ZTI AP 01546d
14	Előtt a szép kikelet, nyílik a virág	Vallási ének	AABA	12	1 1 b3	moll	V-5	Rubato	kézirat
15	Elkészült a szép koszorú, öt fehér rózsza	Vallási ének	ABAVB	13,13,21,13	5 1 5	moll	V-6	Rubato	ZTI AP 01545a
16	Zengien szívünk méltó halálát	Vallási ének	ABCDE	8-8,7,7,8-8,6-7,7	3 5 2 5	dúr	1-6	Parlando	ZTI AP 01545e
17	Mária, Szüzenyám, te légy én patrónám	Vallási ének	AAVBC	12+10,12+10,8+12,10	1 1 1	moll	V-5	Rubato	ZTI AP 01544f
18	Szeles árok, keskeny gát	játék	AABC	7	1 1 5	dúr	1-7	Tempoglusto	ZTI AP 01544e

Sorszám	Kezdősor	Típus/stílus	Szerkezet	Szótagszám	Kadenciák	Hangnem	Ambitus	Előadásmód	ZTI AP
19	Csordapásztorok	Beteihemes	ABCD	5,6,5,6	VII 4 b3	moll	VII-7	Tempoglusto	kézirat
20	Hej, vig juhásozok, csorfiások	Beteihemes	ABCD	8	13 3	dúr	I-6	Tempoglusto	ZTI AP 01541j
20	Elkomdultak a harangok	Vallási ének	ABCD	8	13 3	dúr	I-6	Tempoglusto	ZTI AP 01545h
21	Mária, Mária szent teste	Beteihemes	AABA	9,9,9+6,9	11 5	dúr	VI-6	Tempoglusto	kézirat
22	Hallod-e te bojtár, ugorj talpadra	Beteihemes	AAB	11,10,16	4 4 1	dúr (mixolid)	I-6	Tempoglusto	ZTI AP 01546b1
23	Szessetek, pásztorok, repüljétek angyalok	Beteihemes	AABCBC	7,6,7,6,7	3,3,5,11,5	dúr	3-8	Tempoglusto	ZTI AP 01546b2
24	Csak azért szeretem	Régi stílus	ABCD	6	8 5 6	moll	I-9	Tempoglusto	kézirat
25	Lóra, csikós, lóra	Régi stílus	ABCD	6	5 4 5 V	moll	V-9	Rubato	kézirat
26	Hej, Budavár, Budavár	Régi stílus	ABCCv	7	4 1 4	moll	I-8	Tempoglusto	kézirat
27	Tejes uram, szépen kérem	Régi stílus	A5B5AVB	8	7 5 b3	moll	I-9	Rubato	kézirat
28	Tizenkettő, tizenhárom, tizennégy	Régi stílus	ABCD	11	7 5 b3	moll	I-9	Tempoglusto	ZTI AP 01548a
29	Elvitte a víz a szappant	Régi stílus	AABC	8,8,9+6,4	5 5 b3	moll	I-8	Tempoglusto	ZTI AP 01542c
30	Hármattojt a fürjecske, fürj, fürj, fürjember	Régi stílus	AABVv	13,13,12,12	11 5	dúr	I-6	Tempoglusto	ZTI AP 01543h
31	Haragoznak délre	Régi stílus	ABBC	6	5 5 5	dúr	I-9	Rubato	kézirat
32	Piros kukoricaszár	Régi stílus	ABCD	7,11,7,11	5 5 2	dúr (mixolid)	I-8	Tempoglusto	ZTI AP 01546f
33	Réztöpsibe süli a málé	Régi stílus	ABCD	8	5 5 1	dúr	I-10	Tempoglusto	kézirat
34	Fener Laci lovat lopott	Régi stílus	ABCD	8	4 5 4	dúr (mixolid)	I-8	Rubato	kézirat
34	Ismeretlen cím	Régi stílus	ABCD	8	4 5 4	dúr (mixolid)	I-8	Parlando	kézirat
35	Falu végén van egy magas nagy nyárfa	Régi stílus	ABCD	11	5 5 5	dúr (mixolid)	I-9	Moderato	kézirat

Sorszám	Kézfősr	Típus/stílus	Szerkezet	Szótagszám	Kadenciák	Hangnem	Ambitus	Előadásmód	ZTI AP
35	Falu végén egy nagy nyárfa magába	Régi stílus	ABCD	11	4 1 5	dúr (mixolid)	1-8	Rubato	kézirat
36	Putriha' lakik a Sári	Új stílus	AA5A5A	8,9,8,8	1 5 4	moll	1-9	Tempogiusto	ZTI AP 01547j
37	Előött a kutam génje	Új stílus	AA5BA	8	1 5 4	moll	1-9	Tempogiusto	kézirat
38	Kukorica édes malé	Új stílus	AA5BA	8	1 5 1	dúr	1-10	Tempogiusto	ZTI AP 01547d
39	Sej, haj, feleségem, Sára	Új stílus	ABBVA	8,12,10+10,8	1 5 3	dúr	1-9	Tempogiusto	ZTI AP 01547b
40	Luкас az istálló m teteje	Új stílus	AA5A5VA	9,9,11,9	1 5 5	moll (dór)	1-9	Tempogiusto	ZTI AP 01547h
41	Akkor szép az erdő, mikor zöld	Új stílus	AA5BA	9,9,11,9	1 5 4	moll	1-9	Tempogiusto	kézirat
42	Lement a nap a maga járásán	Új stílus	ABBVA	10	1 5 b3	moll	1-10	Rubato	ZTI AP 01544b
43	Zöld zsalugáteres az ablakom	Új stílus	AA5A5VA	10,10,13,11	1 5 5	dúr	1-8	Tempogiusto	ZTI AP 01542b
44	Hol jártál te kislány ilyen korán	Új stílus	AA5BAV	10,10,10,12	1 5 2	dúr	1-9	Tempogiusto	ZTI AP 01541g
44	Kiöntött a Tisza a partjára	Új stílus	AA5BAV	10,10,10,12	1 5 2	dúr	1-9	Tempogiusto	ZTI AP 01547e
45	Körves- körül borus az ég alja	Új stílus	ABBA	10,10,12,10	1 5 2	dúr	1-8	Tempogiusto	ZTI AP 01547f
46	Hornyak Maris piros pántlikája	Új stílus	AABVA	10	1 1 5	dúr	1-9	Tempogiusto	kézirat
47	Szépén úszik a vadkacsa a vizen	Új stílus	ABBA	11,10,10,11	1 5 4	moll	1-8	Tempogiusto	kézirat
48	Szerbusz, lányok, isten veletek	Új stílus	ABBVA	9,11,11,11	1 5 5	moll	1-9	Tempogiusto	kézirat
48	Kocsmárosné lánya tyúkot ütett	Új stílus	ABBVA	11,11,16,11	1 5 5	moll	1-9	Tempogiusto	ZTI AP 01543m
49	Kilencet ütött az óra, este van	Új stílus	ABBVA	11,11,8,11	1 4 8	moll	1-11	Tempogiusto	kézirat
50	Beteg vagyok, nem gyógyulok meg soha	Új stílus	AA5A5VA	11	1 5 7	moll	1-11	Moderato	kézirat
51	Megy a kocsi, porol az út utána	Új stílus	ABBVA	11,11,13,11	1 5 7	moll	1-9	Tempogiusto	kézirat

Sorszám	Kezdőszó	Típus/stílus	Szerkezet	Szótagszám	Kadenciák	Hangnem	Ambitus	Előadásmód	ZTI/AP
52	Árva vagyok, de nem igazí árva	Új stílus	ABBVAV	11,15,15,13	1 5 5	moll	1-9	Tempoglusto	kézírat
53	Antikrisztus evitt engem a bába	Új stílus	ABBA	11	1 5 2	dúr	1-8	Tempoglusto	kézírat
54	Két fa közül kisütött a holdniág	Új stílus	ABBVA	11	1 5 2	dúr	1-9	Tempoglusto	kézírat
55	Énfőttem hiába dörög az ég	Új stílus	ABBVA	11,11,14,11	1 2 V	dúr	V-6	Tempoglusto	ZTI AP 01546g
56	A babám kapuja sárgára van festve	Új stílus	AA5BA	12,12,12+6,12	1 5 3	dúr	V-9	Tempoglusto	ZTI AP 01543a
57	Kihajtom az ökröm a virágos rétre	Új stílus	AA5BA	12,13,8+8,13	1 5 2	dúr	1-9	Tempoglusto	kézírat
58	Udvarim, udvarim, szép kerek udvarim	Új stílus	ABBA	12	1 5 8	moll (dór)	1-8	Tempoglusto	kézírat
59	Elzalaadt a kemence tele pogócsával	Új stílus	AA5BA	13,13,11,13	1 5 5	dúr	1-8	Tempoglusto	kézírat
60	Kerek a káposzta, csipkés a levele	Új stílus	AABAV	12,12,14,17	1 1 8	dúr	1-10	Tempoglusto	kézírat
61	Ihajlla, ezt a kislányt nem az anyja nevelte	Új stílus	AA5BA	14,14,16,14	1 5 5	dúr	1-9	Tempoglusto	ZTI AP 01543c
62	Megérett a piros alma, le kellene szedni	Új stílus	ABBVAV	14,14,16,16	1 5 8	dúr	1-10	Tempoglusto	ZTI AP 01547f
63	Csak titokba', csak titokba'	Új stílus	AABA	15	1 1 5	dúr (mixolid)	1-9	Parlando	kézírat
64	Keresik a, keresik a keresztelő levelemet	Új stílus	AABA	16,16,13,16	1 1 5	dúr (mixolid)	1-9	Tempoglusto	ZTI AP 01547g
65	Hazunk előtt, kedves édesanyám	Új stílus	AABA	17,17,13,17	1 1 5	moll	1-10	Tempoglusto	kézírat
66	Ha felülök, csuha), ha felülök	Új stílus	AABA	17,17,19,17	1 1 5	dúr (mixolid)	1-8	Tempoglusto	kézírat
67	Verje meg az Isten, verje meg az Isten	Új stílus	AA5BA	18,18,14,19	1 5 6	moll (dór)	1-8	Tempoglusto	ZTI AP 01547c
68	Diófából van a, diófából van	Új stílus	AABA	19,19,10,19	1 1 3	dúr	V-6	Tempoglusto	kézírat
69	Harmat rikkantott már	Új stílus	AA5BA	21,21,10,21	1 5 1	moll	1-10	Tempoglusto	kézírat
70	Árok, árok, de mely árok	Folklorizálódott műdal	ABCDE	8, 12,10+10,3+3	1 5 1	moll	V-9	Tempoglusto	ZTI AP 01542h

Sorszám	Kézdősor	Típus/stílus	Szerkezet	Szótagszám	Kadenciák	Hangnem	Ambitus	Előadásmód	ZTI AP
71	Megfújják már a trombitát	Folklorizálódott műdal	A45BA	8,8,14,8	15 2	moll	1-9	Tempogiusto	kézirat
72	Lányok, lányok, mit csináltok	Folklorizálódott műdal	ABCD	8	8 1 b3	moll	1-9	Tempogiusto	ZTI AP 01542o
73	Megszólt a harmincnyolcas banda	Folklorizálódott műdal	ABCD	10	15 8	moll	1-9	Tempogiusto	kézirat
73	Szépén szól a harmincnyolcas banda	Folklorizálódott műdal	AAVBC	10	b3 5 8	moll	1-9	Tempogiusto	ZTI AP 01542l
74	Asszony, asszony, szeresd az uradat	Folklorizálódott műdal	ABCD	10;10;8;11	b3 1 1	moll	1-8	Tempogiusto	ZTI AP 01543l
75	lyvóka, pityvóka, rípyvóka	Folklorizálódott műdal	A45BA	10;10;21;10	15 2	dúr	1-9	Tempogiusto	kézirat
76	Este van, csillag ragyog az égen	Folklorizálódott műdal	A45BA	10;10;9;10	15 2	dúr	1-10	Tempogiusto	ZTI AP 01542i
77	Bújdosik a kisangyalom valahol	Folklorizálódott műdal	ABAVB	11	3 1 3	dúr	V-5	Rubato	kézirat
78	Ha kimegyek a temető mély árkába	Folklorizálódott műdal	A45BA	12	15 2	dúr	1-10	Rubato	kézirat
79	Haragszik a pusztabíró, becsületem bántja	Folklorizálódott műdal	AABAV	14	11 3	dúr	V-6	Tempogiusto	kézirat
80	Barna kislány az ő ágját magasra vetette	Folklorizálódott műdal	AABA	14	11 2	dúr	V-6	Tempogiusto	ZTI AP 01542n
81	Rígó, rigó, sárgarigó, most hullajtja a tollát	Folklorizálódott műdal	AABAV	15;15;16;15	11 5	moll	1-8	Tempogiusto	kézirat
82	Jó bor, jó egészség	Műdalos hatású	ABCD	6,6,6+6,6	12 V	dúr	V-6	Tempogiusto	kézirat
83	Pünkösöd napján születtem	Műdalos hatású	AABAV	7;1,8,8	11 b3	moll	VII#-6	Tempogiusto	ZTI AP 01541d
84	A kaszánya kapuba	Műdalos hatású	AABCDE	7,7,7,8,7	11 b3 5 5	moll	1-10	Tempogiusto	kézirat
85	Fagygyertyvát égetek én	Műdalos hatású	ABCD	8,8,9+5,9	7 b3 5	moll	1-9	Tempogiusto	kézirat
86	Erre, jerre, mos' ment erre	Műdalos hatású	A45BAV	8	14 8	moll	1-10	Tempogiusto	kézirat
87	Állj be Berci katonának	Műdalos hatású	ABCD	8	15 5	moll	1-8	Tempogiusto	kézirat
88	Nét malomra tartok számot	Műdalos hatású	AABAV	8,8;10;10	VV 5	moll	V-7	Tempogiusto	ZTI AP 01543j

Sorszám	Kezdőszó	Típus/stílus	Szerkezet	Szótagszám	Kadenciák	Hangnem	Ambitus	Előadásmód	ZTI AP
89	Elmehetsz már házam előtt	Műdalos hatású	ABBC	8	9 11	moll	1-9	Rubato	ZTI AP 01542f
90	A rétalji faluvágen	Műdalos hatású	AA5BAV	8,8,14,10	15 7b	dúr	1-10	Tempogiuusto	ZTI AP 01542j
91	Pesten jártam iskolába	Műdalos hatású	ABCD	8,3,8,5	5 8 5	dúr	1-8	Tempogiuusto	ZTI AP 01544c
92	Túr a disznó, tūr a mocsárszélen	Műdalos hatású	ABBVA	10	15 1	moll	1-8	Tempogiuusto	kézirat
93	Házunk előtt folyik el az árok	Műdalos hatású	ABC	10	8 4	moll	1-9	Tempogiuusto	kézirat
94	Hoi jártál te rózsám, ilyen korán	Műdalos hatású	ABCD	10,10,6+6,4	1 b3 5	moll	1-8	Tempogiuusto	kézirat
95	Egy almafa pirrossal virágzik	Műdalos hatású	AABC	10	VVV	dúr	V-6	Tempogiuusto	kézirat
96	Leégett a csiri-biri csárda	Műdalos hatású	AA5A5VB	10	15 5	dúr	1-9	Tempogiuusto	ZTI AP 01542e
97	Házunk előtt folyik el egy halastó	Műdalos hatású	AABC	11	11 b3	moll	1-8	Tempogiuusto	kézirat
98	Kimentem én a szőlőbe, haj, haj, haj	Műdalos hatású	ABBVA	11,11,16,11	15 1	moll	1-9	Tempogiuusto	ZTI AP 01542a
99	Lapán földbe tiszta buzátvettem	Műdalos hatású	AAVBA	11	1 b3 5	moll	#VII-8	Parlando	kézirat
100	Kutya világ, mikor érem végeket	Műdalos hatású	ABAVB	11	5 1 5	moll	1-9	Parlando	kézirat
100	Tisza szélén fészket rakott a ruca	Műdalos hatású	ABAVB	11	5 1 5	moll	1-9	Tempogiuusto	kézirat
101	Esik eső, szép csendesen cseperész	Műdalos hatású	ABCD	11	b3 5 5	moll	1-10	Rubato	kézirat
102	Sárga csizmám a köpéstől de fényes	Műdalos hatású	ABBC	11	15 5	moll	1-11	Tempogiuusto	ZTI AP 01541j
103	Ha meghalok, széles úton vigyetek	Műdalos hatású	ABBVA	11	13 5	dúr	1-11	Rubato	ZTI AP 01543g
104	Emnek a kisfánynak picit füle van	Műdalos hatású	ABCD	11,11,9,13	8 5 6	dúr	1-10	Tempogiuusto	ZTI AP 01542d
105	Sebesen folyik a Tiszának vize	Műdalos hatású	AABC	11,11,7+1,5+7	VVV	dúr	V-4	Tempogiuusto	ZTI AP 01543e
106	Elmennek én tehozzátok egy este	Műdalos hatású	ABCD	11,11,8-8,9	7 5 6	dúr	1-9	Tempogiuusto	kézirat

Sorszám	Kézdfősr	Tipus/stílus	Szerkezet	Szótagszám	Kadenciák	Hangnem	Ambitus	Előadásmód	ZTI AP
106	Elmennék én tihozátok egy este	Műdalos hatású	ABCD	11,11,8-8,9	7-5-6	dúr	I-9	Tempoglusto	ZTI AP 01541h
107	Sárgarépát nem jó dombra ültetni	Műdalos hatású	ABBVA	11,11,15,11	1-2-4	dúr	VI-6	Tempoglusto	ZTI AP 01543j
108	Tizenkettő, tizenhárom, tizennégy	Műdalos hatású	ABCD	11	VIVVI	dúr	V-5	Tempoglusto	ZTI AP 01542k
109	Budapestről kiindult a gőzhajó	Műdalos hatású	ABCB	11	2-1-2	dúr	V-6	Moderato	kézirat
110	Alacsony a szénabaglya teteje	Műdalos hatású	AABAV	11,11,15,19	VV-5	dúr	V-6	Tempoglusto	ZTI AP 01543d
111	Azt mondják, nem a'nnak	Műdalos hatású	ABCDE	12,12,12,6,7	1 b3 b3 1	moll	I-8	Tempoglusto	kézirat
111	Azt mondják, nem a'nnak	Műdalos hatású	ABCD	12,12,12,6	1 b3 b3	moll	I-6	Moderato	ZTI AP 01541f
112	Kimentem én a szőlőbe, azt is tudja kend	Műdalos hatású	AABC	13,13,10,13	2-2-1	dúr	V-6	Tempoglusto	kézirat
113	A lajosi hegytetőn, integet a szeretőm	Műdalos hatású	AABA	14,14,7-7,14	11-5	moll	I-10	Tempoglusto	ZTI AP 01547a
113	A lajosi hegytetőn, integet a szeretőm	Műdalos hatású	A45BA	14,14,7-7,14	1-5-5	moll	I-10	Tempoglusto	ZTI AP 01542m
114	Tegnap este bánatomba' kimentem a kútra	Műdalos hatású	ABBA	14,10,10,14	1-2-5	moll	V-6	Tempoglusto	ZTI AP 01542g
115	Kocsmárosné, kocsmárosné	Műdalos hatású	AABAV	15,15,11,15	11-5	moll	V-8	Tempoglusto	ZTI AP 01543k
116	Sarkon van a, sarkon van a Mócsi zsidó	Műdalos hatású	A45BA	15,15, 9+7,15	1-5-2	dúr	V-8	Tempoglusto	ZTI AP 01543f
117	Kislány, vigyázz, el ne hibázd	Műdalos hatású	AABA	16	11-2	moll	I-9	Tempoglusto	ZTI AP 01544a
118	Azért, hogy én szegény vagyok	Műdalos hatású	AABAV	17,17,8,17	11-6	moll	V-7	Tempoglusto	ZTI AP 01543b
119	Ijaj, de magas ég a csillagos ég	Műdalos hatású	AABC	23,23,17,27	3-3-2	dúr	V-10	Tempoglusto	kézirat

11, 11, 8, 8

1 (1) b3

1-66 AP. 1545 d.1

Lajonniise (Pest)

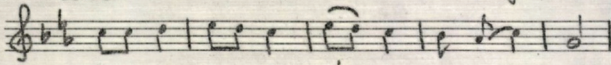
Művészi-csúsz.

628/200

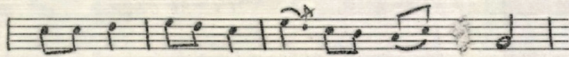
Wanga Istváné x
Szabolcsi Teréz (67)

Alta corale

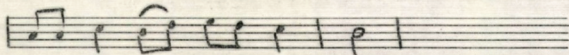
Szonyás, 1951. V. 13-15.

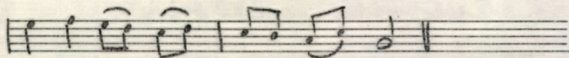
1. Előt-tünk tüdőklila Féru ke-vent - je,

Melyre függetetett Megváltónk tes - te;

Neu láttam oly mép gyümölcs fát,

Mint a 'Fé-zus kevent fa'-ját.

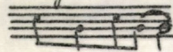
x diámap Fojó Péter⁽⁷⁵⁾ megajánl.

ism.

2. Kelejeivel kibíróbdrott,
Piros vérel kevirágost.

ism.

3. Oly mép gyümölcs termett rajta,
Mi a bűnöst megváltotta.

f.

10, 10, 10, 12

1-9

AP. 1547 e)

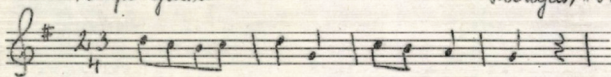
1 (5) 2

Lajosmiser. (Pest)

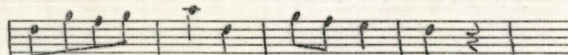
Pesti Véndel 1611

Szomjas, 1917. V. 13-15.

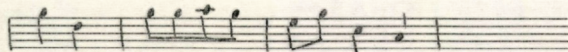
Tempo giusto

1. Kiöntöt a Tisza a partjá- ra,

His pejtovam térdig jár a ná- ra,

Sáros kantar gyepük a kerembe,

Gyere babám, újjál mellem a nyereg- be.

2. Nem átkozlak, rózsám, nem sokáson,

csak a mado' vied vité vájjon,

Törököd, keudöd lángot kánnyon,

a te mivel az anyimér rose fájjon!

L

8-9 éves koromban, mikor
kolgáltam.

8, 8, 7, 7

5 (5) 1

1-9 AP. 1548 c,

Lajonissai Pest

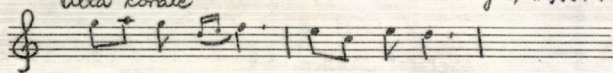
628/199

Nagy Istváné
szülői Teréz 1671

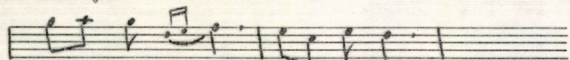
Pücsös ének

Sonyás, 1911. v. 13-15.

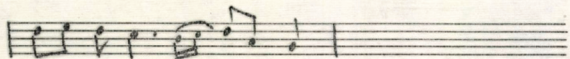
Alta corale

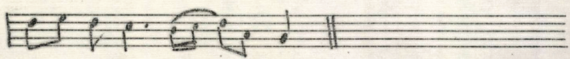
1. Beveger- tük ima- inhat,

Vidd föl mennyben ment fiaidnak,

Édes- anyánk, mári- a,

Édes- anyánk mári- a!

2. Minden életet szolgáltuk
Élvegett szittatószagunk;
Hallgadj meg imádságunk,
Hallgadj meg imádságunk.

3. Reméltesed imáinkba,
alak Purgatóriumba
Szenvednek a nagy kínba,
Szenvednek a nagy kínba.

L

Összegzés

Szomjas-Schiffert György sokoldalú, széles látókörű és hatalmas tudású népzene-kutató. Nemzetközi kitekintéssel, bölcsész gondolkodással és a magyarság kultúrája iránti korán kibontakozott, mély elkötelezettséggel járt az útján. Jogász vére, tudós gondolkodása gyakran sarkallta táblázatok készítésére, matematikai összefüggések leírására. Szeretett szűkebb értelemben vett szülőföldje, az Alföld dalainak összegyűjtésével és közreadásával hatalmas hiányt pótolta a népzene-kutatás terén.

Könyveit érdemes forgatni, hiszen meglepő összehasonlításokat találhatunk bennük. Helyenként olyan jelenségekre hívja fel az ember figyelmét, amire mások nem. Könnyen értelmezhető lejegyzései is figyelmet érdemelnek.

Befejezésül álljon itt az általam mottónak választott sor folytatása, *Motozás* című versének zárása. A sosem feledett, igaztalanul kapott börtönbüntetést haláláig sem feledte Szomjas.

*„Tudom, majd egyszer megért a népem,
hűséggel említve költője sorsát.
És ami bűn ma, akkor majd érdem:
vallani téged, emberi méltóság!”*

A Szomjas-Schiffert György által összegyűjtött, lejegyzett és közreadott dallamok mind gyarapítják a magyar és a nemzetközi népzene-kutatás eredményeinek tárházát.

Irodalomjegyzék

- „Így él bennem.” Szomjas-Schiffert György (1910–2004). Bp., Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, 2013. Az előszót írta: Csáji László Koppány.
- „Pár említés névmegmondással, kosárban” – típus: *Megy a kosár...* = *A Magyar Népzene Tára VI. Párosítók*. Szerk. BARTÓK Béla és KODÁLY Zoltán, MTA, 1959.
- *Bartók Béla levelei*. Szerk. DEMÉNY János, Zeneműkiadó, 1976. 49. sz.
- BARTÓK Béla: *A magyar népdal*. Bp., Rózsavölgyi és Társa, 1924.
- BERZE Nagy János: *A „katekizmusi ének” és a néphagyomány számszimbolikája = Ethnographia*, 1939, 50. évf.,
https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1939_050/?pg=124&layout=s
- BORGÓ András: *Amikor én pályakezdő voltam... – Szomjas-Schiffert György = Muzsika*, 1990, 4. sz., 9–14.,
https://adt.arcanum.com/hu/view/Muzsika_1990/?query=szomjas&pg=158&layout=s
- DOMOKOS Pál Péter: *Hajnal, hajnalóta, hajnalozás (A hajnal szóból lett lengyel legenda) = Ethnographia*, 1961, 72. évf., 237–265.,
https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1961_072/?pg=257&layout=s&query=domokos%20p%C3%A1l%20p%C3%A9ter
- EGYÜD Árpád: *Adatok a láncversek számszimbolikájához (A katekizmusi ének, Kánai menyegző, órahirdetés stb.) = Somogyi Múzeumok Közleményei 3*, Kaposvár, 1978, 271–310.,
https://epa.oszk.hu/03600/03629/00003/pdf/EPA03629_somogyi_1978_271-310.pdf
- FEHÉR Anikó: *Zenebiológia = Valóság*, 2020, 9. sz., 1–5.
- HALMOS István: *A zene Kérszemjében*. Bp., Akadémiai Kiadó, 1959.

- JAKUBOVICH Emil: „Éjjeli vigyázók éneke” a XVIII. századból = *Ethnographia*, 1915, 26. évf., https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1915_026/?pg=140&layout=s
- JÁRDÁNYI Pál: *A kidei magyarság világi zenéje*. Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt., 1943.
- *Kecel története és néprajza*. Szerk. BÁRTH János, Kecel, 1984.
- *Kiskunhalas története. Tanulmányok Kiskunhalasról a 19. század közepétől a 20. század közepéig. I-IV. kötet*. Szerk. Ó. KOVÁCS József, SZAKÁL Aurél, Kiskunhalas, 2005.
- KÜRTI László: *A Kiskunság táncai – antropológiai reflexiók egy régió tánc kultúrájáról = Cumania 27. A Kecskeméti Katona József Múzeum Évkönyve*. Szerk. Wicker Erika, 2016.
- KÜRTI László: *Lajosmizse zenekultúrája Szomjas-Schiffert György gyűjtése tükrében = KÜRTI László – TERÉK József: Lajosmizsei népdalok és vallásos népénekek. Szomjas-Schiffert György gyűjtése 1955-ből. Lajosmizse, Lajosmizsei Helytörténeti és Kulturális Egyesület, 2021.*
- *Lajtha László összegyűjtött írásai*. Szerk. Berlász Melinda, Bp., Akadémiai Kiadó, 1992.
- LÁZÁR Katalin: *Szomjas-Schiffert György, a játékgyűjtő = „Igy él bennem.” Szomjas-Schiffert György (1910–2004)*. Bp., Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, 2013.
- SZOMJAS-SCHIFFERT György: *A finnugor zene vitája 1–2. Korunk tudománya*. Bp., Akadémiai Kiadó, 1976.
- SZOMJAS-Schiffert György: *Bartók-mű Szeged felkérésére. Ismeretlen Bartók-levelek = Tiszatáj*, 1983, 1. sz.
- SZOMJAS-SCHIFFERT György: *Hajnal vagyon, szép piros...* Bp., Magvető Könyvkiadó, 1972.
- SZOMJAS-SCHIFFERT György: *Káprázat. Válogatott versek*. Bp., Püski Kiadó, 2005.
- SZOMJAS-SCHIFFERT György: *Népzene gyűjtő utam a Lappföldön*. A MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának Közleményei XXVI, 1–4. sz. Bp., Akadémiai Kiadó, 1969, 355–377., http://real-j.mtak.hu/1712/1/NYIROSTKOZL_26_01-04.pdf
- SZOMJAS-SCHIFFERT: *A mester több mint az ezermester. Egy ismeretlen Bartók-levél története = Tiszatáj*, 1978, 5., http://tiszataj.bibl.u-szeged.hu/218/1/tiszataj_1978_005.pdf
- TAMÁS Ildikó: *A jójka = TAMÁS Ildikó – VELÖSY Péter Kristóf – TÓTH István Krisztofer: Számi jójkák adatbázisa*. Bp., Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Néprajztudományi Intézet, 2018, <http://jojkaadatbazis.btk.mta.hu/yoikIntro>
- TAMÁS Ildikó: *A nanszensz kutatásának lehetséges irányai a lírai népköltészetben. A számi példa*, <http://real.mtak.hu/10017/1/Pages%20from%20HAJDU%20KOTET.pdf>
- TARI Lujza: *Szomjas-Schiffert György, a népzene kutató = „Igy él bennem.” Szomjas-Schiffert György (1910–2004)*. Bp., Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, 2013.
- VARGYAS Lajos: *A magyar népzene kutatás = A magyar népkutatás kézikönyve*. Bp., Néptudományi Intézet, 1949, http://vargyaslajos.hu/docs/1937/40_1949_A_magyar_nepzenekutatas.pdf
- VARGYAS Lajos: *Régi népdalok Kiskunhalasról*. Nagy Czirok László és Vargyas Lajos gyűjtéséből közreadja Vargyas Lajos, Zeneműkiadó, 1954.